

CRESCITE ET MULTIPLICAMINI.
יהוה
IOHANN: SPERLINGI ZOOLOGIA
PHYS: POSTHUMA
AMOR SPECTARI
J.B. Paravicinus fecit.
WITTEBERGÆ IMPENSIS HÆRED: IOHANN: BERGERI. Bibl: ANNO M.D.CLXI.

ICAMINI.
IZOOLOGIA
IMA
WI GERI. Bibl: ANNO M.D.C.LXI.

JOHANNIS SPERLINGI,

Witteb. qvondam Phyſ. P. P. Celeberrimi,

ZOOLOGIA PHYSICA POSTH.

Brevi & perſpicuo ordine,
ab ipſo,
Cùm in vivis eſſet, Autore adornata.
Ex indultu & Privilegio Elect. Sax.

Acceſſit in fine,
DISPUTATIONUM ZOOLOG. HEXAS,
De
Baſiliſco, Unicornu, Phœnice, Behemoth & Leviathan, Dracone ac Araneâ,
M. GEORGI CASP. KIRCHMAIERI, FRANCI,
Facult. Philoſ. Witteb. Adjuncti.

LIPSIÆ,
Impenſis Hæredum JOH. BERGERI,
Literis BAUERIANIS.
M. DC. LXI.

Præilluſtribus HEROIBUS,
Generoſiſsimisq; DOMINIS,

DN. HENRICO SECUNDO,

&

DN. CAROLO,

LIBERIS BARONIBUS
à FRISEN,
SCHONFELDI, PUTZKAVII, JESSENI &c.
DOMINIS:
SERENISSIMI POTENTISSIMIQUE
ELECTORIS SAXON.
IN CONSILIO SANCTIORE SENATORIBUS EMINENTISSIMIS:

DOMINIS MEIS GRATIOSISSIMIS:
NUMEN PROPITIUM.

ILLUSTRISSIMI DOMINI:

HOs sibi, post fata quoque deposcebat *Mecœnates*, quos, quamdiu intra mortalitatis exuvias coarctabatur, sanctissimâ semper veneratione prosecutus est, SPERLINGIUS. Liber ipse, qui nec brevitate aures defraudat, nec obtundit, nimiâ prolixitate, Vestrum, HEROES, me qualicunque proxenetâ, benevolentiæ Favonium exambit. In eam officiorum Celsitudinem, arcana Numinis evexit VOS, Providentia, sublimibusq; innutrivit curis, ut non possitis non asylo, clientibus, ad VOS confugituris, esse. Et cùm Ornamen

mento ſeculi exquiſitiſſimo, dati natique ſitis, prodigioſus fuerit, qui noſtri hujus conaminis interpretamentum aliquod popoſcerit.

Ac de FRISIORUM quidē *Auguſtisſimo Nomine, atq; univerſo orbi, de recōditisſimâ Sapientià, controverſiam movente judicio*, quis vel dixerit ſatis, vel ſcripſerit? Poſitum Timanthi, ingenioſisſimo Pictorum, inter laudes fuit, quòd, cùm ſufficiente, affectui paterno, luctu, Agamemnona, Iphigeniam immolationi deſtinatam, deploraturum, delineare omninò nequiviſſet, peplo, conturbatiſſimi parētis vul-

tui, objecto, vel adumbraret saltē, quē nullo exprimi penicillo posse judicaret, mœrorē. Mihi, Summorū Nominum MECOENATES, æmulâ ingeniositate, quanquàm alieniore scopo, sequēdus Timanthes est. Vellē eqvidem & meum VOBIS, HEROES, humillimum significare cultum, & VESTRAS, ô COLUMNÆ SACRI ELECTORATUS SAXONICI, exprimere laudum Iliadas meritissimarū. Sed peplum assumendū mihi, VOBISq; appendendum esse, animadverto: plus ut insinuasse, quàm elūbi scriptione diduxisse videar.

Quod

Quod superest igitur, suscipite, DII TUTELARES, hoc, VOBIS, *Sperlingiano nomine*, à Sperlingii [dum viveret] Discipulo, devotè consecratum libamentum! *non ut apocham*, quà devinctus liberetur; *sed Syngrapha*; quà mancipetur magis. Ita vivite, ad arbitriū, diutissimè felices, DEO, PATRIÆ, VOBIS, *omnibus*, donec cœlū, unde orti estis, repetatis.

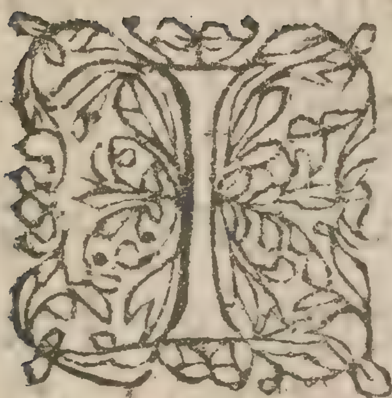
ILLUSTRISSIMI NOMINIS, VIRTUTUMq; VESTRARUM,
EMINENTISSIMI HEROES,

Witteberg. Pridie Idus Decembreis, A. O. R. M.DC.LX.

Devotissimus admirator atque cliens
M. Georgius Casp. Kirchmajer.

PRÆFATIO.
AD LECTOREM.

Ta comparatum cum Naturâ est, quemadmodùm cum splendidissimo, pariter ac augustissimo Amphitheatro. In Amphitheatro nil nisi decor, elegantia, amœnitas. Marmoribus abscondita tellus, omnigeno pretiositatum apparatu, consolidata pavimenta sunt: locatæ, ad angulos statuæ, pendulæ de parietibus, delicatissimæ picturæ: locus omnis auro radiat. Adest, quicquid ars ulla, & magistra artificum manus, elaborare immensis potuit expensis.

In Naturâ, majoris & fidei, & sapientiæ & artificii sunt monumenta. Fidei: sunt enim, quod apparent,

rent, &, ut apparent, permanent. Adulterina sunt, caduca sunt, quæ ingeniosis, pecuniæ expilandæ vaframentis, solers opificum curiositas confinxit. Sapientiæ: ab optimo enim maximoque rerum Cosmoplaste, illi rerum naturalium, promanárunt Thesauri: Artificii luculentioris esse eadem, nemo, si volet etiam, addubitare poterit.

Ars potens, Natura potentior, Deus potentissimus. In hoc igitur proscenio, decor, elegantia, amœnitasque major longè. Non marmoreâ duntaxat crustâ, sed omnimodo mineralium, metallorum gemmarumque nitore exsplendescit. Non fictis illis statuis, & κωφοῖς προσώποις; sed multifariorum generum animantibus, hominibus, brutis, gressilibus partìm, partìm natatilibus, volatilibus, reptilibusque, ad abundantiam etiam superbit. Non pictis istiusmodi figuris ac cœlaturis, sed naturali vigore, virore, variisque aliis coloribus, politissima vivacitatis simulacra

ſacra oſtentantibus, floribus, herbis ac arboribus renidet.

Ex Amphitheatro, patulus, in omnes mundi cardines, proſpectus eſt. Supera, media, infima, & quicquid ſive antrorſum, ſive retrorſum deliteſcit, contemplari expeditè licet. Idem in Naturâ obtinet. Quisquis in hanc ſemel eſt admiſſus, admiranda, ex eâdem Dei ſpeculatur, miratur & rimatur opera. Suprà ſe, cœlum, juxtà ſe, aêrem, infra ſe, Terraqueum illum globum. In cœlo, ſtellas, lucidiſſimas illas, ſuperioris mundi, faculas: in aëre, genus omne volantûm, in matre omnium, inerrantes boves, oves, & quotquot greſſilium reptiliumq; ſpecies, Natura promaconda in apricum profert.

Tua, Pater alme, Sapientia, omnia pernovit, dum *Subſtantiali Verbo*, ſingula atq; univerſa, intra hexâemeron produxit, cunctaque divino illo, *ex utroq; procedente Spiritu*, aquis animandis incubante, fœcundavit.

Tibi,

Tibi, Deus gloriose, gloria immensa! *Cœli enarrant gloriam tuam, & opera manuum tuarum annunciat firmamentum. Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Nulla non, perenni solemniq;, sive supra, sive extra, sive intra sint, Te Factorem omniũ, præconio collaudãt. *Interroga jumenta, docebunt te: & volatilia cœli, & indicabunt tibi; alloquitor terram, & informabit te, & narrabunt tibi pisces maris.* Clamant omnia subinde ac ingeminant: *Ipse fecit nos, & non ipsa nos.*

Ps. XIX. 2.

Job. XII.

Ps. C. 3.

Nemo igitur, ut ad te, Lector optime, deveniamus, facilè mirabitur, quid arcani semper incitamenti moverit Incomparabile Physicorum decus, JOHANNEM SPERLINGIUM, tanti & judicii & candoris, dum in vivis esset, Philosophum, quantum & Sapientia & fides intelligi â quôquam potest, ut omne vitæ tempus, prout officii efflagitabat ratio, rimãdis pariter & mirandis hisce omnipotentiæ divinæ simulacris impende-

ret unicè ac conſecraret. Pridem eſt, quod ipſe alibi cum Romano Sapiente (*Senecam indigitamus*) quoties per occulta naturę ibat, divina ſe tractare, gloriabatur.

Obſervationem meretur, inquit, *quòd priſcos Eccleſiæ* Doctores, *nulla alia Philoſophiæ portio occupaverit magis. Reverentiam meretur, quòd primus homo, in beatâ illâ innocentiæ conditione, in hâc cumprimis exercuit ingenium. Deus enim glorioſus, adductis undiquaq; animalibus, nomina ab Adamo poſtulabat. Ut periculum faceret naturalis ſcientiæ, quam digitis omnipotentiæ inſcripſerat.* Et mox ſubjungit Μακαρίτης: *non itaq; pudet, me in ſtadio hoc decurrere ſubinde, & conſumere ætatem. Meretur id rei dignitas, quæ magnificentiâ ſui, me detinet.* Hæc Sperlingiana intentio, hoc votum unicum.

Equidem jam ante ipſum, de Animalibus qui ſcripsêre, fuerunt cōplures, & hi ſuâ nullatenùs defraudandi laude. Omnium, ſine dubio, ab-

absolutissimus Zoologorum, SALOMON erat: quippe qui informante 1. Reg. lib. c. IV. v. 33, 34. *locutus est de lignis, à Cedro, quæ sunt in Libanon, & usq; ad hyssopum, quæ egreditur è pariete. Et locutus est de animalibus volatilibus, reptilibus & natatilibus.* Quæ omnia latiùs adhuc persecutus est & extendit, *Autor libri Sapientiæ*, Cap. VII. à v. 17. usque ad 21. Hanc verò quod attinet Zoologiam Salomonéam, tantum illa nobis vel profuit, vel proderit, quantum immensæ Sardanapali alicujus gazæ, quas & Vulcanius exussit furor, & nemo nostrum aut vidit, aut usurpavit unquàm.

De *Abderitano Democrito*, Sapientissimo, quod ei encomium Hippocrates adornat, Viro, ex Diogene Laertio, *Joannes Chrysost. Magnenus*, *Burgundus*, & in *Ticinensi Universitate*, *nuper Regius Med. P.* in suo, qué vocat, Democrito reviviscente, docet, quomodo & ipse de Animalium scripserit docueritque causis. Atq; ita quidem contentissimè brutorum sciscitatus naturas, temperamenta, mor-

bosq; est Democritus, uti in prolixâ quâdam, ad Senatum Abderitanum, epistola sect. 8. p. 12. *Hippocrates* testetur, se, cùm ipsum primò offendisset, intra crebra animalium cadavera, per totum dissecta & accumulata, deprehendisse Democritum, exta curiosissimè lustrantem, mox deambulantem, pòst, intento studio scriptioni incumbentem. Veruntamen quod fatum, Salomonéam deperdidit Philosophiam, idem, sed tamen ex invidiâ sequentium Philosophorum, Democriti annihilavit labores. Plato enim, ut supra laudatus memorat Magnenus p. 22. omnes Democriti libros, memoriæ invidens, comburendos decreverat. Sed hîc fortiter ei restiterunt Philosophorum plurimi. At *quod Plato designaverat, executus est, Alexandri ope, Aristoteles.*

Ipsemet proinde Stagirita, undecunque sua, de animalibus, petierit, per saturas & centones varios, ut ap-ret, conferruminavit. Nolumus invidere gloriæ ejusdem, sed, ne pro Numine, eundem stultè in Philosophiâ

vene-

veneremur, cautelæ instar, duximus monendum. Maximum, in contexẽdo rerumnaturalium, imprimis animalium catalogo, laborem cùm sustinuerit ille Naturæ Secretarius, C. *Plinius Secundus*, majorem quoq; & famam&gratiam meruisset, si tantum ubiq; fidei, quantũ styli reliquisset. Hinc cùm fabulosa (quanquàm quid mirum est, si ex aliorum quandoque sapias relatione) plurima admisceat, non tam memoriâ in evolvendo ipso, quàm judicio opus est.

Solinus, Pliniana Simia, ejusdemque ferè Epitomator, pauciora fecit, pauciora meruit. De *Claudio Æliano*, quid habendum sit, explicuit haud obscurè, in præfatione, super eundem, *Gesnerus*. *Scaliger* & *Cardanus*, maximi ambo Viri, quæ de animalibus perscripsêre passim, haud proletaria sunt. Sed ordo omnis abest. *Gesnerus* atq; *Rondeletius* tamdiu laudabuntur, quamdiu homines supererunt. *Franzio*, pientissimo Theologo, criminationi nemo verterit, quòd in animalium historiâ, ad

 usum

uſum magis & Theologiam reſpexerit, ſi ipſius & ſcopum attendat, & præfationem. Omnium quicunque, vel ſcripsêre vel ſcripturi ſunt, operoſiſſimus & conſummatiſſimus extitit Zoologus, *Ulyßes Aldrovandus*, *Philoſ. & Med. Bononienſis*, quem, non dicā commendare, ſed admirari ſatis, aut condigno, pro immenſis, Zoologiæ gratiâ impenſis, cùm ſumptibus tùm laboribus, mactare præconio, nemo unquàm poterit.

Attamen cùm ne â centeſimo quidem, propter ſumptùoſiſſimi, & in plurimos digeſti majores Tomos, operis, tanti induſtria Viri, proprio redimenda ære ſit, *opulentis potiùs, quàm quibus anguſta domi res eſt, ſvadendus Autor. Joh. Euſeb. Nierembergius, Phyſiologus Madrit:* in Hiſpania, exterorum potiùs locorum, quàm in Europâ domeſticorum animalium hiſtoriam contexuit. Celebris nunc eſt *Johannes Jonſtonus* quoq;, qui, ut pluribus conſuleret, ea quæ ab aliis prolixiùs narrantur, coarctat in compendia.

Quanquàm ab omnibus his, omnia hiſtoricè magis, quàm ſcienti-

ficè

ficè ac ordine tractata. Sine famæ obtrectatione.:

Vides Lector benevole, quam Gratiam SPERLINGIO, post fata quoq; debeas. Hic enim ut prodesset omnibus, compendiosè: ut delectaret, ornatè ac perspicuè: ut ordine proponeret, accuratâ hanc, quam vides, Zoologiam, methodo, cum viveret, adornavit. Et expolivisset utique magis ac dilatasset, nisi quadriennio abhinc superiore, calculo tortore impeditus, ante triennium verò filiæ unicæ, mortis interventu perturbatus, & ipse deniqve biennio proximo, in auspicato Libitinæ ictu, cum ingenti studiosorum luctu Physicæque damno, contumulatus equidem fuisset. Quod Te, Lector benigne, non celandum duximus, ut, si in piscium, avium, insectorumque contemplatione, breviorem quàm alibi, ipsum deprehensurus sis, non mirêre.

Unicum istud interim, nos malè habet, quot uberiori, quàm par decusvé fuit, vitiorum typographicorum intercursu, devenustatus elegan-

tisſimus libellus fuit. Quapropter, ne nobis, dum hîc Wittebergæ, ab emaculandis typis abſumus: [Lipſienſibus enim formis excuſus eſt tractatus] Sed Typothetis potiùs, commiſſos imputes errores typographicos, officiosè admodùm ac humaniſſimè te compellamus. Communis omnibus hæc maculoſa lues, libris eſt. Quid mirum igitur, ſi huic quoque. Et ne Argus, quidem, quamdiu homo, i. e. errare aptus natus, huic ἀκριβῶς medebitur contagioni. Tu verò pro eâ, quâ es, prudentiâ, non obſcurè corriges mutatos, ſupplebis omiſſos, extundes immiſſos fruſtrà characteres, & trāslatos ordinabis. Culpa n. noſtra non eſt, ſed, uti dictum, Typothetæ abſentis. His vale & favere perge. Perſcriptum; ut in Dedicatione, Suprà.

SPERLINGI, CASPARE, Tui, tibi dum edere scripta
Curæ est, quàm pius es, tam Sapienter agis.
In *bene promeritum* pietas hæc grata *magistrum* est;
Egregia illius nolle reperta mori:
Cùm facis, haud sine laude tui, laus clara magistri
Ut vigeat, doctâ næ mihi mente sapis.

Defestinabam

AUGUSTUS BUCHNERUS PP. & Academiæ Senior.

In
Dissertationes amœnissimas,
ZOOLOGIÆ SPERLING. annexas,
Clarissimi Viri,
M. GEORGII CASPARIS KIRCHMAIERI, Coll. Phil. Adjuncti.

INstruit, oblectat, variâ celebratus ab arte
Dædalus, & de se dædala quæq; facit.
KIRCHMAIERUS adest, naturæ Dædalus alter,
Et culti varias ingenij edit opes.

Doctus,

Doctus, jucundus, qvi dum rapit arte magistrâ,
Artificis se sic artificem esse probat.

In gratiam amicissimi
Collegæ facieb.

JOHANNES ERICUS OSTERMANNUS, P.P.

Ad
Virum Clarissimum,
Dn. M. Georgium Casp. Kirchmajerum, Facult. Philosoph. Adjunctum,
Johannis Sperlingii p. m., scriptum posthumum edentem.

Cùm foret in nostrâ clarus *Sperlingius* Urbe,
Pendebas magni semper ab ore Viri.
Nunc etiam plures, post funus triste, relictos
Evolvis, magnâ sedulitate, libros.
Zoologia, labore tuo vulgata per oras,
A multis legitur conteriturque Viris.
Ipse tuas, Phœbo Musisque faventibus, addis
Curas insignes, egregiasq; theses.
Crescit opus; tua laus crescit cum laude Magistri;
Nobilis atque Ducis molliter ossa cubant.
Hâc, quâ cœpisti, si sic perrexeris ire,
Te vehet ad summum Levcoris ipsa polum.

MICHAEL VVENDELERUS,
D. & PP. VVittebergensis.

ZOOLOGIÆ PHYSICÆ.

Proëmium

CAPUT I.

DE Natura Zoologiæ Physicæ.

Præcepta.

Zoologia Physica est scientia brutorum, quatenus corpora naturalia sunt.

Dividitur in partem generalem & Specialem.

Generalis est, quæ brutum in genere considerat, ejusque naturam exhibet.

Specialis est, quæ bruti species proponit, earumque naturas tradit.

Quæstiones.

1. Quæ notanda circa Definitum?

Definitum est Zoologia Physica, zoologia vox Græca est, conflata ἐκ τȣ̃ ζώȣ καὶ λόγȣ : notat doctrinam de brutis. Ζῶα enim

non rarò exponuntur ſpecialiter, animantia bruta. Phyſica dicitur, ad differentiam Zoologiæ Medicæ & Zoologiæ ſacræ. Medici bruta conſiderant, non tam ut naturalia corpora ſunt, quam ut materiam medendi præbent. Theologi bruta ſpectant, ut ad Dei majeſtatem, ad vitia deponenda, & ad vitam corrigendam faciunt. Olim etiam Sacerdotes ſcientiam hanc ad ſacrificia applicabant.

II. Quæ notanda circa Definitionẽ.

℞. Definitio conſtat *Genere* & *Differentiâ.* Illud eſt ſcientia, non Totalis, ſed Partialis. Hæc Subjectum habet, ejusque cum Materiale, tùm Formale. Illud, brutum eſt; hoc, quatenus corpus naturale. Hic enim noſter conſiderandi modus eſt, ſic ſuum cuiq; tribuendum, & noſtrum quod eſt, non negligendum.

III. Quæ notanda circa Diviſionem?

℞. Dividenda Scientia ad rationem Subjecti eſt. Brutum & communia habet, & propria. Ipſa igitur Zoologia partem habet communem & partem propriam. Non miſcenda ſpecialia generalibus, nec generalia ſpecialibus. Divina res ordo eſt: nihil

hil in animo, nihil in opere Sapientis ordine præstantius. Semper nobis ſit curæ illud, quo ſine nec naturæ nec artis conſtare poſſunt opera.

IV. Quid tractandum in parte Generali?

℞. Primò anima brutorum: Secundò corpus. Omnia animam habent, omnia corpus habent. Hæc antecedunt ſpecies, cum omnibus inſint. Leo animam habet, corpus habet: nec minus Accipiter, aut Delphinus, aut ſerpens, aut vermis. Leo videt, audit, movetur: idem aquila præſtat, idem lucius, idem cancer.

V. Quid tractandum in parte Speciali?

℞. Brutorum ſpecies. Teſtatur Scriptura, *D*eum creaſſe reptile, volatile, cetos magnos & jumenta. Teſtatur eadem Salomonem diſputaſſe de jumentis, de volucribus, de reptilibus, & de piſcibus. Hæ illæ brutorum ſpecies ſunt, ſub quibus aliæ atque aliæ comprehenduntur. Unde notæ ſcientiæ, de Avibus, de Piſcibus, de Greſſibus & de Reptilibus. In ſingulis vero tanta interna varietas eſt, ut innumeras ſoboles

boles in ordinem redigere nequeat hominum ſolertia. Adeò verè dictum à Platone: Difficilia ſunt, quæ pulchra ſunt.

Axiomata.

I. *Zoologia ſcientia præſtantiſſima eſt.*

Ea proponit, quæ proximè accedunt ad dignitatem hominis. Ea docet, quæ Deus ipſe primo homini indidit. Primus Zoologiæ doctor Deus fuit: primus diſcipulus, primus homo. In ſanctiſſimo illo ſtatu Deus glorioſus, adductis undiquaque animalibus nomina poſtulabat ab Adamo. Ut Scientiæ hujus, quam omnipotentiæ ſuæ digitis inſcripſerat, faceret periculum. Hinc ſacra, hinc regia facta eſt hæc ſcientia. Sapientiſſimum Salomonem à curis publicis revocavit materiæ hujus dignitas. Et Alexander Magnus, ſi non ſcripſit ipſe, fecit ut ſcriberent alii, quæ de brutis mandarent æternitati.

II. *Zoologia ſcientia jucundiſſima eſt.*

Jucundum eſt intueri ſtellas, Solem, Lunam aut Jovem: ſed plus amœnitatis in una apicula, in una hirundine, quàm in cun-

ctis ſideribus. Ibi ſplendor nos movet & curſus & ordo, & perennitas. Hîc ingenium nos tenet & ſolertia, & futurorum notitia, & commodorum ac incommodorum diſcretio. Accedit partium decore, & numerus & ordo & compoſitio. Inſuper unum quodque præditum eſt amictu ſuo, jucundo perquam & naturæ opportuno. Aves plumis ornantur, piſces ſquamis armenta pilis, infirmiora tectis, cruſtis & conchis. Quævis ſpecies propria habet ornamenta, alterius quæ ſunt, horum nec appetens, nec egens eſt. Pulcherrima avis pavo; Sed nec Anati deeſt decor ſuus. Equus ſuperbit formâ, animo ac geſtibus: ſed non minorem ſe putat gallus, nec carduelis, nec regulus. Jucundum eſt ſcire, quæ jucunda ſunt ipſa.

III. Zoologia ſcientia utiliſſima eſt.

Aliò remittit ſpeculatores Zoologia, & meliorem, potentiorem, ac ſapientiorem naturam indicat. Tres ſunt radii lucis invisibiles: bonitas, potentia & ſapientia. Potens eſt Deus, qui tot brutorum fecit genera. Bonus eſt, qui omnia fecit bona, atque homini prodeſſent, voluit. Sapiens eſt,

qui ordinavit omnia ſapientiſſimè, diſpoſuit pulcherrimè. Plena horum teſtimoniorum Scriptura ſacra eſt. Quæ Deus ipſe refert Jobo, de cerva, leæna, ibice, onagro, rhinocerote, ſtruthione, equo, aquila & accipitre, evolvantur, conſtabit maximè Supremum ubiqúe indicari Numen. Sed & gubernationem Reipublicæ ſi petit Juriſperitus, Zoologia eam tradit. Rex apum, clementiam colit, innocenti aculeo: ipſæ apes fidelitatem in regem declarant, quem nunquam deſerunt, quem imbellem geſtant, quem errantem quærunt. Medicinam qui vult, adeat bruta, præbent materiam medendi præſtantiſſimam. Quin Medicina ipſa, aut omnis, aut pars, brutorum inventum eſt. Pleraqúe cognitionem & uſum ſimplicium habent, ac ipſa ſeſe reſtituunt. Cancer & felis, cum nimiâ coluvie oppleta ſentiunt viſcera, gramina rore perfuſa comedunt, ut ventrem dejiciant. Singulis hominibus quid conferat Zoologia, tacere præſtat, quam leviter attingere.

IV. Zoologia ſcientia difficillima eſt:

Nomi-

Nomina brutorum faciesque externas novisse parum est. Imperitorum habitum fuit detineri in minoribus: formas vero earumque virtutes & operationes tenere permagni momenti res est. Cardanus de subtilitate sua scribit: *Si certo scire semper laboriosum fuit, quid hoc argumento laboriosius? Ubi habeam quos fugiam, ut Plinium & Albertum, quod palam mentiantur, quos sequar non habeam.* Venit idem usu nobis, quod scripsit ipse. Insumendus in rem hanc labor est, cum ob multitudinem, tùm ob subtilitatem. Per tot animalium formas ac species ire, laboriosissimum est. Observata sunt scarabæorum genera quadraginta, erucarum quinquaginta, muscarum septuaginta, papilionum centum & plures. Probati quidem autores non desunt, quibus nihil debere se qui dixerit, ingratus fiet. Sæpè verò non tam memoriâ ad discendum, quam judicio ad discernendum opus est. Sequendi sunt, cum ipsi sequuntur verum, fugiendi in devia cum ducunt imperitos.

CAPUT II.

DE BRUTO.

Præcepta.

I. Brutum eſt animal irrationale.

II. Dividitur in volatile, Natatile, Greſſile, & Reptile.

Quæſtiones.

I. Brutum & animal quomodò differant?

℞. Ut Genus & ſpecies. Animal corpus animatum ſentiens eſt, Dicitur de bruto, dicitur de homine, Leo corpus eſt, animatum eſt, ſentiens eſt. Homo corpus eſt, animatum eſt, ſentiens eſt. Superius igitur animal eſt, inferius brutum, inferius homo. Non ſunt ſpecies contradiſtinctæ homo & animal: ſed homo, brutum, & planta.

II. Irrationale quid notet?

℞. Animal bruti genus eſt, irrationale, differentia. Differentia ſpeciem conſtituit,

tuit, & ab aliis distinguit. Constituit irrationale brutum, & ab homine qui rationalis est, distinguit. Errant quibus nil nisi negatio, nil nisi remotio rationis est irrationale. Negatione non constituuntur bruta, nec distingvuntur rectè. Frequentissimum est voce negativa exprimere rem positivam. Ex penuriâ vocabulorum loquimur ut possumus, non ut volumus.

III. In quâ quantitate bruta creata sint?

℞. An in magna an parvâ edita sint quæritur. In perfecta statura prodiisse ea, statuendum. Benedictionem acceperunt sese multiplicandi. Sed generatio & multiplicatio perfectorum est. Creabatur Adamus perfectus, perfecta Eva. Producebantur herbæ & arbores, pomis, piris & aliis fructibus onustæ. Non est ratio, quin eadem perfectio concedatur brutis. *Neq; impossibile Deo omne verbum, qui verbo fecit omnia.*

IV. In quo numero bruta creata sint?

℞. Controversia est an bina tantum cre-

ata ſint in omni animantium genere, exemplo noſtri generis. Sed terram allocutus eſt DEus cum dixit: *Producat terra animam viventem in genere ſuo.* Aquam allocutus eſt, cum dixit: *Producant aquæ reptile, natatile & volatile.* Non glebas aliquot terræ ſumpſit aut guttulas aliquot aquæ, ſed totam terram, totam aquam. Hinc pro multitudine, non pro paucitate colligendum. Placent verba Theologi præclarè meriti Policarpi Lyſeri. *Quamprimùm Creator, verbum dicit, protinus multæ turmæ natatilium & volatilium producuntur, eaq́ʒ tantâ copiâ, ut omnia ſcateant non aliter quâm ſi putris caſeus (ut craſſo ſimili utar) vermibus ſcateat.*

V. An quorundam brutorum ingenia mutata ſint?

℞. Diſputatur an idem creationis tempore feris fuerit furor qui nunc eſt. An benigniſſimus DEus fecerit illa iracunda, rapacia, & exitialia animalia? Non exiſtimandum ſubſtantiam brutorum mutatam eſſe ob hominis transgreſſionem. Indicant autem ungues, dentes cornua & alia

acerbam

acerbam indolem. Innoxia quidem fuissent homini, sed non aliis brutis. Ex raptu vivunt multa quæ nociva fuissent, crudelia fuissent, exitialia fuissent, si vel maximè mundus servasset honorem suum illibatum. Postquàm verò homo rebellis factus est DEO, meruit & ipse rebelles sibi pati subditos.

Axiomata

I. Brutorum non est loqui.

Longo usu & labore imitari discunt unas & alteras voculas sine judicio, sine articulatione. Quod & campanæ & instrumenta musica & alia hominum artificia præstant. Adsit in sermone vox articulata & sit verbum ex instituto significans. Nihil de his in corvis, nihil in psittacis & aliis sermonis nostri æmulis. Taceat Porphyrius qui omnia bruta colloqui inter se, & loquelas eorum colluisse Apollonium refert.

II. Brutorum non est ridere.

Ridet cuculus, ridet Psittacus: Sed hic risu artificiali, non naturali: ille ita more magis & ineptiis, quam risu verô. Ut inter

homines multi imitantur latratum canum, grunnitum porcorum, cantum gallorum: ſic brutorum quædam riſum, quædam ſermonem affectare videntur. Sed ſpeciem & imaginem non rem ipſam, indulgemus ipſis.

III. Brutorum non eſt flere.

Fletum non quævis dat guttula, quivis humor. Non lachrymatur ſtatim, cui oculi aquis ſtillant. Aut ſi lachrymæ dicendæ: nomen habeant, re carent. Sicut plantis etiam aſſignarunt lachrymas, humorem guttatim prolicitum. Animi gaudentis riſus eſt: & animi mærentis fletus.

IV. Brutorum non eſt velle.

In voluntate libertas eſt. In libertate indifferentia eſt ad utrumvis. Ut agens poſitis omnibus requiſitis agere & non agere, agere hoc vel illud poſſit. In brutis nulla libertas, nulla indifferentia eſt. Non habent id in poteſtate bruta, quod accipere aliquid aut rejicere poſſint. Neceſſario bonum amplectuntur, malum deteſtantur. Secus agere cum videntur, terrentur metu. Hinc quod unus canis, id omnes agunt.

Quod

Quod unus lupus, id cuncti præstant. Quod non libertatis sed necessitatis est argumentum.

V. Brutorum non est intelligere.

Nullus veritatis amor in brutis est. Ordinatur autem intellectus ad verum. Huic nulla possessio, nulla vis auri & argenti, nullius amicitia, pluris æstimatur quàm veritas. Pro veritate pugnat & totos dies, totos annos consumit. Bruta ad cibum rapiuntur, quem eis largè & copiosè comparavit natura.

VI. Dos & gloria Brutorum sensus est.

Singula sentiens suâ animâ gubernat. Hâc prædita, vident, audiunt, odorantur, gustant & tangunt. Unde & egregia accepêre membra: oculos, aures, nares, linguam & membranam. Minor partium apparatus in plantis est, quæ nec vident, nec audiunt, nec reliqua sensuum munia edunt. Exigua arborum & herbarum instrumenta sunt: vivunt sine auribus, sine oculis, sine cruribus.

VII. Ma-

VII. Magna sapientia brutorum pars, â notitiis naturalibus est.

Parvulum animal formica est, sed maximæ prudentiæ. Campos agros, arbores ac horrea percurrit, grana ut inveniat. Voti compos facta, onus proprio corpore majus per saxa & virgulta in cellas deportat. Collecta grana arrodit ne exeant in fruges, cassumque reddant laborem. Madida si fuerint in apricum profert, & ad solem exiccat. Nec minor apum prudentia. Circumvolitant hinc indè, prata, Sylvas ac hortos lustrant & flores quærunt, succos extrahunt, extractos in cellulas referunt. Infinitus propè cellularum est numerus; & effectæ omnes ad formam sexanguli sunt. Mira res est è tanta florum diversitate dulcia colligere mella, pusilla animalia. Mira res est collectos succos per longa intervalla, per ventos ac turbines ad suos transferre alveos. Mira res est mollem in cavis cohærere materiam, & nec diffluere, nec excidere liquorem. Sed mirissima res, indocta hæc animalia favos construere hexagonis

xagonis diſtinctos cellulis quis hæc docuit? quomodo amens beſtiola agit prudenter? Naſcitur ars hæc, non diſcitur.

VIII. Mente præditi, imitamur amentia bruta.

Scripſit vir magnus *ſe omninò carere ratione, ſi Elephas careat.* Hæc in ſpeciem dicuntur, contra majeſtatem noſtram. Negligentes dignitatis ſuæ ſunt, bruta qui extollunt ob inuſtas quasdam rationis notulas. Habent ſimulacra mentis quam in nobis non colimus, in ipſis revereamur. Admirationem nobis ſi incutit veſtigium mentis in Elephante, magis admirabiles nos reddet mens ipſa. Non eſt imago præſtantior opere, non eſt umbra perfectior lumine, effigies mentis ſi feras facit nobis ſimiles, poſſeſſio ejus vera Deo nos faciet proximos. Erubeſcat homo, ſi ultra dignitatem aſſurgunt bruta, & infra eam deſcendat ipſe. Pudeat brutorum æmulum non eſſe, & divina ſectari potius quàm humana, quàm terrena.

PARS GENERALIS DE BRUTO IN GENERE.

LIBER PRIMUS. DE ANIMA BRUTORUM.

CAPUT I. DE NATURA ANIMÆ BRUTORUM.

Præcepta

I. Anima Brutorum, est forma, qua sunt; & ad feritatem ducuntur.

II. Habetur sub sensitiva anima, cujus etiam nomine venit.

Quæstiones.

I. Quomodo differant anima brutorum & anima sensitiva?

R. UT brutum & animal. Anima brutorum dat esse bruto, anima sensitiva dat esse animali. Brutum inferius est, animal superius. Inferius

ferius anima brutorum, superius anima sensitiva. Superiorem dat conceptum anima sensitiva, inferiorem anima brutorum. Homini animam sensitivam tribuimus, brutorum animam negamus.

II. *An in Brutis detur anima vegetativa?*

℞. Datur, sed non re distincta â brutorum anima. Nutriuntur bruta, augentur, & semine sibi simile procreant. Testantur hæc de vegetante anima, cujus operationes sunt. Sed non alia res hæc est ab anima brutorum & ab anima sensitiva. Non sunt præter necessitatem multiplicanda entia. Res una habet diversa munera, diversa nomina. Anima canina bruti anima dicitur, quatenus dat feritatem: sensitiva dicitur quatenus dat sensum: vegetativa dicitur quatenus dat nutritionem, augmentationem, procreationem.

III. *Quid anima Bruti, bruto præstet?*

℞. Dat irrationale, sicut anima hominis, homini rationale. Hoc irrationale notat essentiam, connotat differentiam, conno-

tat operationes. Brutalem naturam dat anima bruti, brutales affectiones, brutales operationes. Manifesta hæc sunt in cane, tigride, urso, ac Leone. Et si quædam non adeò ferociunt contra hominem, aliis tamen brutis infesta sunt, & exasperata ne homini quidem parcunt.

IV. An omnes brutorum animæ ejusdem perfectionis sint?

Specie bruta differunt, & in singulis iterum magna varietas est. Alia magnitudine, alia pulchritudine, alia utroq; horum excellunt. Quædam parvitate, quædam deformitate, quædam utroq; inferiora sunt. Celebrantur alia industriâ & rei familiaris administrandæ peritiâ: alia ignava sunt, inertia & improvida. Alia elegantiarum studiosa sunt; alia cultum omnem spernunt. Tanta igitur animarum diversitas est, quanta morum, quanta corporum est. Nec putemus eandem esse perfectionem, in hirundine aut halece, quæ est in Leone, in aquilia, aut Delphino.

Axiomata

I. Anima brutorum non est spiritus.

Intel-

Intelligere & velle potisſimum ſpirituum actiones ſunt. Hæc iſtorum exercitia, cognoſcere verum & agere liberè. Nec verum amat, nec liberè agit brutorum natura. Ducitur necesſitate quadam nec poteſt aliter. Movetur objectis, quonam præſentiâ trahitur ac rapitur.

II. Anima brutorum mortalis eſt.

Dependet â ſua natura, quâ deſtructâ, perit ipſâ. Quicquid agit, in & cum materia agit: oculis videt, auribus audit, lingua guſtat. Simplex hæc â materia dependentia cum immortalitate conjuncta non eſt. Fit enim materia tandem inepta, corrumpitur ac deſtruitur. Quam deſtructionem animæ ipſius ſequitur interitus.

Anima brutorum olim creabatur, hodie generatur.

Hæc ea diſtinctio temporum, diſtinctio inter mundum creatum & propagatione conſervatum. Cum bruta condidit Deus optimus, animas eorum etiam creavit. Et cum generationis opus concesſit brutis, animas etiam generandi poteſtatem tribuit. Tribuit autem ut genitorum eſſent cauſæ naturales, non morales. Per natura-

]*Per* enim potentias quæ operantur, naturales causæ sunt. Morales verò non agunt, sed ita se gerunt, ut effectus eis tantum imputetur.

IV. Bruti anima communicatur κοινωνίᾳ ἀλλοποιητικῇ μετεκβατικῇ.

Communicatio μετεκβατικὴ est, quâ communicatum deserto communicante transit ad id, cui communicatur. Sic ex fonte communicantur aquæ, ex flammâ igniculi. Communicatio ἀλλοποιητικὴ est, quâ communicans omnia sua servat, & effectum novum producit. Sic equus generans, servat animam suam, servat corpus suum, & novum equum, novam animam equi efficit. Hæc ea communicatio animarum est, quâ in generationis actu, anima generantis sine divisione, sine transfusione, novam animam, numero diversam, specie eandem, producit.

CAPUT II
DE
Anima Sensitiva.

Præceptum.

Anima ſenſitiva eſt forma animalium, qua ſunt, objecta ſenſibilia cognoſcunt, ſalutaria appetunt & Loco moventur.

Quæſtiones.

I. An anima ſenſitiva ſit leonis, canis, aut alterius bruti forma ſpecifica?

℞. Animal conſtituit, non autem ſpeciem certam animalis. Generica igitur forma eſt, non ſpecifica. Habent omnia bruta animam ſenſitivam: ſed differunt inter ſe ſpecie. Hinc ſpecie diverſa anima in Leone, in cane, & in equo eſt. Rectè Combachius ait: *dicendum quòd anima ſenſitiva non dicit formam quandam unam Phyſicam, ſed tantum dicit quendam conceptum generalem & communem, ſub quo continentur varii gradus diverſarum formarum ſpecificarum.*

II. An ſingularia & mirabilia brutorum opera ab anima ſenſitiva fiant?

℞. Norunt araneæ quomodo formanda tela ſit. Norunt formicæ quomodo colligenda ſint grana. Nec neſciæ apiculæ

 quomo-

quomodo extruendi nidi ſint. Lepus etiam timet canem, & non cervum, quanquam grandior hic ſit. Pullus metuit milvum & non pavonem utut major ſit. Novit leo uſum unguium, equus calcium, bos cornuum. Non hæc animam ſenſitivam ſequuntur cum ſint ſingularia. Propria cujusvis ſpeciei anima hæc docet, hæc præſtat. Quin & ſingularia multa, multa mirabilia, in aliis ſenſitivâ animâ carentibus habentur. Norunt arbores quomodo formanda ſint poma, pira, meſpila, pruna & ceraſa. Summus Tycho Brahe ſcribit: *ſtellas quoq; ſcire præſcriptas metas quas nunquam transgrediuntur.*

Axiomata.

I. Senſitiva anima eò ſpectatu dignior, quò cæteris ſuperior.

Formarum in hoc univerſo quatuor ſunt genera. Quædam præter eſſe nihil dant: quædam & eſſe & vivere, quædam & eſſe, & vivere, & ſentire: quædam & eſſe, & vivere & ſentire & intelligere. Primum genus communi formæ nomine notatur: cætera animarum nomine veniunt. Et diſtinctis diſtinctæ datæ ſunt, anima vegetativa, ſenſitiva, & rationalis. Quamproximè

mè accedit anima ſenſitiva ad rationalem. Quo ſuperior igitur cæteris, eo ſpectatu dignior. Magis movent, quæ magis excellunt.

II. *Per animam ſenſitivam, animal conſtituitur.*

Definitur animal, corpus animatum ſentiens. Genus corpus animatum eſt. Hoc enim animal cum plantâ convenit. Differentia ſentiens eſt. Hoc enim animal conſtituitur & à planta diſtingvitur. Ipſam animam ſenſitivam indicat ſentiens. Senſus enim, qui facultas eſt, qui accidens eſt, animal nec conſtituit, nec â planta primariò diſtinguit.

III. *Per animam ſenſitivam animalia cognoſcunt.*

Cognoſcunt animalia colores, ſonos, odores, ſapores et qualitates tactiles. Vident canes, audiunt, odorantur, guſtant & tangunt. Idem equis convenit, Leonibus, apris & urſis. Senſitivæ animæ hæc opera ſunt, quæ cum communis ſit, ex æquo venit quod diſtribuit. Vocatur hæc cognitio ſenſualis ac naturalis, ac intellectu eſt contradiſtincta.

IV. Per animam sensitivam animalia appetunt.

Cognitionem sequitur appetitus, cum ignoti nulla cupido sit. Hinc objecto viso rapiuntur ad id animalia. Odore percepto accurrunt canes & lupi, ut indulgeant appetitui. Ipse homo quandoq; tam impotens animæ est, ut feratur ad objectum, antequam audiat intellectus judicium. Quærit delitias, fugit laborem: amat sodalitia prava, & affectat dominium: odio habet virtutem & animum suâ sorte contentum. Dicitur appetitus sensitivus, ac naturali & intellectuali contradistinctus est.

V. Per animam sensitivam animalia loco moventur

Erat necesse ut moverentur animalia, ad prosequenda salutaria, fugienda noxia. Hinc quædam gradiendi habent facultatem, quædam volandi, alia natandi, alia reptandi. Directores motuum horum sensus sunt, impulsores appetitus. Et conjungiturquandoq; cognitioni sensuali naturalis. Lepores in periculo constituti, & â canibus infestati, saltus maximos postremo edunt, ac se abscondunt. An fieri

possit

posſit, ut canes veſtigiis interciſis odorem amittant.

CAPUT III.
DE
Facultatibus animæ ſenſitivæ.
Præcepta.

I. Facultates animæ ſenſitivæ ſunt qualitates, ex anima emanantes, ut animal iſtarum beneficio animales edat actiones.

II. Sunt tres: cognoſcens, appetens & loco movens.

Quæſtiones.

I. Quomodo facultates differant ab anima ſenſitiva.

℞. Realiter, ut accidentia à ſuo ſubjecto, ut effectus à cauſa efficiente. Naturalia enim agentia per naturales potentias determinantur ad naturales actiones. Ignis per caliditatem calefacit, aqua per frigiditatem frigefacit. Sic animal per facultatem cognoſcendi cognoſcit, per facultatem appetendi appetit, per facultatem loco mo-

vendi loco movetur. Ubi datur 1. Essentia 2. potentia 3. operatio. Huc canon spectat: *Nulla creatura immediatum actionum suarum principium est.*

II. Quomodo facultates à se invicem differant?

℞. Realiter, ut accidens ab accidente, ut qualitas à qualitate, ut potentia naturalis à potentia naturali. Facultates ex actibus & objectis judicandæ sunt. Horum diversitas, diversitatem facultatum parit. Aliud objectum & aliam actionem facultas cognoscens habet: aliud objectum & aliam actionem facultas appetens: aliud objectum & aliam actionem facultas loco movens. Diversæ ergo sunt facultates quæ diversa diversimodè tractant.

III. Quænam facultatum sedes sit?

℞. Aliàs facultates distingvunt in naturalem, vitalem & animalem. Nunc animalem sumimus missis cæteris. Hæc enim habet sub se cognoscentem, appetentem & loco moventem. Sedes harum omnium cerebrum est, à quo dependent actiones. Ce-

rebrô malè affecto, functiones læduntur ac depravantur. Quin & intellectus nonnunquam furiosè ac dementer agit, à Phantasia deceptus. Quidam sibi caput amputatum esse putabit. Alius cornu se gestare existimabit: & pistor ex butyro se compactum statuit qui clibanam adire noluit, metuens corporis colliquationem.

Axiomata.

I. *Facultates in & ab anima sunt.*

Anima facultatum est & causa efficiens, & subjectum. Fiunt ab anima, fiunt in anima. Efficiens est per emanationem, non per transmutationem. Subjectum est informationis, non denominationis. Animal cognoscit, appetit, & loco movetur. Sed per animam sensitivam velut principium primarium & proximum.

II. *Facultates propter actus datæ sunt.*

Actus primus datur propter secundum: potentia naturalis propter naturales actiones. Nihil frustra facit Natura. Non tot facultates dedit frustra: sed ut per eas animalia

malia ſuas edant operationes. Quanquam fieri poſſit, ut facultas ſit, actio non ſit. Quod præter naturæ intentionem fit, neq; ſemper neque utplurimum.

CAPUT IV.

DE

Facultate cognoſcente, ſeu ſenſu.

Præcepta.

I. Facultas cognoſcens eſt, quâ animal objectum ſenſile per ſpecies ad ſe delatas organo certò recipit ac dijudicat.

II. Dicitur ſenſus, qui vel externus vel internus eſt.

Quæſtiones

I. *An facultas cognoſcens & ſenſus differant?*

℞. Non præter neceſſitatem multiplicemus entia. Judicantur facultates ex actibus & objectis. Facultatis cognoſcentis actio eſt cognoſcere. Sentire quid aliud quam

quam cognoſcere? Unde & ipſa hæc cognitio dicitur ſenſualis. Objectum facultatis cognoſcentis eſt ſenſile. Idem prorſus quod ſenſus, à quo & nomen accepit. Hinc ipſa facultatis cognoſcentis deſcriptio, definitio ſenſus eſt. Hoc pacto; Senſus eſt facultas, qua animal certo corporis organo objectum ſenſile per ſpecies recipit ac dijudicat.

II. An ſenſatio ſit paſsio, an actio?

℞. Actio eſt, cognitio nempè, à potentia activa facta. Hinc ſenſatio ad actiones vitales refertur, non ſecus ac nutritio & augmentatio. Receptio quidem neceſſaria eſt, quæ per paſſionem explicatur. Sed ſæpè recipitur ſpecies, & nulla fit ſenſio. Habemus ſpecies viſibiles in oculo, nec cernimus objecta. Anima enim rebus aliis intenta, ſpecies ſenſiles non advertit.

III. Quænam requirantur potiſsimùm ad ſenſationem?

℞. Illa quatuor: *Anima ſenſitiva, organum, objectum* & *ſpecies*. Primas tenet anima, quæ principalis ſenſionis cauſa eſt: & quâ ſublatâ

ſublata ſenſio perit. Secundas habet organum, ſine quo, anima eſſe poteſt; agere non poteſt. Non fit viſio absque oculis, nec auditio ſine auribus. Tertias damus objecto, quod ſenſile dicitur. Et hoc vel *proprium* vel *commune* eſt. Propria ſunt quinque, juxta quinque ſenſus: *color, ſonus, odor, ſapor & qualitas tactilis*. Communia quinque ſunt: *motus, quies, figura, magnitudo & numerus*. Ultimas occupat ſpecies, juxta quam ſenſus de objecto judicat. Adſit id, quod ſentiri debet. At longe ſæpè intervallo objectum diſtat. Neceſſe igitur eſt, per ſpecies fieri contactum.

IV. *An duplex ſit ſenſus, agens & patiens?*

℞. Receptio ſpecierum eſt paſſio, cognitio ſeu ſenſatio actio. Non tamen duplex ſentiendus ſenſus eſt, alter agens, alter patiens: ſicut nec duplex ſenſatio, duplex viſio, duplex auditio. Una anima, una facultate, uno organo patitur & agit. Patitur, quatenus recipit ſpecies: agit, quatenus per ſpeciem cognoſcit objectum.

V. *An omne corpus naturale ſit ſenſile?*

℞. Du-

℞. Dupliciter aliquid in sensu est: Directè seu per se, & indirectè seu per aliud. Per se, quod qualitatibus sensibilibus prædi-tum est: sive communibus sive propriis. Per aliud, quod vel per partes, vel per effectum, vel per simile, vel per oppositum. vel per fundamentum, vel alium ejusmodi modum sensibus objicitur. Priori modo non omne corpus naturale sensile est: nec enim maximum cælum, nec minimas atomos sentimus Posteri modo omnia cadunt sub sensum: Si non modo uno, certe altero. *Nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu.* Omnia verò in intellectu sunt. Igitur & omnia in sensu.

VI. An numerus sentiatur?

℞. Refertur numerus ad sensibilia communia. Possumus visu, possumus tactu novisse numerum pomorum aut pyrorum. Sed negat Aristoteles numerare posse bruta & negant communiter omnes. Si vero sentitur numerus, si facultatis cognoscentis objectum est, non negandum numerare posse bruta. Ubi enim principium commune, ibi communis effectus. Dannhauerus ait: *Denegat bestiis numerationem Aristoteles,*

teles, non verò illam, quæ consistit in nuda quantitatum discretarum perceptione: sed eam, quæ est Arithmetica Syllogizatio, & replicatio numeri majoris supra minorem. Dicimus nos, distingvendum esse, inter cognitionem *Distinctam* & *Confessam*. Videt canis se quinque habere catulos, sed sublato uno, numerum minorem non advertit satis.

Axiomata.

I. Sensus sapientiæ fundamenta sunt.

Itur ad sapientiam λόγῳ καὶ πείρᾳ, ratione & experientia. Utramque juvant sensus. Nihil adit mentem nisi per sensus. Intellectui per sensus imprimuntur imagines juxta quas judicat. Unde receptum illud: *Nihil est in intellectu, quod non prius fuit in sensu.* Et experientia omnis sensuum judició nititur. Multæ enim ejusdem rei memoriæ unius experientiæ vim efficiunt dicente Aristotele. Rectè Lucretius scripsit

Invenies primis à sensibus esse creatam
Notitiam veri, nec sensus posse refelli,
Qui nisi sint veri, ratio quoq; falsa fit omnis

II. O-

II. Omnia animalia sensus habent.

Nulli natura iniqua extitit noverca, sed dedit cuique quantum fuit necessarium. Non autem omnibus par sensatio est: aquatilia imprimis hebetioris sunt sensus: Homo quanquem superetur visu ab aquila, auditu ab apro: benè tamen contentus esse potest suis integris incorruptisque sensibus. Etsi quædam interdum occurrit obscuritas, demitur claritate mentis: Divinus Plato ait: *Hominis nomen illud significat, quod cætera quidem animalia, quæ vident, non considerant, neq; animadvertunt, neq; contemplantur; homo autem & videt simul & contemplatur, animadvertitq;, quod videt. Hinc meritò solus ex omnibus animantibus homo ἄνθρωπος est nuncupatus, quasi ἀναθρῶν contemplans, quæ ὄπωπε, id est, vidit.*

III. *Sensus suum requirit organum.*

Organum est pars animalis, species objectorum sensibilium recipiens & sensationem edens. Dicitur αἰσθητήριον sensorium. Distingvitur in *Proprium* & *commune*: in *Adæquatum* & *inadæquatum*. Proprium est, quod uni sensui tantùm inservit. Oculus tantum visui, aures auditui, nares olfactui,

lingua gustui, membrana tactui. Commune est quod ad omnem sensum concurrit. Sic cerebrum omni sensationi inservit, dum spiritus animales oculis, auribus, naribus, linguæ & membranis communicat. Adæquatum est, quod objectum totum cognoscit. Sic ad omnem tactum membrana requiritur. Inadæquatum, quod partem objecti cognoscit. Sic cutis organum est quo qualitates tactiles observamus, quanquàm & ibi fit tactus, ubi cutis non est.

IV. Sensus in suum fertur objectum.

Objectum est res ipsa sensu percepta. Dicitur αἰσθητὸν sensibile. Distinguitur in *per se & per accidens*. Illud accidens est: hoc substantia. Petrus non videtur ratione substantiæ, sed ratione accidentium. Carnes olfactu percipimus, non ut substantiæ sunt, sed ut odorem habent. Objectum autem per se & proprium & commune est. Primariò objiciuntur sensibus objecta propria: secundariò communia, utraq; verò per se. Scaliger ait: *in summa: non placet, percipi communia sensilia per accidens*

dens, sed per se & secundario. Omnino enim per se etiam sentitur quies: neq; solum in negatione motus: Sed in sua quoq; affirmatione quiescit enim quod quiescit: non quia non movetur, neq; magis quies & privatio motus, quam motus quietis. Quies enim est motus finis. Finis autem perfectio. Nulla perfectio privatio.

V. Sensus objectum cognoscit per speciem.

Species est imago ab objecto sensili sparsa, pura & à concretione materiæ libera, juxta quam sensus de objecto judicat. Dicitur qualitas intentionalis & spiritalis. De speciebus his ingeniosissimus Fracastorius sequentes fecit versus:

Nuper enim tenues species, simulachraq; rerum,
Quæ fluere ex ipsis dicuntur, perq; meare
omnia, dum sector meditans, tacitusq; requiro
Avia sylvarum, & secreta silentia solus
Cognovi tamen his spectas illudier ipsis:
ut sensus feriant nostros, semperq; lacessant
Perq; fores caulasq; animæ ludantq; meentq;:
Ac remeent, ipsamq; nec inter somnia linquant.

VI. Organum denudatum ſit â ſenſibili.

Alias aliter exprimunt. Recipiens denudatum eſſe debet â natura recepti. Intus exiſtens prohibet alienum & externum: Rectè explicanda hæc, ne pariant errorem. Mollis digitis tangens alium æq; mollem, ſentit mollitiem. Pes calidus pedi calido admotus, percipit caliditatem. Videt oculus oculum, ejusdem coloris, magnitudinis & figuræ. Non igitur exponenda de qualitatibus realibus, ac ſi organa nullas habere debeant qualitates ſenſiles reales. Denudatum ſit organum, ſecundum eſſe intentionale, non ſecundum eſſe reale Huc verſus ſpectat.

Pluribus intentus minor eſt ad ſingulá ſenſus

VII. Species non ſentitur, ſed res per ſpeciem.

Objecta ſenſibilia res ſunt, non ſpecies, Res ipſa tangitur, videtur, auditur. Scaliger diſcurrit hunc in modum. *Ajunt rem videri per ſpeciem. Intelligo & concludo. Species ergo ſentitur. Rem ipſam haud percipit ſenſus. Stolidus dicat: oculos meos videre*

dere Cæſarem per ejus ſtatuam. Quaſi viſio à ſtatua ad Cæſarem jam tot abhinc annis mortuum referatur. Animus quidem hoc colligere queat: ſenſui non licet. Scaligero opponimus verba Dannhaueri. *Sciendum peciem ſenſibilem non eſſe ſignum instrumentale, quale eſt ſtatua Cæſaris, ex qua prius cognita Cæſarem agnoſco, ſed formale quo res non in ſpecie, ſed ſpecie cognoſcimus, ſive ſpecies ſẽſilis non eſt in Quod, ſed id Quo ſẽtimus.*

VIII. *Species rei imago eſt.*

Imago dicitur, quod procedit ad ſimilitudinem alterius. Duo habet: primo *ſimilitudinem*: ſecundo *proceſsionem*. Utrumq; in ſpecie ſenſili eſt, ſimilitudo & proceſsio. Species per quam Solem cernimus, & producitur â Sole, & ſimilis eſt Soli. Infiniti homines unum intuentur Solem: tot ergo hujus imagines ſunt, quod oculi. Quin plures imagines ſunt, cùm plura ſint ſpecula artis & naturæ. Pelves millie die ſereno pone; imaginem ſolis omnes habebunt. Dicit Scaliger, *quomodo accidens poteſt eſſe ſimile ſubſtantiæ?* Dicunt interpretes, non *entitativè*, ſed *repræſentativè*. Dicimus nos, ſpeciem ſimilem eſſe, non *Subſtantiæ*, ſed *accidenti*: hoc enim repræſentat, non Subſtantiam ipſam.

 IX. Sen-

IX. *Senſus cognoſcit per medium.*

Medium eſt intervallum inter ſenſile & ſenſorium exiſtens, per quod ſpecies ſenſibiles deferuntur. Dividitur in Internum et Externum. Sic aër externum medium eſt, per quod ſpecies viſibiles feruntur ad oculos. Color enim ſupra oculos poſitus non videtur, juxta illud: *Senſile ſupra ſenſorium poſitum non ſentitur*: Membrana autem linguæ internum medium eſt, per quod ſapor percipitur: cuticula etiam medium internum per quod qualitates tactiles non per intervallum, ſed quam proximè organa ſua efficiunt.

X. *Inter ſenſile & ſenſorium ſit proportio.*

Minima ſenſum fugiunt, maxima lædunt, Multa nec oculis hauriuntur, nec auribus, Major mundi pars in occultis eſt: pauciſſima ex operibus Naturæ, humanis ſenſibus cognoſcuntur. Tanta ſubtilitas aëris & cæli eſt, quantam non capiunt oculorum tunicæ ac humores. Et tantus Solis ſplendor, ut mortalium luminum acies contueri eum nequeat. Quosdam ferunt imprudentiâ excœcatos eſſe, quod in defectibus Solis

Solis lucidissimum sidus intentius adspexerint. Lucretius rationem dat versu.

Splendor quicunq; est acer, adurit
Sæpè oculos, ideò quod semina possidet ignis.

Sane Species per se tantam non habent efficaciam, sed lædunt per aliud. Odor vehemens dolorem infert capiti, ob halitus conjunctos. Bombardæ sonitus lædit aures, ob aërem uno impetu irruentem. Jungi igniculos cum splendore solis certum: sed non sufficiunt ad effectum tantum: & excœcat quandoq; animalia splēdor nivis. Dicendum splendorem nimium, viam laxare spiritibus. Mediocritas sensui debetur, quâ negatâ, sensio tollitur: damnum insuper se infertur, causæ possunt esse plures.

XI. *Sensus est singularium.*

Sola enim singularia extra mentem existunt. Visus non nisi hunc aut illum colorem cognoscit: tactus hanc vel illam qualitatem tactilem, Aristoteles ait: *Sentire necesse est hoc aliquid, & alicubi, & nunc, quod autem universale & omnibus est, impossibile est sentire: non enim hoc, neq; nunc: non enim esset universale: quod enim semper & ubiq; est, universale esse dicimus.* Explicat Zabarella.

la, *Quod sensu cognoscitur, necesse est his tribus conditionibus esse circumscriptum: hoc aliquid, hic, & nunc.* At idem Aristoteles alibi ait: Sentitur quidem singulare, sensus enim, ipsius universalis est, ut hominis, at non Calliæ hominis. Explicatur, actum sentiendi semper esse singularis, potentiam autem seu facultatem universalem. Videri quidem semper hunc aut istum colorem: facultatem tamen non ad eum determinatum esse, sed habere se indifferenter ad colorem quemvis. Hoc est, Universi colores & universi sapores sentiri possunt, sed ut entia singularia sunt, non universalia.

XII. Sensus non errant.

Cognoscens facultas sensus est, Cognoscentis autem & rectum à curvo, verum à falso, bonum à malo discernere. Nulla rerum certitudo, nulla ratio veritatis esset, si cognoscenter facultates fallerent. Non tamen prætermittenda necessaria sunt requisita. Justum si non est organum, aliis omnia flava, aliis omnia cruenta apparent. Medium si non est rectè dispositum, *sol puer rubeus, & seipso adulto major conspicitur*, ut loquitur Scaliger. Distantia si non est debita, quadrata turris, videtur rotunda, & colores in iride nobis apparēt ex semisse virides,

ex se-

ex semisse rubri ; quos si visus Iridi propior esset, non colores, sed lumina tantum esse judicaret. Per accidens igitur decipitur sensus: *at positis omnibus ad sensum requisitis, non errat.*

XIII. *Sensum dimittere in iis, quæ sensibus manifesta sunt, & rationem quærere, infirmitas quædam intellectus est.*

Suum cuique tribuendum: suum sensui, suum rationi. Sed non audienda ratio, contra sensum. Securus arbiter visus est, & certior longè accipitur ratiocinationibus. Majus sensuum est momentum in certo discursu. Æternas dant controversias, suis qui fidunt nimis rationibus. Anteferendæ longè sunt rationibus istis judicia sensuum. Audiatur celeberrimus Sennertus, de principiis Chymicis hunc in modum disserit. *Nullâ hîc demonstratione opus est, sed sensio potius: & si chymicus dixerit, illud quod fumi specie elevatur, esse sulphur, mercurium, arsenicum, cadmiam, istud sal aliquod volatile, non aliquod meteorum: cur sensibus fidem denegem, & Chymicis ac metallorum coctoribus, quibus talia usitatissima sunt, non credam? Imò credunt omnes Medici qui ea pro iisdem etiam, pro quibus à metallurgis vendi-*

tantur, usurpant. Certè sensibus hic fidem derogare, & demonstrationes poscere ἀῤῥωςία διανοίας est, & qui hoc facit idem facit, ac qui piscatori, qui lucium se cepisse dicat, carpionem vel canorum cepisse Syllogismo persuadere conetur.

CAPUT V.

DE

Sensibus externis in genere.

Præcepta.

I. Sensus Externi sunt, qui speciem ab objecto immediatè productam in externa corporis parte recipiunt, & ad internos sensus transmittunt.

II. Sunt quinque: Visus, Auditus, Olfactus, Gustus & Tactus.

Quæstiones.

I. Unde numerus quinarius sensuum externorum constet?

℞. Ex *objecto, organo* & *actione*. Ubi dantur quinque distincta objecta: quinque distincta organa: quinq; distinctæ actiones; ibi sunt quinque distinctæ facultates cognoscendi seu sensus.

II. An

II. *An titillatio Venerea ad sextum sensum referenda?*

℞. Non multiplicandæ facultates præter necessitatem. Non est in titillatione ista peculiare objectum, nec peculiare organum, nec peculiaris actio. *D*antur qualitates tactiles, dantur membranæ, & fit ipsa tactio. Nihil novi occurrit, omnia testantur ad tactum referendam esse istam titillationem. Frustra est Scaliger pro sexto illo sensu pugnans. *Si semen*, inquit, *tangitur manu; quo in loco sensus est homini exquisitissimus, luculentissimaq́ dignotio in summo judicis; non titillabit: ergo non a temperie seminis titillantissima illa voluptas est.* Sed nec semen rectè considerat Scaliger, nec præter seminis dispositionem requiri plures causas advertit. Laurentius ait: *Prima voluptatis causa est, seminis turgentis & quasi prurientis titillatio. Turget enim ratione ἐνορμώντων spirituum; nam semen sine spiritibus quale per Gonorrhœam profundi solet, voluptates nullas parit, & eâ ratione, qui venere* abutuntur, & frequentissimè coëunt, minorem percipiunt voluptatẽ, quia pauciores spiritus. Secunda est motionis & excretionis celeritas. Tertia spermaticarum

rum partium sensus exquisitissimus & earundem angustiæ: ita enim titillatis partibus, & reductis quæ distendebantur vasis in naturalem situm constitutionemque, voluptas ingens excitatur. Nos adjicimus causam quartam, imaginationem, quæ non minimum in voluptatibus habet momentum.

Axiomata

I. Organa sensuum externorum sunt externæ corporis partes.

Oculus nempe, auris, nasus, lingua, cutis aut membrana. Respectivè vero externæ sunt, non simpliciter. Cerebri respectu exterior pars est lingva, est membrana. Alias verò cum in superficie corporis non sint, potiùs internæ quam externæ corporis partes sunt.

II. Species sensuum externorum ab objecto immediatè producuntur.

Species coloris à colore ipso producitur, species soni à sono: species odoris ab odore. Hæc est multiplicatio istarum qualitatum, non secundum rem, sed secundum speciem. Non deserunt qualitates sensiles sua

ſua ſubjecta, ſed imagines & ſpecies producunt, quas diffundunt. Sic cernimus per vitrum obambulãtes in foro ac plateis. Campanæ aut tubæ ſonum haurimus in muſæo.

III. Species à ſenſibus externis ad internos tranſmittuntur.

Fit viſio in oculo, auditio in auribus: ſed plus ultra tendunt ſpecies, ut dijudicari poſſint amplius, & ut ſentire nos ſentiamus. Quicquid habent ſenſus communis & phantaſia, acceperunt à ſenſibus externis. Memoria etiam quicquid habet, à ſenſibus his habet. Sic in pueritia aut adoleſcentia quæ didicimus, in ſenectute novimus, & uſurpamus utiliter.

CAPUT VI.
De Viſu

Præceptum

Viſus eſt ſenſus externus oculi beneficio lucis & coloris ſpecies recipiens & cognoſcens.

Quæſtiones.

I. Quomodo fiat viſio?

℟. Non per emissionem, sed per receptionem. Hoc modo & ordine. Objectum visibile speciem spargit. Hæc per aërem ad oculi tunicam corneam: per hanc ad humorem aqueum: per hunc ad tunicam cuream, ejusque foramen, seu pupillam: per hanc ad humorē crystallinum; potissimum oculi partem, fertur. Mirabilis hæc partium varietas, *non ob emissionem, sed ob receptionem* formata est. Ut species per varia media & diaphana crebro refractæ; tandemque stabilitæ, certâ quadam commensuratione observantur. Sicut in perspecillis idem cernimus; ubi ob receptionem nunc crassum, nunc rarum occurrit corpus.

II. *An visionis organum sit magis igneum, an aqueum?*

Habent igniculos secum spiritus visorii. Unde expergefactis è somno, lux nonnunquàm versatur ante oculos, sed plus aquæ concedendum oculis, quàm ignis. Humores oculorum testantur de aqua, non de igne. Et cum sauciatur oculus, aut effoditur, aqua effluit. Aquea etiam corpora, ad recipiendas imagines aptiora sunt, quam ignea. Crystallinus quidem humor luci-

lucidus est, & compressius igneum quasi fulgorem emittit. Sed non omne lucidum igneum est: Lucent squamæ piscium, lucent cicindelæ, lucent putrida quædam ligna: & nec ignea sunt, nec adeò congregatos igniculos habent. Nix ipsa lucet, & glacies, hostes ignis infensissimi.

III. *Cur splendida adversa sint oculis?*

℞. De expeditione Cyri dicitur, *quosdam ex militibus in altissima nive iter facientibus, excæcatos fuisse, quosdam amisisse pedum digitos*. Et testantur historiæ recentiores vi frigoris non tantùm aures & nares nonnullos amisisse: sed multos etiam ex continuo nivium aspectu oculis privatos esse. Olaus Magnus scribit: *frigore lupi suppolares oculis aliquando privantur. Statuendum, frigida adversa oculis esse, non quà talia sed quà splendida.* Splendida autem, quà nullam habent proportionem cum organo. Violentum lædit, moderatum delectat.

Axiomata.

I. *Visus omnium sensuum perfectißimus est.*

Habet enim objectum præstantissimum: lucem & colorem. Habet organum præstan-

ſtantiſſimum, oculum. Habet actionem præſtantiſſimam, viſionem. Habet uſum præſtantiſſimum, inventionem. Hinc verſ9:

Segnius irritant animos demiſſa per aures,
Quàm quæ ſunt oculis commiſſa fidelibus.

Scaliger ait: *Propter animæ commoditates atq; perfectionem potiſſimum attributi ſunt nobiliſſimi duo ſenſus: viſus & auditus: primò quoq; Naturæ conſilio, ſtudio; ſedulitate: tametſi ſecundaria quoq; opera corporis item commodis excubent. Ergo datus viſus eſt, neque ſolum neq; primum: ut tela, ruinas, foveas vitemus, fugiamus, caveamus; ſed etiam idq; præſtantiore fine, ut aſpectu cæli ſpecie recepta: intellectu aucto: homo optimi maximi opificis, ſui fiat ſimilis.*

II. *Oculi duo ſunt, & viſio una.*

Geminos dedit oculos Natura, ut tanto celerius ex omni parte conſpici poſſint objecta. Et deficiente oculo altero, alter in ſubſidium venire poteſt. Non tamen duplex inde viſio, non res una apparet duplex. Quæſitum *diu eſt, cur duo duorum oculorum imagines non duo repræſentent objecta?* Reſponſum, conjungi in itinere nervos opticos, & ſpecies geminas in oculis perceptas uniri, atque in unam coaleſcere. Sed vident oculi, antequàm ſpecies transmit-

mittantur & uniantur. Nervi etiam uniti item separantur & disjunguntur. Et duæ quoque sunt aures, auditio una, citra ipsum nervorum respectum. Recurrendum *ab instrumentali causa ad principalem*, ab oculis ad animam. Anima una est, hæc videt per oculum, nunc unum, nunc geminum. Una numero est actio, quia unum numero agens principale.

III. *Oculo altero clausso, alter major fit.*

Possunt enim tunicæ: possunt inflari humores. Ventriculus noster nunc major, nunc minor fit, ex cibis assumptis & concoctis. Uterus nunc major, nunc minor est, & sua cum fætu sumit incrementa. Major fit oculos unus clauso altero, quia plures accipit Spiritus, à quibus extenditur. Non secus ac oculi juvenum majores sunt oculis senum ob causam eandem. Et sicut ægroti quandoque pupillam habent angustam & corneam rugosam ob spirituum defectum. Hoffmannus ait: *Si alterum oculum claudamus, alter fit major, non certè aliunde, quàm ab influente* spiritu. Et monoculi distinctiùs quidem vident minuta. Sed plura non vident, quo se alioquin solantur miseri illi.

An idem accidit jaculatoribus, altero oculo conniventibus.

IV. Oculi pars princeps, humor cryſtallinus eſt.

Datur in quovis organo certa pars ſimilaris actionem potiſſimum edens. Hæc principalis dicitur: cæteræ minus principales. In oculo eſt humor cryſtallinus, nomen habens; quia puriſſimæ glaciei ac cryſtallo ſimilis eſt. Oportebat enim oculum claro hoc & compactiore humore præditum eſſe ut & recipere & retinere poſſet imagines. Julius Caſſerius Placentinus ait: *Cum in omnibus ſenſoriis per nervum mollem facultas ſentiendi organo diffundatur, hunc in uno quoq; ſenſu inſpiciamus, id enim quod ei immediatè opponitur, principalis iſtius organi pars eſt: per quam præcipuè abſolvitur ſenſatio. Et rem ita eſſe neceſſariò debere, vel ex eo colligite, quod res ſenſu perceptæ, per eundem nervum ad ſenſum communem remeare debent; ut tandem ad intellectum deferatur. Hæc autem in viſu eſt cryſtallinus humor, hic enim nervo optico immediatè adjacet.*

V. Lux oculo ingenita eſt.

Interna atque ingenita lux oculus eſt: major felibns, minor hominibus. Organum

num enim objecto simile sit atque affine. Ut possit istud accipere, hoc dare. Un Galenus ait, *visus instrumentum lucidum esse, auditus aëreum, olfactus vaporosum, gustus humidum, tactus terreum.* Et habetur versus, quem Empedodi tribuunt.

Conspicimus terram tellure, liquore liquorẽ,
Aëre naturam aëream, ignem cernimus igne.

Humor crystallinus corpus lucidum ac fulgidum est, interdiu minus, noctu magis conspicuum. Hic ipse, hic non lucidum præstat oculum, adeò ut ictus flamma instar micare soleat. *Crystallino*, inquit Laurentius, *summus debetur honor, est enim quovis pretiosior, quavis gemma illustrior; propterea anima oculi, specillũ interiꝰ, centrum oculi dici solet.* Solus hic à coloribꝰ alteratur, visibiliumque spectra recipit; hoc posito ponitur facultas videndi, reliquæ omnes partes, aut visionem conservant, aut præstantiorem reddunt; huic denique tanquàm principi, quæ in oculo sunt singulæ partes famulantur.

VI. Non color solus videtur; nec lux sola.

Adæquatum viſus objectum non unum, ſed geminum eſt. Viſibile id dicitur quod ſpeciem ſuam perſpicuè imprimit & ad oculum transmittit, ut moveatur facultas. Præſtat hoc color, præſtat idem lux. Paries coloratus ſpeciem ſuam aëri imprimit & oculo communicat, ut fiat viſio. Lucidiſſima ſidera non minus ſuas ſpargunt ſpecies per cælum & aërem, quæ recipiuntur ab oculo, ut videantur. Sumitur quandoque color γενικῶς generaliter, & lucem comprehendit. Sed εἰδικῶς & ſpecialiter à luce differt immenſum. Diverſæ ſunt indolis lux & color, & neque naturis neque ſubjectis conveniunt.

VII. Non omne corpus videtur.

Sunt corpora nec lucida, nec colorata. Non igitur videntur, cum viſus non adſint objecta. Nemo vidit aërem, nemo cælum. Aër enim nec lucidus nec coloratu s eſt, Cælum nec lucidum nec coloratum. Corporum diſtinctio alias ſic habet. Corpus omne aut eſt lucidum aut pellucidum, aut opacum. Lucidum autem in diviſione hac coloratum includit, non excludit.

VIII. Magnitudo, numerus, figura, & reliqua objecta communia videntur.

Videntur, ſed non ſine luce, non ſine colore. Objecta enim propria modis iſtis determinantur. Circa concreta verſantur ſenſus, non circa abſtracta. Concreta habent magnitudinem, habent figuram, habent cætera. Ut ergo ſunt, in ſenſibus cognoſcuntur. Hinc videt Petrus quercum proceram, humilem ſambuccum, rotunda poma ac pira. Quibus veró deſunt color & lux, eorum neq́ue figura, neq́ue magnitudo, neq́ue numerus advertitur. Non cernitur aër quantumvis vaſtus & nobis contiguus ſit. Præclarè ſcribit celeberrimus Sennertus: *Rectiùs illi ſentiunt qui ſtatuunt communia ſenſilia, nullas peculiares ſpecies ſenſilibus objicere: ſed tantùm propriorum ſenſibilium ſpecies determinare, peculiaremq́ modum iis addere. Quia enim ſenſibiles qualitates non à ſuis ſubjectis abſtractæ, ſed in ſubſtantiis atq́ in concreto percipiuntur, per unam ſpeciem ſimplicem, proprium cum communi in ſenſum incurrit; nonnihil modificatum tamen: alioq́ modo apparet color in corpore rotundo, alio in quadrato.*

Si vero ſenſilia communia proprias ſpecies amitterent, etiam ſine propriis hoc præſtare deberenr. At non faciunt hoc, id quod patet in translucidis, cujusmodi aër eſt, cujus figuram non ab eo, qui nullus eſt, colore, ſed continente corpore per imaginationem potius, quam ſenſu comprehendimus.

IX. Perſpicuum viſus medium eſt. Non cernimus colorata oculis impoſita, ſed medium adſit inter objectum & organum, quod ſpeciem recipiat. Hoc perſpicuum eſt, cujus natura tranſitum dat ſpeciebus viſibilibus. Qualia ſunt, cælum, aër, aqua, vitrum, glacies, & ſolida quædam alia. Ut verò differunt hæc raritate, ſic & perſpicuitate. Rectiùs videntur objecta per aërem & cælum, quàm per aquam & cryſtallum.

X. Lumen non ob medium, ſed ob objectum neceſſarium.

Ut videatur color, præſentia luminis requiritur. Non ut forma coloris, ſed ut neceſſaria conditio. Nam in tenebris etiam color perfectus eſt, ubi nec lumen nec lux eſt. Neque ob medium, ſed ob objectum.

Hoc

Hoc est, Ut visio fiat, necesse est objectum illustratum esse, quamquàm intermedius aër abscurus sit. Nocturno tempore felium oculos in densissima caligine videmus. Et quò locus obscurior est, eò manifestius conspiciuntur. Incendia cum fiunt è longinquo nocte atrâ, cernuntur ignes. Videmus stellas noctu, per ipsas tenebras, & interdiu è profundissimo & obscurissimo puteo. In tabella illustrata per obscurum aërem, cernimus colores. Fit quidem ut ipsum quoque medium illuminatum sit, sed non est necessaria conditio.

XI. *Visio non una est.*

Videntur colores reales, videntur apparentes. Cernimus & folia viridia & viriditatem ab iis sparsam. Cernimus & rubedinem vini rubri & rubedinem inde factam. Videmus lucem & lucis prolem, duos soles, duas lunas. Et quod imagines sunt in aquis, in metallis, in vitris & aliis corporibus politis. Non videtur quidem imago ut imago, at videtur ut subit rationem objecti. Hinc visio vel directa, vel *reflexa* vel *refracta* est. Directa, speciei visibilis per unum perspicuum receptio & cognitio. Cum albedinem parietis per aërem cernimus.

Reflexa ſpeciei viſibilis ad corpus politum translatæ, & ab eodem ad organum reflexæ, receptio & cognitio. Cum imagines in ſpeculo cernimus. Refracta, ſpeciei viſibilis per duplex perſpicuum receptio & cognitio. Cum nimirum per aërem & aquam, aut per aërem & vitrum cernimus.

XII. Sunt, quæ & videntur ipſa, & ut videantur alia, efficiunt: Sunt quæ videntur, nec ut videantur alia, efficiunt: Sunt quæ nec videntur, nec ut videantur alia, efficiunt.

Videtur Sol, & per eum cætera. Videntur oculi Felium & cicindelæ, & ligna putrida, non tamen alia faciunt conſpicua. Terra ſibi relicta, nec videtur, nec ut videantur alia, præſtat. Sunt enim corpora alia lucida, alia pellucida, alia opaca. Lucida aut plus, aut minus lucis habent. Si plus, & videntur, & ut videantur alia, efficiunt. Sin minùs, videntur; ſed non, ut videantur alia, faciunt. Huc quoque referre licet perſpicua, quæ non illuminant, ſed illuminantur.

CAPUT VII.

DE

Auditu.

Præceptum.

Auditus eſt ſenſus externus auris beneficiô ſoni ſpecies recipiens & cognoſcens.

Quæſtiones.

I. *Quomodo fiat auditio?*

℞. Per receptionem ſpecierum ſoni. Hoc ordine. Sonus realis ſpargit ſpecies, quæ per aërem tendunt ad extremas aures, ſemper patulas & excavatas: hoc acto ſpecies in cavum auditorium foris obvium & patens intrant: hinc ad membranam ſicciſſimam & maximè ſonoram, quæ tympanum dicitur, feruntur: ab hoc ad oſſicula tria pergunt, quæ incus, malleus & ſtapes dicuntur, ab his aëri implantato communicantur, quo nervus auditorius conjungitur, qui ſpiritum animalẽ è cerebro transfert. Quæ omnia moram quandam habent, unde citiùs ſua agit viſus, tardiùs auditus: ſubitò fulgura conſpiciuntur, ſeriùs audiuntur tonitrua.

II. An realis soni fiat auditio?

Lapidem in aquam si injicimus, circuli fiunt, quorum alter alterum excitat serie continua & jucunda. Idem fieri in aëre, patet ê mobilitate majori: An igitur sonus etiam realis atq; idem numero, motu continuo per aërem ad aures perveniat quæritur? Species recipiuntur, non res ipsæ. Mille homines unam concionatoris vocem audiunt. Tota civitas unius campanæ sonum percipit. Per medium solidum brevi temporis spatio procul audimus sonitum. Materialibus qualitatibus hæc non conveniunt, sed immaterialibus. Interdum verò sonum realem cum aëre ipso in aures incidere, non negandum. Sed auditio non ex materiali sono, sed ex specie ab ipso fusa habetur.

III. An medium auditus esse possit aqua?

Non per solum aërem, sed per ipsam etiam aquam tendunt species soni. Medium primarium aer est: secundarium aqua. Audiunt sanè pisces in aqua. & terrentnr sonitu. Audiunt in eadem urinatores; non per arundinem, quo aerem captant, cum auribus non applicetur: sed per ipsam aquæ

quæ ſubſtantiam. Nierembergius ſcribit. *Tintinnabuli ſono in multis ſtagnis ad cibum vocati piſces accurrunt: fugiunt ingentes ſonitus, ut facile propterea capiantur in latibulis ſuis. Venaturi delphinos, eos repentè alveis circumdabant, mox obſtrepentes compellebant univerſos fugitivos in terram, ubi ob ſtrepitum capite gravatos capiebant. Exiguus namq́ extra aquam rumor iis omnibus qui in aqua audiunt, difficilis eſt & magnus.*

Axiomata

I. Magna auditus eſt præſtantia.

Præſtantia *organi*, præſtantia *objecti* & *uſus* maximus id indicant. Mirabilis formatio aurium eſt, mirabilis varietas ſonorum, mirabilis uſus auditionis. Auditus ſenſus diſciplinæ eſt; ex auditu ſapientia, ex auditu fides habetur. Scaliger ait: *Officiis ac finibus uterq́* (viſus & auditus) *ſuam facilè tuetur dignitatem. Viſus ad vitæ commoda maximè neceſſarius: ac præterea ad diſciplinarum inventionem certisſimus dux. Ab eo penè ſolo maximam rerum partem exploratam eſſe, manifeſtum eſt. Auditum verò ad excipiendam ab aliis artem, ſcientiam, ſapientiam, accommodatiorem. Perquàm paucis enim inventio data eſt. Et quibus data, data eſt & mutila & inchoata. Per auditum*

tum verò judiciorumq́; communicationem accedunt incrementa ſcientiis atq́; artibus inventis: tanquam colliſione veritas excutitur: unde cujusq́; cognitionis perfectio ſequatur. Eſt & in auditu major utilitas. Quippe dormientibus etiam præſidio eſt: ut ſono experrecti ſeſe tueantur.

II. Magna ex auditu voluptas eſt.

Audita oblectant infantes, puberes, viros, ac ſenes. Nunc quidem ſono, nunc ſignificato, nunc utroq́;. Plorantes infantes compeſcimus cantu, ut ſuaviter obdormiant. Nullum pectus tam immite eſt, quod non afficiunt atq́; mulceant cytharæ ac tubæ. Multus in hoc Scaliger eſt, ut oſtendat & rationibus confirmat audita jucundiora lectis eſſe. *Minus laboris,* inquit, *audiendo* capitur: *plus offert laboris lectio. Lectio muta eſt, languorem dat pertinaciùs continuata. Auditu magis imprimuntur per ſenſum diſciplinæ: cujus miniſtræ aures. Ego & ille duo ſumus: idcircò citiùs & altiùs ſubeunt animum ſententiæ. Ideò meliùs & fideliùs hærent ea memoriæ, quæ auditione accepimus, quam quæ lectionis cur â quæſita ſunt. Eſt etiam ſocietas in narratione: in lectione ſolitudo. At homo animal eſt ſociale. Apud amicum loquentem libertas rogandi, disquirendi:*

rendi: unde consequamur intelligendi commoditates. Non quidem differt liber â recitatore. Est recitator, liber loquens: liber, recitator mutus. Ob hoc profectò grata colloquia, & jucundi dialogi, propterea quod opulentiora quam perpetui libri.

III. Auditus organum tam externæ, quam internæ sunt aures.

Anris apud Hippocratem alia *Externa* alia *interna* est. Externæ partes duæ siut, *superior* & *inferior*. Superior alia dicitur aut pinna, & tota fermè cartilaginea est, ac semicirculum refert. Inferior λοβὸς vocatur, & carnosior ac pinguior est ab ala pendens. Non verò ad ornatum tantùm hæ factæ sunt auriculæ, sed cumprimis ad specierum soni receptionem. Imperator Hadrianus ut audiret meliùs, cavas manus auribus obtendebat, ut si fortè audiendi meatum præterfugerent species, additamento isto repellerentur & cavitatem ingrederentur. Galenus autor est, *Consulem Arianum quod minus liquido auditu uteretur, cavâ manu admotâ audivisse rectiùs.* Et quibus præcisæ sunt aures, sonos & voces

ces fluitantis aquæ, aut resonantis cicadæ in modum audiunt. Auris interna aliquot constat meatibus, septo membranoso, chordâ, tribus officulis, aëre implantato, musculis, & nervo auditorio. Ut non minor partium aurium quam oculorum videatur apparatus.

IV. *Surdi â nativitate plerumq; sunt muti.*

Aurium & oris, linguæ ac laryngis, mirabilis communio est. Attentè audituri non respiramus, sed cohibemus spiritum. Oscitantes sonos exquisitè non audiunt. Scabpello tympanum aures si vellicamus, sicca excitatur tussis. Surdastri omnes ægrè loquuntur, & vocem per nares reddunt. Iidem meliùs voces per os, quam per aures hauriunt. Sic & ab ortu surdi plerumq; muti sunt. Non quia sermocinatio per disciplinam fit, disciplina autem ex auditu, ut sublato auditu, Locus non sit disciplinæ, atq; adeò nec sermocinationi. Possent enim verba quædam formare ipsi, atq; his animi exprimere sensa. Hominem enim quantumvis surdum ratione ad inventionem armavit natura. Sed experientia est testis, ne gemitus quidem atq; suspiria absq;

absq; difficultate edi ab iisdem. Causa est, nervus auribus, linguæ & Laryngi communis. Quintum enim nervorum par in auris tympanum fertur: & ramulos ad lingvæ & laryngis musculos mittit. Cum ergò naturalis hæc constitutio vitiatur, ipsæ, quoq; actiones simul læduntur & abolentur.

V. Aurium pars princeps est aër implantatus.

Si illa est pars princeps, cui immediatè opponitur nervus, qui defert facultatem, non ambigendum valdè aërem implantatum esse principem aurium partem. Nervi enim auditorii expanduntur & cavitati aërem continenti communicantur. Si pars illa princeps est, quæ speciem suscipit, & majorem cum objecto convenientiam habet, nulla pars aurium aëri innato ac vernaculo præferenda erit. Et si pars princeps aurium proportione respondere debet, humori crystallino, aër implantatus respondet optimè. Ut humor crystallinus recipere potest species coloris; sic aër species ac differentias soni omnes recipit. Ut humor crystallinus purissimus est, & â primâ nativitate insitus, sic idem de hoc aëre constat. Et sicut nervi optici spiritum anima-

animalem oculo deferunt, & ſpeciem ad ſenſum communem referunt, principalem autem oculi partem conſtituunt: ita nervi auditorii non minus ſpirituum & ſpecierum latores ſunt, principalis autem pars aurium non ſunt. Hinc rectè Plato, Ariſtoteles & Galenus ex Empedode dixerunt: *aërem eſſe inſtrumentum auditûs.* Repetamus verſus ſupra paulò aliter traditos.

Terram equidem terrâ, ſed aquam ſpectamus aquâ, ignem
Conſpicimus igne, ſed aëre cernimus aëra clara.

CAPUT VIII.
De
Olfactu

Præceptum.

Olfactus eſt ſenſus externus, naſi & proceſſuum mammillarium beneficio odoris ſpecies recipiens & cognoſcens.

Quæſtiones

I. *Quomodo fiat olfactio?*

Quemadmodum in cæteris ſenſibus, ſic

& in odoratu ſpecies recipiuntur. Hæ per aërem ad externas nares ſemper patentes tranſeunt: ab his ad naſum internum feruntur; qui oſſe cribroſo & proceſſibus mammillaribus conſtat. *Os cribroſum* in media frontis baſi ſitum ad ſummum naſi radicem fertur; narium totam ferè cavitatem opplens. Plurima habet foramina quæ aëri & odoribus ad cerebrum patet tranſitus. Proceſſus mammillaris duo ſunt tubercula, in quæ nervi olfactui dicati inſeruntur: ſimilitudinem cum papillis mammarum habent; undè nomen acceperunt. Huc tendunt odores: atque hinc ad cerebrum ipſum transferuntur.

II. An realis odor ad organum feratur, an intentionalis?

℞. Effluere aliquid è rebus odoratis, & per aërem ad nares deferri, non negandum. Percipimus id ſæpe numerò, non ſine magna narium injuria. Non rarò cerebrum his ipſis læditur: & infantes in utero materno extingvuntur: *Democritum* morti propinquum panis recentis odore vitam triduò protraxiſſe ſcribunt? *Philippus Melanchthon* auditoribus ſuis recitare conſuevit, *mœchum quendam, qui fame necabatur;*

tur, multos dies in carcere ex nitore carnis assatæ, quæ ipsi quotidie offerebatur ut acerbior & longior esset cruciatus, fuisse servatum. Sed hæc corpora olfactionis natura haud requirit. Pisces in aqua odores capiunt, per species, non per res ipsas. Hæ enim crassum elementum non sentiunt, sed per aërem potius grassantur. Neque aliàs sensationis natura ipsa admittit corpora. Sufficiunt species, quæ à sensibus externis ad internos transferuntur.

III. An medium odoratûs possit esse aqua?

℞. *Primarium* medium aër est, *secundarium* aqua. Ut color videtur per aërem & aquam, ut sonus auditur per aërem & aquam sic odor percipitur per aërem & aquam. Rectiùs per illum, aliquomodo per hanc, Non carent olfactu pisces, sed per ipsas aquas, escas odorantur eminùs. Longo intervallo à cibo remoti natant ad eum & capiuntur.

IV. An quibus præstantior odoratus, visus sit deterior?

℞. Plerumque id contingere existimat *Cardanus*: sed absque ratione firma. Diversi sunt sensus, non contrarii: diversa organa, diversa objecta habent, non contraria.

Potest

Poteſt idem homo & videre acutè & olfacere quàm optimè. Scaliger exemplo ſimiæ & canis refutat Cardanum: *Quam feliciter*, ait, *evenerit tibi, ut præter morem tuum, tuæ ſententiæ moderareris: monet nos ſimiarum genus: quarum oculus videndi poteſtate nulli cedit quadrupedum: odoratu verò adeò præſtant ipſæ, ut quemadmodum & canes, quibus item & acies acutiſſima, & olfactus præſtantiſſimus, nihil guſtare aggrediantur, quod non prius exploraverint odore. Quæ vis eis tam præſtò eſt, ut non ad nares applicent, quod ſentire velint, ſed ſupra nares admodùm celerrimè apprehendant.*

Axiomata.

I. *Inter ſenſus externos medium obtinet olfactus.*

Cedit dignitate viſui, cedit auditui. Sive enim ſpectes objectum, ſive organum, ſive actionem, ſive uſum, iſtis eſt inferior. Deum gaudere odoribus magis, quam precibus & ſuſpiriis impietas eſt. Superior autem olfactus eſt guſtu & tactu. Hos enim facilè ſuperat præſtantia objecti, organi, actionis & uſus. Ineſſe naſo non venuſtatem tantum ſed & regium quid, creditum

olim eſt. Quondam imperandi dexteritatem, in eo eminere cenſuerunt. Communiter etiam hunc obeſæ, iſtum emunctæ naris dicimus.

II. Sine reſpiratione non ſentitur odor.

Attrahenda eſt materia, odorum vehiculum. Qua attracta proceſſus mammillares dilatantur & quaſi aperiuntur: poſteà verò dimittuntur & contrahuntur. Hinc ab odore cum abhorremus, reſpirationem inhibemus. Sic enim nec fætor percipitur facilè, nec læditur adeò cerebrum. Ubi verò gratus odor; ſpirando trahimus, quod delectat Quemadmodũ ſolet, qui globulis ex moſcho & cybeto concinnatis, animum recreant. Rerum verò etiam fragrantiſſimarum naribus admotarum, odorem non percipimus, niſi reſpiremus atque aërem & odorem attrahamus.

III. Princeps olfactus organum, proceſſus mammillares ſunt.

Princeps pars eſt, cui immediatè opponitur nervus, facultatem deferens. Princeps pars eſt, quæ ſpeciem ſuſcipit, & majorem cum objecto convenientiam habet. Princeps pars eſt, qua proportione reſpon-

det

det aliis partibus principalibus, omnia hæc de processibus mammillaribus constant. Per nares externos odores quidem ingrediuntur, sed ab iisdem non percipiuntur. Salvis enim istis atque integris, olfactus sæpè aboletur, aliis requisitis præsentibus. Coryza laborantes non percipiunt odores, externis naribus illæsis. Rectè ait Julius Cassenius Placentinus. *Observandum est, in omni sensorio nervum mollem à cerebro descendere, post quem immediate, statim verum occurrit organum, ut in oculo crystallinus humor, in auditu nervus expansus: sic etiam in olfactu fieri quis negaverit? Et hæc vera proprii organi alicujus sensus inveniendi est methodus.*

CAPUT IX.
DE
Gustu

Præceptum.

Gustus est sensus externus, linguæ beneficiô saporis species recipiens & cognoscens.

Quæstiones.

I. *Quomodo fiat gustatio?*

℞. Modus gustandi hic est. Res sapida linguæ applicatur. Humida si est, à spongiosæ linguæ carne facile imbibitur. Si sicca aut concreta est, dentibus comminuitur ac solvitur, & cum humiditate linguæ permiscetur. Sic fit saporis perceptio, præsertim verò anteriore linguæ parte. Cum enim gustu aliquid exploramus, cuspidi lingvæ id admovemus.

II. *Quodnam gustus sit medium?*

℞. Medium externum quod objecti speciem ad organum deferat, nullum est. Res enim sapida applicanda linguæ, quod ubi non fit, gustare non licet. Interim autem medium pellicula porosa est, lingvæ obducta. Huic primò communicatur sapor, cujus species ad propriam linguæ carnem defertur, ibique ab anima sentiente cognoscitur. Julius Cassenius non *medium*, sed *quasi medium* nominat.

III. *An realis sapor ad organum feratur?*

℞. Fertur quidem, sed juxta hunc non fit gustus. Caro lingvæ cum admovetur, adest sapor realis. Vinum cum potatur, dulcedo realis afficit linguam. Sed non minus

nus ſapores hi, quàm cætera ſenſuum objecta, ſuas ſpargunt ſpecies. Recipiuntur hæ à carne lingvæ & ipſis quoque ſenſibus internis communicantur.

Axiomata.

I. Guſtus non idem cum tactu eſt.

Habent objecta diſtincta: ſaporem & qualitates tactiles. Habent diſtincta organa: lingvam & cutim. Habent diſtinctas actiones: ideò ut in lingva ipſa aboleri poteſt guſtatio, manere tactio. Ariſtoteles *guſtum eſſe tactum quendam* ait. Sed limitat, non abſolutè ponit. Sententia hæc eſt. Guſtus objectum *remotum* non ſentit, ſed *admotum*. Sic aliquam cum tactu habet convenientiam, quanquàm duo diſtincti ſenſus ſunt.

II. Guſtus ad vitam neceſſarius eſt.

Viſus, auditus, & olfactus, commoditatis ſenſus dicuntur: guſtus & tactus Neceſſitatis. Uterque enim ob alimentum, quo carere non licet, factus eſt potiſſimum. Guſtu animalia ad nutrimenta capienda invitantur. Guſtu amica & inimica, grata & ingra-

ingrata diſcernunt. Scaliger ait, *ſenſum hunc animali maximè omnium neceſſarium eſſe, cum aliis carere ſine vitæ jactura poſſit.* Nos quidem tãtam neceſſitatem haud quærimus. Vidit Columbus hominem, nomine *Lazarum* viventem, vigentemque, guſtu carentem. Voravit hic vitrum, lapides, ligna, piſces vivos & ſalientes. Voravit lutum, pannos lineos, laneosque, fænum, ſtipulam, & quicquid venit in buccam. Voravit aromatario carbones & ſaccum cui inerant. *Hic poſtea minis ipſum à pharmacopolio arcere ſuevit, veritus ne & ipſe & taberna, & vaſa omnia cum contentis ab eo devorarentur.*

III. Guſtus organum princeps propria linguæ caro eſt.

Caro linguæ inſertos habet nervos plurimos à tertio pari. Habet etiam convenientiam maximam cum rebus ſapidis. Principalis igitur pars linguæ eſt, cui primariò debetur actio. Julius Caſſenius ait: *Quamvis membranam inter illas partes, ſine quibus commodè fieri guſtus non poteſt, numeremus, illam tamen principalem, cujus famulatui reliquæ tanquàm ſubſidiariæ ſunt deſtinatæ, ſtatuimus: propriam nempè & ſpongi-*

oſam

osam linguæ carnem. Præterquam enim quod substantia ipsa talis sit, cui similem in nulla corporis parte inveneris; temperamentum quoq; ad suscipiendos sapores, aptissimum habet: : humida enim & calida est, saporibus admodum vicina, ut ab illis alterari facilè possit.

CAPUT X.

DE Tactu

Præceptum

Tactus est sensus externus, membranæ beneficio qualitatum tactilium species recipiens & cognoscens.

Quæstiones.

I. *Quomodo fiat tactus?*

℞. Modus hic est. Res tangenda proximè & immediatè organo admovetur. Hinc speciem imprimit, juxta quam facultas cognoscit: Sic receptio specierum non minus in tactu, quàm cæteris sensibus necessaria est. Lapidem cum tangimus, manumque removemus subitò, sentimus frigiditatem. Sed sine communicatione frigoris realis: manus enim non frigesit. Neque digitus realem corporum duritiem, mollitiem,

 asperi-

aſperitatem, ac lævitatem recipit, ſed ſolas ſpecies, ſolas intentionales qualitates.

III. *Quodnam tactus ſit medium?*

℞. Non habet medium Externum, cum tantum objecta applicata organo ſentiat. Nec cogitandum, aërem inter tangens & tactile intercipi, & medii ſuſtinere vices. Ipſam ignis caliditatem ſentimus, absque aëris interventu. Et cum digitis menſam premimus, cedit aër, neutiquàm ictum ſuſcipit. Internum medium tunc habet, cum cutis beneficio peragitur tactus. Cuticula enim obducta cuti intercedit & excellentem cutis ſenſum temperat.

III. An tactus unus ſenſus ſit?

℞. Verſatur circa calidum & frigidum, humidum & ſiccum, durum & molle, aſperum & læve, grave & leve, friabile & lentum, glabrum & ſcabrum. Sed omnia hæc objecta in communi conveniunt genere, qualitates nempe tactiles. Unum igitur datur objectum generale, multa ſpecialia. Sic & auditus percipit ſonum acutum & gravem, magnum & parvum. Viſus varia colorum genera, varias lucis differentias. Guſtus ſaporem dulcem & amœnum, ſapidum & inſipidum.

Axio-

Axiomata.

I. *Tactus dignitate postremus, necessitate primus est.*

Ignobilis sensus est & quasi belluinus, ad corporis conservationem potiùs, quàm ad animæ perfectionem necessarius. Inde per omnes & singulas ferè corporis partes diffusus est, ut fugere queant qualitates noxias. Egregiam ê Galeno sensuum comparationem Julius Cassenius instituit. *Visus*, inquit, *proprium instrumentum densissimo tegitur operculo: auditus rariori membranâ: olfactus minus adhuc densa: gustus verò operimentum non solum magis rarum est, sed omninò spongiosum: postremo tactus tegmen omninò rarissimum est. Objectum visûs omnium tenuissimum, & quodammodo spiritale est: crassius verò auditus: multò crassius olfactus: crassius adhuc gustus: terrestre & omnium crassissimum tactus. Medio indiget visus omnium maximè: auditus minus quam visus: olfactus minus quam auditus: gustus absq; medio fit: omnium autem maximè sine medio fit tactus. Organum visus extra positum est: auditus verò paulo introrsum: olfactus magis intra: gustus adhuc iis plus latet: tactus vero instrumentum τὸ ἐν-*

τὸν ὄν, *intus quoddam existens, nominavit Aristoteles.* Hinc Cassenius concludit, *visum & tactum externos esse sensus, illumq́ præstantissimum, hunc ignobilissimum.*

II. *Tactus organum non est nervus.*

Nervus spiritum animalem defert ad omnem sensum necessarium. Non magis igitur tactui, quam reliquis sensibus inservit. In vulneribus cum lacerati tanguntur nervi, ingens quidem excitatur dolor, sed ob membranas, quibus constant, medulla enim absq́; dolore tangitur. Et ubi plures nervi sunt, ibi etiam fit major dolor ob copiam spirituum, aut quia plures nervos plures circumvestiunt membranæ.

III. Tactus organum non est caro.

Tactus ibi sæpè est, ubi caro non est. Sentit ventriculus, sentiunt intestina, sed destituta carne sunt. Neq́; ubi caro est, ibi semper tactus est. Non sentit caro pulmonum, neq́; hepatis, neq́; musculorum. Et cum sentire videtur: per aliud sentit. Per membranas nempè, quibus vestitur.

IV. *Tactus organum primarium est membrana.*

Prin-

Princeps organi pars, eaq; similaris, membrana est. Quicquid in corpore animalium sentit, per membranam sentit. Hinc ventriculus, intestina, & alia membranosa corpora exquisitè qualitates tactiles percipiunt. Ipsa quoq; cutis cum sentit, per membranam sentit. *D*issimilem partem qui desiderat, in homine manum habet, juxta *Galenum* organum tactorium & apprehensorium. *Non enim aliud*, inquit *oportebat esse, apprehensorium, aliud autem tactorium organum: neq; aliud quidem accipere unamquamq; rem externam levando, & transferendo, & omninò pertrectando: aliud autem posteà discernere de acceptorum caliditate & frigiditate, & duritie, & mollitie, & aliis tactilibus differentiis: sed mox cum apprehenderit unumquodq;, melius fuit simul dignoscere, quale sit naturâ. At verò neq; decentius, neq; promptius fuit, alio organo corporis dignoscere, quam manu, & ipsius manus non omnibus, sed internis partibus, quibus est etiam apprehensorium organum.*

CAPUT XI.

De Sensibus Internis in genere

Præcepta.

I. Senſus interni ſunt, qui ſpeciem per ſenſus externos allatam in cerebro recipiunt, cenſent & dijudicant.

II. Suntq; duo: Senſus communis, & Phantaſia. III. Phantaſiæ famulatur Memoria.

Quæſtiones.

I. An differant Senſus communis & Phantaſia?

℞. Senſûs communis eſt, omnia Senſuum externorum objecta recipere, cenſere & judicare. Idem præſtat Phantaſia, quæ objecta illa rectius examinat, & magis exactè dijudicat. Sic conveniunt, & ſi differunt gradibus differunt. Sed phantaſia inſuper ê ſpecierum conjunctione ac confuſione nova format phantasmata, quod negatum ſenſui communi. Phantaſia etiam abſentia cognoſcit, ſenſus communis præſentium eſt. Phantaſia in ſomno laborat ſenſu communi quieſcente.

II. An Sedibus differant Senſus interni?

℞. Senſum communem in anteriore, phantaſiam in mediâ, memoriam in poſteriore

riore cerebri parte collocant. Memoriam enim duriorem cerebri partem, ſenſum communem molliorem, phantaſiam mediam requirere ſtatuunt. Sed cerebrum ſecundum unam eandemq́;Subſtantiam prædictis ſenſibus inſervire aptum eſt. Omne cerebrum molle eſt, igitur ſpecierum receptioni pars quævis idonea. Si viget magis in parte una phantaſia, in altera memoria, magis & minus ſpeciem non mutant.

III. *An actiones ſenſuum internorum organicæ ſint?*

R. Actiones organicæ ſunt, quas totum organum edit. Ubi non ad temperamentum tantùm, ſed ad ipſam quoq́; conformationem partiumq́; diſpoſitionem reſpiciendum.

Quales actiones ſunt viſio, auditio, olfactio, guſtatio, tactio. Interni ſenſus cerebrum requirunt & ratione temperamenti, & ratione conformationis rectè diſpoſitum. Actiones igitur iſtorum organicæ ſunt.

IV. *An potentia æſtimativa annumeranda ſenſibus internis ſit?*

Potentiam æſtimativam circa ſpeciem inſenſatam verſari putant, ut ea percipiat,

quæ

quæ externi ſenſus percipere non potuerunt. Cum ovis novit inimicitiam lupi, quæ ſub externos ſenſus non cadit. Cum pullus fugit accipitrem, non anſerem, non equum, non canem. Cum hirundo nidum extruit, aranea telam, apis favos. In univerſum, cum animal ex ſpeciebus ſenſatis colligit objecta non ſenſata. Sed non eſt ſenſus, qui non verſatur circa ſpecies ſenſiles: & accipit internus ſenſus ſpecies ab externis. Vis diſcurrendi â noto ad ignotum, rationalis animæ eſt, non ſenſitivæ. Exempla quæ afferunt, notitiam naturalem inferunt, non notitiam ſenſualem. Naturâ norunt commoda ſua & incommoda, non bruta modo, ſed ipſæ quoq; herbæ et arbores. Specificas formas iſta inſequitur notitia, non animam ſentientem aut vegetantem.

Axiomata

I. Senſus interni â ſenſibus externis dependent.

Ab externis accipiunt ſpecies, ſine quibus judicare non licet. Non judicat cæcus â nativitate de coloribus. Viſus enim ſpecies colorum phantaſiæ non offert Neq; de ſaporibus judicabat *Lazarus ille â Columbo deſcriptus.* Carebat enim lingua

ejus

ejus nervis guſtatoriis. Quartum par nervorum inquit Columbus, quod guſtatui dicatum eſt, non ad linguam & palatum, ſed ad occipitium reptabat.

II. *Objectum ſenſuum internorum, ſunt omnes externorum ſenſuum ſpecies.*

Circa unum verſantur objectum, ſenſus externi. Circa colorem viſus: circa ſonum auditus: circa odorem olfactus: circa ſaporem guſtus: circa qualitates tactiles tactus. Interni verò ſenſus circa omnia ſenſuum externorum objecta occupati ſunt. Quicquid viſum, quicquid auditum, quicquid cæteris ſenſibus notatum fuit, denuò ſeſe ſiſtit ad examen.

III. *Organum ſenſuum internorum non eſt cor, ſed cerebrum.*

Vitales actiones â corde, animales â cerebro pendent. Nihil confert Cor, quod proximè faciat ad ſenſationem. Cerebrum verò ſpecies ſenſiles recipit & ſpiritus animales communicat, potiſſima ſenſationum inſtrumenta. Celeberrimus Sennertus ait: *Si de principio & organo non remoto, ſed proximo quæratur, omninò concedendum*

est, actiones has in cerebro, & à cerebro exerceri; quod tùm alia docent, tùm hoc, quod læso cerebro, hæ actiones læduntur, & quod in curatione non cordi, sed cerebro remedia applicantur.

IV. Pars princeps organi propria cerebri substantia est.

Habet cerebrum ventriculos suos, habet sinus, membranas, & plura alia. Sed primaria pars proprium actionum organum & facultatum sedes, propria & peculiaris ejus caro est. Qua de re ita Spigelius: *Substantia ipsa sui generis est, ac peculiaris, quod cum præcipuum generationis spirituum organum ipsa cerebri sit substantia, & verò hæc ab omnibus aliis diversa, hanc nulli communem esse docuerit. Crassa autem est ne flueret: ne tamen vicissim nimis dura, non reciperet specierum impressionem, glutinosa ac viscida.*

CAPUT XII.

De Sensu Communi

Præcept.

Sensus Communis est sensus internus, species sensuum externorum recipiens, & sensibilia

ſibilia propria à ſe invicem & communibus diſcernens.

Quæſtiones.

I. *Unde id nominis acceperit hic ſenſus?*

℞. Non à communibus ſenſibilibus, ſed quia communiter & indifferenter ſe habet, ad omnia ſenſuum externorum objecta. Etiam externi ſenſus verſantur circa communia objecta: at non ut communis ſenſus omnia objecta judicat.

II. *An detur aliquis communis ſenſus?*

℞. Ex operationibus ſenſus hujus patet neceſsitas. Diſcernit animal inter diverſorum ſenſuum objecta. Non hoc agit ſenſitiva anima immediatè, quia non eſt immediatum actionum ſuarum principium: & ipſi alias externi ſenſus removendi eſſent. Nec id præſtat ſenſuum externorum ope, quia diſcernens cognoſcere debet objecta: at non cognoſcit viſus ſonum, nec auditus colorem. Reſtat igitur communis ſenſus, qui objecta externorum ſenſuum diſcernit.

III. *Unde animal ſentiat ſe ſentire?*

 Norunt

Norunt non homines ſolum, ſed ipſa quoq́; bruta ſe ſentire & ſe non ſentire. Arrigunt aures, aperiunt oculos, trahunt naribus, quæ grata ſunt, ingrata reſpuunt. Non ea ratio agit, cum in brutis obſerventur. Non ſenſus externi, quibus ſatis eſt cognitio nuda. Sed communis ſenſus objecto adhuc præſente, cum ſentiunt animalia, judicat quod ſentiant.

Axiomata

I. Senſus communis officium regium eſt.

Regis inſtar aut judicis eſt, qui in throno ſuo ſedet, & ab externis ſenſibus, ceu miniſtris fidelibus, viſa, audita, odorata, guſtata, & tacta, accipit, æſtimat & dijudicat. *Hic eſt ille*, ait Julius Caſſenius, *ex quo cognoſcimus nos audire, videre, reliquorumq́; ſenſuum munia ſubire. Hic eſt ille, qui in ſomno ligatus, ſenſationis nos inſcios relinquit: eſt ille, qui niſi adſit, omnes ſenſus inutiles erunt: hic eſt ille, qui perceptorum ſpeciem phantaſiæ, atq́; hæc intellectui offert: hic in ſumma eſt ille, ſine quo nec ſenſibus externis, neq́; internis, neq; principibus animæ facultatibus ſua integritas & abſolutio conſtare poteſt.*

II. Senſus communis officia varia ſunt.

Primò

Primo omnes ſenſuum externorum ſpecies recipit: ſpecies viſibiles, audibiles, & alias. Sic multitudinem in unitatem prudens revocat natura, ſenſibus externis in unum communem confluentibus. Secundò ſenſibilia propria à ſe invicem diſcernit: differre monſtrat colorem â ſono, ſonum ab odore, odorem â ſapore, ſaporem â qualitatibus tactilibus. Non enim id agunt externi ſenſus, cum quilibet proprio contentus objecto, alieni nullam habent curam. Tertiò, ſenſibilia propria â communibus diſtinguit colorem, ſonum, odorem, ſaporem & qualitates tactiles, â motu, quiete, numero, figura ac magnitudine. Deniq; præſtat ut ſentiant animalia ſe ſentire, ſe nempe percipere odorem, videre colorem. Ubi paulo poſt actum ſentiendi ſentire ſe animal cognoſcit.

III. Senſus communis ſenſibilia communia ſentit per propria.

Ut ſenſus externi primò propria ſentiunt objecta, & per ea communia; ſic communis etiam communia objecta per propria cognoſcit. Propriis ſublatis communia percipi nequeunt. Habet ſe ſenſile proprium ad commune, ut res ad modum.

Modus non imprimit organo peculiarem ſpeciem, ſed propriam tantum modificat. Quædam enim ſpecies ſenſiles ſpargunt per ſe & primò, ut ſenſibilia propria, quædam per ſe & non primò, ut ſenſibilia communia; quædam nec per ſe, nec primò, ſed per accidens, ut ſubſtantiæ.

CAPUT XIII.
De Phantaſia

Præceptum.

Phantaſia eſt ſenſus internus, ſpecies â ſenſu communi ad ſe delatas diutiùs retinens, altiùs examinans, novasq; inde eliciens.

Quæſtiones.

I. Quænam primariæ phantaſiæ actiones ſunt?

℞. Conſtant è deſcriptione. Phantaſia *primò* ſpecies â ſenſu communi allatas dijudicat, & in naturam phantasmatis convertit. *Deinde*, ſpecies novas efformat, conjungendo aut ſeparando ſpecies acceptas. Undè nihil tam ineptum, quod actu inter ſomnia non repræſentet. Dicuntur alias actiones immanentes.

II. Quænam ſecundariæ phantaſiæ

siæ actiones sint?

℞. Plurimæ atq; mirandæeæ sunt. Oves Jacobi Patriarchæ *ex aspectu virgarum agnos ferebant similes coloribus virgarum.* Mulieres deformes è picturarum pulchrarum inspectione formosam edere prolem, Galenus autor est. Idem refert: *Phantasticum fuisse, qui observatis januis vitrea vasa ad fenestram protulerit, ac prætereuntes interrogaverit, juberentnè ea projicere, & cum annuissent illi, singula quæ suis nominibus appellavit, cum spectantium risu & acclamatione projecerit: posteà interrogaverit, juberentnè puerum quoq; dejici, & cum jussissent, ilicò ipsum quoq; dejecerit.* Hæ actiones dicuntur Transeuntes, quia â Phantasia ad aliud Subjectum transeunt.

III. *Quid de instinctu naturali referant?*

℞. Singulares brutorum actiones instinctui naturali tribuunt. Cum formica construit horrea, & comparat in æstate grana. Cum aranea facit telam & capit musca. Cum lepus fugit canem, pullus milvums. Nierenbergius sic habet: *Nec animalium instinctum aliud reor, quam operationem phantasiæ, ad judicium commodi vel incommodi*

modi determinatam, determinantemq́; appetitum ad impetum vel fugam. Judicium non propriè intelligo, sed histrionem quendam ejus. Differt autem instinctus, licet brutorum phantasia in eandem speciem coëat, pro formarum & temperamentorum diversitate, quæ bases indolis sunt: inde tanta operum varietas, ut bombyx lanam, apis favos, formica horrea, araneus telam, hirundo nidum architectentur.

IV. *Quid de hoc instinctu notandum?*

℞. Phantasia dependet â sensu communi: sensus communis â sensibus externis. Sed aranea quæ nunquam vidit telam, quæ ex oculo suo jam egressa est, telam format. Nec typos intuentur apes, aut juxta exemplar præscriptum laborant animalia cætera. Non igitur hæ actiones phantasiæ tribuendæ sunt: non cognitio ea sensualis est: non animam sensitivam, quæ forma generica est, insequitur. Rectè *Nierenbergius* ad diversitatem formarum recurrit: malè verò maxima ista artificia ad temperamentum refert: malè pro phantasiæ effectu eadem venditat. Verè Seneca: *Nascitur hæc ars non discitur.*

I. *Phantasiæ stupendæ sunt vires in corpus proprium.*

Mirari eas potius, quàm rimari licet. Cogitando læta, lætamur; tristia, tristamur. Fœtida movent nauseam, jucunda appetitum. Austeros fructus comedentes cum observamus, ipsi perfundimur horrore. Oscitante uno, oscitat alter. Cogitantes intensiùs de urinæ excretione, torquentur admodum si præstare nolint. Esurient magis edentes qui cernunt alios. Pestis tempore peste corripiuntur quandoq;, pestem qui sibi imaginantur. Dolor dentium acerrimus fit, cum laborantes indulgent cogitationibus istis. Ex imaginatione inepta multa, multa stulta, cogitant, loquuntur & agunt amantes. Adeo quosdam tenet amor, ut ex obesis macros, ê sanis ægrotos, è vivis mortuos præstet.

II. *Phantasiæ stupendæ sunt vires in corpus alienum internum.*

Superant hæc admirationē omnem. Accidit, teste *Münstero*, cum mulieres duæ in platea confabularentur, & å tergo accederet tertia, ac frontes utriusq; collideret, altera earum quæ prægnans fuit, duas peperisse *filias, frontibus ad nasum cohærentes, quæ de-*

cem annos ita conjunctæ vixêre. Quædam ob negatum â ianione frustum carnis, tantum in caluit irâ, ut sangvine stillarent nares, quem cum abstergeret, enixa est tandem fætum labio supremo carentem. Tot modis teneris fætus mutat ac distor quod membra phantasia, ut sæpè an bruti, an hominis spectes, partes, nescias.

III. Phantasiæ vires in corpus alienum externum nullæ sunt.

Avin cenna & Albertus Magnus scribunt, *pullum gallinaceum aliquando cervice prodiisse accipitrina, eò quod gallina, dum incubaret ovis territa fuerit ab accipitre supervolante.* Putant alii pavones produci albos, si fæmina in cubans ovis, albis tegatur linteis. Scribit *Michael Medina*, non pullum sed serpentem producturam esse, si dum in cubat ovis, cancellis inclusus serpens, ejus semper obversatur oculis. Censent quidam, gallinas dituras diversi coloris pnllos, si ova variis pingantur coloribus. *Sed â necessario ad minimum sunt progressi.* Non hîc tanta datur societas, quantam requirunt impressiones.

IV. Non per se, sed per accidens

phan-

phantasia mutat corpora, seu propria seu aliena.

Facultas enim cognoscens est. Proprium hujus cognoscere, non mutare, non deformare, non pervertere corpora. Etsi per se præstaret ea, illi qui cornua se gestare, qui vitro è sibi conflatas putavere nates, qui ê butyro se credidere compactos, evasissent tales. Per accidens verò mutat corpora, quatenus facultatem cognoscentem, sequitur appetens, appetentem loco movens, loco moventem mutationes istæ mirandæ. Pulchra hic datur & causarum & actionum corona. Phantasia excitat appetitum: appetitus loco motivam: loco motiva spiritus & humores: spiritus & humores pro suo accessu & recessu mutant corpora. Sic timidis & meticulosis crebra sunt spectra. Sic *quisquis amat ranam, ranam putat esse Dianam.* Sic ad supplicium ducti quidam, virgæ aut lintei madidi ictu expirarunt. Sic hostium injurias, qui volvunt mente, horrent, tremunt, rubent, ipsamq; fermè cum sangvine animam, evomunt. Sic fætus nascitur muris gerens signum, quod mater mure territa fuerit: sic Simiæ aspectu fætus producitur Simiam referns.

V. Non omnis imaginatio signat fœtum.

Infinitæ sibi imaginantur gravidæ, ut nemo hominis referret vultum, imaginatio quævis signandi si haberet potentiam. Frustra sunt omnes imaginationes, quæ fiunt absq; assensu. Ubi enim nullus assensus, ibi nullus affectus, ibi nulla motio, nulla mutatio. Desiderium verò, terror, amor, ira, ac tristitia, maximis signandi pollent viribus. Hippocrates ait: *Si mulier gravida terram aut carbones comedere desideraverit, eademq; comedat, in capite pueri notæ à talibus apparebunt.* Et non fugit peritos, gravidas, cum re desiderata potiri nequeunt, magis signare. Majus enim tunc fit desiderium, & quo istud majus, eò efficacius est. Terror quoq;, amor, & ira vehementissimi affectus sunt, ac spiritus humoresq; turbant maximè, fætumq; utero inclusum vehementer afficiunt.

CAPUT XVI.

De Memoria.

Præceptum.

Memoria est facultas ministra, species à phantasia dijudicatas, retinens & conservans.

Quæsti-

Quæstiones

I. *An detur Memoria?*

℞. Animi gratia *Scaliger* de re splendore Solis clariore dubitat. Disputat de quæstione *an sit*, ê quæstionibus *quid sit*, *qualis sit*, *ubi sit*. His impelli nos putat, ad credendum, nullam dari memoriam. Sed tam evidens experientia memoriam probat, ut nullæ machinationes evertant eam. Redeunt aves ad nidos, apes ad apiaria, lupi, lepores, ac leones ad latibula. Invicta hæc memoriæ in brutis argumenta sunt. Nos ipsi memoria si destitueremur, frustra doceremur: præterfluerent enim audita. Omnis disciplina memoria constat, quæ thesaurus artium & scientiarum est.

II. *Quid sit memoria?*

℞. Est potentia species dijudicatas recipiens & conservans. Scaliger ad quæstionem sic respondet: *Vis animæ communis est, ad retinendum tum rerum imagines, id est phantasmata, quam notiones universales: easq; vel simplices, vel complexas.* Sed posteriora verba memoriam sensitivam non explicant. Sensus enim singularium sunt, non universalium. In brutis animalibus tantùm phantasmata dantur: non conce-

ptus aut notiones ſimplices ac complexæ.

III. *Qualis ſit memoria?*

R. Vel bona vel mala eſt. Cujus ratio quærenda in cerebro. Unde quibus cerebrum durius, iis difficilior apprehensio, retentio pertinacior: quibus mollius, ii facilè recipiunt, retentione utuntur minus fideli ac diuturnâ. Scaliger reponit ſequentia: *His igitur ſpecies eſſe videtur in materia. Cæterùm quæ materia una aut altera ſpecie induta fuerit, adde tertiam atq; etiam milleſimam: ea plena erit, ac fortaſſè confuſa.* Sed nec verè, nec ex animo dicit hæc. Omninò ſpecies in materia eſt. Non ſunt oppoſita, ſed ſubordinata: ſpeciem eſſe in homine, in anima, in cerebro, in ſpiritibus. Homo ſubjectum primarium eſt, anima ſecundarium, cerebrum & ſpiritus inſtrumenta. Et poſſunt infinitæ ſpecies in una cerebri dari parte; ſicut infinita lumina in uno aëris puncto. Carent enim dimenſionibus, carent figuris, & nec ſpatio, nec ſitu habent opus.

IV. *Ubi ſit memoria?*

R. Ariſtoteles, inquit Scaliger, *eodem in loco reponit, quo & Phantaſiam.* Alii poſuerunt in occipitio, manifeſto argumento: quod eo in loco percuſſos, omnium rerum

cepit

cepit oblivio. Sed de ſenſuum internorum ſedibus, diſputatum antè. Cerebrum ſecundum unam eandemq́; partem omnium internorum ſenſuum ſedes eſt. Totum enim homogeneum eſt, cujus omnes partes ejusdem naturæ & conditionis ſunt. Viget autem magis memoria in parte poſteriore, phantaſia & ſenſus communis in parte anteriore,

Axiomata

I. Memoria non eſt ſenſus.

Ob cognitionem dati ſunt ſenſus. Quilibet cognoſcere debet objecta. Sed nihil cognoſcit memoria. Species tantùm recondit & reſervat. Poteſt aliquid aſſervari, licet non cognoſcatur ab eo, qui ſervat. Non eſt ancillarum, rimari, ac ſcrutari, quæ asſervanda ab ipſis ſunt. Nec alienus â ſententia videtur Ariſtoteles. Memoria eſt, inquit, neq́; ſenſus, neq; exiſtimatio, ſed horum alicujus aut habitus, aut pasſio.

II. Virtus memoriæ eſt, facilè recipere, diù retinere.

Data enim memoria, ob receptionem & aſſervationem. Sed non facilè ex æquo, in una morantur ſede. Alterum enim humidam cerebri poſcit temperiem, alteram ſiccam

ſiccam. Hinc multi addiſcunt facile, cuſtodiunt ægrè. Alii diù retinent, difficulter recipiunt. Laudandi temperati, quorum cerebrum, nec humidum nimis, nec ſiccum valdè. Facilè enim recipiunt, & ſervant fideliter.

III. Arte parare memoriam, plena periculi res eſt.

Alii medicamentis rem agunt, alii per memoriam, quam vocant localem. Naturalem cerebri temperiem medicamentis mutare, periculo non vacat. In delirium quosdam incidiſſe ex applicatione medicamentorum, teſtem habemus experientiam. Multi etiam acquiſiverunt memoriam & amiſerunt judicium. Sed magnò emit memoriam, qui diſcurſus diſpendiô emit. Loca vero & imagines, tantum forſan laboris, tantum temporis requirunt, quantum res ipſæ ediſcendæ. Et læſus iſte non parum obeſt judicio atq; diſcurſui. Adhibenda potiùs maturè exercitia: obſervanda in rerum tractatione recta methodus; & â nimio verborum delectu abſtinendum.

IV. Memoriæ opponitur oblivio.

Mater ſapientiæ memoria eſt, mater ignorantiæ

rantiæ oblivio. Fit hæc nunc ob ſenium; nunc ob percuſſionē capitis, nunc ob alios atq; alios morbos. Quidā, teſte Plinio, ictu lapidis percuſſus, *matris affinium & propinquorum oblitus fuit.* Alius ex præalto tecto lapſus, literarum omninò oblitus eſt. *Georgius Trapezuntius in ſenio omnium literarum Græcarum & Latinarum oblitus eſt.*

V. Meminiſſe & reminiſci non idem ſunt.

Memoria homini cum brutis communis eſt. Soli homini convenit reminiſcentia. Memoria continua conſervatio ſpeciei eſt: reminiſcentia oblivionem præmittit. Excidit enim res ante, nec ſuccurrit promptè. Igitur ex aliarum rerum memoriâ ſervatarum ad eam, quæ periit, fit recurſus.

CAPUT XV.

DE

Somno & Vigilia

Præcepta

I. Somnus eſt privatio actionum ſenſus communis & ſenſuum externorum, ex negatione ſpirituum, ob animalium ſalutem facta.

II. *Vigilia* est operatio sensus communis & sensuum externorum, à Spiritibus præsentibus excitata, ob animalium utilitatem.

Quæstiones.

I. *Quænam Somni causa efficiens sit?*

℞. Privationes non tam *efficientem*, quam *Deficientem* habent causam. Somnus fit proximè, quia spiritus animales in cerebro detinentur & organis sensuum non communicantur. Placent verba Sennerti causas somni describentis. *Si causas somni omnes consideremus, animadvertemus, alias somnum inducere, spiritus animales absumendo, quales sunt vigiliæ, labores, & defatigatio, curæ, balnea, æstus: vel obtundendo & minus mobiles, & quasi ignavos ac turbidos spiritus animales reddendo; seu ut aliis placet, viam iis occludendo, ut sunt vaporosi odores, & vapores â cibo & potu ascendentes, & siquæ hujus generis sunt alia; vel spiritus animales quasi placidè sistendo, & â motu ad quietem invitando, ac ne diffluant prohibendo, quales sunt cantus suavis, murmura aquarum, frictio blanda, cogitationum suspensio, lectio parum attenta,*

attentæ, silentium, tenebræ. Si verò ad communem efficiendi rationem reducendæ sunt omnes illæ, ea communi ratione somnum inducere percipiemus, quòd spiritus animales in cerebro quietas detinent, & faciunt ut ad organa sensus & motus non influant.

II. *Quodnam Somni Subjectum sit?*

℞. Animal Somni subjectum est, sicut & vigiliæ. Subjectum hoc adæquatum dicitur. Tale cui somnus competit reciprocè: ita ut æquè latè pateat cum ipso. Omne enim animal plurimas operationes edere natum est. His verò exhauriuntur spiritus, membraq; resiccantur. Igitur quiete opus est, ad spirituum restaurationē, partiumq; humectationē. Quod caret alterna requie durabile non est.

III. *Quænam somni sedes sit?*

Animal quidem & vigilare & dormire dicitur. Inter corporis vero partes quædam est diversitas: hinc de sede somni disputatum est. Quænam nempe illa sit pars in animali, quæ primariò afficitur somno? *Aristoteles* qui cor esse voluit primum sensorium, illud etiam in somno af-

fici primario statuit. *Galenus* qui primum sensorium cerebrum esse scripsit, somnum etiam non cordis, sed cerebri affectionem asseruit. Et sanè à cerebro spiritus animales per nervos communicantur partibus. Cerebrum itaq; somni ac vigiliæ propria sedes est.

IV. Cur animal à somno expergiscatur?

℞. Causa duplex est; altera interna, altera externa. Interna calor & spiritus. Conclusi erant spiritus, calor etiam intrò abdiderat sese, his proruentibus ac liberius grassantibus, cessat somnus. Reduci huc potest Phantasia, quæ cum fortis est, etiam appetitum & loco motivam stimulat. Hinc ipsa quoq; somnia nos excitant. Externa sunt omnia objecta sensibilia excellentia. Lux splendidior, sonus gravior, odor fragrantior, aëris vapor aut humor, ac validus contactus. Maximam autem excitandi vim habent sonus & tactus. Unde his potissimum modis excitare solemus dormientes.

Axiomata

I. Tempus somno aptissimum est, quod præscripsit natura.

Na-

Naturam sequentibus omnia facilia, omnia expedita, sunt. Contra naturam nitentibus cuncta gravia sunt, cuncta noxia. Turpe est officia lucis noctisq; pervertere. Turpe in eadem urbe antipodes dari, quibus nox est, cum dies nobis: dies cum nox nobis. Aves nocturnas imitantur, quibus, cum lucet, tempus somni est, cum tenebræ ingruunt, tempus laborum & exercitiorum. Evertunt naturam, qui retrò vivunt; & ne gratis faciant, evertuntur ab ipsa. Nihil enim æquè sanitati adversum quam dies noctibus noctesq; diebus æquare.

II. Ordimur vitam â vigiliis

Natus homo sentit, & vitam auspicatur â lacrymis. Hoc edimur principio, nec alio principes ac reges. In utero verò modo conceptus fœtus, nec dormit propriè nec vigilat. Naturales potiùs exercet actiones quam animales. Vigilia autem & somnus animalibus debentur actionibus. Vivimus primo vitam plantæ: at nec vigilat planta nec dormit.

III. Ægrè capiunt somnum cibo nimio repleti.

Pauperes ac divites, miseros ac felices

æquare somnus dicitur. Ut dimidio vitæ nihil differant fortunati ac infortunati. Imò re altius æstimatâ, suaviùs dormiunt pauperes divitibus. Hi enim plerumque cibo & potu intemperanter se obruunt. Eduliorum illa copia ventriculum opprimit. Oppressus venter cibum nec degerit, nec tenues vapores excitat.

CAPUT XVI.

De Somnio.

Præcepta

I. Somnium est phantasma animalis dormientis, cerebro obversans, phantasiæ operatione factum.

II Et est vel animale vel naturale.

III. Animale quod ex imaginibus interdiu conceptis ac relictis formatur.

IV Naturale quod ex humoribus, temperamento ac similibus causis in corpore latentibus oritur.

Quæstiones.

I. *Quodnam Somnii Subjectum sit?*

℞. *Primarium* est animal. Non enim homo tantùm somniat, sed ipsæ quoq; bestiæ. Testa-

Teſtatur hoc experientia de canibus, felibus, equis, capris & aliis, quæ ſomniorum terriculamentis ſæpè agitantur, repenteq́; expergiſcuntur. Secundarium eſt cerebrum: Sicut enim cerebrum ſomno afficitur; ita quoq́; ſomnio. Cerebrum verò crudorum halituum copia refertum non ſit, ſed purum quodammodo. In aqua turbida aut nulla fit effigies aut tortuoſa & confuſa. In cerebro ab halitibus agitato ac turbato aut nulla formantur ſomnia aut indiſtincta & parùm cohærentia.

II. Quid de incubis notandum?

℞. Somniant homines nonnunquam ſe invadi & premi ab aliquo fermeq́; ſuffocari. Incubus dicitur hæc ſymptoma, Græcè ἐφιάλτης quaſi inſultor, aut inſultator. Cauſa eſt, vapor qui partim *diaphragma*, partim cerebri partē poſteriorem obſtruit. Hinc reſpirationis læſio & gravitatis ſenſus. Ubi phantaſia ſomnia format, & commini ſcitur, quaſi prematur ab aliquo dormiens. Sicut ubi dolor in parte quadam oritur, ſe vulnerari, ac animalibus morderi, aut alio modo lædi ſomniant. Quanquam non negandum conjungere ſeſe nonnunqnam Satanam, qui nullam nocendi prætermittit occaſionem.

III. *Quid de noctambulis notandum?*

R. Reperiuntur qui dormientes è lecto ſurgunt, nudi incedunt, ſcalas aſcendunt, & loca vigilantibus non adeunda ſuperant. Dicuntur νυκτοβάται Noctambuli, aut ὑπνοβάται Somnambuli. Phantaſia hic occupata maximè circa phantasmata eſt, ut dormientes ea, quæ obſeruntur, veriſſima eſſe credant. Hæc phantaſia appetitum & locomotivam ſtimulat, ut exequantur mandata noctu æq; ac interdiu: Et tantò feliciores in opere ſunt, quantò ſecuriores & audaciores.

IV. *Quomodo intellectus ſe habeat circa ſomnia?*

R. Non ceſſat in ſomno intellectus, ſed ipſis ſe immiſcet ſomniis. Diſcurrimus ſæpè in ſomno & rectiùs forſan quam vigilantes. Liber enim tunc animus eſt, & ſolutus à corporis penſo. *Zanardus* de ſe ipſo ſequentia ſcribit: *Hoc mirabile in me cognovi, quod cum non ſim in componendis carminibus multum peritus* (verum fateor) *neq; in Græca Hebræaq; lingva, in ſomno; currente diſcurſu, carmina pulcherrima Latina vulgariaq; formaverim. Et terminos ante dictarum linguarum*

guarum cognoverim, ut manè expertus sum: Concionesq; ordinatas; ornatas & pulchriores in somno confecerim, quam in vigilia, & quæ in vigilia cum multo labore non penetravi, in somno in promptu habui, & plura hæc mihi acciderunt, quæ sine opere intellectus fieri non possunt.

Axiomata

I. Dantur Somnia divina

Frequentia admodum olim erant, hodiè fermè cessarunt. Divina erant somnia Pharaonis Regis Ægyptii de septem tauris pinguioribꝰ, & totidem macilentis devoratis; deq; septem turgidis & prægrandibus spicis â totidem aridis & exsuccis absumptis. Divinum erat somnium Nabuchodonosaris Regis Assyriorũ, qui videre visus est statuam grandem & sublimem capite aureo, pectore & brachiis argenteis, ventre & femoribus æneis, tibiis ferreis, imis pedibus partim ferreis, partim fictilibus, & tandem avulsum à monte prægrandem lapidem, suopte nutu & impetu præcipitari in statuam.

II. Dantur Somnia Dæmoniaca.

Eruditê per quàm de his scripsit Peucerus, in Commentario de præcipuis divina-

 tionum

tionum generibus. *Diabolici*, inquit, *generis sunt omnia illa, quæ Diabolus olim offudit Ethnicis, ubi ad delubra Idolorum, captandarum talium præstigiarum causa, involuti victimarum pellibus cubabant: quæq; nunc Anabaptistis, & omni tempore, Enthusiastis, & similibus fanaticis in abdito ad novas patefactiones velut hiantibus, aut Magis & Veneficis, & promiscuè omnibus non conversis ad Deum, sed suæ subjectis tyrannidi exhibet, eo fine, ut cædes, flagitia ac scelera struat & stabiliat, Idololatriam.*

III. *Dantur Somnia animalia.*

Recurrunt noctu, quæ gessimus interdiu. Concionantur in somno Pastores, rixantur Causidici, disputant Philosophi, unde Lucretius ait:

In somnis eadem pleriq; videmur obire
Causidici causas agere & componere leges,
Induperatores pugnare & prælia obire,
Nautæ contractum cum ventis degere bellũ.

Et Claudianus:

Omnia quæ sensu volvuntur vota diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies.
Venator defessa thoro cum membra reponit,
Mens tamen ad sylvas & sua lustra redit.
Judicibus lites, aurigæ somnia currus
Vanaq; nocturnis meta cavetur equis.

IV. Dan-

IV. Dantur Somnia Naturalia.

Mirandæ vires temperamenti, & aliarum causarum latentium sunt. Hinc novum somniorum genus animalibus somniis contradistinctum. De incubo Poëta dicit:

—— —— In mediis conatibus ægri
Succidimus, nec ligua valet, nec corpora noctu
Sufficiunt vires, nec vox aut verba sequuntur.

Spectant huc somnia sangvinea, cholerica, Phlegmatica, Melancholica. *Sanguinea* de rebus lætis sunt, de conviviis, de musica, de floribus & aliis. *Cholerica* de litibus & rixis sunt, de pugnis & bellis, de incendiis, *Phlegmatica* de aquis sunt, de pluviis, de balneis, & natationibus, navigationibus, de oneribus gravantibus & fugam retardantibus. *Melancholica* de rebus tristibus sunt, de tenebris, de spectris, de morte & inferno.

V. Varii fortunæ casus varia præstant somnia.

Cui fortuna favet, jucunda sunt somnia. Quem premit adversa, suos patitur manes. Præter corporis dispositiones, inquit, Fracastorius: *Sunt & alia quædam, quæ solent non-*

nonnulla somnia frequenter inducere, ut iis qui in paupertate sunt, quod semper vident sibi deesse aliquid, sæpissimè etiam somniant de se ipsis, ut carentibus quibusdam: & in præsentia aliorum esse aut sine vestibus, aut sine calceis, aut iisdem mutilatis & similibus. Contra verò quibus multa superabundant, somniant aliis dare, geminatas habere vestes & ejusmodi. Qui verò valdè ancipites & perplexi sunt, vel consiliorum, vel inquisitionum circa scientias, illi sæpè somniare. Solent circuitu longo de domo in domum, de via in viam progredi, ac demum in angustiis quibusdam sese invenire. Formidulosis certa fiunt somnia & maxime sibi familiaria: certa avaris, certa amantibus: & nemo ferè hominum est, qui peculiaria quædam non faciet somnia, propter peculiarem corporis dispositionem.

VI. Vanitas est somnia omnia observare, temeritas omnia negligere.

Divina negligenda minimè sunt. Informant nos de rebus necessariis: sive manifesta fuerint, sive obscura. Deus veritas ipsa est: à veritate nil nisi verum. Dæmonica fugienda maximè sunt. Satan enim pater mendacii est, & mentes hominum fallacibus conci-

concitat visis, nunc apertis & claris, nunc tortuosis & obscuris. Animalia vana sunt, & vani qui observant. Phantasia enim actiones præteritas vel repetit tantùm, vel multis modis confundit. Nihil tam ineptum, tàm absurdum & monstrosum, quod somnia hæc non obferant. Rectè de illis dicimus: *Somnia dormientium deliria, deliria vigilantium somnia.* Naturalia notatu dignissima sunt. Deducunt enim nos ad humorum, ad temperamentorum, ad affectuum, aliarumque latentium rerum cognitionem. Sic is ipse qui stare sibi nupe videbatur in cisternâ sangvine plena, sanr guinis evacuatione egebat ob plenitudinē.

CAPUT XVII.

DE
Facultate Appetente

Præcepta

I. Facultas appetens est, quâ animal ad bonum prosequendum & malum fugiendum fertur.

II. Dividitur in concupiscibilem & irascibilem.

Quæ-

Quæstiones

I. *An detur Appetitus ſenſitivus à voluntate diſtinctus?*

℞. Facultas appetens alio nomine appetitus ſenſitivus dicitur. Sequitur enim judicium ſenſuum: Ignoti nulla cupido. Differt à voluntate, quia hæc intellectum prærequirit, ille phantaſiam. Hæc libera eſt, ille neceſſarius. Muſca repulſa manibus aut flabello, reditusque & usque ad objectum gratum. Nec poteſt abſtinere poſitis omnibus ad reditum requiſitis. Voluntas denique ſpiritualia etiam bona petit: Appetitus ſenſitivus naturalia tantùm.

II. *Unde pugna inter rationem & Appetitum?*

℞. Ratio ad optima quæque hortatur homines: Appetitus in contrariam fertur partem. Ratio in Medea dicebat:

Excute virgineo conceptas pectore flammas
Si potes.

Appetitus reſpondebat:

— — — Infelix ſi poſſem, ſanior eſſem
Sed trahit invitam nova vis aliudq; cupido.
Mens aliud ſuadet: video meliora proboq;
——— ——— ——— Deteriora ſequor.

Fit ex accidente, *non ex naturæ debito, ſed*

ex na-

ex naturæ vitio. Non ſunt in homine facultates oppoſitæ, ratio & appetitus, ſed ſubordinatæ. Per accidens pugnant: per ſe conſentiunt.

Axiomata

I. Cognitionem ſequitur Appetitus.

Nec cognitio omnis, nec appetitus omnis loci hujus eſt. Non naturalis cognitio: nec naturalis appetitus. Senſuum cognitio noſtræ data fuit ſpeculationi; hanc ſequitur appetitus ſenſitivus. Sic quæ viſui, quæ auditui, quæ tactui videbantur grata, appetuntur, imò phantaſiæ judicium præpollet ad cujus repræſentata ſequitur cupido.

II. Appetitus ad bonum fertur.

Bonum prodeſt, malum obeſt: bonnm conſervat, malum deſtruit. Abhorret omnis natura à deſtructione ſui. Ad bonum igitur fertur impetu pleno. Canis panem videns, bonum ſum judicat, indeque appetit, cernens baculum malum æſtimat, indeque horret. Ipſi infantes altis clamoribus petunt poma ac pyra, ceraſa ac pruna, velut præſtantiſſima bona.

CAPUT

CAPUT XVIII.

De Facultate concupiſcibili & iraſcibili.

Præcepta

I. Facultas concupiſcibilis eſt, quâ animal ad bonum proſequendum,& malum fugiendũ ſimpliciter fertur.

II. Facultas iraſcibilis eſt, quâ animal ad proſequendum bonum, & malum fugiendum cum difficultate fertur.

Quæſtio.

Quomodo differant appetitus concupiſcibilis & iraſcibilis?

℞. Differunt objectis, organis, & actionibus. Concupiſcibilis objectum eſt bonum & malum abſolutè tale. Quicquid nempe eſt delectabile, ſvave & jucundum, concupiſcit animal: quicquid moleſtum, tædioſum & noxium, averſatur. Iraſcibilis objectum eſt bonum arduum: ubi adverſus hoſtes pugnandum, qui eripere conantur bonum. Concupiſcibilis organum

numhepar est: Irascibilis, cor. Hepar amare cogit, cor iram concitat. Actiones concupiscibilis sunt, prosequi bonum, fugere malum. Irascibilis, irasci, atque defendere se adversus vim oppositam. Minuit autem concupiscentia intensa iram: ira major remittit concupiscentiam: ut simul habitare nequeant eodem modo in eodem subjecto.

Axiomata

Frustra est appetitus concupiscibilis sine irascibili.

Impediret vis adversa concupiscibilis actionem, si non succurreret irascibilis. *Notandum*, ait, Titelmannus, *quod appetitus datus est animali propter concupiscibilem & est velut propugnator concupiscibilis. Sine appetitu namq; irascibili concupiscibilis esset velut inermis & absq; defensione. Neq; sufficiebat appetitus concupiscibilis ad bene esse animalis, nisi fuisset adjectus etiam irascibilis. Frequenter enim contingit circa id, quod animali est conveniens occurrere arduitatem & difficultatem, per quam affectus concupiscibilis statim retraheretur, nisi esset adjunctus appetitus irascibilis, qui confirmaret concupiscibilem & velut animaret in suo amore & prosecutione.*

CAPUT XIX.

De Affectibus in Genere

Præcepta

I. Affectus est passio animæ sensitivæ à cognitione objecti excitata, quâ illud aut prosequitur aut fugit.

II. Sequitur aut facultatem concupiscibilem aut Irascibilem.

III. Concupiscibilem, amor & odium, lætitia & tristitia, desiderium & fuga.

IV. Irascibilem, ira, spes & desperatio, timor & audacia.

Quæstiones

I. Quænam affectuum efficiens causa sit?

℞. Anima sensitiva cùm potentiarum, tùm affectuum causa efficiens est. Et cùm superior anima habeat omne id quod inferior, rationalis etiam anima, & facultatum & affectuum efficiens est. Unde Aristoteles ait, *tria esse in anima, affectus, facultates & habitus. Per facultates idonei reddimur ad affectus capiendos: per habitus ad habendos eos benè aut malè.*

II. An

II. *An affectus boni, an mali sint?*

℞. Natura sua boni sunt omnes: respectu objectorum & subjectorum mali nonnulli. Naturâ nobis insiti sunt: naturalia autem omnia bona. Ob objecta in malos & bonos dividi possunt. Lætitia & spes ob objecta bona affectus boni sunt. Tristitia, metus & ira, ob objecta mala, mali sunt. Ob subjecta etiam bonis boni sunt, malis mali. Illi enim modum servant: hi peccant, nunc in excessu, nunc in defectu.

III. *An homines magis affectibus obnoxii sint quâm bruta?*

℞. Plura homo cognoscit, quam bruta: Supera, infera, media & omnem mundi sinum pererrat. Nec præsentium tantum, sed longè præteritorum cognitioni intentus est. Quin & futurorum cura anxiè persæpè eum tenet. Quo plura itaque cognoscit, eo pluribus etiam obnoxius est affectibus. Multos inopiæ metus premit, alios contemptus, quosdam voluptates sensuum afficiunt, quibus homo omnium maximè indulget.

Axiomata

I. *Affectus Passio est.*

Non ea passio, quæ demonstrationem

ingreditur & affectio dicitur. Nec illa quæ receptio formæ est, sive substantialis, sive accidentalis. Nec ista, quæ actioni opponitur & peculiarem constituit classem. Sed quæ tertiæ speciei qualitas est. Ibi enim passio datur & patibilis qualitas. Passio in eam dividitur, quæ animæ & quæ corporis est. Animæ passio nunc notatur, qualis lætitia, tristitia: non corporis, qualis rubor & pallor.

II. Affectus opinio non est.

Opinio est incerta notitia, cui languidè assentimur. Sicut imaginantur sibi nonnulli, esse pygmæos bella cum gruibus qui gerant, esse materiam primam, privationem, alterationem & Elementorum transmutationem. At non est incertum aliquid, lætitia aut tristitia, amor, ira. Norunt irati se irasci, norunt tristes, tristitia sese affici. Nemo nescit aliter ira, aliter desiderio nos disponi. *Opinio non est res*, re autem constat affectus.

III. Affectus moderati servant naturam, immoderati destruunt.

Moderati affectus roseo colore corpus pingunt, ipsamque animam suaviter afficiunt.

ciunt. Nimii nunc pallorem, nunc ruborem inferunt, nunc ipsos tremere faciunt artus. Unde versus.

——— ——— *Sanguisq; reliquit*
Corpus, & attonitos subitus tumor occupat artus.

Intellectus quoque judicium impediunt, distrahunt, tollunt. Voluntatem seducunt, & in præcipitem deferunt. Multi qui acerrimos hostes vicêre, vincere non potuêre seipsos. *Ajacem*, inquit, Seneca, *in mortem egit furor, in furorem ira. Cùm arma Achillis interfecti à Paride, non sibi, sed Ulyssi, à Græcorum exercitu essent tradita.*

IV. *Hominum alius alio concitatior.*

Nationum varii sunt affectus, mores, ingenia. Diversitas regionum diversos hominibus ingenerat affectus. Nunc naturalis levitas populos agit, nunc ferocia, nunc superbia. Etiam ætas, sexus & status, certos pariunt affectus. Minus inquietantur viri fœminis, provectiores ætate adolescentibus, sani ægrotis. *Varium & mutabile semper fæmina.* Queruli ac difficiles ægroti, senes duri ac morosi. Temperamentum quos inferat affectus clam neminem est. Sanguinei læti sunt, cholerici iracundi, phlegmatici veternosi, melancholici tri-

ſtes. *Magni refert*, inquit Lemnius, *in affectuum differentiis, quale cujusquam temperamentum exiſtat, quibus humoribus corpus ſit oppletum, quæ ſpirituum, qui ex humoribus generantur ſit qualitas: ſiquidem qui calido ſunt & ſicco corporis habitu, celerius incandeſcunt, præſertim qui in procero puſilloq; corpore exiſtunt, quibus oblata etiam futili quavis cauſa nulliusq; momenti occaſione, citiſſimè bilis accenditur: quia propter loci anguſtiam, minimumq́; organorum intervallum mentem confeſtim corripit, atq́; ut humiles caſas ac tuguriola inflammat accenditq́;.*

CAPUT XX.

De

Amore & Odio

Præcepta

I. Amor eſt affectus facultatis concupiſcibilis, quo animal ad bonum propendet, cum eoq́ue vult uniri.

II. Odium eſt affectus facultatis concupiſcibilis, quo animal â malo abhorret, ab eoq́ue amoveri cupit.

Quæſtiones

I. *An amor ſine lætitia eſſe queat?*

℞. Ama-

Amare est pati, amari agere. Dolorem infert passio hæc, non gaudium. Si voluptas est, multum certè alieni admixtum, habet. Fracastorius putat, *amorem ex gaudio proficisci*. Sed respondet Scaliger, *nec ex omni gaudio amorem, nec ex omni amore gaudium esse*. Gaudent multi, dum injurias injuriis ulciscuntur. Amant plures dolentes, quàm gaudentes. *Non gaudemus*, pergit Scaliger, *ex quocunq; amore: sed modestè ferimus convenientis rei conjunctionem: quæ vera atq; inculpata voluptas est. Quippe conjugio neq; gaudeo, neq; tristor: sed satis habeo.*

II. *Quotuplex sit amor?*

Scholastici dividunt amorem in concupiscentiæ, Desiderii & complacentiæ. *Concupiscentiæ*, quo res amatur: non propter se sed propter amantem, cui prodest. Sic homo amat benefactorem: rusticus vaccas & equos. *Desiderii*, quo res absens amatur, cui bona optamus. Sic amicus amicum absentem diligit. *Complacentiæ*, quo res præsens amatur, cui benè cupit amans. Sic amicus amicum præsentem diligit. Sed confunditur desiderium cum amore & omnis amor concupiscit. Alia dari posset divisio amoris ratione principii, *in naturalem, sensualem & rationalem*. Magnes amat

ferrum, ignis ignem, aqua aquam amore naturali. Parentum etiam amor erga liberos naturalis est: dicitur στοργή. Pulchra amamus, fœda horremus ob sensus. Amor virtutis & odium vitii, rationem sequitur, non sensum, non naturam. Deus amatur, non ex concupiscentia naturali, sed ex fide, cui ratio ancillatur.

III. *An odium affectus compositus sit?*

℞. Simplex est affectus, non egens alterius. Non est in odio spes. Quid sperat, qui odit ingratos, mendaces, avaros? Non est in odio tristitia. Excitat animum odium, non cohibet, non deprimit. Non est In odio metus. Oderunt principes, quos non metuunt. Non est in odio ira. Sine ira in odio sunt multis mendaces, ingrati, intemperantes. Non est in odio offensio. In odio iniquꝰ judex est, iis quoq; quos non offendit. Non est in odio desiderium, quo malè vovemus alicui. *Odi mendacium*, inquit Scaliger. *Quid mendacio possim imprecari? Quia odi impios, litigiosos: quibus tantum abest, ut malè velim: ut ultrò eos esse discupiam justos. Atq; hoc quidem ex ingenio meo.*

I. *Amor affectus unionis, odium aversionis est.*

Amant conjungi amantes, disjungi petunt hostes; Sicut ignis ignem petit, aquam fugit. Quod enim cum amata re conjunctum est, validius est, & quò validius, eò securius, eò â corruptione longius. Quod cum re infensa conjunctum est, interitui quam proximum est. Pulchrè Scaliger ait: *amans cum amata re unum esse, quoad licet, appetit. Quo circa & hærent & corpora conserunt: & spiritus duo osculorum conjunctione unus ut sit, faciunt. Id quod amoris fundamentum cùm putarent esse veteres sapientes, basium gratâ voce nominarunt.*

II. *Amor amicitiá minor est.*

Mutua sit benevolentia in amicitia. *Eodem modo,* inquit. Tullius, *erga amicum affecti simus, quo erga nosmet* ipsos & nostra in amicos benevolentia illorum in nos benevolentiæ pariter æqualiterq; respondeat. In amore satis est inclinatio & cum bono conjunctio. Amor inter homines & bruta est, inter homines & hortos, sed non amicitia. Deest enim benevolentia reciproca.

CAPUT XXI

De Lætitia & Triſtitia.

Præcepta.

I. Lætitia eſt affectus facultatis concupiſcibilis, quo animal extollitur ob bonum, aut præſens, aut futurũ.

II Triſtitia, eſt affectus facultatis concupiscibilis, quo animal deprimitur ob malum, aut præſens, aut futurum.

Quæſtiones.

I. An mori poſſint homines ex lætitia aut triſtitia?

℞. De mortibus repentinis Plinius habet: *Gaudio obiêre, præter Chlionem, de quo diximus, Sophocles & Dionyſius, Siciliæ Tyrannus, uterq́ accepto Tragicæ victoriæ nuncio: Mater pugna illa Cannenſi, filio incolumi viſo, contra falſum nuncium. Pudore Diodorus Sapientiæ Dialecticæ Profeſſor.* Pelle triſtitiam, inquit, Eccleſiaſticus, longè à te. Multos enim occidit triſtitia, & non eſt utilitas in illa.

II. An lætus lætum generet, triſtis triſtem?

℞. Abe-

℞. Abeunt mores patrum cum semine & sangvine in natos, *Non fortes modò creantur fortibus, & imbelles imbellibus: sed & tristes tristibus, læti lætis.* Placent verba Lemnii: *Qui Senectus tempore producuntur, plerumq; graciles existunt, tenelli, imbecilles, invalidi, improceri, & qui minus virium, minusq; laboris obtinent, quod naturæ* (in senio generantium) *vires collapsæ sint, ac naturales vitalesq; spiritus imminuti, quo etiam evenit, ut animus demissus existat, & dejectus mens minus agilis, viva, alacris, erecta, quoniam omnia parcius contractimq; consequuti sunt, nisi forsan genitores blandi atq; hilares, ac moderatè calefacti vino, generationi operam impendant.*

Axiomata

I. Lætitiæ objectum & præsens & absens esse potest.

Gaudemus ob præsentia bona: gaudemus æq; ob futura. Lætantur, qui sperant pecuniam, qua egent. *Non refert*, inquit, Titelmannus, *ad passionem gaudii in appetitu faciendam, utrum jam actu sit præsens objectum, vel propinquum & certum, quod jamjam habebitur. Quod enim propè est* (juxta Aristotelis vulgatam sententiam) *nihil distare*

ſtare videtur. Unde gaudium etiam de eis, quæ propinqua ſunt, & jamjam ventura, quaſi pro præſentibus exiſtimatur.

I. In lætitia cor dilatatur, in triſtitia conſtringitur.

In gaudio cordis fit dilatatio & ſpiritus ad exteriores partes feruntur. Hinc rubicunda facies, pleni oculi, ac vividus animus. In triſtitia cordis fit conſtrictio & ad internas partes rapiuntur Spiritus. Unde pallor in facie, tabidi oculi ac flaccidum corpus. Ad Cardanum inquit Scaliger: *non reddis cauſam, quare Spiritus in lætitia ferantur extra, in triſtitia retrahantur. Ubi ergo putaris te ſtatuere ſubtilitatem neſcio. Cauſa eſt: quia ſimilia maximè appetunt unionem. Quod enim non eſt unum, non eſt quidem. Ita quod eſt à ſuo ſimili ſeparatum, videtur & illud defraudare, & ipſum ab illo defraudari eſſentiæ quaſi complemento.*

CAPUT XXII

De Deſiderio & Fuga

Præcepta.

I *Deſiderium*, eſt affectus facultatis concupiſcibilis, quo animal inclinat ad habendum bonum, quo caret.

II. Fuga

II Fuga eſt affectus facultatis concupiſcibilis, quo animal declinat â malo, quod imminet.

Quæſtiones

I. Unde deſiderii vis ſit?

℞. Vehementer afficiunt deſiderata, & quo diutiùs abſunt, eò majores acquirunt vires. Morbis qui premitur, ardet amore ſanitatis. Gravidæ ex ceraſorum deſiderio effigiem eorum impreſſêre nonnunquam fœtui. Cauſa eſt, phantaſiæ robur, quo aliæ facultates obruuntur.

II. An fuga ſolius mali ſit?

℞. Ut bonum aliud verum, aliud apparens. Sic & malum aut verè tale eſt, aut ſpecie tantum. Fuga mali eſt, ſive veri, ſive apparentis. Non mortem modò fugimus: ſed labores etiam, doctrinam & optima quæq́;. Commune malum eſt univerſo affectuum generi competens. Deſiderant multi Venerem illicitam, licitam fugiunt. Lætantur alii in malis, triſtantur in bonis. Titelmannus ait: *Non enim objectum appetibile ſecundum ſe ipſum, vel ſecundum quod in ſe eſt, movet appetitum: Sed ſecundum quod in Phantaſia proponitur, ſive ita ſit in re, ſive aliter res habeat.*

Axioma

Axiomata.

I. *Desideria dilatione crescunt.*

Bonum futurum concupiscimus, desideramus, assiduè in illud suspiramus. Augetur concupiscentia, crescunt desideria, cumulantur suspiria diutiꝰ cum absunt desiderata. Sicut bona valetudo, inquit, Cicero, jucundior est iis, qui ê gravi morbo liberati sunt, quam qui nunquam ægro corpore fuerunt: Sic omnia desiderata magis, quam assiduè percepta delectant.

I.. *Fuga mali bona, boni mala est.*

Recessio ab objecto malo imminente bona est. Naturale enim cunctis conservare sese, & fugere ea, quæ perniciem inferunt. Recedere verò à bono difficili licet & arduo, ac fuga sibi consulere, turpe est. Turpe militi fugam adornare, aut latibula, aut ventrem è quo emersit, quærere. Cornificius, teste Erasmo, *videns milites in bello, quòd inter Augustum & Antonium gerebatur, fugere, appellavit eos lepores galeatos.*

CAPVT XXIII.

De Ira.

Præceptum.

Ira est affectus facultatis, irascibilis, quo

quo animal malum præsens propulsat, & in auctorem rejicit.

Quæstiones

I. *An ira affectum contrarium habeat?*

℞. Malo præsenti opponitur bonum præsens. At circa bonum præsens occupatur lætitia, cui opponitur tristitia. In irascentia seu carentia iræ, iræ opponi posset. At hæc privatio est: sed de affectu iræ opposito nunc res est. Rectè Armandus de bello visu ait: *In irascibili facultate sunt duæ conjugationes, scilicet spes & desperatio, quorum utrumq; est respectu boni futuri: timor & audacia, quorum utrumq; respectu mali futuri est. Vnica autem est passio respectu mali præsentis & dicitur ira.*

II. *An ira hominem interficere possit?*

℞. Moderata ira neminem necat: immoderata in furorem agit, cujus comites morbi ac mortes sunt. *Alii nimio fervore,* ait Seneca, *rupere venas, & sangvinem supra vires elatus clamor egessit, & luminum suffudit aciem in oculos vehementius humor egestus & in morbos ægri recidere. Nulla celerior ad insaniam via est. Multi itaq; continuaverunt*

iræ

iræ furorem nec quam expulerunt mentem, unquam receperunt.

Axiomata.

I. Ira cor contrariis agitat motibus.

Duplex cordis motus in ira est, constrictio & dilatatio. Constrictio ob malum, quod animal aversatur. *D*ilatatio ob malum, quod in auctorem rejicere conatur. Vehemens admodum motus hic est, qui incalescit cor, & sangvinem ac spiritus fervidos in universum corpus diffundit. *Spiritus exeunt,* inquit Scaliger, *quasi suppetias instrumentis laturi. Producunt enim sese musculi ad ictum inferendum in fortibus, ut in Achille: in imbellibus, & Ciceroni similibus, ad lingvæ arma. Ibi illorum laurea est.*

II. Ira immodica res fæda est.

Pulcherrimum alias corpus deforme facit. Animum præstantissimum fœdissimum reddit. Utrumq; egregiis declaravit verbis Seneca. *Non est ullius affectus facies turbatior. Pulcherrima ora fœdavit, torvos vultus ex tranquillissimis reddidit. Liquit decor omnis iratos: & sive amictus illius compositus sit ad legem, attrahet vestem, omnemq; curam sui effundet. Si capillorum, naturâ vel arte jacentium*

centium, non informis est habitus, cum animo inhorrescunt, tumescunt venæ, concutitur crebro spiritu pectus. Rabida vocis eruptio colla distendit. Tunc artus trepidi: inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intra putas esse animam, cujus extra imago tam fœda est? Quando illi intra pectus terribilior vultus, acrior spiritus est, intensior impetus, rupturus se nisi eruperit?

III. Ira dominatur affectibus omnibus.

Senecam expositorem habemus. *Amorem*, inquit, *ardentissimum vincit. Transfoderunt itaq; amata corpora, & in eorum, quos occiderunt, jacuere complexibus. Avaritiam durissimum malum, minimumq; flexibile, ira calcavit, adacta opes suas spargere, & domuiq; rebusq; in unum collatis injicere ignem. Quid? non ambitiosus magno æstimatus ira projecit insignia, honoremq; delatum repulit? Nullus affectus est in quem non ira dominetur.*

IV. Ira quandoq; licita est.

Irascendum nonnunquã sine culpa, sine labe. Tunc ubi causæ dantur graves, adversꝰ improbos. Utrumque non vacat vitio: levi causa irasci, & gravi non irasci. Irascendum est in honorem Dei, Ecclesiæ, patriæ,

 Reipu-

Reipublicæ & parentum. Irascendum conjugum, liberorum, amicorum & famæ causâ. Sed & tunc medium denegatur inter nimium & parum. Cavendum semper ne magnas geramus iras pro parvâ offensâ.

CAPUT XXiV.

De Spe & Desperatione.

Præcepta

I. *Spes* est affectus facultatis irascibilis, quo animal inclinat ad bonum absens, quod acquiri posse confidit.

II. *Desperatio* est affectus facultatis irascibilis, quo animal declinat à bono absente, quod acquiri posse diffidit.

Quæstiones.

I. *An spes & Tristitia simul esse possint in eodem Subjecto?*

℞. Diversi affectus sunt, oppositi non sunt. Non igitur pellentis sunt naturæ sed possunt esse simul. Possunt amantes affici tristitia, quos tamen erigit spes, fore ut amore potiantur. Respondet spes in irascibili, amori in concupiscibili, sicut & desperatio

ratio odio. Spes est velut amor boni ardui: desperatio velut odium ardui, quatenus arduum. In spe fit motus cordis dilatantis & præparantis se ad bonum futurum amplectendum. In desperatione fit motus cordis contrahentis se & fugientis arduum ac difficultate & periculis plenum bonum.

II. *An desperatio toleranda?*

℞. Desperatio duplex est, alia virtuti, alia affectui opposita. Sicut spes ipsa, nunc affectus est, nunc virtus est. Desperatio ut affectus toleranda & laudanda est. Malum enim ubi tantum, ut superari nequeat, præstat desperare, quàm amare periculum & in eo perire. Gallorum pugnam cum cernimus, primumq; uterque ingenti lactatur spe: post alter desperat, & voce querulâ fugam capit. Præstat hic arripere fugam, quàm amittere vitam. Desperatio verò habitui ac virtuti opposita toleranda non est. Nemo hic desperet, nemo diffidat. Judam interfecit non tàm scelus, quam desperatio.

Axiomata

I. *Animali dulce sperare.*

Optima promittit sibi, futurorum spe producitur. Objectum spei quatuor conditiones habet. Est bonum: est futurum: est

 ardu-

arduum: est possibile adipisci. Hinc ea promissio & expectatio. Thales, quid maximè commune esset omnibus, interrogatus? *Spes respondit. Hanc etiam illi habent, qui aliud nihil.*

II. Spes non est fiducia?

Fiducia boni præsentis est, spes absentis. Qui confidit robori in gerendo onere, aut ingenio in habendo discursu, fidum cia habet, non sperat. Non spei est, sibi ipsi fidere, & certam in semetipso habere fiduciam.

Fallitur augurio spes bona sæpè suo.

III. Desperandum in impossibilibus.

Desistit appetitus, dato impossibili. Si summa difficultas est, quam superare non licet, avertitur à bono animal. *Cum canis,* inquit Titelmannus, *cibum appetit vehementer, sed videt flagellum tam terribile & tàm terribiliter vibrantem flagellum, qui adstat cibo, ut non æstimet, se posse arduitatem superare, & verbera talia evadere vel perferre, hic certe desperat: quia ab ejusmodi appetitu desinit objecti convenientis propter arduitatem & difficultatem, quam æstimat insuperabilem.*

CAPUT

CAPUT XXV.

De Timore & Audacia.

Præcepta

I. Timor eſt affectus facultatis iraſcibilis, quô animal malum imminens ſuperare diffidit.

II. Audacia eſt affectus facultatis iraſcibilis, quo animal malum imminens ſuperare confidit.

Quæſtiones

I. *Quomodo ſe prodat timor?*

℞. Cor ſe contrahit, & calorem ad partes interiores revocat. Hinc pallor in facie, ex retracto ſangvine: Ovidius ait:

Me timor invaſit, ſtabam ſine ſangvine mœſtus.

Prodit etiam ſe timor trepidatione. Poſtquàm ſanguis ſpirituoſus ad penitiores partes retractus eſt. Horror quoque ſequitur, ob ſpirituum in partibus exterioribus defectum.

II. *An audacia ſit ubi nulla ſpes eſt?*

℞. Cardanus dicit: *audacia eſt ſpes maxima.* Scaliger reſpondet: *quid is, qui in maxima ac certiſſima ſpe futuræ libertatis, pro-*

pterea ne est audacissimus? Sed conversionem instituit Scaliger, ubi nulla est. Omnis audax sperat; at non omnis, qui sperat, audax est. Audacia ex spe oritur; at spes non ex audacia oritur. Scaliger pergit: *quin ex despiratione quoties audacia maxima? quam spem putes in illo versu?*

Una salus victis nullam sperare salutem.

An tibi viaetur in hac audacia spes? Verum ex desperatione timor oritur, non audacia. Qui desperat, desinit appetere ac prosequi objectum propter arduitatem. Audentiores autem cum fiunt desperantes, spe nova ducuntur, & ob conjunctam iram ac furorem denuo rem aggrediuntur.

Axiomata

I. *Fortis affectus timor est.*

Vehementer homines torquet, qui non præsentibus tantum sed & futuris anguntur. Sæpè imaginatio terret & futuri mali suspicio. *Plura sunt,* inquit Seneca, *quæ nos terrent, præmunt. Sæpiùs opinione ampliùs laboramus, quam re. Citò accedimus opinioni, & sic vertimus terga, quemadmodum aliquos pulvis, motus, fuga pecorum, exuit castris, aut quos aliqua fabula sine autore conteruit: Nescio quomodo vera perturbant. Vera enim modum suum habent: Verisimile est,*

est, aliquid futurum mali? non statim verum est: quam multa expectata venerunt: quàm multa expectata nunquàm comparuerunt?

II. Timidus non est, qui metuenda metuit.

Alia majora sunt humanis viribus, alia sustineri possunt. Non est timidus, qui metuit fulmina, terræ motum, exundationes. Supra hominem hæc sunt, & vesanus, qui ea contemnit. Psylli contra Austrum, ut ventum illis nimis infestum, armatâ manu profecti sunt, ut fortitudinem ostenderent, sed arenâ obruti stultitiæ mercedem reportarunt.

III. Audentes Deus ipse juvat.

Audacia ex spe oritur & fit, cum bono arduo proposito, non avertitur appetitus propter arduitatẽ, se superare conatur. Hoc ut agamus Deus ipse autor est. Vult ut bonum prosequamur, quanquam arduum & difficile sit. Claudianus ait:

Fors juvat audentes, prisci sententia, Vatis

Alexander audiens Darium multos militum parare myriades, respondit, *unus lupus non multas timet oves.*

CAPUT XXVI.

De

Facultate Locomovente

Præceptum

Facultas locomovens eſt, qua animal fertur de loco in locum ad objectum vel proſequendum vel fugiendum.

Quæſtiones.

I. *Quomodo fiat locomotio?*

℞. Primo objectum cognoſcitur, deindè appetitur: hinc locomotiva acquiritur. Primas tenet facultas cognoſcens: ſecundas appetens: tertias loco movens. Data hæc eſt, ut bonum â ſenſibus cognitum, ab appetitu deſideratum, animal aſſequatur; aut ut malum â ſenſibus oſtenſum, & ab appetitu repudiatum, fugiat vel perſequatur.

II. *An reſpiratio huc ſpectet?*

℞. Dividunt locomotivam in *totalem* & *partialem*. Totalem dicunt ſecundum quam animal ſe totum de loco in locum movet. Partialem, ſecundum quam membra & partes certæ ſe movent. Reſpirationem

onem ad partialem referunt, & describunt eam, quod sit motus thoracis ac pulmonum, quô aër inspiratur & exspiratur ad cordis refrigerationem. Sed huc non referenda est respiratio. Motus enim de quo sermo noster est, cognitionem sensuum & appetitum sensitivum sequitur. Sed neutrum in respiratione fit. Non ob sensuum judicium respiramus, nec ob quendam affectum: sed tantum ex naturali necessitate.

III: *An pulsus huc spectet?*

R, Pulsum etiam ad partialem motum referunt. Definitur *quod sit motus cordis & arteriarum, dilatatione & constrictione constans à facültate vitali ad caloris nativi conservationem institutus.* Idem verò de hoc ferendum judicium quod de respiratione. Non sequitur sensuum cognitionem, nec appetitum sensitivum, neque fit ad nutum & imperium animalis.

Axiomata.

I. Facultas appetens est imperans, locomovens, exequens.

Cum appetitus inclinat ad bonum locomovens mandatum exequitur & objectum prosequitur. Cum appetitus declinat â malo, locomovens fugit, malumq; avertit.

tit. Quantum illa appetens facultas valet affectu, tantum hic loco movens effectu. Ubi foras egreditur & in opere ipso conspicitur, quod hærebat in anima.

II. Loco motivæ actus varius est.

Alius *generalis*, alius *specialis* est. Generalis locomotio, progesſio aut promotio dicitur. Specialis quadruplex est: ambulatio seu gradatio, volatio, natatio, reptatio. Quædam enim animalia progrediuntur ut quadrupedia: quædam volant ut aves: quædam natant ut pisces: quædam repunt ut serpentes. *Creavit enim Deus bestias terræ & jumenta secundum speciem suam, omne volatile. omne natatile, & omne reptile animæ viventis.*

III. Locomotivæ actus spontaneus est.

Spontaneus motus naturali opponitur. *Naturalis* est, qui simpliciter â natura fit, neq; aliter fieri potest. Sic moventur sidera in cælo, elementa cum ascendunt aut descendunt. *Spontaneus* est, qui ad nutum & imperium animalis fit, & fieri ac non fieri, fieri hoc, aut illo modo potest. Sic animalia moventur, quando volunt, quamdiu volunt, quomodo volunt. Ubi in brutis quod-

dam

dam cernimus libertatis vestigium. Quod radix iis est actionum contingentium: ne agant omnia ex necessitate. Quanquam liberaliores non oporteat fieri in belluarum libertate.

LIBER SECUNDUS.

DE Corpore Brutorum.

CAPUT I

DE NATURA CORPORIS BRUTORUM.

Præcepta.

I. Corpus brutorum est Subjectum animæ sensitivæ, eleganter & artificiosè ad varias operationes edendas constitutum.

II. Dividitur in partes continentes, contentas & impetum facientes.

Quæstiones.

I. Quale subjectum innuatur?

℞. Anima sensitiva est forma. Forma requirit subjectum, quod dicitur informationis. Quod ingreditur, quod perficit, & cum quo compositum constituit. Abesse nunc volumus Subjecta quæ vocant inhæsionis,

ſionis, cognitionis, operationis & prædicationis.

II. *Quid præſtent in corpore tot partes?*

℞. Ad varias operationes edendas formatæ ſunt. Pedes ambulationi, oculi viſioni, aures auditioni, aliæ aliis actionibus inſerviunt. Poterat eſſentia canis eſſe ſine oculis, poterat eſſentia leonis dari ſine pedibus. Sed actiones requirebant & oculos & pedes. Canis oculis orbatus, è brutorum genere non eximitur, neq; leo carens pedibus. *Aliud eſſentia, aliud integritas.* Mutila dicuntur talia animalia: animalia tamen & ſunt & dicuntur.

III. *Quid pars impræſentiarum notet?*

℞. Pars nunc eſt, quod ad totius conſtitutionem facit. Quod demere non licet â toto corpore ſine ejus detrimento, id jam partis venit nomine. Hinc antiquisſima illa diviſio, qua μόρια dividuntur in ἴσχοντα, ἰσχόμενα καὶ ὁρμῶντα continentia, contenta & impetum facientia; ſeu in στερεὰ, ὑγρὰ. καὶ πνευματώδη ſolida, humida & ſpirituoſa. Aliàs ſtrictiùs pars deſcribitur, corpus toti cohærens, communemq; cum eo vitam parti-

participans, ad illius actionem aut usum constructum. Ubi excluduntur è partium censu, & contenta, & impetum facientia.

Axiomata.

I. Corpus brutorum pars est, totum est.

Respectu essentiæ, pars assentialis est cum forma essentiā totam constituens. Respectu integritatis, totum integrale est.ex partibus integrantibus conflatum. Ibi est unio, per modum actus & potentiæ: Hic per modum continuitatis. Ibi punctum est, cui nihil addendum, nihil demendum: hic dantur incrementa, dantur decrementa.

II. Corpus brutorum humanos movet oculos, movet animos.

Magna dilatatur speculationi nostræ planities. Dulcissima spectacula objiciuntur oculis & animis. Cuilibet bruto corpus, aptum animæ moribus, datum est. Talem corporis structuram habent animalia, qualem animæ facultates & mores requirunt. Corpus est tale, quia anima est talis. Cornua bos habet, quia anima ipsius pugnax est. Canis nos ferit dente, quia anima ejus mordax. Ridiculum corpus Simia habet, quia animam habet rìdiculam.

CAPUT

CAPUT II
DE
Partib9 Continentibus

Præceptum,

Partes continentes ſunt, quæ ob Subſtantiæ ſoliditatem manent, aliasq́; partes ruentes & fluentes concludunt. Ut oſſa venæ, arteriæ, cor, hepar &c.

Quæſtiones.

I. *An pili, vellera, pennæ, ſquamæ, cornua & ungues partes continentes ſint?*

℞. Non minus, quam oſſa, quàm cartilagines & carnes, ad continentes partes ſpectant. Habent in ſe ſuccum & ſangvinem: habem ſpiritum ac vitam. Nutriuntur verè, augentur verè. Cohærent cum toto ab eoq́; ægrè divelluntur. Ne putemus excrementa eſſe, quæ ornamento ſunt corpori & emolumento maximo.

II. *An colorem habeant ſquamæ, cornua, ungues & ungulæ?*

℞. Corpora pellucida ſunt, colorata non ſunt. Ex accidente quandoq́; ob ſubjectas partes colorem non tam habent, quam habere

habere videntur. Ariſtoteles ait: *colores cornuum, ungvium, ungulorum pro cutis pilorumq́ colore ſequuntur. Etenim cutis nigræ, cornua & ungulæ nigræ oriuntur, & candidæ pari modo in colore reſpondent, & cornua, & ungues, & ungulæ: mediis etiam medium eadem colorem præferunt. At dentes naturam oſſium æmulantur: quamobrem hominum nigrorũ, ut Æthiopum atq́ ſimilium, dentes & oſſa candent: ungues nigri modo ſuæ cutis apparent.*

Axiomata:

I. *Partium continentium quædam propter eſſe, quædam propter benè eſſe, factæ ſunt.*

Eſſe non poterat animal ſine capite, ſine thorace, ſine abdomine. Sunt enim in his viſcera primaria cor, cerebrum, hepar. Neq; eſſe poterat ſine iis quæ inſerviunt iſtis: ſine venis, arteriis, nervis. Poterat autem eſſe ſine cornibus, ſine ſquamis, ſine pennis, ſine pilis, ſine unguibus. Facta hæc ſunt non propter εἶναι ſed propter τὸ εὖ εἶναι. Ubiq; natura parens, non de neceſſario tantum, ſed & de utili ſollicita fuit.

II. Par-

II. Partium continentium quædam perfectæ, quædam imperfectæ, sed perficiendæ: quædam nec perfectæ nec perficiendæ nascuntur.

Aquila perfectis nascitur oculis: canes & feles imperfectis, sed tamen perficiendis: Talpa nec perfectis nec perficiendis. Perfecta sunt tria ossicula auditus: malleus, incus & stapes. Non crescunt quantum corporis moles crescit, sed quantitatem debitam in ipso habent primordio. Ossa sincipitis adeò imperfecta sunt in infantibus, ut hiatum quendam efforment: unde ibi cerebri motum videmus in recens natis. Primum igitur membranea videntur; post cartilaginea, deniq; ossea. Costæ spuriæ, nec perfectæ, nec perficiendæ sunt. Nocumento enim essent, si perfectæ essent.

III. Pars omnium præstantissima cor est.

Videntur quidem tres principes partes mutuis egere auxiliis. Videntur tria membra, cor, cerebrum & hepar conspirare mutuò. Sed quid communicat hepar carens vitâ? Quid præstat cerebrum vita & anima desti-

destitutum? Potestatem suam à corde habent, cui debent vitam & animam. *Cor Medicis est*, inquit Laurentius, *facultatis vitalis domicilium, ἀρχὴ τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ζῆν, vitæ principium, fons caloris, & vivifici nectaris, arteriarum ῥίζωμα & scaturigo, pulsus & respirationis primus auctor, quo vigente, vigent omnia, languente languescunt; intereunte intereunt. Hic artificiosus ille Zenonis ignis continetur. Hîc divinus & celestis ille calor tegitur, quem Prometheum è cælo furatum fingunt, ut hominem vitâ donaret. Scilicet in hoc viscere quasi lares esse focumq́ oportuit, quo nativus singularum partium calor conservaretur, & fugax cujusq́ partis vivacitas ejus influxu recrearetur.*

CAPUT III.

De partibus contentis.

Præceptum.

Partes contentæ sunt, quæ fluunt, vasisq; propriis tanquam conceptaculis concluduntur, ut sanguis.

Quæstiones.

I. Quas causas sangvis habeat?

℞. Efficiens principalis anima est, quæ utitur organis, hepate, liene, venis. Hepar

K præcipu-

præcipuum organum est. Ad hoc enim venæ lacteæ tendunt: hîc sarcinam deponunt. Hîc etiam radices, venæ cavæ & portæ sunt, ut in universum corpus fieri possit sangvinis distributio. Finis est, ultimum animalium sangvineorum alimentum esse. Alit enim cibus, alit sangvis, hic immediatè ac proximè; ille mediatè & remotè. *Materia generationis* chilus est, proxima nempè, *remota cibus & potus est*. Materia *constitutionis*, serum, liquor ruber, fibræ sangvineæ & alia. Alimenta enim ex diversis constant partibus, undè diversitas in chylo, diversitas in sangvine. Forma rubicundus ille humor. Humor à partibus continentibus & impetum facientibus differt. Rubedo autem cumprimis decet sangvinem. Sanum enim si animal, nec flavum, nec nigrum, sed rubicundum habet sangvinem.

I. An Sangvis totum homogeneum sit?

℞. Sensuum judicio quævis pars sangvinis, sangvis est. Rationi serum non est sangvis, neq; fibræ sangvineæ. Sicut lac homogeneum corpus videtur, sed tribus diversis snbstantiis constat: butyrosa, caseosa, serosa. Butyrosa calida est & oleosa: serosa

serosa aquosa & salsa: caseosa terrea, frigida & sicca. Sicut urina, sero & contentis, tum naturalibus tum præternaturalibus cõstat. Sicut vinum præter substantiam propriam, materiam tartaream & calcariam continet. Habet verò sangvis istam partium diversitatem à cibo & potu. Hippocrates ait: *in omnibus cibis & potibus, & bilosi quid est & aquosi & sangvinei & pituosi, in alio plus, in alio minus.*

III An Sangvis menstruus vitiosus sit?

℞. Etiam in re vili magni quid inest. Non postrema sapientiæ pars est, nosse corporis sui primordia. Hæc semen, & sagvis sunt. Menstruus dicitur sangvis, quia singulis mensibus ejicitur: si non invenit, cui prosit. Substantiâ â reliquo sangvine non differt, sed ejusdem cum eo bonitatis est. Ex eodem enim chylo formatur, in eodem hepate generatur, & per easdem vias distribuitur. Et vitiosus sanguis fœtui concepto, qui cedat in alimentum & augmentum? Hic enim ejus finis est. Cum ejicitur atq; perit, præter naturæ intentionem fit. Lactis etiam generatio bonitatem sangvinis hujus confirmat. Ex eo enim lac forma-

tur: bonum è bono, laudabile è laudabili. Si nocet, per accidens nocet: è morbosis qui fluit, non est sanus. Fit etiam quandoque suppressio, ubi mora contrahit labem. Sic optima abeunt in pessima: sicut triticum degenerat in lolium, sicut semen corruptum fit noxium: sicut hominis cadaver olet pessimè.

Axiomata

I. *Sangvis non unus & idem est.*

Quadruplex sangvis datur. Sangvis in specie dictus, qui humidus & calidus est, dulcis, rubicundus ex partibus chyli temperatioribus formatus, & alendis partibus temperatis aptus. Sangvis biliosus, qui calidus & siccus est, è partibus chyli calidioribus & tenuioribus formatus, atque alendis partibus tenuioribus aptus. Sanguis pituitosus, qui frigidus & humidus est, è frigidiore chyli parte genitus, alendis partibus frigidioribus & humidioribus aptus. Sangvis melancholicus, qui frigidus & siccus est, è frigidiore & fæculentiore chyli parte factus, alendis partibus frigidioribus & siccioribus dicatus. Atque hinc orta diversitas & temperamentorum & somniorum est Ut habeamus temperamenta & somnia sangvinea, cholerica, phlegmatica

&

& melancholica. Quæ ex prædominante ſangvine hoc vel illo oriuntur.

II. Magna ſangvinis vis eſt, magna moles, & corpora mutandi poteſtas.

Carnifices & latrones humano bibito ſangvine, ferociores fiunt. Canes mitiores, calido beſtiarum cruore aſſumpto, mordaciſſimi evadunt. Quidam ſuillo paſtus ſangvine, porcorum mores induit. Puella ſangvine ebibito felium, naturam animalis imitata eſt, voce, geſtu, ſaltu: quia mures quæſivit in anguſtiſſimis foraminibus. Cauſa refertur ad ſpiritus in ſangvine contentos, qui maxima agendi & mutandi pollent virtute. Unde cumprimis calidus & ſpiritibus refertus ſangvis tantas infert mutationes. Ut nunc quidem communes, nunc proprii beſtiarum mores cum ſangvine inſtillentur homini. Hinc glorioſus Deus in ſacris literis ſeveriſſimum dedit edictum, de non comedendo ſangvine. *Qui*, inquit, *veſcetur ullo ſangvine, ei opponam iratum meum vultũ, & exſcindam eum è medio populi mei.* Attendere id debebant mortales, ac non temerè & corporis & animæ ſeſe exponere periculis.

III. Sanguis animatus est.

Non ille quidem qui à corpore decisus ac separatus est, sed contentus in vasis & conceptaculis suis. Hic animæ instrumentum, hic caloris fomentum ac fundamentum est. Anima non absens, sed intimè præsens instrumenta sua regit & ordinat. Neque etiam cum format sangvinem ab ipso abest. Sed insinuat se primum in materiam, â qua conficiendus iste. Sic & in perficiendo & in confecto sanguine datur. Facta autem sectione, qui effluit, animatus non est. Sublata enim unio cum toto est, quæ ad vitæ & animæ communicationem requiritur.

CAPUT IV.

De
Partibus impetum facientibus

Præceptum

Partes impetum facientes sunt, quæ ob substantiæ tenuitatem huc & illuc ruunt, vasisque propriis maximè indigentut, Spiritus.

Quæstiones.

I. Quid sint Spiritus?

R. Sunt corpora subtilissima, maximè mobilia, potissima animæ ad actiones obeundas instrumenta. Corpora sunt. Habent enim materiam & formam, quantitatem, qualitates, locum & alia. Spiritus dicuntur ob tenuitatem & invisibilitatem. Corpora subtilissima sunt: ubique enim præstò sunt animæ operanti, omniaque corporis membra, etiam quæ nullis conspicuis cavitatibus pervia sunt, permeant facilè. Corpora mobilia sunt. Nunc enim huc, nunc istuc ruunt, nunc sursum, nunc deorsum. Sursum autem natura sua: deorsum virtute moventis animæ. Potissima animæ instrumenta sunt. Omnes enim actiones mediantibus Spiritibus fiunt. Ubi desunt, neque visio fit, neque auditio neque ambulatio.

II. Quotuplices sint Spiritus?

R. Primo Spiritus alius est *insitus*, alius *influens*. Insitus est, qui cum ipso semine communicatur, indeque partibus continentibus implantatur, primum animæ & corporis vinculum. Influens est, (qui in corpore perfecto generatur, & per vasa sua

in membra omnia distribuitur ad spiritus insiti instaurationem & animalis operationes. Dividitur in *naturalem, vitalem & animalem*. Naturalis est, qui in hepate ex puriore sangvine generatur, indeque per venas in totum corpus distribuitur ad naturales actiones edendas. Vitalis est, qui in corde ex naturali spiritu generatur, indeq; per arterias in totum corpus distribuitur ad vitales actiones edendas. Animalis est, qui in cerebro ex vitali spiritu generatur, indeque per nervos in totum corpus distribuitur ad animales actiones edendas.

III. *An Spiritus insitus mobilis, an fixus sit?*

℞. Ut animalia variant, sic varius Spiritus insitus est. Aristoteles ait: ut nobilitate, ignobilitateve animæ inter se differunt: ita & natura ejus corporis (spiritꝰ insiti) differt. Perfectorum animalium spiritus in seminibus contenti magis mobiles sunt, imperfectorum minus. Promptius exeunt ex humano semine, quàm è ranarum ac piscium geniturís. Elaborato verò corpore, insitus ille Spiritus in continentibus partibus firmiorem habet sedem. Tunc quietus ac fixus omnibus inest membris, potissimum animæ & corporis vinculum

Axioma-

Axiomata.

I. Spiritus insitus idem cum calido innato, influens, idem cum calido influente est.

Uni rei tria dat nomina Aristoteles. Primũ est θερμότης caliditas: secundum θερμὸν calidum: tertium πνεῦμα Spiritus. Spiritus dicitur propter subtilitatẽ & mobilitatẽ. Calidum propter inhærentem caliditatem. Caliditas propter egregium fervorem, in animalibus nobilioribus conjunctum. Alter verò spiritus insitus: alter influens dicitur, & alterum calidum innatum: alterum influens. Inest enim calidum, aut ab ipsis rerum primordiis in semine & primo rerum stamine: aut corpore jam confirmato ex membro aliquo principe in partes reliquas influit. Rectiùs autem nomine spiritus utimur, calidam enim qualitatem infert, quæ & adesse & abesse potest.

II. Spiritus insitus & influens elementaris naturæ non sunt.

Aristoteles ait: *omnis animæ potentia corpus aliud participare videtur, idq́ magis divinum, quam ea quæ elementa appellantur. Ut verò*

verò nobilitate ignobilitateve animæ inter se differunt: ita & natura ejus corporis differt. Inest enim in semine omnium, quod facit ut fæcindæ sint semina, videlicet quod calidum vocamus. Idq; non ignis neq; talis aliqua facultas, sed Spiritus qui in semine spumosoq; corpore continetur, & natura quæ in eo spiritu est, proportione respondens elemento stellarum.
Quod vero Aristoteles de insito spiritu ait, de influente non minus intelligendum est. Non enim hic instaurare posset istum si elementaris naturæ esset. Simile simili delectantur, simili reficitur. Hinc sola viventia nutriunt, non mineralia, non elementa.

III. Spiritus animati sunt.

Etiam ad Spiritus referēda de sangvine quæ diximus. Animati sunt, qui cum corpore conjuncti sunt. Separati & exclusi carent anima. Proxima animæ in agendo instrumenta sunt. Regit hæc ac disponit non absens, sed præsens intimè. Et deficientibus istis, animal moritur. Vivit igitur per spiritus. Regula est, *per quæ quid est tale, id magis tale videtur. Quomodo anima,* inquit Sennertus, *qui corpus vivificat, Spiritus, quibus proximè in agendo nititur, non vivificaverit?*

IV. Spiri-

IV. Spiritus in partibus singulis, sed diverso modo sunt.

Spiritus insitus in corde viget maximè: minus in hepate, minimum in pilis aut unguibus. Justissima mater natura est, quæ cuilibet parti dedit tantum, quantum satis fuit. Dispersus autem per totum corpus est, cum partes sine eo nec vivere, nec agere, queant. Spiritus naturalis sedem habet in hepate: vitalis in corde: animalis in cerebro: inde in partes omnes diffunduntur per sua vasa, venas, arterias, nervos. Et simul sunt in una parte sine penetratione. Etiam minima membranæ pars, vivit, nutritur sentit. Quæ actiones diversis perficiuntur spiritibus, Hi præsentes sunt sine confusione, sine penetratione. Hæc enim mistionis accuratæ ratio est, ut minima jungantur minimis.

PARS SPECIALIS.
DE
BRUTORVM SPECIEBVS.
LIBER TERTIVS.
De
Quadrupedibus.

CAPUT I.
DE
Quadrupedibus in genere.

Præcepta.

I. Quadrupes eſt brutum greſſile, caput, collum, dorſum, ventrem, pedesq; quatuor habens.

II. Eſtq; leo, Simia, elephas, camelus, tigris, equus, aſinus, bos, alces, cervus, caper, ſus, lupus, urſus, canis, vulpes, felis, lepus, cuniculus, melis, glis, ſciurus mus &c.

Quæſtiones.

I. Quænam quadrupedum ſint cauſæ?

℞. *Cauſa efficiens prima* Deus eſt. Dixit Deus; *producat terra animam viventem ſecundum ſpeciem ſuam, jumenta, reptilia, atq; beſtias terræ ſecundum ſpeciem ſuam, fuitq́; ita.* Anima vivens hoc animalium genus indigitatur, quia animæ vis perfectior in eo quam cæteris eſt, Cauſa *efficiens ſecunda,* natura eſt: partim ſtellæ, partim ſpecies ſeſe multiplicantes, juxta illud: *creſcite & multiplica-*

plicamini. Finis primus & ultimus Dei gloria eſt. Hujus enim anarrant potentiam, ſapientiam, providentiam. *Finis intermedius* homo eſt, cui dant alimenta, veſtimenta, oblectamenta. Et proprium ſuum finem ſpecies quævis habet, quem noviſſe non datum mortalibus eſt. Materia *creationis terra fuit: generationis ſemen: conſtitutionis, partes corporis. Forma in genere anima* ſenſitiva eſt: in *ſpecie pro varietate* ſpecierum varia. Alia leonis, alia ſimiæ, alia elephantis.

II. *Quænam quadrupedum convenientiæ ac differentiæ ſint?*

℞. Animam ſenſitivam & corpus organicum, capite, collo, ventre ac cæteris partibus conſtans, omnes habent. Moribus etiam admodum conveniunt, cum ad paſtum abjectæ ſint, ventrem curent, & terram ſpectent.

Pronaq; cum ſpectent animalia cætera terram
Os homini ſublime dedit, cælumq; tueri
Juſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus.

Differunt autem *indole* & aliis *affectibus*, dum quædam manſuetæ ac domeſticæ, quædam feræ ac ſylveſtres ſunt. *Differunt*

runt *modo paſcendi*, dum quædam ruminantes, quædam non ruminantes ſunt: quædam etiam carnivoræ, quædam herbivoræ, quædam omnivoræ ſunt. Differunt *diviſione pedum*, dum quædam unguifidæ ſunt, quædam ſolipedæ. Differunt *munditie*, dum quædam mundæ, quædam immundæ dicuntur. Non ratione eſſentiæ, ſed ratione uſus & eſus.

III Quænam potiſſimum de quadrupedibus notanda ſint?

Facultates communes & propriæ. Communes aut vegetantem aut ſentientem ſequuntur animam. Illius ſunt facultas nutrix, facultas auctrix, & facultas procreatrix. Hujus ſenſus cum externus, tum internus, appetitus & locomovens. Propriæ propriam ac ſpecificam comitantur formam. Hæc ut aliis alia ſic proprias ac diſtinctas infert facultates.

Axiomata.

I. Quadrupedes incolæ terrarum ſunt.

Parturiit terra primum herbas & arbores: Ut animantium annona eſſent, antequam ipſa eſſent. At nondum laborum finis,

nondum

nondum operis terminus fuit. Etiam gressilibus & reptilibus repleta est eadem, ad stuporemq; usq; ut hominis mox creãdi sẽsus mentemq; afficerent quàm suavissimè. Sic terra genitrix prima, sic gremium primum quadrupedum facta est. Et quas semel accepit possessiones, servabit perpetuò. Unde hodieq; in campis & sylvis, in hortis & agris, spectatissimæ vagantur quadrupedes. His occupatur incolis, his superbit civibus vastus terræ globus.

II. Quadrupedes dignitate superant bruta cætera.

Perfectiorem habent animam & perfectius corpus. Unde splendent magis operationes sensuum in istis quam in reliquis. Ad hominem, qui animalium rex, regula ac mensura est, quam proximè accedunt. Unde anatomiæ pro cadavere humano substituunt sæpè canum, vitulorum, porcorum ac simiarum corpora. Plerumq; enim idem partium situs est eadem figura, eadem magnitudo, eadem connexio. Et cum hominum viventium sectio crudelis atq; inhumana sit, securè ad bruta recurritur, quæ & mortua & viva secare licet. Ut ex alienis opibus de propriis informemur, rectumq; de similibus faciamus judicium. Danæus

ait:

ait: *terrena animalia reliquis animalibus perfectiora sunt. Nam habent & membra plura eaq; ipsa magis distincta, quàm aves & pisces & plures vegetioresq; animæ functiones, & quæ etiam ista generant, sunt omninò perfectiora.* Deniq; cum homo omnium animantium sit Perfectissimum, ad humani corporis naturam proximè accedunt.

CAPUT II.
De Leone.

Præceptum.

Leo est brutum quadrupes rugiens, generosum, superbum & ferox.

Quæstiones.

I. *Quodnam Leonis nutrimentum sit?*

Vescitur animalibus, prædaq; vivit. Infestus est cervis, apris, bobus ursis & aliis quadrupedibus. Herbas nonnisi ægrotus gustat ad concitandum vomitum. Cadavera non tangit, nisi fame coactus. Pressus hâc; villas pastorumq; casas accedit, ac homines etiam invadit ac dilacerat. Prædâ prostratâ, sangvinem fugit primum, mox corpus ipsum crudelem in modum dilacerat ac devorat. Cibo repletus nimium,

um, insertis in os unguibus extrahit, quod deglutivit, ne copia gravetur. Abstinet interdum à cibo, per dies duos, cum perfectam non esse coctionem sentit.

II. *Quænam Leonis magnitudo sit?*

Egregia ea est, sed non maxima. Major quantitas Cameli, major elephantis est. Eo vero modo comparatum corpus est, ut singulæ partes, summæ fortitudinis sint argumenta. Caput firmum est, pectus validum, juba durior, præclarè armos & colla vestiens, latera robusta, nervi solidi, ungues magni, oculi terribiles, cauda pugnæ prænuncia, rugitus horrisonus. Ossa leonum solidissima esse scribunt, ut vix habeant cavitatem ullam Collisa ignem gignere, sicut chalybs silica percussus, sentiunt, Ast ex musca elephantem faciunt. Est soliditas in leonum ossibus, sed ob vitæ ac nutritionis requisitum, succo non carent. Neq; ex mortuis ac aridis ossibus judicandum est de viventibus.

III. *Quænam Leonis generatio sit?*

R. Magna leonum libido est, & major in fæmina quam mare. Unde Pardum etiam admittit, quod sentiens leo tota vi consurgit in ultrices pænas. Post coitum tenacis-

 sime

ſimè cohærent ſicut canes & lupi. Oſſiculus enim in penis medio poſitus eſt, circa quem maxima datur ſpirituum & humorum copia. Et cum membrum ſit oſſeum, leo mingens pedem elevat, ne urina conſpergat pedem. Catuli autem cum membrum molle habeant ut verſus terram flecti poſſit, pedem non elevant. Exiſtimatum olim eſt leænas ſemel parere per vitam, eoque partu non niſi unum eniti. Nam fætum ungviculis ſuis matricem diſcerpere, & hinc eam laceratam cum fætu ipſo ejici. Sed fabulam refutat Ariſtoteles his verbis: *Quod de Leæna fertur, vulvam cum partu emittere delira fabula eſt, facta ex ea cauſa: quod rarum genus hoc animalis eſt.* Solinus ſcribit, *primo partu leænam quinque catulos proferre, ac per annos ſingulos uno minus ab uno ſterileſcere.*

IV. *Quid de ſenſibus leonis notandũ?*

Sedit ea quibusdam opinio, clariùs cæteris animantibus videre leonem, quia apertis naſcitur oculis & dormiens oculos non claudit. Sed præſtantior acies aquilis & pluribus aliis eſt. Quod autem apertis quaſi oculis naſci ac dormire videatur, ob palpebras pro amplitudine oculorũ breviores, fit. Brevibus palpebris magnos oculos tegere

gere cum nequeat, videtur videre ſemper etiam cum dormit aut aliud agit. Clauderet, ſi poſſet, oculos, cum inter dormiendum maximè vexetur à culicibus. Odoratu multum valet, indeque maſculus fœmellæ adulterium agnoſcit, quæ tamen aqua ſeſe abluit, ut marem decipiat. Egregiam de leone & urſa refert hiſtoriam Ælianus. *In Pangæo, Thraciæ monte*, ait, *urſa leonis ingreſſa antrum catulos interemit: mox parentes ex venatu reverſi, ubi catulorum ſuorum necem conſpexerant, acerrimo dolore preſſi, autorem odorati & inſecuti ſunt. Urſa metuens arborem conſcendit. Illi autem cum ſe ulciſci non poſſe animadverterent, leæna ad arboris radicem excubavit. Leo in ſylva oberrans tandem lignatorem offendit, eumq; amplexatus eſt. Primum ducit in luſtrum & oſtendit læſos catulos, mox ſignis quibusdam monet lignatorem, ut arborem præſcindat, quam ubi proſtravit, urſam in terram prolapſam feræ diſcerpſerunt, & hominem illæſum leo iterum ad eum reduxit locum ubi prius offendiſſet.*

V. Quid de appetitu & affectibus leonis ſciendum?

℞. Immoderatiorem habent appetitum,

 immo-

immoderatiores affectus. Sævissimus ac ferocissimus est leo in sæva ac ferocia animalia: non partem quandam vulnerat, sed totum animal dilaniat. Iratus terram caudâ percutit, & mox dentibus ac unguibus crudeliter prædam. Timere gallum ejusq; cantum dicitur, per qualitates occultas. Ignem etiam formidare, & strepitus rotarum, & sonitus tympanorum creditur. Subtilitatem inde ducit Scaliger, quanquàm subdubitet de re. *Quædam subtilitas* inquit, *est ob causarum ignorantiam: ut quare galli obtutum exhorrescat leo, suis stridorem Elephas, ut ajunt.* Verùm sine pavore, sine horrore, galli cantu & aspectu movetur leo. Nec flammis & sonitu ac strepitu terretur quicquam. Irritatur potius & iracundior fit, rubicunda galli: gallinacei crista, sonora voce, rutilantibus flammis. Sicut Elephas ferocior redditur succo mororũ. Habet ruber color vim movendi spiritus in rubro sangvine contentos. Sonus etiam acutus pertransit subito & commovet animalia. Quod ex gallo pavone discimus, quem irritant rubræ vestes & voces sonoræ. Tantum abest timidum fieri inde leonem: ut audacior factus invadat sæpè gallum, atque discerpat.

VI. Quo

VI. *Quo motu progrediatur leo?*

Quanquàm cursu valeat velocissimo, sæpius tamen pedatim incedit ut homo. *Cum leo ingreditur,* ait Ælianus, *nec recta iter facit, nec simplex ponit vestigium, sed varium imprimit & multiplex: Modo enim progreditur, modo regreditur, tùm rursus procedit, idemq; vicissim retrò commeat: nunc quasi sursum versus, nunc permistum facit vestigium; deindè partim præcidit viam, partim obliterat, ut nec venatores ejus vestigiis insistentes lustrum, ubi cum catulis habitat reperire possint: quod divino munere proprium naturæ leonum dicatum est.*

VII. *Quænam propria leonis affectio sit?*

℞. Rugitus. Potentia rugiendi leonis proprium est: sicut canis potentia latrandi. Terribilem vocem habet, qua consternantur animalia quæque. Consistunt boves & vaccæ, lupi & canes, audito isto horribili rugitu. Aldrovandus scribit: *Etiamsi interdum prædæ seu animalia ab ipsis leonibus longissimè absint, ita ut evadere possent, tamen terribili rugitu isto ita consternatas reddunt feras, ut consistant tanquàm victimæ & fiant preda leonum.*

I. *Leo quadrupedum Rex est.*

Rex generosus sit ac potens. Generosus leo est, & excellus in eo animus, qui non frangitur periculis. Neque ulli quadrupedum major, ulli vires præstantiores. A venatoribus cum petitur, neque fugit, neque occultat sese. Gradatim incedit, & cauda pedum vestigia tegit, ne amare videatur periculum. Si vulneratur, recta in venatorem irruit, eumque prosternit, sociis dimissis. Si infestatur solùm, telumque avertitur, non prosternit jaculatorem, sed leviter caudâ percutit ac terret Rex clemens & mansuetus sit. Novit robur suum leo, & ferrum frangit, cum objicitur, catulum non lædit, sed tractat amicè. Sævit in feroces, quos aperto aggreditur Marte: sed veniam dat miseris & supplicibus. Unde versus:

Parcere subjectis scit nobilis ira leonum.

II. *Leo homini infestus non est.*

Terror brutorum est, non hominum. Non lædit hominem, nisi læsus ab ipso. Et ferræ si non præstò sint, extrema cogente necessitate invadit hominem. Discernere eum putant inter homines nobiles & ignobiles.

biles. Leonem enim solarem esse, & parcere magis hominibus solaribus. Rectius expressit rem Bodinus his verbis: *cur homines leo metuat, nulla ratio probabilis esse potest, nisi quod Dei munere & concessu tributum est homini, ut ad ejus non modò aspectum, sed etiam ad vocem omnia animantia terreantur, ac timidissimi etiam homines Elephantes vastissimos calcaribus ac fustibus urgeant, quod divina vox ad homines post diluvium testatum reliquit, omnibus animantibus metum hominis incussisse: est enim illud arcanum, cujus ratio probabilis non alia reddi potest, quam quod æternâ lege comparatum est, ut meliora & ad imperandum magis idonea deterioribus imperent: sic enim naturæ opifex angelis, hi hominibus, hi bestiis, anima corpori, ratio imperat cupiditati.*

III. *Leo benefactorem amat.*

Lubet hoc exponere verbis Nierembergii, qui gratum leonis animum sic depingit. *Nobilis quidam Hispanus illustri satis loco natus, quoddam desertum transiens, videt leonem cum dracone acri certamine nisuq; confligentem. Quo conspecto humana nobilitas & favere, & opē ferre feræ cæpit, quæ inter cæteras dominatum fert, leoni inquam, adeò ut nobilis ille hastâ, quam gestabat, draconem*

 aliquo-

aliquoties impetens, eumq́; mortali sauciians plagâ, leonem ab eo, in quo versabatur, periculo eripuerit. Leo porrò suum liberatorem respiciens, nullo alio edocente vel impellente, ita ad amandum eum moveri cœpit, ut quocunq; is se conferret, penè ceu canes fidi & domestici equum sequeretur, idq́; amore adeò sincero & vehementi, ut nulla ratione abigi posset: Adeò verò is affectus increvit, ut cum eques navem conscendere pararet, in Hispaniam trajecturus (jam enim usq; ad littus eum leo secutus erat) viderteq́; leo se eodem excludi, rugitu aliisq́; editis signis, quendam mortis præferre dolorem cœperit, quibus scilicet ostendebat, quantoperè hæc eum à Domino ac benefactore suo dimissio torqueret. Deniq; cum navem magis magisq́; à littore dimoveri elongariq́; cerneret, ac dolorem diutius ferre non valeret, in aquam sese conjecit ut quem adeò diligebat, abeuntem saltem natatu sequeretur, & mirabili hæc gratitudinis & amoris demonstratione vigente tamdiu cum maris fluctibus luctatus est, donec & defatigatione nandi, & interiori afflictione victus fundum petiit, aquis mergendus

CAPUT III.

De Simia

Præceptum.

Simia

Simia est brutum quadrupes hominem externa forma referens, in plerisque actionibus imitans.

Quæstiones.

I. Quodnam Simiæ nutrimentum sit?

℞. Vescitur nucibus, pomis, piris, omnibusque cibis promiscuè. Avidissima mellis est, quo expleri ac satiari vix potest. Etiã pediculos ori injicit ac devorat. Vino delectatur valdè eoq; inæbriatur. Sed non facit impune, cum ebria facilè capiatur.

II. Quænam Simiæ magnitudo sit?

Sunt magnæ, parvæ, mediocres: sicut ipsa varietate se jactat Natura. Hominis magnitudinem quibusdam attribuit Cardanus. Scaliger tantas se neque vidisse, neque legisse, neque audivisse scribit. *Simias plures vidimus*, ait, *quantum puer est, annorum octo. Alias formam humanam habet, sed non amicam admodum.* Facies enim fœda est, nares suppressæ, rugæ turpes, ubera fœda in pectore, corpus totum pilis densis stipatum. Oculos profundos habet & cavos, eosque exiguos: ungves crassos & corpus validum. Sola inter quadrupes cauda caret.

III. Quæ simiæ generatio sit?

Libidinosæ sunt Simiæ, & humano more complexibus mutuis coëunt. Nec tantum sui generis sed & hominum fœmellas amat simius. *Amat pueros & mulieres*, ait Cardanus, *non secus ac homines suæ regionis, conaturq́ cum vincula effugerit, palam concumbere, quod nos vidimus.* Antonius De-turrecremata scribit: *è simio quodam fœminā deportatam ad quandam insulam ex iis, quas vocant Lacertā, sustulisse aliquot liberos.* Sed placet Nierembergii correctio: *Si qui veri partus bestiarum fuerunt, unde fœtus homini formes prodiêre, inanes potius mente fuerunt, & semper cum pignore aliquo irrationalis naturæ.*

IV. Quantum simiæ sensu valeant?

Vident, audiunt, olfaciunt & reliqua sensuū opera edunt. Præclari nihil habent nisi quod astutiæ valdè sint. *Simiæ, quod miraberis*, inquit Nierembergius, *usq́ ad periculum fidei Arithmeticam noverunt. Oculatis testibus & certis nunciis compertum est, in Peruana regione simias tantam cum incolis familiaritatem contraxisse, ut cum iis pro argento colludant. Ubi eos vicerunt, unà tabernam petunt bibendi causa, & pretium numerant ex lucro parto.* Sed superat fidem narratio.

V. Quod

V. Quid de simiæ appetitu & affectibus?

Pulcherrima quæque amat simia, vestes, specula, fæminas. Et nullum animal impensius amat fœtus suos. Gestat eos subinde, complectitur, contuetur, ac si pulcherrimi essent. Omnibus in tota æde eos monstrat, & gaudet cum contrectantur. Tantus sæpè amor est, ut in ipso complexu charam prolem enecet. Et ardentior in mare videtur amor, quàm in fæmina. *Marem vidi*, ait Scaliger *& fæminam cum prole. Filiolus, si quid videretur desiderare, manu pugnoq; fæminam à marito malæ tractationis ream, etiam addita vultus acerbitate, castigari. Nempe supercilio, rictu, murmure, irati patris, atq; reprehensoris mariti, animum præ se ferre.*

VI. Quid de motu simiæ?

Quadrupes est, sed humano more stat bipes, incedit bipes, saltat bipes. Petulanti insuper membrorum agitatione mira ac ridicula patrat. Nunc fistula canit, nunc aurigam agit, nunc militem. Ludit libenter cum infantibus, quos matribus *absentibus lavat fervidissimâ suffusâ aquâ, qua aduruntur, nonnunquam & necantur.*

VII. Quænam propria simiæ affectio sit?

Ridiculum corpus habet & ridiculam animam. Affectio propria stoliditas videri posset, quam semper producit in theatrum. Sed cum nec astutia careat, magis naturalis ei videtur vana æmulatio. Omnes enim hominum gestus & actus imitatur, sed sine judicio, sine respectu. Lavant sese venatores, agit idem simia, & capitur. Induunt homines calceos, & exuunt ac discunt, mox simia relictos calceos applicat pedibus & irretitur laqueis. Viderat quædam lavari infantem à nutrice, posteà absente nutrice, infantem nudavit, calidissimam aquam superfudit, infantemque interfecit.

Axiomata

I. Simia animal malignè astutum est.

Versuta Simia est, & blanditur homini præsertim fæminis. Sed lædendi occasionem nacta, nihil prætermittit, quo obesse possit. Injuriarum quoque diutissime memor est, & simultates nunc obscuras, nunc apertas gerit. Cùm excandescit, verberibus & cæteris vix coërceri potest.

II. Si-

II. *Simia est simia.*

Imitatur hominem, diu bipes incedit; hominum vestes induit, gladio accingitur, & hominis loco ab incautis quandoque salutatur. Sed servat naturam suam, licet purpura vestiatur. Redit cito ad ingenium, & naturæ suæ sequitur impetum. Omnibus ornata phaleris, si poma aut amygdala projiciantur, accurrit; & ineptiis suis risum movet spectantibus.

III. *Simia faciem hominis refert.*

Multa simiarum genera constituunt. Vehuntur in Germaniam cercopitheci, cynocephali, semiulpes, & alia ejusmodi. Convenientiam habent cum simiis, simiæ veræ non sunt. Moribus enim maximè differunt, & quædam cum simia capitale gerunt odium. Simiæ dicendæ simpliciter, quæ hominis referunt faciem & cauda carent. De cercopithecis Scaliger scribit: *Hos vidimus sibi ipsis caudarum exedere extremas partes.* Hoc ajebant ab iis solis committi, qui gustassent aliquando carnes. Nos idem Wittebergæ observavimus, ubi cruentam suam caudam cercopithecus esitabat.

CAPUT

CAPUT IV.

De Elephante.

Præceptum

Elephas eſt brutum quadrupes, barriens, robuſtum, maximum, horridum ac docile.

Quæſtiones.

I. Quodnam elephantis nutrimentum ſit?

Ex rapto non vivit, neque carnibus veſcitur, ſed contentus eſt herbis, fœnumq; bovis inſtar comedit. Hinc nullam infert vim animalibus minoribus, ſed ea tractat amicè. Fœnũ ac herbæ cum deficiunt, quærit radices & evertit arbores. Etiam oblatum panem ac placentas non reſpuit, ſed avidè captat. Plurimum bibit, & nec à vino abhorret, quo ſumpto animoſior fit ad pugnam.

II. Quænam Elephantis magnitudo ſit?

℞. Stupenda ejus magnitudo eſt, adeò ut inter terreſtria maximum animal judicetur. Proceritas æſtimatur ſedecim pedum. Caput habet prægrande, minoribus

pro

pro tantæ molis portione præditum auribus & oculis. A naſo pars quædam immanis porrigitur & nunc extenditur, nunc contrahitur. Proboſcis dicitur, ac apprehenſioni&reſpirationi inſervit. Non panem modò oblatum proboſcide capit, ſed minima quoque numismata. Et profundiora trajicit flumina, ut totum demergatur corpus per ſublatam in altum proboſcidē reſpirat. Crura priora poſterioribus longiora ſunt, ex æquo fere ſupra & infra craſſa, inſtar columnarum. Dicunt vulgo ea ſolida & inarticulata eſſe, ut flecti nequeant, nec ſurgere poſſe animal prægrande, ſi concidat. *Ad dulcis hæc phantaſia eſt, quam viſus refellit, cum Elephas nunc flectat, nunc erigat crura & genubus ſubmiſſis fiat ſuplex.*

III. Quomodo generet Elephas?

Genitale maris pro corporis magnitudine parvum eſt, genitali equi quantitate reſpondens. Fæmina ad genua procumbit, cum mas ſupervenit. Apertè ac in oculis hominum non coëunt, ſed ſecedunt. Utero gerunt menſes octodecim, & pariunt nunc ſingulos nunc plures, magnitudine vituli trimeſtris. *Catulus ut natus eſt, videt & ambulat, & cum ab hominibus tangitur, non indignantur parentes.*

IV. Quid

IV. Quid de sensibus Elephantis notandum?

℞. Exquisiti olfactus est, dum melones & cucumeres è longinquo odoratur. Hostem etiam olfactu animadvertere dicitur. Memoria quoque non parum valet, illatarum injuriarum memor admodum. Miles quidam in urbe Cochim per lasciviam Elephantem putamine nucis in fronte percussit. Studiosè putamen Elephas sustulit, illudque in osse recondit. Post dies plures in quodam via publica militem obambulantem conspexit. *Accessit & ex ore elatum putamen proboscide sua acriter in illum conjecit. Tum exaltabundus abiit, quasi talione illa injuriam probè ultus.*

V. Quid de appetitu & affectibus Elephantis sciendum?

℞. Nihil habet immoderati. Appetit necessaria, vitat superflua. Cibo nimio non se obruit facilè, & si quando plus justè sumpsit, inediâ se curat. In potu videtur nimius, dum plurimum aquæ uno bibit haustu. Scriptura dicit, *ipsum ebibere flumina.* Et Aristoteles refert, uno pastu Elephantem sumere *novem modios Macedonicos, plerumque autem ebibere sex vel septem.* Sed copiam

hanc

hanc *corporis requirit vastitas, non sua & voluptas.* Neq; ex lascivia coit, sed prolis caussas idq; in occulto facit, non spectantibus hominibus, nec reliquis Elephantis. Prolem amat, sed non more simiarum. Nutrit eam ac fortiter tuetur contra hostes. Amat etiam hominem & proboscide lambit ejus manus ac faciem, & quantum potest testatur affectum.

VI. Quid de motu Elephantis?

In motu alacritatem ostendit, licet vastissimum sit animal. Et gregatim incedunt, ordiniq; excelsissimus præest. Reliquos in medio collocant, ut agmen claudant paulo majores. Aquas transituri proboscide gestant parvulos, ne sibi relicti suffocentur. Natare enim nequeunt, quanquam delectentur impense & aquis, & nubibus. Membrorum motus varius est, unde in theatris partes suas optimè agit, ac honoratissimum obtinet locum.

VII. Quænam propria Elephantis affectio sit?

℞. Barritus. Nomen an Romanum sit, an non sit, disquirant alii. Vocem autem elephantis non malè exprimit. Dat sonum istum, quem prima refert syllaba. Alias

 barrire

barrire quoq; dicuntur milites, cum ineunt prælium. Solent enim clamore accendere animos ut pugnam ineant. Quanquam vasa vacua maximè tinniunt, neq; audax fortis. *Qui nimis est audax, sæpè infeliciter audet.*

Axiomata.

I. *Elephas animal horridum ac deforme est.*

Horrida magnitudo est, horridum corpus universum: pelle tegitur turpi, asperâ ac validâ, quam gladius penetrare nequit. Omni ferarum tegumento caret, undè à muscis animal vastum angitur valdè. Sed præsidio illi cutis concellata est, quam extendere & contrahere potest. A muscis igitur, cum infestatur, arctatis in rugas, repente cancellis, quotquot adsunt, enecat. Cauda caudæ Bubali similis est, longitudine trium fortè dodrantum, paucis in extremitate pilis.

II. *Elephas virtutibus eminens est.*

Laudant Elephantis probitatem, prudentiam, æquitatem, castitatem, religionem, & gloriæ cupiditatem: addunt sermonis patrii intellectum & imperiorum obedientiam. Adumbravit virtutes has Plinius: expoli-

polivit Lipsius: Omnia extollunt, ut ex Elephante hominem faciant. Sed tam verè quam eleganter Lipsius adjicit: *ut seria multa & vera inesse nihil ambigo: ita quædam majora vero: nec usq; quaq; in his talibus veteres illos fidei litasse, facile tecum credam. Quis enim tam magni oneris sit, ut quicquid illi imponunt, vehat? Nec tamen mali quidpiam in istis, etiam falsis: quia innoxia mendaciola sunt.*

III. *Elephas docilis est.*

Discit ea, quæ ægrè capit ipse homo: sive corpus spectemus, sive animam, satis id patet. Conformat corpus ad omnes ex arte motus ac gestus. Choreas ducit, & per funem in theatro extentum decurrit. Gladiatorios etiam ac militares adit motus, ad certamina & prælia paratur. Explodit bombardas minores & mox terga vertit. Literas etiam pingere discit & rectè & cogitatè. Ælianus ait: *vidi ego ipse quendam in tabella literas Romanas promuscide scribentem rectè & non contortè. Quin & cum scriberet, oculi ejus cum rigore dejecti in tabellam erant: ut planè intentos diceres & scriptitantes.*

IV. *Elephas robustissimus est.*

Fidem superat, supra unum animal ædifica-

ri turrim fortissimam; sed supra elephantem ædificata est, juxta expressa Scripturæ verba. Nec ea vacua, sed machinis referta fuit, & *duobus & triginta militibus armatis*. Incredibile ergo bestiæ robur est. De Behemoth in Codice sacro, quæ habentur, elephantis sunt pleraq;. Ita enim Jobus cap. 40. v. 10. *Ecce nunc Behemoth, quem feci tecum, herbam tanquam bos comedit. En nunc potentia ejus in lumbis ejus est, & fortitudo ejus in umbilico ventris ejus. Ossa ejus baculi ærei, ossa ejus sicut virga ferrea. Profectò germen montes ferunt ei, & omnes bestiæ agri ludunt ibi. En rapiet fluvium, ita ut non festinet, confidit se educturum esse Jordanem in os suum. An in oculis ejus capiet eum quisquam, tendiculis perforabit nasum?*

V. Elephantem irritat ruber color.

Rex Antiochus centum millia peditum & viginti millia equitum cum *triginta duobus elephantis* ad prælia institutis contra Judæos produxit in aciem. Elephantis autem sanguineus uvarum & mororum liquor ostendebatur, quo irritarentur ad prælium. Causa rei est, sympathia inter sangvinem & colorem rubrum. Simile enim movet simile. Rubrarum rerum intuitu, ruber agitatur sanguis, quo agitato, commoventur Spiritus & excitatur ira.

VI. Ab

VI. Ab elephante ebur est.

Ebur quasi â barro dicitur. Non enim tam barrire dicuntur elephantes, sed barri & ipsi vocantur. Horatius ait:

Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris?

Germani dicunt Helffenbein quasi des helphanten oder das Elephanten Bein. Nihil aliud ebur est, quam dens elephantis. Sunt illi intus utrinq; dentes quatuor ad mandendum, & præter hos duo grandiores exerti prominent. Non autem sursum, ut in apris, sed deorsum retorquentur. Ex his ebur est maximi pretii: vasa varia inde formantur. Olim simulachra Deorum vel ex ebore tantum, vel ex ebore & auro facta sunt. Inter Salomonis opes thronus fuit de ebore, grãdis, vestitus auro fulvo, qui habebat sex gradus.

CAPVT V
De Camelo.

Præceptum.

Camelus est brutum puadrupes, stridens, callosum, robustum, mansuetum ad portanda onera factum.

Quæstiones.

I. *Quodnam Cameli nutrimentum sit?*

Veſcitur gramine, fœno & frugibus. Cibo ſe non onerat, ſed pauco admodum contentus eſt. Bibit parum, licet calidum ſit animal & ſiccum. Scaliger ait: *paucisſimo cibo, nullo potu contenti ſunt.* Adeò ſitis patiens eſt camelus, ut quindecim totos dies coactus ferat. Ex more quinto quoq; die cum minimum, tum plurimum nono bibunt. Cumq; minus infeſtentur ſiti, laboris patientiores ſunt. Captant autem aquas turbulentas, puras fugiunt. Et niſi turbulenta fuerit aqua, conculcatione asſiduâ ipſi limum excitant, ut turbetur.

II. *Quænam Cameli magnitudo ſit?*

℞. Vaſtisſimum animal eſt, & ob longiora crura altisſimum. Unde & Scriptura de hypocritis dicit: *colentes culicem & glutientes Camelum.* Et de divitibus ait: *facilius eſt Camelum tranſire per foramen acûs, quam divitem introire in regnum cœlorum.* Tuber in dorſo eſt, unde calloſum ac gibboſum dicitur animal. E pilis ejus formantur veſtes quæ dicuntur Camelotæ. Qualem habuiſſe

isse *Johannem Baptistam non obscurè testantur sacræ literæ.* Dentibus in maxilla superiore caret, sed loco eorum plures habet ventres ingestumq́; cibum tota nocte ruminat. Maris membrum ita nervosum est, ut nervus ex eo confici possit, quo arcus intendatur. Pedes divisos hadet, unde ad animalia bisulca refertur. In sacra scriptura tamen legimus Camelum immundum esse, quia ruminat quidem, sed ungulam scissam non habet.

III. *Quid de generatione Cameli?*

℞. Lascivum animal est, & coitus tempore sævit, nec intervenire datur sine pernicie. Quamvis antem in furorem rapiatur amore, tamen nec matri, nec sorori miscetur. Singulos gignit: sicut omnia animalia, quò majore sunt corpore, hoc minùs fæcunda sunt. Annuam fœturam Camelo adscribit Aristoteles. Scaliger sic habet: *mansueta admodum bestia est, nisi cum accenditur in venerem. Id quod initio veris fit. Tum quasi memor omnium verberum atq́; injuriarum, quas accepit à rectore, in eum sævit. Mordicus arreptum in aërem sublimem ventilat; projectum pedibus conculcat. Quadraginta dies furore tenetur hoc: quibus exactis, pristinæ lenitati restituitur.*

IV. *Quid de sensu Cameli?*

℞. Nihil occurrit notatu dignum. Videt, audit, gustat, sed non habet quo excellere possit. Neq; memoria adeò valet, unde indocilis valdè est. Proverbium datur: *Camelus saltat*, de eo qui *stulte & ineptè opus aliquod aggreditur.* Modum tamen quo saltare docentur, describit Scaliger. *Calido*, inquit, *in loco soli idem calido, juvenculum Camelum statuunt. Extra fores, quamdiu ille intus est, tympanum aut altabundus pulsant. Bestia ob caloris tædium pedes sustollit alternatim. Ita per menses aliquot assuefaciunt, donec tandem etiam in aere libero, ac solo non calefacto, audito sono videtur exercere pedum motu saltationem.*

V. *Quid de appetitu & affectibus?*

℞. Non appetit multa, nec magna. Contentus paucis est, quanquam ob vastitatem corporis pluribus videatur indigere. Felle carere dicitur, quod de affectibus rectius explicatur, quam de humore. Tempore coitus tamen feroces cameli sunt, & in ipsum rectorem sæviunt. Sese vere invicem amant, & ægrotantbus præsertim ferunt opem.

VI. *Quid de motu?*

℞. Velo-

℞. Velocissimum motum Camelo tribuunt. *Vno die viginti quinq; milliaria Germanica* perficere dicitur. Id autem non *pernicitati pedum, quàm longitudini* adscribendum. Propter pascuum enim amplitudinem cursus videtur celerrimus. Fessi nullis ad monitionibus, nullis minis ac verberibus, sed suaviore cantu ad continuandum iter ducuntur.

VII *Quænam propria cameli affectio?*

℞. Stridor. Stridere refertur ad funes, significatione prima ac propria. Unde stridor de funibus dicitur, cum agitati strepitum edunt. Virgilius scribit:

Exoritur clamorq; virum stridorq; rudentum.

Per ampliationem autem vocis stridere dicuntur cameli. Sic stridor translatus est ad camelum tanquam ex propria.

Axiòmata.

I. Camelus deformis est.

Pulchrum ex partibus pulchris, & pulchra omnium proportione constat. Tam necessaria hæc pulcher est, ut proprius ejus sit census, forma ac perfectio. Camelus grande animal est, longo ac gracili collo,

capi-

capite exili, amplo pectore, binis in dorso gibbis & altissimis cruribus. Parum amœni hîc, ubi nec partes, nec proportio delectant.

II. Camelus cornua desiderans etiam aures perdidit.

Apologus est, *Camelos per oratorem cornua postulasse à Jove. Iratum Jovem & stultâ postulatione offensum, aures quoq; resecuisse.* Externæ enim aures breves ac rotundæ sunt. Dicitur de eo qui aliena sectatur, & ne sua quidem tuetur.

III. Camelus ad portanda onera factus est.

Natura ipsa damnavit ad labores camelum. Corpus enim habet tuberibus eminentibus constans; ut onera ingentia reponi ibi posse indicet parens rerum natura. Aristoteles dicit: *proprium inter bestias quadrupedes hoc habet, Camelus in dorso quod dicitur tuber.* Et proverbium habet: *etiam scabiosus Camelus plurimorum asinorum gestat onera.* Nam morbis quoq; affectus & morti vicinus camelus onera non fugit.

CAPVT VI
De Monocerote.

Præ-

Præceptum.

Monoceros eſt brutum quadrupes, atrox & terribile, diram edens vocem ac duriſſimum in fronte gerens cornu.

Quæſtiones.

I. *Quodnam Monocerotis nutrimentum ſit?*

℞. Veſcitur gramine & frugibus. E vegetantibus enim pleraq; bruta ſuum petunt cibum. Exiſtimat Nierembergius lupis atq; leonibus etiam alimenta primum ſuppeditaſſe vegetantia. Monoceros autem montes altisſimos inhabitans, herbis contentus eſt.

II, Quænam monocerotis magnitudo ſit?

Magnitudine ad confirmatæ ætatis equum accedit. Capite cervo, pedibus Elephanto, cauda apro, reliquo corpore equo ſimilis eſt; unicum cornu ê media fronte protendit ſpiris contortum, ad longitudinem pedum quatuor, tam validum, ut quicquid impetat, pervoret. Hinc inexpugnabilis eſt, nec facilè in hominum venit poteſtatem.

III. Quænam Monocerotis generatio?

℞. Coitus

R. Coitus tempore mansuescit, feritatemq; vi amoris deprimit. Elapso hoc tempore fæminas juxta ac mares sui generis infestat, vitamq; solitariam agit.

IV. *Quid de sensibus monocerotis notandum?*

Nihil occurrit, quod mereatur notari. Et peregrina hæc bestia est, ac toto orbe â nobis divisa, nec unquam in Europam adducta. Pleriq; rerum harum scriptores auriti potius, quam oculati testes sunt. Unde diversissimæ Autorum de animali hoc narrationes ac sententiæ sunt.

V. *Quid de appetitu ac effectibus notandum?*

R. Ferocissimum animal est, & nullis vinculis, nullis artibus, nullis beneficiis cicurari potest. Scribunt quidem, visis puellis mansuescere, & aliquãdo juxta eas delabi in somnum, earumq; amore & odore allici. Post venatores accedere, bestiam ligare, ac cornu resecare. Sed alia aliis sententia.

VI. *Quid de motu monocerotis?*

R. Celeritate pedum valet. Ad ea referturr animalia, quibus velocissimus cursus est. Qua-

est. Qualia sunt cervi, tauri, sylvestres, ibices, capreæ, canes, equi, pantheræ & lepores.

VII Quænam affectio propria monocerotis?

Vox propria nomen certum non habet. Nierembergius ait: *vox obscena & dira catis & monoceroti. De catis non obscurum, quod varia iis vox sit, pro vario affectu. Libidine accensi horrendas edunt voces ac ingentibus ædes replent clamoribus.*

Axiomata.

I. *Datur unicornis.*

Divinis ac humanis literis celebratum animal est. Multa sunt animalia unicornia, ut onager Iudicus, vaccæ quædam in Zeila, Camphur animal amphibium. Omnibus dignitate antecellit, quod propriè Græcis dicitur *Monoceros*, Latinis *unicornis*. Hujus descriptionem Scaliger his dedit verbis: *Unicornibus equi magnitudo: crura, caput, pedes, cervi, pili color pallidus, equi juba rarior, brevior. Coxæ villosæ: Cornu unum integrum Niceæ vidimus alia alibi.*

II. *Unicornu rarum, pretiosum, & viribus egregiis præditum est.*

Placent verba Rhenodæi: *Cum monoceros*

ani-

animal sit & rarum & ferum, nunquam cicurabile, nisi forsan cum adhuc pullus capitur, nec ei ut cervis cornua quotannis decidant, non mirum si illius cornu rarum sit & pretiosum. Unum tamen longissimum & hominis proceritatem æquans, tanquam thesaurus ditissimus servatur in templo B. Dionysii juxta Parisios, & multa segmina singuli pharmacopolæ Parisienses in officinis servant, ut quoties usus postulet, hoc insigni præsidio juventur. Laudatur autem plurimum adversus venena & ad partes nobiles exhilarandas & roborandas. Proinde solet dari pesti, morbis contagiosis & omnibus venenatis.

III *Unicornem in diluvio periisse figmentum est.*

In *Bohemiæ, Thuringiæ ac Misniæ* locis quibusdam cornua effodiuntur è terris, usum habent insignem in *E*pilepsia, febribus malignis, peste & aliis morbis vehementissimis. Venditantur quandoq; pro cornu monocerotis. Et sunt qui existimant in diluvio periisse monocerotem, & nunc extare tantum cornua. Sed tanta creatoris industria fuit, ut nulla species periret. Neq; tot cornua adhæc usq; tempora ex uno alterove animali relicta esse, vero consonum. Mineralia sunt cornua illa, quæ terra sup-

pedi.

peditat, non animalis quadrupedis partes. Neq; tantam duritiem ac soliditatem habent, quantam unicornu genuinum.

CAPUT VII.
De Tigride.

Præceptum.

Tigris est brutum quadrupes, rabidum, robustum indomitum & maculosum.

Quæstiones.

I. Quodnam tigridis nutrimentum sit?

℞. Vivit ex rapto, Cervos, boves, oves, equos, & canes invadit, interimit ac devorat. Elephantem etiam aggreditur, unde robustior Elephanto, ac ferocior leone dicitur. Neq; hominibus parcit, sed persequitur eos, & quos superat discerpit. Eo tempore precipuè, quo catulos alit, adoritur homines, si prius occurrant, quam animal brutum.

II. Quænam tigridis magnitudo?

℞. Maximum equum refert. Ungues habet aduncos, dentes acutos, pedem multifidum, oculos igneo splendore micantes, cutim variis maculis distinctam. Tantum

pul-

pulchritudine inter gressilia præstat, quantum inter volatilia pavo.

III. *Quænam tigridis generatio?*

Falsò creditur omne∫genus tigridun fœmineum esse; nec coire cum ullo mare, sed ex vento concipere. Capitur enim nonnunquam mas, etsi rariùs. Raro autem capitur, quia visis venatoribus catulis relictis, in fugam se conjicit: fæmina vero catulis adstat, & animo mæsto â lætis venatoribus irretita capitur.

IV. *Quid de sensibus tigridis?*

Olfactu valere dicitur, ut vix primas in sensu hoc concedat alteri. Historia refertur de venatore & tigride. *Venator observat cubile tigridis, cum prædas sectatur, catulos eripit & fugit. Bestia rediens odore investigat, quo fugerit venator cum catulis & stupenda celeritate ipsum insequitur. Venator advertens non abesse procul tigridem, unum ê catulis projicit in viam. Hunc illa reportat, & in cubile refert. Ocyus redit, reliquos etiam repetens. Venator etsi equo insidens quam maximè fugiat, vix tamen unum retinet.*

V. *Quid de appetitu & affectibus?*

℞. Armenta & greges infestat, nec homines ab ea tuti. Quærit indos in domibus & casis

& casus , & in barbaros illos continuo facit impetum. Nec arbores asyla sunt, quas hi conscendunt. Fugientes enim insequuitur, dejicit ac lacerat. Catulos amat vehementer & ad imaginem eorum lætatur. Hinc venator, quem insequitur ob ereptos catulos *interdum sphæras vitreas insequenti objicit.* Hæc, imagine quam speculum reddit, delectatur, catulosque inesse putat. Sed cum sphæram pedibus confringit, ut plenius fruatur catulo, delusam se cernit, venatoremque denuo petit. Hic alias subinde sphæras objicit, bestiamque deludit, donec vel navim vel civitatem ingredi liceat.

VI. Quid de loco motione?

Tantæ velocitatis est, ut similis dicatur Zephyro genitori suo. Cursu facilè superat hominẽ velocissimo equo insidentẽ. Et navim usq; ad milliaria triginta insequitur per littora, quâ aufugit læsor. Obviis autem quibuscunque hominibus & feris atrox est. Maximè verò famelicæ horribili illa pollent velocitate & ferocitate. Pastæ dicuntur tanta esse ignavia, ut *à gregariis etiam canibus in fugam agantur.*

VII. Quænam propria tigridis affectio sit?

℞. Rancatus. Hiſtoriam deſcribit Geſnerus in qua hæc inter alia. *Neceſſitate cogente tandem ars inventa eſt, quâ tanti ſanguinis pænas lueret. Exploratis anguſtiis ſemitarum, quibus è cavernarum latebris ad prædam noctu prodire ſolebat, iter ſciſſum eſt. Excavatam ſcrobem cratibus & egeſtâ terrâ, parte ſupervacua diſpersâ, ſtraverunt. Veniens incautus, mas quidem erat, tigris decidit in foveam, & ſudibus acutis in ſcrobis fundo fixus inhæſit. Rancatu ſuo univerſam obtundebat viciniam, & montes illo ſtridore reboabant. Saxis ingentibus è foſſæ ſuperciliis in eum ſudibus infixum dejectis peremptus eſt.*

Axiomata.

I. *Tigris ferocior leone eſt.*

Oppida invadit, & equos, porcos, & canes adoritur ac devorat. Navim in orâ ſi proſpexerit, proſequitur eam, ut ſi quis in terram ſe conferat, devoret. Inſilit quandoque in naves, & homines abripit. Aliquando tygris cohortem militum aggreſſa eſt, & in medio omnium dilaceravit unum Hiſpanum, tres Indos, tutaque & immunis evaſit. Carnis humanæ avidiſſima fertur.

II. *Tigridi diſcretio hominum eſt:*

Parcit albis, necat nigros. Æthiops quidam

dam ſenus cum ſomniaſſet à tigride ſe abreptum, ſequenti nocte ſub navis qua vehebatur prora ſe abſcondit. Rogatus à Domino cauſam, ſomnium nocturnum enarrat; cujus veritatem illa ipsâ nocte eventus probavit: *omnibus enim dormientibus, tigris in navim inſiliens, cæterisq; qui plus quam triginta in navi jacebant, intactis, ſub prorâ miſeri Æthiopis apprehendit latus & abripuit.* Nierembergius ſtatuit, *tigridem parcere Hiſpanis, invadere Indos, & inter multos Europæos internoſcere barbarum.*

CAPUT VIII.

De Equo

Præceptum

Equus eſt brutum quadrupes hinniens, generoſum, docile, fidele, humanis uſibus maxime aptum.

Quæſtiones

I. Quodnam equi nutrimentum ſit?

Nutritur gramine, fœno, paleis, avenâ, hordeo & aliis. Gramen autem ac fœnum firmum nutrimentum non dant, ſed avena & hordeum. Hordeum tamen magis præbendum iis, qui exercentur, quàm otioſis. Et cum magna hordei ſit ariditas, pariter

& avenæ, madefacienda hæc pabula sunt, ne exsiccentur equi. Frustrum panis nonnunquam iis offerri, salubriter vidimus, partim ut reficiantur, partim ut in labore perdurent. Aquam turbidam & crassam suavius bibunt, quàm claram & puram. Quanquam reperiantur, qui turbidam aquã fastidiunt, fortassis ex consuetudine.

II. Quænam equi magnitudo sit?

Magnitudo corporis nota est. Commendantur autem altiores, si robur respondeat, corpusq; musculorum densitate nodosum sit. Habitudo etiam corporis mediocris optima est, quæ inter obesam & macilentam media est. Caput laudatur erectum: & exiguum præfertur magno. Oculi sunt magni & prominentes. Aures breves, ar, rectæ, acutæ & explicatæ, Collum mediocre, nec longum nimis, nec breve. Dentes numero sunt quadraginta, & in molares & caninos & incisores dividuntur: à septimo anno ad octavum demum omnes adsunt. Et collo juba prominet, quâ valdè superbiunt & gloriantur. In pectore laudatur latitudo, & ad formam, & ad robur, & ad firmiores gressus. Dorsum quidem probatur crassum & latum, si tamen spina paulo sit elatior, comodius præstat equiti sedile.

sedile. Venter sit moderatus, non nimis amplius. Latera laudantur demissiora, ob longa, & supra ventrem turgidiuscula. Femora sint nervosa, clunes maximæ, rotundæ, solidæ. Cauda prolixa sit, densa, setosa & crispa, longitudine totum ferè corpus æquans. Pedum præcipua habenda ratio, & militi & agricolæ, & peregrinatori. Nec color negligendus, ubi niger præfertur albo, animumque fortem ac generosum indicat.

II. Quid de generatione equi?

R. Salacissimnm animal equus est. Mas tanto libidinis furore agitur, ut vel odore equarum percepto nulla vi cohiberi possit. Et equarum famosior est salacitas, quam equorum. Generant autem per totum fermè vitam, ad annum usque quadragesimum. Pariunt stantes & quidem singulos. Optima ad congressum ætas est ab anno sexto ad vicesimum usque, Partum *edunt mense duodecimo*. Ex vento non concipiunt, ut fabula vulgi est. Mas & fœmina congrediuntur in conspectu etiam hominum, atque in rabiem ferè vertuntur. Virgilius ait:

Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum]

 Corpo-

Corpora, si tantū notas odor attulit auras?
At neq; eos frena virum, nec verbera sæva,
Non scopuli rupesq; cavæ, atq; objecta retardant,
Flumina, correptos undâ torquentia montes

IV. Quid de sensibus equi?

℞. Videre noctu dicuntur equi, leones, lupi, capræ, feles, & quicunque noctu pascuntur. Sed falsa est opinio, in experientia fallaci fundata. Objecta nisi fuerint illustrata, à nullo animali cernuntur. Odoratu potius valent maximè, unde mares fœminas olfactu percipiunt. Odor porcorum ingratus valde equis est, sicut suilla omnia. *Et fœtore extinctæ lucernæ abortiri possunt, non secus ac ipsi quoq; homines.*

V. Quid de appetitu & affectibus?

℞. Amicus ac fidelis homini est. Augetur amor si hominem habet benefactorem. Liberaliter enim à Domino tractatus, tanta eum persequitur benevolentia, ut pro salute ejus vigilet. Mithridate dicunt, *quòd somnia capiens, non satellitibus modo, sed etiam Tauro, Equo, & Cervo, custodiam sui commiserit. Advigilarunt bruta hæc, & quodam adventante, regem taurus mugitu, equus hinnitu, cervus suâ voce, è somno excitarunt.* Nec desunt exempla ubi mortuis Do-

is Dominis, mortem ſibi ipſis intulere equi pertinaci inediâ.

VI. Quid de motu equi?

Motus celerrimus eſt præſertim in planitie. Hinc peregrinantibus negotiantibus ac præliantibus maximè inſervit. Patria autē attendenda tellus eſt, cum alia terra alios alat equos. Abundant equis regiones omnes, *Ungaria*, *Bohemia*, *Polonia*, *Germania*, *Dania*, *Norwegia*, *Turcia*. Sed ob pernicitatem pedum celeberrimi ſunt Turcici: Hinc verſus:

Turcus acer campis, parvis contentus, obeſq;
Tergore, perlætos celeri pede fertur agellos
Sed plerumq; ſuis (ut fertur) teſtibus orbus.

VII. Quænam propria equi affectio ſit?

℞. Hinnitus. In pugnam cum ducitur, hinnitû magnaq́ue impetu in hoſtes irruit. Solus cum relinquitur in ſtabulo hinnit, ſociosque requirit. Libidinis ſtimulis cum agitur, hinnit, affectûsque vehementiam indicat. *Ex hinnitu equi Darius factus Rex eſt, juxta Herodotum. Mortuo enim Cambyſe ſtatutum eſt, ut magnates equis ſuis veherentur in ſuburbium, & rex crearetur, cujus equus primum hinniret. Noctu præcedente*

 Darii

Darii servus equam adduxit præstantissimam, & loco certo alligavit. Mox Darii equum adduxit & cum equa illa commisit. Hinc advenientibus Magnatibus & de futuro rege cogitantibus, hinniit primo omnium equus Darii. Congressum enim petebat, & libidine suâ Domino imperium impetrabat.

Axiomata

I. Equus generosus ac fortis est.

Acriter pugnat mordendo, calcitrando, saliendo, ac toto corpore. Erigit jubam, spumam ore emittit, nares inflat, maxillas huc & illuc torquet, terram ungulis fodit, fremit & hinnit. Hostem & equorum adversæ partis voces agnoscit, & nec sonantibus tubis, nec fulgentibus gladiis ac clypeis terretur. Hanc animi generositatem Scriptura describit apud Jobum verbis magnificis. *Numquid dedisti equo fortitudinem? Num quid induisti collum ejus tonitru? Numquid terrebis illum, sicut locustam? Robur naris ejus terror. Fodiunt vallem, & gestit fortitudine, egreditur in occursum armorum. Deridet pavorem, nec formidat, nec revertitur à facie gladii. Super eum sonat pharetra, femur lanceæ & hastæ. Cum impetu & irâ fodit terram, neq; credit quod sit sonitus buccinæ. Inter buccinas dicit, Euge, & eminus*

eminus odoratur bellum, commotionem principum & clamorem.

II. Equus ſuperbus eſt.

Phaleris ornatus ſeipſum circumſpicit, miratur dona, & inceſſu ſuperbo ſe oſtentat. Pugnâ actâ cum victor evaſit, geſtit audaciùs, & inſolentiùs effertur, inque ipſo inceſſu vehementer ſuperbit. Victus autem ſi fuerit, dolet, & ſeipſum cum rectore ſuo contemnit. *Bucephalus Alexandri Magni neminem alium, quàm Alexandrum, regiis ornatus phaleris recepit in ſedem. Idem verò nudus equiſonem etiam ferre non recuſavit.* Et obſervant accurate equi Dominos, peritis ac præſtantioribus fidem præſtant & obſequium, imperitis & abjectis viribus omnibus repugnant.

III. Equus docilis eſt.

Agnoſcunt equi humanas voces, ſiſtunt, currunt, vadunt quò juſſeris. Militandi artem & ſaltationes, eos didiciſſe conſtat. Egregiè Scaliger doctum equum, deformem aliàs depingit. *Equum puſillum, deformem circumducebat Agyrta quidam: cujus juſſu atq; etiam ſuo interdum nutu ille omnia faceret. Ambulare, ſuccusſim properare, currere, ſaltare vel quadrupes vel bipes.*

Vinum bibere vidimus, in clunibus sedentem: anteriores pedes ad pateram ferre. Pelvim seu malluvium cruribus sustinere, quasi à tonsore lavaretur, qualem pictum vidimus asinum cucullatum. Humi sese sternere; projectum atq; etiam porrectum jacere: ciliorum compressione annuere. Caput ad heri nutum attollere: in terga vertere: supinus ostendere, quo corporis situ mulieres ineuntem admittant virum.

IV. Ex equi putrescentis medulla vespas & crabrones nasci fabulosum est.

Etiam cadavera & stercora equorum prodesse scribunt. E mortuo equo vespas & crabrones fieri dicunt: & è fimo scarabæos. Sed advolare Scarabæos ad fimum vidimus: generari indè, nec novimus, nec admittimus. Cadavera equorum viderunt omnes: abiisse in vespas & crabrones, nemo è nostris observavit. Rectiùs D. Franzius ait: *vespæ & crabrones perhibentur nasci ex exanimato corpore equi, ut ex cadavere bovis apes, quod aliter tamen accipiendum vix erit, quam quod illud genus animalculorum gaudeat humorem suum genitalem, vel ovula sua deponere in ejusmodi cadaveribus.*

CAPUT

CAPUT IX.

De Bove

Præceptum

Bos eſt brutum quadrupes, mugiens, animoſum, robuſtum, libidinoſum, homini multum inſerviens.

Quæſtiones

I. Quodnam bovis nutrimentum ſit?

R. Nutritur gramine, fœnô, paleâ, hordeô & aliis. Panem avidè captat ac devorat. Amat nemora, & frondibus delectatur & arbuſtis, quibus pingveſcit, & reliquiis ciborum adeò pingveſcere dicitur, ut ne incedere quidem amplius queat. Nierembergius ſcribit: *in provincia Aden, boves, equos, Camelos & oves piſcibus veſci. Idem autor eſt nonnullos luporũ inſtar eſſe carnivoros.* Et fieri poſſe tantam palati mutationem, *ut à paſtu ad raptum, à gramine ad greges ſe vertant bruta. Sicut alienum non ſit, carnivora quoq; herbis, fructibus ac terrâ ali.* Aquam bibunt & libentius claram, quàm turbidam.

II. Quænam bovis magnitudo?

Equo haud cedit magnitudine. Frontem

tem habet validam, pugnæque idoneam. Cornua gerit bina, majoraque castratus, minora taurus. Collum est robustissimum, corporis color varius, & ungula bifida. Boves Indici unicornes & solipedes dicuntur. Laudatur nobis bos, *si vultus sit minax, si pedes anteriores fortiter figat, si terram fodiat, si cornua ad feriendum in promptu habeat, si cauda erecta, & modicè incurvata sit, ac longitudine corpus totum æquet.*

III. Quænam bovis generatio?

Libidinosum animal est, sed non æquè omni anni tempore libidine flagrat. Optimum congressus tempus est, medium veris. Et licet primò ætatis annô generare incipiat, tamen ante tertiũ annum admittendi non sunt. Sicut nec, qui duodecimum annũ excesserunt, fœcundi admodum sunt. *Duo tauri vaccis septuaginta* sufficiunt, quia gravidæ eos non tolerant. Non autem tolerant, quia percussionem uteri sequitur dolor, dolorem fuga congressus.

IV. Quid de sensibus bovis?

Tempestatum præscium esse ferunt. Odoratu nempe præsentire mutationes aëris. Alias simplex animal & stolidum bos est: parum sensibus externis, parum inter-

nis

nis valens. Usus boum in agris potius quàm in urbibus est. Undè proverbium *Bos in civitate*. De eo, qui præter meritum evehitur ad honores.

V. Quid de appetitu & affectibus bovis?

Intemperans ac valdè libidinosus est. Hinc ingens taurorum pro vaccis prælium. Armenta diversa cum sunt, tauri à grege secedunt, & alii in alios mugiunt. Propiores facti, infesto vultu se intuentur, ignem naribus spirant, terram pedibus spargunt, & effreni impetu pugnam ineunt. Ambiguâ clade tamdiu concurrunt, donec victoriam retulit alteruter. Victor cervicem jactat, & magis jam robori suo confidit, ad gregem revertitur, ac magna ferocitate exultat. Grex arrectis capitibus adstat, & hunc taurorum & vaccarum regem vehementer perhorret.

VI. Quid de motu sciendum?

℞. Tardus incessus & piger bobus est. Hinc aratro aptiores quàm bigis aut quadrigis sunt: juxta proverbium: *Equus in quadrigis, in aratro bos.* De eo qui adhibetur ad negotium, ad quod natus & educatus est, Germanicè: Einem Münch ist nir-

gends

gendt besser / denn im Kloster. Einem Diebe nirgend besser / denn am Galgen. Caret tamen lege necessitas. Hodie enim trahunt quandoq; currum bos & equus, ut causæ sociæ: Sed non absque utriusque damno, dum equum retardat bos, bovem impellit equus.

VII. Quænam propria bovis affectio?

℞. Mugitus. Vaccas ad sese vocat bos mugitu. Ad pugnam rivales provocat mugitu. Victoriam promittit sibi cum validiorem suum, quàm hostis, sentit mugitum. Et redux prostrato hoste se victorem esse indicat mugitu. Sylvæ resonant sæpè. Et vox ascensu nemorum ingeminata remugit

Axiomata.

I. *Bos indigena melior peregrino est.*

Alendi si sunt boves, ob usum arandi præstantior est domi natus, quam è Polonia aut Helvetia adductus. Helvetici boves commendantur à teneritudine carnis: Ungarici à pinguedine, Polonici à firmitate nutrimenti. Præferimus hos nostris ob palatum, si mactandi sunt. Sin alendi ad domesticos usus, domesticos præferimus istis. Non enim aquæ, non pabuli, non cæli mutatione

tatione tentantur. Neque conditionibus loci infeſtantur, ſicut cum è planis in montana, & è montanis in plana & campeſtria transferuntur.

II. *Bos homini inſervit carne, lacte, corio, cornibus & operâ.*

Bovis vox & pro vitulo, & pro caſtrato, & pro tauro, & pro vacca ſumitur. Vaccam notat cum Livius dicit: *Bove eximia capta de grege.* Hinc illæ utilitates, quanquam non omnes ejusdem ſexus. Caro vituli tenera eſt, boni ſucci, ſuavis ſaporis, & facilis coctionis. Craſſior autem taurorum & vaccarum ac difficilis coctionis, imprimis ſeniorum. Lac bubulum boni eſt odoris, dulcis ſaporis, & benè nutrit, ſangvinem auget, ac corpora pinguia reddit. E corio calcei fiunt opera ſutoris E cornibus fiſtulæ, pectines, utenſilia. Olim adhibebantur boves in triturando, quia circumducti in area, granulæ è culmis excutiebant. Hodie agriculturæ inſerviunt ad aratra aptiſſimi.

III. *E cadavere tauri apes naſci fabuloſum eſt.*

Sententia communis eſt, è cadavere tauri naſci apes, ſicut è cadavere equi crabrones,

nes, è cadavere hominis serpentes. Non observantur hæc in nostris cadaveribus, sed creduntur in gratiam autorum. Multa taurorum cadavera habuimus, paucos ante annos, cum miseranda gregem infestaret lues. Apes indè natas nemo vidit, & nemo de hac generatione cogitavit. Maneat alta mente repositum illud D. Franzii: *Sine dubio mens Dei in prima creatione fuit, & adhuc hodie est, ut generationes similium specierum non nisi ex similibus speciebus certissima & constantissima perpetuaq; regularitate conservarentur.*

CAPUT X.
De Asino

Præceptum.

Asinus est brutum quadrupes rudens, tardum, stupidum, libidinosum, famis, laboris, & verberum patiens.

Quæstiones

I. Quodnam asini nutrimentum sit?

℞. Exiguo & qualicunque contentus est pabulo. In viis enim, carduis, tribulis, spinis, & aliis vilissimis plantis vescitur. Unde car-

carduos asino acetarii loco esse dicimus Disteln sind des Esels salatt. Lautissimè eos alituri; furfures hordeaceos aut triticeos exhibent. Potus est aqua turbida: ungventis offenditur. Hinc proverbium: *Asinus in ungvento*. De eo cui offertur, quod nec amat nec novit. Ut si qui dono det militi librum, pastori gladium.

II. Quænam asini magnitudo sit?

℞. Dantur minores equo, dantur æquales equo. Aspectu asinus turpis est: aures habet longas ac latas, nec respondentes proportioni corporis. Labra sunt crassa; caput magnum, cutis dura, densa ac solida; ut fustim vix sentiat. Duri etiam in cute sunt pili, & lanificio inepti. Cor habet magnum: unde timiditatem colligunt. Color murinus ei vulgaris est: cauda eandem penè longitudinem habet, quam corpus.

III. Quid de generatione asini?

℞. Salacissimus est asinus, membrumque genitale enorme habet. Parit mense duodecimo, & lac habet crassissimum. Fæcundus admodum est, quia maturè incipit coire, & coit tota vita, usque ad ætatis annum tricesimum. Coiturus horrido clamore fœminam advocat. Rudere enim asinorum vox est, etiam cum blandiuntur.

IV. *Quid de sensibus notandum?*

R. Auditum habet acerrimum. Rationem hujus dant prolixitatem aurium. Sic enim sonum à longo etiam editum facile percipit. Sonos tamen non discernit, unde non tàm ad voluptatẽ quàm ad necessitatem sensu hoc excellit. Alias stupidum animal est, nullius disciplinæ capax. Quidam à tyranno, indictâ pœnâ, cogebatur, *ut informaret asinum.* Provinciam recusare non potuit, *sed decem annos expetiit ad hoc negotium.* Admonebatur à nonnullis, ne hoc quidem tempus sufficere, sed prorsus indocilem esse asinum. Respondebat: *novi equidem, sed intereà vel asinus, vel ego, vel tyrannus vel nos omnes simul moriemur.*

V. *Quid de appetitu & affectibus?*

R. Intemperans & libidinosus est. Pullos ardenter amat, & in necessitatibus defendit. In pericula si incidunt, per aquam & ignem ruit opem laturus. Timidus insuper est valdè & patiens laborum. Non calcitrat, nec repugnat admodum, licet plus oneris imponatur quam ferre queant humeri.

VI. *Quid de motu?*

Motus tardus est. Unde animal ignavum, pigrum,

pigrum, iners & segne dicitur. Neq; cedit asinus hominibus, sed pergit viam, hominesq; ejectat. Naturale autem asino est, auriculas subinde movere. Hinc cum refertur aliquid asino adstante, annuere videtur ob motum auricularum. Proverbium datur: *Asinus auriculas movens.* De eo, qui, cum nihil intelligat, nutibus ita alludit, arridetq;, ac si probè teneret omnia.

VII. Quænam propria asini affectio sit?

℞. Rudere propria asinorum vox est. Ovidius ait:

Ut rudit à scabrâ turpis asella, metâ.

Rudit nempè post laborem, cùm lætatur de re bene gestâ. Rudit cùm fœminam cernit, & voce horridâ blanditur. Et rudere non desinit, etsi auro & argento exornetur.

Axiomata

I. *Asinus asino pulcherrimus?*

Etiam deformes buccæ suos habent basiatores. Asinus amat asinum & sus suem. Comicus sic effert:

Res mira non est, ista si sic proloquar,
Ipsiq; nobis si placemus invicem,
Pulchreq; nati si videmur. Nam & canis
Pulcherrimus cani videtur, bos bovi:
Asinus asello pulcher est, & sus sui.

II. Asinus patienter fert onera.

Dorso imposita onera vehit in urbem ac reportat. Magnitudini cum videtur impar, non abnuit valdè, sed aures tantum demittit.

III. Onager pullis propriis vim infert.

Onager sylvestris asinus est, & structurâ corporis cum asino domestico convenit. Moribus differt quodammodò, cumprimis amore erga fœtum. Oppianus ait: *Onager ex æmulatione & rivalitate tantoperè laborat, ut sui pulli de matre sint ei suspecti. Itaq; fœminæ parienti proximus assidens, partum expectat, & si fœmina editur, amat partum, & lambens ipsum linguâ conformat: sin autem editum marem videt, tum sanè animo incitatur, & ex ægritudine laborare incipit, quod alter mas natus sit, qui matre aliquando potiri possit: quapropter furienti animo & prompto pullorum testiculos aggreditur abscindere: mater etsi parienti doloribus debilitata, suo tamen infelici filio contra patrem auxilia molitur. O me miseram*, inquit, *quæ partum edidi infelicem ob scelus paternum! O filium hoc miseriorem, quod non unguibus leonum, sed plus quàm hostilibus patris dentibus ob rivalem invidiam castratur.*

IV. Ex

IV. *Ex adulterio asini & equæ fit mulus?*

Mulum vocamus eum, qui asinum habet patrem, equam matrem: qui partim patri, partim matri similis est: magis autem patri, quàm matri cujus etiam refert vocem. Habet magnitudinem equi, aures asini, & corpus macilentum. An generet ac pariat, litigant autores. Aristoteles statuit, *concipere quidem posse aliquando mulam, sed enutrire & in finem perducere non posse. Marem verò putat generare posse, cum calidioris sit naturæ, quàm fœmina, quæ nihil corporis per congressum ad generationem conferat.* Scribit autem Columella *Africæ regionibus mularum fœtus adeò non prodigiosos haberi, ut tàm familiares sint incolis quàm equarum.* Sic distingvenda sunt loca, ut constet veritas. Multi multa negant, vel quia non observarunt, vel quia ad principia referre nequeunt.

CAPUT XI.

De Alce.

Præceptum

Alces est brutum quadrupes, velox,

 sim-

ſimplex, ſtolidum, flebilem habens vocem.

Quæſtiones.

I. Quodnam nutrimentum alcis ſit?

℞. Nutritur gramine & fœno. Cibus ſimplex ſimplici animali datus. Germanicè dicitur Elendt/ vel à morbo, vel à voce. Vocem enim edit miſerabilem, undè non inepte id nominis ei impoſitum. Et Gesnerus ait, *verè miſerum eſt animal, ſi credendum, quod ſæpè audivimus, quotidianum ei morbum comitialem ingruere, à quo non prius levetur, quàm dextri* (ſi benè memini, poſterioris pedis ungulam auriculæ ſiniſtræ immiſerit: *quod ego, ſi fit, fortuitò fieri ſuſpicor, convulſis & diſtortis morbi magnitudine membris.*

II. Quid de magnitudine?

℞. Major eſt cervo & hirſutior, cornua habens porrecta in tergum, in primo egreſſu exilia & rotunda, in receſſu lata, è quibus ſellæ, cochlearia, aliaque formantur. Ungulam habet ut bos, biſulcam. Ungula hæc in magno eſt pretio, quia medetur epilepſiæ.

III. Quid de generatione?

℞. Salax eſt, & gregatim degit. In ſylvis

Borus-

Borussiæ & Illyriæ habitat, locaque frigidiora amat. Singulos pariunt, nec fœcunditate adeò celebres sunt.

IV. *Quid de sensibus?*

℞. Sagacissimum animal dicitur. Hominem enim olfactu percipit per longum intervallum. Hinc ex metu in foveas & profundos specus sese conjicit.

V. *Quid de appetitu & affectibus?*

℞. Venerem valdè appetit & pullos amat. Propriæ gentis etiam amans est, undè gregatim incedit.

VI. *Quid de motu?*

℞. Motus velox est, instar cervorum. Hinc monente Gesnero, alcem cum fera illâ, quam Reimthier vocant, confundunt, eamque tanta celeritate esse contendunt, ut plus die uno conficiat, quàm equus tribus, imprimis super glaciem aut nivem an dem Schlitten.

VII. *Quænam propria ejus affectio?*

℞. Miserabilis vox. D. Franzius ait: *vocem edit, ut ipse ex animali audivi admodum flebilem & miserabilem, adeò ut si non conspiceretur, existimaretur esse infans. Et hinc invenit nomen, & dicitur apud Germanos* Elend id est, miserum.

Axiomata

I. *Alcis motus rapidissimus, figmentum est.*

Scaliger ait: *vehiculo junctum in offenso tenore super glacie quatuor & viginti horarum spatio trecenta germanica milliaria transmittere cursu scribunt. Tantæ vires, tanta pernicitas, tanti spiritus, tanta pertinacia. Hoc nos neutiquam affirmamus. Virum enim nobilem carere decet, & crimine mendacii & criminis suspicione.*

II. *Ungula alcis medetur epilepsia.*

Auro & argento includitur, ac de collo puerorum suspenditur & magna cum fiducia gestatur. Sed cum morbus vehementissimus sit, plura medicamenta, eaque interna adhibenda sunt. *Scio*, inquit Gesnerus, *id non rarò profuisse, sæpius tamen frustra tentatum.*

CAPUT XII.

De Cervo

Præceptum.

Cervus est brutum quadrupes, velox, timidum, rancorem edens, & cornua habens quotannis decidua.

Quæ-

Quæstiones.

I. *Quodnam cervi nutrimentum sit?*

℞. Vescitur frugibus, oleribus, graminibus, aliisque agrorum & hortorum fructibus. Incredibile damnum infert agricolis, olitoribus, vinitoribus. Undè Laurembergius exultantem cervam sic describit: Ich weiß von keiner Haußsorge / meine Speise Kammer finde ich allenthalben / wenn die Wälder mit grünen Zweigen / Blättern / grasse / wolriechenden Blumen erfüllet und bedeckt seyn. Mit kurtzen: ich habe Speise die fülle ohne Geld / und meinen Tisch allezeit gedecket.

II. *Quid de magnitudine?*

℞. Magnitudine & pulchritudine corporis excellit. Multum superbit cornibus suis, solidis, in ramos sparsis, & quotannis deciduis. Cornua autem habent mares non fœmellæ. Facies illi carnosa, nasus simus, colum oblongum & gracile. Aures sunt veluti scissæ ac divisæ, cor magnum, in quo os peculiaris virtutis reperiri censent. Canda brevissima est, de qua memorabile id dicunt, quod venenum contineat, quod potum scyncopen & mortem inferat. Sed fellis substantia est, quod vel flavus ille co-

lor indicat. Neque in omnibus deprehenditur cervis, sed paucissimis.

III. *Quid de generatione?*

℞. Salax animal cervus est. Libidinis tempore mares efferuntur, homines atrociter invadunt, seipsos etiam mutuis vulneribus ad mortem usque conficiunt. Fit hoc in fine mensis Augusti, quo tempore Arcturi sidus cum sole exoritur. Fœminæ libidine tentatæ, maribus obediunt, extra libidinem fugiunt eos. Sæpè magna celeritate mares insequuntur fœminas, easq; inexorabiles ad consistendum prioribus pedibus amplectuntur, & in ipsa coëunt fuga. Post illud tempus mares à fœminis separantur, & quisque seorsim pascua quærit. Absque difficultate parit fœmina, pullosque ad prærupta ducit, saltum iis monstrat, fugqamue capesse docet.

IV. *Quid de sensibus?*

℞. Odoratu plurimum valere dicunt cervos. Hinc cavernas, in quibus serpentes latent, adire, vehementer suspirare, & spiratu hoc narium serpentes extrahere, extractos pedibus conterere in frusta lacerare, & omnia devorare. Sed rem, non nisi in libris visam, memorant. Non vescitur carne cer-

ne cervus, neque ſerpentis, neque piſcis, neque bovis. Abundant cervis regiones noſtræ, neque ſerpentes nobis deſunt. Extractio iſta à nemine hactenus obſervata eſt. Neque extractionis ratio explicari poteſt. Cervi ſpiritus invitum atque renitentem ſerpentem nunquam traxerit. Et cur non canis, lupus aut equus præſtaret idem.

V. Quid de appetitu & affectibus?

℞. Ante Arcturi ſidus temperatiſſimi ſunt cervi, ſed orto eo ſalaciſſimi. Tunc amori indulgent, fœtum procreant, procreatum ſuo tempore amant. Timidum autem animal eſt, cauſam cordis dant magnitudinem. In magno enim corde calorem diſpergi, in parvo colligi credunt. *Sed non omnia parvi cordis ſunt audacia: nec omnia audacia ſunt parvi cordis.* Cor canis magnum eſt; & canis timidus non eſt. Magnum eſt cor hominis, ſed non timidus homo. Inter ipſos homines maximi cordis qui ſunt, timidiſſimi non ſunt.

VI. Quid de motu ſciendum?

℞. Velociſſimum habet motum. In fuga ſemper quieſcit, & ſtans longiſſimè reſpicit. Canes aut venatores cum ſentit appropin-

quare,

quare, fugam capit. Nierembergius inter miranda obſequia, quibus ſanctos homines venerentur bruta, refert ſequentia. *Timidiſſimum animal cerva, dum venatorum tela ſaucia fugeret, ad Baſſanum Epiſcopum Laudenſem ſe recipit: qui perſequebantur miraculo obſtupefacti ſtetere. Quidam verò licentiùs accedens, eam de manu Epiſcopi eripere voluit: ſed ipſe præreptus à Diabolo vexari cæpit. Epiſcopus autem, qui beſtiam blandè amiceq; exceperat, & clementer fuerat tutatus, nec in hominis violentiam iraſci potuit, ab immundo ſpiritu oppreſſum miſeratus, incunctanter priſtinæ reſtituit ſanitati. Idem igitur & tutelæ fidem, & patientiæ benignitatem ſervavit, amicis inimiciſq; juxta favens.* Nos iſtud Scaligeri repetimus: *Virum nobilem carere decet & crimine mendacii & criminis ſuſpicione.*

VII. Quænam propria cervi affectio ſit?

℞. Vox cervorum rancor eſt. Tunc cumprimis cum libidinis aguntur ſtimulis. Nunc elato capite, nunc ad terram demiſſo, rancore illo mares convocant fœminas. Alias glocitare dicuntur, cum ſitibundi frigidam petunt. Huc ſcripturam reſpicere volunt,

volunt, cum in ista erumpit verba rex David. *Quemadmodum cervus glocitat ad torrentes aquarum, ita anima mea clamat ad te Deus. Sitivit anima mea ad Deum, ad Deum vivum, dicens: quando veniam, & apparebo coram Deo?*

Axiomata.

I. Cornua quotannis ejiciunt cervi.

Ornamenta & armamenta cervorum sunt cornua. Anniculis nondum nascuntur, quoddam tamen initium prætuberans, quod breve hirtumque est, habent. Bimis cornua produnt simplicia & recta, trimis bifida: quadrimis trifida: & sic deinceps usque ad annum sextum. Post similia semper exeunt, ut ramorum numero ætas dignosci nequeat. Numerosiora tunc cornua non fiunt, sed crassiora. Ejiciunt vero quotannis sua cornua, ne oneri sint. Interdum ramis arborum implicantur & vi avelluntur. Sed antequàm cadant, nova prius subnascuntur corniculа. Postquam cecidêre, occultant sese cervi, quia & ornamenta & armamenta sua amiserunt.

II. Cervus multiplicem homini præstat usum.

Placent multa è cervis: caro, pellis, pinguedo,

guedo, cornua & alia. Melancholicis & senibus quidem non admodum proficua caro est. Difficulter enim coquitur, succum melancholicum confert, & hepar atque lienem obstruit. Sangvineis autem & juvenibus firmum præbet nutrimentum. E pelle vestes conficiuntur, pinguedine lentigines curantur, cornibus venena expelluntur.

CAPUT XIII.

De Capro

Præceptum

Caper est brutum quadrupes, vocem debilem ac sonoram habens, libidinosum, timidum & multiplicis usus.

Quæstiones

I. *Quodnam capri nutrimentum sit*

℞. Vescitur graminibus, fœno & foliis ac fructibus arborum: corticibus arborum & fruticum summitatibus delectatur maximè. Dignum notatu est, quod ex Hippocrate de capra memorat Sennertus: *Alatur capra herbis quibusdam purgantibus: lac capræ illius bibat nutrix, fiet ut infans qui lac sugit indè purgetur.* Ubi primo in ventriculo capræ herbæ illæ mutantur in chylum; ex chylo

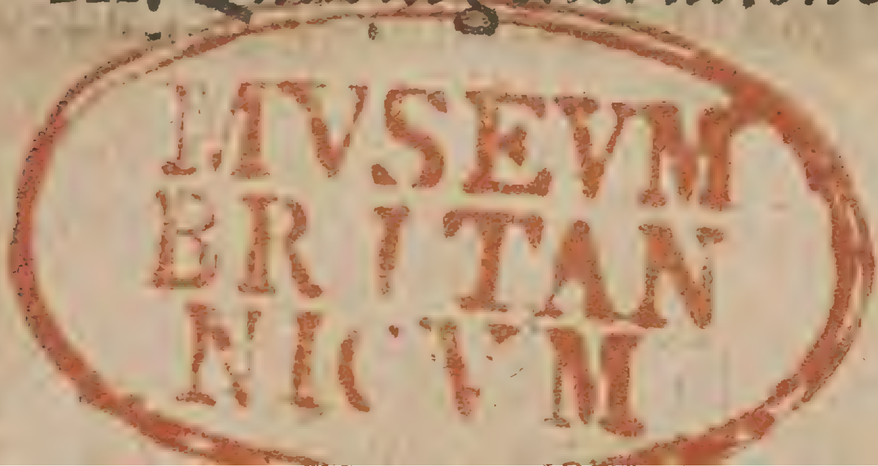
chylo fit ſangvis in hepate; ex ſangvine in mammis lac. Lac hoc ubi nutrix bibit, rurſum fit ex lacte in ventriculo nutricis chylus, ex chylo ſangvis, ex ſanguine lac; lac hoc ſugit infans & purgatur. Atque ita vis purgatrix cum ſuo ſubjecto proprio & ſpiritu in tot mutationibus integra & incorrupta manet.

II. *Quid de magnitudine?*

℞. Corporis ſtatura egregia eſt. Commendatur qui eſt pugnatior, animoſior, robuſtior, magni corporis, mollioris pili, coloris albi, capitis parvi, brevis cervicis & colli, cui crura ſunt craſſa, coſtæ firmæ & coxæ amplæ. Imprimis barba & cornua obſerventur, quæ quo majora fuerint, eo majorem hirco dant autoritatem. Tam valido ictu ferit interdum hircus, ut aſſerem aut ſcutum obtentum perforet, hominem verò ipſum proſternat. Ac quoties contravenientem pugnamque indicantem cernit, paratus eſt, & prævenire conatur. Capra uberis eſt maximi & lacte abundat. *Si quis capram barba apprehenſam è grege trahat, cæteræ ſtupent, & quid rei agatur admirabundæ ſpectant.*

III. Quid de generatione?

℞. Ani.

℞. Animal libidinosũ est hircus; ac pro fœmina pugnam init acerrimam. Septimũ agens mersé coit, & ad generandum habilis est. Dum alitur uberibus matris, matrem stupro supervenit. Quinquennis parũ idoneus habetur implendis fœminis. Senescit enim maturè, nimia libidine exhaustus; Capra etiam coire incipit mense septimo, dum lacte materno adhuc alitur. Optimum admissuræ tempus est mensis November, ut Martio turgescentibus virgultis pariant. Pariunt maxima ex parte binos, nonnunquam etiam ternos. Et ubi major cœli clementia & pabuli copia, anno bis pariunt.

IV. Quid de sensibus?

℞. Capra natura sua frigoris impatiens est. *Pestem impendentem, terræ motum, cœli salubritatem, & frugum fertilitatem præsentire Æliano dicitur.* Sed admodum dubitamus, de hâc sensuum excellentia. Sicut nec illud admittendum; acutissimi auditus esse capras, & non tantum auribus, sed & quadam gutturis parte audire. E nostris nemo id observavit hactenus, & fortassis nemo observabit unquam.

V. Quid de appetitu & affectibus?

℞. Magna in capris libido est, adeò ut & in

in tenerrimam cadat ætatem. Hinc celeriter ante sextum annum consenescunt. Et vita hircis caprisque brevis est, nec decimum facilè superant annum. Hœdi matres amant & circa eas lasciviunt.

VI. Quid de motu?

℞. Caper natura mobilis ac velox est. Capræ saltantes, adeò perspectæ cunctis sunt, ut & meteoro cuidam dederint nomen. Quidam capræ lacte nutritus, cum adolevisset, semper saltare suevit. Sicut ille, qui à cerva educatus fuit, fugientes cervos summa pedum pernicitate insecutus est.

VII. Quænam propria affectio?

℞. Vox debilis est ac sonora. Nomen quando recordamur, proprium non datur. Consistendum igitur in voce debili, molli ac remissa. A grege si ducitur capra, uno tenore clamitat, ac desiderium indicat.

Axiomata.

I. Caprea capro præstantior?

Capri nomen nunc totū notat genus caprinū, nunc unam speciē. Speciē cum exprimit, caprea capro præstantior est. Tunc enim differunt *caper, hœdus, hircus, capra, caprea, capella, ibex. Caper* est mas castra-

P tus:

tus: Ein geschnittener Bock. *Hœdus* est mas juvenis ein ungeschnitten Böcklein. *Hircus* est mas non castratus ein ungeschnittener Bock. Capra est fœmina, quæ peperit eine Ziege. *Capella* est fœmina quæ nondum peperit junge Ziege *Caprea* est capra sylvestris ein Reh. *Ibex* est caper sylvestris ein Steinbock. Sic caprea præstat capro. Valdè enim ejus caro commendatur, quia suavis est saporis, boni succi, facilis coctionis, & paucorum excrementorum. Motu enim frequentiori superfluæ humiditates absumuntur, caroque tenerior ac subtilior redditur.

II. *Sanguine hirci molliri ad amantem non asserendum simpliciter.*

Non alia rumpi vi adamantem, quàm hirci sangvine recenti & calido plerique credunt. Alii ad qualitates occultas, alii ad manifestas, rem deferunt. Si fit, non sanguinis virtute, sed eorum quæ continentur in sanguine, perficitur. Alendus enim prius hircus ille herbis solutivis, silere montano & petroselino.

CAPUT

CAPUT XIV.

De Ove

Præceptum.

Ovis eſt brutum quadrupes, balans, ſimplex, timidum, patiens & manſuetum.

Quæſtiones.

I. *Quodnam ovis nutrimentum ſit?*

℞. Veſcitur gramine & fœno. Panem etiam devorat cum voluptate, nec avenam reſpuit. Salis admodum appetens eſt, & parietes urina humana conſperſas, lambit. Aqua frigidâ ac limpida delectatur, ciſternas & impuras aquas odit.

II. *Quænam magnitudo ovis?*

℞. Minor capro eſt, mollia vellera habet, nunc alba, nunc nigra, nunc varia. Caput parvum eſt & infirmum, pedes biſulci, cauda craſſa & longa. Oculos habet patulos, mammas inter femina, easque binas. In India ad maximorum aſinorum magnitudinem accedere dicuntur.

III. *Quid de generatione?*

℞. Minus ſalax ovis eſt. Maturè quidem

coire incipit, ſed ſterile ſemen emittit. Noſtris in locis anniculi rarò implentur. Pariunt annis ſeptenis, maximè ex parte ſingulos, rarò binos aut ternos.

IV. *Quid de ſenſibus?*

℞. Sagacitas magna & ſingularis induſtria in ove non datur. *Memorabile* eſſe dicunt, *agnos ſtatim ab ipſa nativitate agnoſcere matres ſuas, & vocem earum inter multa millia diſceruere, aliena ubera præterire & ſolius matris ſugere.* Sed contingit ſæpè, ut reperiantur ſub alienis matribus agni: ſæpè clamore magno matrem quæritant, quam habent propè aſtantem. Hæc enim animalis ſimplicitas ac fermè ſtoliditas eſt.

V. *Quid de appetitu & affectibus?*

℞. Moderata videntur omnia. Patiens & contenta eſt ovis paucis. Neque pugnax eſt, cum natura inerme ſit animal. Non valet unguibus, non dentibus, non calcibus, non cornibus. Manſuetum animal eſt, mite ac placidum. Non clamat admodum, ſive tondeatur, ſive mactetur. Nulla hîc vehementia, nulla iracundia, ſed ſingularis patientia, & miranda ſimplicitas.

VI. *Quid de motu?*

℞. Moderatior etiam greſſus eſt. Non ac

ſi ne-

ſi negatus prorſus ſit motus celerior. Neceſſitas ſi datur, velociſſimè currit: ſed cum non irritatur, nihil facit raptim. Agni ſaltant lubenter & ſuis laſcivis ſaltationibus nobis faciunt delicias.

VII. Quænam propria affectio ſit?

℞. Balatus. Balare propria ovium vox eſt. Lavare oves, Poëta ſic exprimit:

Balantumq́ gregem fluvio merſare ſalubri,

Alibi ait:

Quæſitus matri multis balatibus agnus.

Pro balare veteres etiam dixerunt belare, â bee, quam vocem clamore exprimere ſuo videntur.

Axiomata.

I. Ovi ſemper vultus idem, frons eadem.

Semper ſui ſimilis eſt, ſorte ſua contenta. Eandem emittit vocem, ſive ad paſcua ducatur, ſive ad lanienam. Ferre vix poſſumus porcorum clamores, cum mactandi ſunt. Non aperit os ovis, ſed patienter fert mortem ipſam.

II. Ovium maxima utilitas eſt.

D. Franzius ait: *Fermè nihil eſt in ove, quod non aliquas habeat utilitates: quia præbet lac, parit agnos, ſuppeditat materiam ſeu*

lanam pro vestibus, carnes corporibus alendis conducunt, pellis apparatur pro vestibus & aliis multis rebus, ex intestinis conficiuntur chordæ, fimus optimus est ad stercorandos agros & quidem totâ suâ vitâ pariunt, etsi non admodum diu vivunt.

III. Ovium nulla utilitas, si pastor absit.

Errare possunt facillimè & loca deserta petere. Morbis possunt corripi & oppetere mortem. A lupis possunt infestari ac dilacerari. Pastor igitur adsit, & diurno & nocturno tempore. Hujus officia sunt oves ad læta pascua & ad limpidas ducere aquas: oves gubernare & regere, ne aberrent, aut in paludes & foveas præcipitentur: oves defendere adversus lupos: & infirmiores in sinu quasi gestare: oves denique præservare â morbis, sanas ab ægrotis separare, & ægrotantibus ferre auxilium.

CAPUT XV.

De Sue

Præceptum.

Sus est brutum quadrupes grunniens, lascivum, immundum & vorax.

Qua-

Quæstiones

I. Quodnam suis nutrimentum sit?

℞. Animal voracissimum est, præ cæteris ad pastum natum. Appetit herbas & fruges, sed magis radices, quas longo oris rictu è terra extrahit. Delectatur glandibus, pomis, piris, & aliis fructibus. Etiam carnem devorat, & ipsis cadaveribus vescitur. Nec stercoribus, aliisque spurcissimis rebus parcit. Hinc loca impura inquirit, & quicquid reperit, movet. Adeò ad rem attentus est, ut firmo intuitu terram conspiciat, & nequicquam ad cœlum vertat oculos. Potus est aqua, seu pura, seu impura, serum & alia.

II. Quænam suis magnitudo?

℞. Quantitas egregia est, Exterior corporis constitutio vilis & contempta. Frons illi angusta, oculi cavi ac profundi, rostrum longum & latum. Collum habet crassum, corio duriori cinctum. Venter amplior est, & in fœmina mammis duplici ordine præditus. Crura brevia sunt, ungulæ bifidæ. Cauda minus hirsuta est, quam frequenter intorquet. Totum corpus pilis crassioribus ac rigidioribus tegitur. Pinguescit valdè, ut nonnunquam surgere

 neque-

nequeat. *In clunibus mures quandoq; formant antra:* nidum juxta ac cibum nacti.

III. *Quid de generatione?*

℞. Libidinosum animal est & multiparum. Cùm mares, tùm fœminæ coire incipiunt, octavo ætatis suæ mense. Prægnans scrofa est menses quatuor, paritque octo, decem, ac duodecim uno partu. Reperiuntur adeò improbæ, ut proprios devorent porcellos. Pecus enim hoc impatiens famis est, & si non adsit quo vescatur, sobolem ipsam invadit. Præstantior est proles mense Martio nata, minus præstans hyeme, pessima æstate.

IV. *Quid de sensibus?*

℞. Præsentit sus pluviam, unde ore stramina portat & ad stabula properat. Odoratur panem, poma ac pira è longinquo: Memoria quoque valere multum dicuntur, quod Ælianus confirmat sequentibus: *Porculatoris vocem suillum pecus sic agnoscit, ut etiamsi ab eo procul seductum fuerit appellantem intelligat, cui quidem rei testimonio est id, quod proximè sequitur. Cùm maris prædones ad Tyrrhenam terram piraticam navem appulissent, ex hara per multos sues furto abactos imposuerunt in navim, quam solventes ad navigandum*

vigandum incubuerunt. Subulci præsentibus piratis silentium tenebant, suesq; eatenus abduci quiescebant, quoad ex portu latrones se eripuissent, & à terra solvissent. Tum voce suibus audiri solita suarii quàm maximè poterant exclamantes, eos *retrò versus ad se revocabant. Porci primum ut sublatum clamorem pastorum exaudierunt, statim se in alterum navis latus compellentes eam everterunt: malefici piratæ naufragio quam mox funditus perierunt, sues ad suos enatarunt.*

V. Quid de appetitu & affectibus?

℞. Intemperans est, & vix expleri potest. Omnia appetit, & jucundissima putat, quæ fœtent maximè. Luto delectatur, & si quid luto fœdius est. Nequit ferre rosas, & poma aurantia ac citrea, sed amat stercora. *Porcus etiam gaudet porco & clamante uno, omnes accurrunt opem laturi.* Fœtum quoque proprium amat, & vehementer grunnit, si clamorem audit charæ sobolis. Quanquàm fame pressus oblivisçatur amoris ac devoret prolem suavissimam.

VI. Quid *de motu?*

Celerem habet motum, ut hominem maximo currentem nisu prævenire possit. Pigerrimi fiunt interdum ex nimia pingue-

 dine,

dine, & volutatio in luto suillo generi gratissima est. Rationem Aristoteles dat, *quia olfactum hebetiorem habet*. Sed nulla in olfactu hebetudo datur. Ac cum rosas & majoracum & amaracum ob fragrantiam ferre nequeat, cur non à luto abhorret ob fœtorē? Potiùs *suum cuiq; pulchrum*, & animal impurum impuritate gaudet. Creavit Deus naturæ autor animalia munditiem amantia, creavit etiam, quæ munditiem detestantur.

VII. Quænam propria Suis affectio sit?

℞. Grunnitus. Propria porcorum vox est grunnire. Grunniunt currentes, stantes, sedentes. Grunniunt cum cibum capiunt ac potum. Grunniunt cum blandiuntur ac lætantur. Grunniunt cum comprehenduntur & mactantur.

Axiomata.

I. *Simia & sus maximè corpus humanum referunt.*

Secant libenter Anatomici Simias & sues. Simiæ hominem partibus externis referunt, sues internis. Antequam igitur ad humana corpora sese vertant, sues velut exemplar præmittunt. Majori autem cum

fructu

fructu sectio in macris instituitur quàm in obesis. Vasa enim rectiùs conspiciuntur, nec pinguedo nimia impedimento est.

II. *Sus vivens nemini prodest, mortuus multis.*

Quamdiu vivit, omnes offendit torvo aspectu, fœtore & grunnitu. Cum mactatur suum habent usum carnes, farcimina, pellis & setæ. Caro suilla non anteferenda quidem omnibus carnibus est. Scaliger *medicos dementes ac vecordes vocat, qui carnem suillam præferunt perdicibus.* Ventriculum tamen qui habent temperatum ac robustum ea non inutiliter vescuntur. Rusticis cumprimis, fossoribus, messoribus, fabris, & aliis firmum alimentum petentibus, optimum præbet nutrimentum. Farcimina etiam negligenda non sunt, maximè carne & ventriculo repleta, è *sanguine verò & cerebro facta, deteriora sunt.* Pellis suilla libris præstat operimenta, magis durabilia, quàm ovilla ac vitulina. Setis utuntur pictores & alii.

III. *Suibus peculiare est grandine affici.*

Grandines sunt *grana alba & rotunda, magnitudine lentis, hinc inde grandinis glaci-* *alis*

alis instar dispersa, quæ dolorem afferunt, si tangantur. Fiunt ex inflammatione sangvinis. Hinc irâ concitati sues facillimè morbo hoc velut leprâ corripiuntur. Caro horum insalubris ac pessimi succi est. *Cognoscuntur è gressu, cùm posterioribus pedibus stare nequeunt. Setam etiam dorso qui evellit, cruorem in radice pili evulsi cernit: Et os cum aperitur, inferiore linguæ parte grandines habentur.*

CAPUT XVI.
De Lupo

Præceptum

Lupus est brutum quadrupes, ululans, rapacissimum, voracissimum, & ovibus infestissimum.

Quæstiones

I. Quodnam lupi nutrimentum sit?

℞. Verocissimum & insatiabile fermè animal lupus est. Carnes, pilos, ossa, aliaq; solida & integra, devorat potius, quam comedit. Hinc Germanorum proverbia: Er frist wie ein Wolff: Er hat einen Wolffsmagen. Sævit mirum in modum, & nec homini, nec ulli animali parcit. Oves & capras

pras auriculâ apprehendit, & secum abducit. Cum verò renituntur, clunes cauda ferit, cogitque ut misera animalia celerius currant seductore ipso. Ad alios lupos cum pervenit, prædam dilaniant, & quisq; partem suam sibi seorsim sumit.

II. Quænam lupi magnitudo sit?

℞. Forma lupi similis magnis pastorum canibus est. Dentes habet acutissimos, ad morsum validissimum. Oculi sunt splendentes, noctu lucem ejaculantes. Hinc noctu videre dicitur, quanquam contra rationem. Cerebrum crescentem ac decrescentem lunam sequitur. Armos habet validos, quibus ovem gerere, & fugere pastorem potest. Crura sunt longa, & genitalia ossea. Intestina minus spiris involuta, undè citius exeunt quæ devoravit. Cauda est villosa & propè corporis longitudini æqualis.

III. Quid de generatione?

Minus libidinosus est lupus, ac toto anno non nisi dies duodecim coit. Membrum habet osseum, & averso modo canis instar cohæret. Parit uno partu septem, aut novem. Nonum, canem & non lupum esse ajunt. Sed fabulam sapit, cum simile simile gignat. Lupam primo partu, unum eniti

niti dicunt catulum, ſecundo gemmos & ſic deinceps, usque ad catulum nonum, indeque ſterileſcere.

IV. *Quid de ſenſibus?*

Tempeſtatis acerbitatem præſentit lupus. Hinc maturè frigidiora loca cùm calidioribus commutat. Graſſatur noctu, & cumprimis circa tempus antelucanum, ut minus conſpiciatur. Viſu non parum valet, quanquàm â neceſſario ad nimium progreſſi ſint homines. Putant enim in craſſioribus quoque tenebris â lupo conſpici armenta. Quod cum viſionis repugnet naturæ, â vero eſt alienum.

V. *Quid de appetitu & affectibus?*

Immoderatus appetitus cibi eſt, moderatior veneris. Amans etiam prolis eſt, atque tùm maximè ſævit, cum catulos alit. Si captus fuerit, miteſcit, nec infert damna ſociis. Ceciderunt aliquando in foſſam mulier, vulpes & lupus. Singuli occuparunt certa loca, & quieti fuerunt totâ nocte. Lupus neque vulpem, neque mulierem attigit, ſed in ſtatione ſua perſtitit timidus. Venator manè prædam triplicem conſpexit, & ad conſpectum fœminæ, vicinæ ſuæ cohorruit. Inſiliit foſſam ſubitò, & primo lupum interfecit, deinde vulpem: denique

denique extraxit mulierem ſemimortuam, & una nocte canam factam.

VI. Quid de motu?

Non parum valet motu. Curſu celerrimo inſequitur anſeres, quos cum fatigavit, apprehendit. Lepores etiam aggreditur, & nunc curſu, nunc aſtutiâ, vincit. Ovem cum rapuit, paſtoremque inſequentem conſpicit, nec dimittit, nec interficit eam: ſed fugit ocysſimè.

VII. Quænam lupi affectio propria ſit?

℞. Ululatus. Ululare propriè dicuntur lupi, ſicut rugire leones, latrare canes. Virgilius ait:

Per noctẽ reſonare, lupis ululantibus, urbes.

Proverbium datur:

Ulula cum lupis, cum quibus eſſe cupis.

Wer bey den Wölffen iſt/der muß mit heulen. Inſanire oportet cum inſanientibus. Unde verſus:

Omnibus eſſe lupos licet in regione luporũ:
Inter pygmæos non pudet eſſe brevem.

Axiomata.

I. Lupus pilum mutat non mentem.

Caneſcere proprium hominis dicitur, in tertio modo. Ut ſoli competat homini, & omni-

omnibus ejus individuis, ſed cum reſtrictione ad certum tempus, nempe ſenectutem. Sed luporum etiam eſt caneſcere, etiam equorum, etiam canum. Et ſeniores lupi, cani jam facti, rapaciores atque audaciores ſunt, villas accedunt, & in præſentisſimum periculum ſe præcipitant. Hinc illud proverbium: *Lupus pilum mutat, non mentem*, pro eo; *Senectus improbo adfert quidem canitiem, ſed non aufert malitiam*, das Alter hilfft von Thorheit nicht.

II. *Viſo lupo non obmuteſcit homo.*

Multorum inſedit animis, hominem viſo lupo obmuteſcere, aut raucedine corripi. Hinc Germanorum proverbium. Er hat einen Wolff geſehen. De eo cui repente vox adempta eſt. Sunt etiam qui tunc hominē obmuteſcere putant, cum lupus ipſum prius conſpexit: Servius ait: *hoc Phyſici confirmant, quod vox detrahitur ei, quem primùm lupus viderit. Undè etiam proverbium hoc natum eſt: Lupus in fabula, quoties ſupervenit ille, de quo loquimur, & nobis ſua præſentia amputat facultatem loquendi. Phyſici igitur tantæ rei cauſas inquirunt anxiè.* Sed dant cauſam rei, quæ nunquam facta, nunquàm futura eſt. Non deſunt nobis lupi, qui & vident nos, & videntur à nobis, ſine periculo

vocis,

vocis. Rectè Scaliger ait: *Cur visis lupis homines obmutescunt? quia in illius oculis vis. Quid si ejus oculos nō vidi? Num ejꝰ oculi dorsum penetrant & occiput ad lignam? Utinam tot ferulis castigarentur mendaciorū assertores isti: quot à lupis visi simꝰ nos, sine vocis jactura.*

III. In lupum non convertitur homo.

Maxima hominum pars delectatur fabulis. Fabula est homines in lupos mutari, campos divagari, in armenta grassari, & obvia quævis dilaniare. Anima humana non mutatur in animam bruti, neque humanum corpus in corpus beluinum. Homo si moritur, separatur anima & in separato statu perstat ad finem usque mundi. Corpus verò exanime corrumpitur, & in pulverem redigitur. Ac illud impossibile naturæ universæ, post certum temporis intervallum deponi lupinam speciem, & assumi denuo humanam. Lusus Satanæ est, qui hominum pervertit sensus, ac plebem incautam decipit.

CAPUT XVII.
De Urso

Præceptum.

Urſus eſt brutum quadrupes, murmurans, ſæviens, deforme, robuſtum ac perniciosum.

Quæſtiones

I. *Quodnam urſi nutrimentum ſit?*

℞. Devorat promiſcuè poma, pira, nuces, caſtaneas, cancros, & ipſa quoque dulcia mella. Conſcendit arbores altiſſimas, non tantum ut omnis generis fructus quærat, ſed & ut rimas unguibus aperiat, & mel inde rapiat. Cum pungitur aculeis apum, parum capit detrimenti. Prodeſt enim punctio gravedini capitis. Deſcendit ex arbore averſus, primum pedibus poſterioribus, ut anterioribus ſuſtentet corporis molem. Veſcitur etiam formicis, quod ad medicinam eum facere ſuſpicatur Scaliger. Neque à cadaveribus abſtinet, ſed luporum more ea ſecum portat ac devorat. Hinc Ovidius ait:

Corpora magnanimo ſatis eſt proſtraſſe leoni,
Pugna ſuum finem cum jacet hoſtis, habet
At lupus & turpes inſtant morientibus urſi:
Et quæcunq; minor nobilitate fera eſt.

II. *Quid de magnitudine?*

℞. Corpus habet grande ac deforme. Pellis ſpiſſa & villoſa eſt. Caput invalidum, ob

ossa infirma, præsertim in syncipite. Hinc vel colapho exiguo, lædi potest maximè animal robustum. Pedes habet humanis manibus similes, ac posterioribus interdum insistit, anterioribus ineptias agit. Vis magna illi in brachiis & lumbis est, quibus obvia quævis discerpit, ovilia oliveta frangit, animalia apprehendit & necat. Color eorum plerumque niger est, ê frigidissimis tamen locis nonnunquam albi ad nos deferuntur.

III. Quid de generatione?

℞. Flagrant libidine ursi, coëuntque non canum aut equorum, sed hominum more, mutuis complexibus. Nec suæ tantum gentis, sed & hominum amare solent fœminas. Fuit quidam, qui puellam in speluncam rapuit, eandemque osculatus quotidiè est, & ex pomis & piris agrestibus maturiora ac pulchriora selegit, eidemque edenda amatoriè obtulit. Johannes Saxo & Olaus Magnus scribit: *Reges Danorum ursum progenitorem habere, qui virginem rapuit pulcherrimam, quæ ex fera filium peperit, forma elegantem, sed villosum, vocatum à patre Ursum.* Hæc non credi liberaliter oportere, statuit Nierembergius: nec etiam ultra naturæ vires esse, si muliebre semen

efficax ſit. *Nobis abſurdum eſt, ex hominis & bruti congreſſu verum edi poſſe hominem.*

IV. Quid de ſenſu?

℞. Senſus tactus in naſo tenerrimus eſt. Hinc percuſſus ibi, irritatur vehementer: Undè proverbium: *Ne tentes naſum urſi.* Pro eo, ne tentes eos, qui nocere queunt. Auditum delectat Muſica, cujus amantiſſimus eſt. Olaus Magnus refert, *in ſeptentrionalibus locis paſtores ab urſis circumventis ludere continuò paſtorali tibiâ, ut ſono demulceantur urſi, ac homines â ſævitia animalis liberentur.* Mares dicunt hybernis menſibus ſomno ſepeliri *quadraginta diebus*, fœminas *quatuor integris menſibus*, & tunc maximè pingveſcere. Excitatos pedes priores cum murmure ſugere, ac marificè illo pedum ſucco refici & nutriri. Nos illud damus, latebras hyeme quærere urſos, & ſomno indulgere maximè: ſed abſtinere prorſus à cibo, & ſucco pedum nutriri, negamus.

V. Quid de appetitu & affectibus?

℞. Prolem amat vehementer, eamque pectori admovet, fovet ac tegit. Catuli ſi matri fuerint abrepti ægerrimè fert, ac mirum in modum ſævit. Et aliàs iracundum animal eſt, ac vindictæ cupidiſſimum. Si læditur

ditur à quoquam, indeſinenter proſequitur, & pedibus anterioribus, qui inſtar manuum ſunt, reum lacerat.

VI. *Quid de motu?*

℞. Motus tardus eſt, nec tàm fugâ, quàm manibus ſe defendit. Corpus enim valdè craſſum & vix mobile habet. Paratus aliàs ad omnem nequitiam eſt, incedit pedibus duobus, conſiſtit erectus, ſaltat, ludit, ſaxa projicit, & ad magiſtri ſui nutum ſe componit. Quanquam autem interdum nimiâ confidentiâ deceperit rectores, qui lacerati ac peſſimè tractati ab aſtutè maligno animali ſunt.

VII. *Quænam propria urſi affectio ſit?*

℞. Murmur das brummen. Murmur enim edit urſus der Bär brummet: Hinc proverbium eſt: *Urſi inſtar indignans murmurat.* De irato murmurante ac ſæviente. Germanicè: Er brummet wie ein Zeidelbär

Axiomata

I. *Urſa parit cæcos.*

Urſa partu uno plerumque parit quaternos, eosque cæcos, ſicut canes & feles. Varia enim & valdè mirabilis natura in oculorum fabrica eſt. Quod Scaliger alias expo-

 ſuit

ſuit verbis exquiſitis. *Statim oculata aquila,* inquit, *equus, homo. Nullum penitus habent oſtreæ. Semper tectos talpa. Habet igitur analogum quoddam. Semper apertos piſcis. Tectos, ubi vult, homo. Inter hæc duo, cancer: neq; tectos, neq; detectos aliquo modo. Oculorum imitationem potius quam oculos lymax. Occluſos primum catulus, poſteà diductos apertis genis. Ariſtoteles in quinto de Generatione animalium ſcripſit idem ſuper oculos hirundinum, ſuperq; fœtum urſæ.*

II. Urſa non parit informes.

Ariſtoteles ait: *Urſa fœtum minimum pro ſui corporis magnitudine edit, quippe quæ minorem Catto, majorem mure, parere ſoleat, nudum item & cæcum, & cruribus propemodum membrisq; aliis plurimis indiſcretum & rudem.* Hinc opinio illa, urſam gignere fœtus informes, nudæ inſtar carnis, ſine oculis, pilis, aliisque partibus, quam carnem informem lambendo poſtmodo componat & efformet. Ad hæc Scaliger ait: *Bonum Phidiam: ſi quantum demendum, quantum relinquendum ſit, ſciat. Quid hujuſce fabulæ autoribus fidei habendum ſit, ex hac hiſtoria cognoſces. In noſtris alpibus venatores fœtam urſam cepêre: diſſecta eâ, fœtus planè formatus, intus inventus eſt.*

CAPUT XVIII.

De Pardo

Præceptum

Pardus eſt brutum quadrupes, robuſtum, ferociſſimum, aſtutum, jucundis maculis in cute præditum.

Quæſtiones

I. Quodnam Pardi nutrimentum ſit?

℞. Venatur animalia & vivit ex rapto. Aggreditur apros, cervos, lepores & ipſos quoque homines. Simulat interdum ſe ſomno aut morte oppreſſum eſſe, & repentè irruit in beſtias circumſtantes, easque dilaniat ac devorat. Miſit aliquando Romam Rex Portugalliæ pantheram equo Perſico inſidentem. In ſylvas deducta â venatore, qui rector erat beſtiæ, miranda celeritate in apros & cervos inſiliit, eosdemque jugulavit.

II. *Quænam Pardi magnitudo?*

Canem venaticum magnitudine refert. Capite felem repræſentat, ſicut omnia fermè animalia ſæva, feli ſimilia ſunt. Parvum autem eſt caput, parvi oculi, frons longa, os magnum, aures rotundæ. Collum longum

gum est ac tenue, longum dorsum, clunes carnosæ, cauda prolixa, ungves magni & acuti, corpus totum maculosum.

III. Quid de generatione?

Libidinosum animal est, & congreditur cum diversis speciebus. E congressu Leænæ & pardi generatur leo, sed ignobilis, nec jubatus. Sentit enim congressum olfactu in adultera, leo, totâque vi consurgit in pœnam. Congreditur etiam leo cum panthera, & fit Leopardus. Cum lupis quoque ac canibus pantheræ miscentur, & fiunt fœtus utramque speciem referentes, si non semper corpore, tamen animo. Credunt catulos Pantheræ prævenire justum partus tempus. Lacerare enim unguibus suis uterum, indeque effundi dolore cogente. Atq; hinc parere amplius non posse pantheram, cùm non hæreat semen in illa corrupta & lacerata matrice. Sed falsa hæc sunt, ê falsis nata principiis. Nullus in utero usus ungvium est. Recondunt ungues suos leones, pardi & feles, & non nisi requirente usu promunt, Nihil igitur hinc metuendum mali â condito, in corporis vaginas, ungvium mucrone.

IV. Quid de sensu?

℞. Ol-

℞. Olfactu non parum valet. Hinc cum vini avidissimus sit, venatores vinum suave & odoratũ apponunt & affundunt, ut odore vini alliciatur. Quo facto, Pardus vinum bibit immoderatius, eoque accenditur, ac sine difficultate capitur. Aromatibus etiam gaudet, & per multa locorum intervalla fragrantiam sequitur, præsertim cum arbores liquore turgent, & venti odorem vehunt.

V. Quid de affectibus?

℞. Trahitur amore odorum. Quin ipsa quoque Panthera admirabilem odoris suavitatem habere dicitur. Solinus ait: *Tradunt odore pantherarum & contemplatione armenta affici mirè, atq; ubi eas præsentiscant, properatò convenire, nec terreri, nisi solius oris torvitate, quam ob causam Pantheræ absconditis capitibus, quæ corporis reliqua sunt, spectanda præbent, ut pecuarios greges stupidos in obtutu populentur secura vastatione.*

VI. Quid de motu?

℞. Velocissimum animal est, & subitò invadit armenta. Non autem tàm cursu, quàm saltu rem agit. Pollux ait: *Suem & aprum dices* συῤῥήγνυσθαι, leonem ἐφορμᾶν,

pardalim πηδᾷν id est saltare. Citò autem fatigari & exhauriri dicitur. Inprimis enim impetus, omnes vires, omnemq; corporis contentionem insumit.

VII. Quænam propria affectio sit?

℞. Vox propria nomen non habet. Albertus dicit: *Panthera tempore libidinis admodum vocalis est, & ad vocem ejus alia ejusdem aut vicini generis animalia conveniunt. Quænam* autem ista vox sit, non exprimit.

Axiomata.

I. *Panthera bene olet, sed non nisi bestiis.*

Olfactum homines habent minorem, bruta excellentiorem. Nullam in panthera odoris suavitatem invenit homo. Bruta tantam percipiunt, ut alliciantur & capiantur. Hinc Erasmus scribit: *ut panthera benè olet, sed non nisi bestiis, quas ad se trahit: ita Scotus bonis ingeniis gravis est, stupidis istis & bardis quovis aromate gratior.*

II. *Pardus non mutat maculas suas.*

Manent naturalia, mutantur quæ veniunt usu & arte. Sanè pulchra pardi pellis est,

eſt, maculis ornata nigris aut ſubalbis. Tenentur hac corporis pulchritudine cùm bruta, tùm homines. Et ipſe quoque pardus novit hæc naturalia ſua ornamenta. Unde caput torvum abſcondit ſæpè, corpus reliquum ſpectandum præbet. Contentio aliquando erat pardo cum vulpe. Pardus contemnebat vulpem, quod ipſe pellem haberet colorum maculis variegatam, vulpes autem ſubrufam & fœdam. Vulpes reſpondebat, ſibi id eſſe in animo, quod illi in cute. *Præſtare ingenium varium, verſicolore cute.*

CAPUT XIX.

De Cane.

Præceptum

Canis eſt brutum quadrupes latrans, ſagax, vigilans, ac hero ſuo mirè blandiens.

Quæſtiones.

I. *Quodnam canis nutrimentum ſit?*

Voraciſſimum animal eſt, & recipit quæ evomuit. Nutritur oſſibus, carnibus, pane & aliis. Humana etiam cadavera devorat, quin

quin hominem vivum allatrare, lacerare ac devorare geſtit. Nec in peregrinos tantum & hoſpites, hanc ſuam exerit ferociam, ſed in ipſos domeſticos, & è quorum manu ſæpe ſumpſit cibum. *Memoriæ proditum eſt*, ait Scaliger, *& famulos, & heriles liberos, atq; etiam heros ipſos â domeſticis canibus laceratos. Neq; canis cani amicus eſt, ſed alter alterum lancinat.* Carnem autem caninam non tangunt, quibuscunque etiam odoribus ac ſaporibus transformetur.

II. Quid de magnitudine canis notandum?

Varitas magna eſt. Sunt majores, ſunt medii, ſunt minimi. Sicut dantur venatici, villatici, pecuarii. Bodinus ait: *Non poſſunt ejusdem ſpeciei plures ſpecies haberi, figuræ tantum plures eſſe poſſunt, quales ſunt canum in ipſis diverſiſſimæ. Alios enim ad venationem, alios ad pecudis cuſtodiam, alios ad hominum præſidia ſapiens opifex procreavit. Quin etiã inter venaticos quibusdã tibiæ breviſſimæ, ac longiſſima corpora tributa ſunt, ut ferarũ intima latibula ſubirent, curſoribꝰ verò longiſſimas & ſicciſſimas tibias, alvũ ſtrictã, latiſſimum pectus ad reſpirationem faciliorẽ, & roſtrum acutiſſimum ad aëris ſectionem,*

cau-

caudam cæteris longiorem, ad conversiones in cursu reciproco regendas.

III. Quid de generatione?

℞. Libidinosum animal est canis, palam in omnium conspectu coëunt. Etiam cum matre, cum sororibus ac liberis congreditur. Nec sua specie contentus est, sed cum lupis, vulpibus & hominibus miscetur. Mares de fœminis maximè pugnant, ad sanguinem usque. *Post coitum tenacissimè cohærent ob ossiculum in penis medio positum, circa quod spiritus & humores aggregantur.* In utero gestant dies sexaginta & unum, aut duos, aut ad summum tres. Et nascuntur oculis & auribus occlusis ab imperfecto ad perfectum procedente natura. Pariunt uno partu quinque & plures.

IV. Quid de sensu?

℞. Sagacissimus est canis, & non tantum vestigia heri â peregrini, sed & luporum, aprorum, aliorumque brutorum â se invicem discernit. Quidam etiam coturnices ac perdices sentiunt eminùs, *nec discedunt priùs, quàm aut telo petita, aut retibus capta fuerit præda. Causæ tantæ sagacitatis* est nervus odoratûs, major in cane, quàm in bove, equo aut alio animali. Vigilantissimus etiam

etiam eſt, & nocturno diurnoque tempore agit excubias. Cum furem aut beſtiam adeſſe ſentit, indeſinentur vociferatur. *Cum dormit, ſomnia habet, ſæpeq; nemine præſente latrat & ululat, falſa deceptus imagine.* Valet etiam memoria. Nam per egregia temporum & locorum ſpatia domum repetit, domeſticos â cæteris diſcernit, benefactores amat, hoſtes metuit.

V. Quid de appetitu & affectibus?

℞. Iracundum eſt animal. Vix cohabitare poſſunt duo in vaſtiſſimis ædibus. Neque dominorum amicitia canum parit ſocietatem. *Nihil profectò* inquit Scaliger, *eſt inhoſpitalius cane: hoc enim penè ſolus habet, aut cum paucis commune, ut nullam cum ſuis popularibus ineat ſocietatem.* Hinc proverbium: *Una domus non alit duos canes.* De invido, qui parem ferre nequit.

VI. Quid de motu?

℞. Motus celerrimus eſt, leporesque, lupos, & reliquas feras curſu ſuperat. In gratiam Domini autem, dato ſigno oppido ſubſiſtit. Tam reverenter herum ſuum habet, ut dimittat prædam ad ipſius nutum. Sunt etiam rebus ludicris dediti, ligna, lapides, & pileos abjectos reportantes. Et

cum incaluisse se dicunt Domini, pileum ê capite tollunt. Quidam macellum petunt, carnes emunt, & domum reportant. Alii cum assatur caro, vertunt veru, & ancillis potius quàm ventri ac gulæ obediunt. Adhibentur quoq; in Comœdiis, & saltationibus, variisque gesticulationibus delectant spectatores.

VII. *Quænam canis propria sit affectio?*

℞. Latratus. Latrare & allatrare canum est. Propriè id agunt, & ex debito. Judicio autem pollent, ut hunc silentio prætereant, alium impudenter allatrent. Gellius de Scipione scribit: *solum id temporis in Capitolium ingredientem canes, semper in alios sævientes, neq; latrarunt eum, nec incurrerunt.*

Axiomata

I. *Cor canis nihil adversus latratum.*

Cor canis ajunt, si quis secum habuerit, aut etiam comederit, â cane non mordebitur, nec allatrabitur. Refellit id Bodinus verbis istis: *Ego, quisquis hæc credit, non caninum duntaxat habere cor, sed totum esse canem credo.*

II. *Lupi non transeunt in canes.*

Erat

Erat hoc Cardani abſurdum, quod Scaliger diluit. *Ais ê cicuribus lupis, qui ſunt deinceps generati, eos poſt multas generationes in canes tranſire. Neq; conſtat hoc, neq; tibi compertum eſt, neq; ſapientibus ſit veriſimile, niſi illi canibus commiſti ſint. Quod ſi ſemper ê ſua ſpecie progenerent, non futurum. Mitiores quidem fore: lupinam formam haud unquam depoſituros.*

CAPVT XX.

De Vulpe

Præceptum.

Vulpes eſt brutum quadrupes, ganniens, callidum, crudele, malitioſum & guloſum.

Quæſtiones

I. *Quodnam vulpis nutrimentum ſit?*

℞. Animal ferè omnivorum eſt. Veſcitur gallinis, anatibus, anſeribus, muribus, piſcibus, uvis, veſpis & aliis. Paſtum egreditur potiſſimum noctu, nec in hominum conſpectu cibum capit. Gallinas cum invenit, omnes jugulat, antequam guſtare incipiat. Primum verò amicitiam ſimulat, ac

ac singularem pietatem. Hinc *effigies de vulpe in religioso vestitu, gallinis & anseribus concionante.*

II. *Quænam magnitudo?*

℞. Quantitas & figura cani absimilis non est. Pilos autem densos habet, plerumque coloris rufi. Cauda crassior ac prolixior est, qua piscibus, vespis & canibus insidiatur. Piscibus cum struit insidias, juxta ripas oberrat, caudamque in aquas immergit. Pisces famelici caudam arripiunt, pilisque se involvunt, & â vulpe trahuntur ac decipiuntur. A vespis cum vexatur, terræ cavernas aut arbores cavas petit, caudâ foris relictâ & extentâ. Huic vespæ sese implicant, ut liberum non facile habeant egressum. Vulpes ex antro reversa, ad parietem, murum aut arborem se convertit, vespas comprimit ac devorat. Canibus cum urgetur, urinam caudæ immittit, hac canum oculos & ora diverberat. Molestiæ impatientes canes, pedem figunt ac vulpem deserunt.

III. *Quid de generatione?*

℞. Genitalia habent ossea. Pariunt uno partu quatuor eosque cœcos. Raró gravida vulpes capitur, cum se abscondat mirifice,

ficè. Fœtus etiam in lucem editos occultat, & omnibus modis ex hominum conspectu tollit. Congreditur etiam cum diversis speciebus, cane, lupo & aliis. Hinc specierum mutationes, & mira confusio.

IV. Quid de sensu?

R. Vegetum habet sesnum, semper parata ad quodvis patrandum. Cumprimis auditum acerrimum habet, ut aquæ motum sub glacie percipere queat. Unde sorites de vulpe aures admovente flumini

Quod strepit movetur. Quod movetur non est fixum. Quod non est fixum cedit. Ergo submergar, si hac ire pergam.

Quamquam non vulpis sed hominis hæc sit ratiocinatio.

V: Quid de appetitu & affectibus?

R. Animal nequam & malitiosè astutum est. Omnis ejus calliditas in aliorum perniciem tendit. Catulos suos amat, aliàs nulli amica est. Canes decipit, gallinas trucidat, anates & anseres persequitur, nec lepores ab ea tuti. Quanquam canum potiùs præda, lepus sit. Hinc canem terrestrem fugiens lepus & è rupe repentè in mare præcipitatus, ac â cane marino] morsibus petitus, querulâ voce dixit.

In

---In me omnis terræ pelagiq; rapina est;
Forsitan & cæli, si canis astra tenet.

VI. Quid de motu vulpis?

℞. Semper claudicat, quia crura dextra breviora sunt sinistris. Motum tamen celerem habet, & noctu lepores continua persecutione fatigat. Cum enim cursu prævenêre lepores vulpem, instat hæc totiesq; illos sedibus exturbat, donec optatam reportet prædam. Et à canibus cum urgetur, tortuosis utitur ambagibus, miraque calliditate canes erigit.

VII. Quænam propria vulpis affectio?

℞. Gannitus. Voces aliorum animalium vulpes imitantur & latrant cum canibus, ululant cum lupis, murmurant cum ursis. Propria autem earum vox gannitus est. Et ut alia nomina â brutis translata in hominem sunt, sic gannire quoque homini tributum est. De indignante & occlamante illud dicimus: *Quid gannit ille?* Lucretius canes quoque gannire dixit cum lambunt aut lactant catulos.

At catulos blandè cum lingua lambere tentant.
Aut ubi eos lactant, pedibus morsuq; petentes,

Suspensis teneros imitantur dentibꝰ haustus
Longe alio pacto gannitu vocis adulant.

Axiomata

I. *Caro vulpina non est comedenda.*

Est enim viscosa, concoctu difficilis, pravique succi. Nonnisi â venatoribus quibusdam, & qui falluntur ab his comeditur. Aliquam habet gratiam circa tempus autumnale; ubi ex uvis & arborum fructibus facta est pingvior. Galenus ait: *Canum & vulpium carnem nunquam equidem gustavi, nec sanè gustare unquam fui adactus, neq; in Asia, neq; in Græcia, neq; in Italia. Ajunt tamen hanc quoq; mandi: conjecturare tamen possum vim ei inesse carni leporum similem.*

II. *Vulpes captu difficilis.*

Astutum animal est, & fraudes fraudibus eludere novit. Hinc proverbium: *vulpinare cum vulpe.* Germani dicunt: Man muß einen Fuchs mit einem Fuchs fahen/ und nicht mit einem Schöps. De Simsone sacer dicit codex, quod ceperit vulpes trecentas, & caudas conjunxerit, ac titiones inter has posuerit, segetesque Philistinorum combusserit. Factum hoc propter frequentiam vulpium in locis istis, quæ oppida ingredieban-

diebantur, & ſine noxa cum hominibus converſabantur. Hinc in judæa incredibile damnum vineis inferebatur â vulpibus. Ovidius de vulpe meſſes incedentes ait:

Quâ fugit, incendit veſtitos meſſibus agros,
Damnoſis vires ignibus aura dabat.

CAPUT XXI.

De Fele

Præceptum

Felis eſt brutum quadrupes, blandum, velox, aſtutum, omne genus murium proſequens.

Quæſtiones

I. Quodnam felis nutrimentum ſit?

℞. Nutritur iisdem ferè quibus canis. Id habet peculiare quod avibus & muribus ſtruat inſidias. Magna cum voluptate devorat mures, quos & nocturno & diurno venatur tempore. Felem cultu ſponſalitio exornatam in nuptiali die velut ſponſam collocat fabula. Ea percurrentem cum ſpectant murē, ſponſa quidem erat ſed & felis. Irruens enim in murem, nuptialem neglexit cœnam. Hinc proverbium: *Catus mures*

captare non desinit. Pro eo, difficile est mutare naturam. Convenit cum istis: *Cœlum non animum mutat, qui trans mare currit: Naturam expellas furca tamen usq; recurret.*

II. *Quænam magnitudo?*

℞. Quantitate minor vulpe est. Caput habet rotundum, oculos splendentes, pedes ungvibus acutis instructos. Corpus totum ad lusos varios dispositum maximè est. Cum pendere aliquid, aut trahi, aut alio moveri modo cernit, assultat, ore & unguibus captat, nunc resilit, nunc prosilit, denuò rapit, projicit, mirèque gesticulatur. Et cùm quâvis occasione data ludere gestiat, propriam sæpè caudam capit, dimittit, resumit, itaque se gerit, ut pueri & otiosi homines, risus habeant materiam.

III. Quid de generatione?

℞. Libidinosum animal est, magnoque clamore coit. Marem magis libidinosum dicunt, quàm fœminam. Hanc enim fugere istius consuetudinem, & apprehensam ac compressam horrendum edere clamorem. Sed provocat fœmina sæpè marem, par igitur in utroque sexu libido. Neque clamor solius fœmellæ, sed illi cum mare

com-

communis eſt. In congreſſu verò, ſi tacente aut murmurante mare, ejulatum edit fœmina, ex genitalium dolore fit. Pariunt partu uno quaternos & plures. Fœtus menſe Martio editus probatur, Auguſto rejicitur. Sævit autem in fœtum maſculus, eumque interimit. Hinc mater ſollicita toties loca mutat, ut contra maris rabiem charam defendat ſobolem.

IV. Quid de ſenſu?

℞. Odoratu valet plurimum, muresque antequàm vidit, invadit. In tenebris videre dicitur â plerisque & rectiùs quàm clara luce. Sed non eſt ſatis ad viſionem oculus ſplendidus. Objectum illuſtratum ſi non fuerit, nulla dabitur viſio. Splendor autem oculorum felium tantus non eſt, ut & medium & objecta illuminare queat. Ne proprium quidem corpus felis illuſtrat, nedum aliena atq; remota objecta.

V. Quid de appetitu & affectibus?

℞. Mures appetit atque odit. Non appetit ut amat atque conſervet. Etiam cum ſatur eſt captat eos ac necat. Etiam quos non devorat, apprehendit & occidit. Interdum ludit cum muribus catus, dimittens eos ac denuò captans, ſed finito luſu occidit ac devorat.

VI. Quid de motu?

℞: Motum habet velocem, & ſcandendo, progrediendo, reptando, ſaliendoque ſe exercet maſculè. Murem cum cernit, toto irruit impetu, gratamque captat prædam. Omnes angulos ædium percurrit, operta apertaque perluſtrans. Ex altiſſima turri cum dejicitur, parum admodum capit detrimenti. Volare enim videtur ob pedum, caudæ, ac totius corporis extenſionem.

VII. Quænam propria felis affectio?

Varia felis vox eſt, pro vario affectu. Obſcœna vox eſt, cum libidine turget. Terribilis ac dira, cum Cati de fœminis certant. Miſerabilis, cum fœmina marem advocat. Mollis & remiſſa, cum liberior ab effectibus eſt. Germani dicunt: die Katzen mauſen.

Axiomata.

I. *Feles non ex arbitrio oculos contrahunt ac diſtendunt.*

Pupillam oculorum ad ſolis ortum aut occaſum feles contrahere & extendere, exiſtimarunt antiqui. Cardanus arbitrio felium id adſcripſit & libertati propriæ. Scaliger, arbitrium felis nullum eſſe, pulchris declarat verbis: *Ambitioſè ſcripſiſti: felem*

pro

pro arbitrio pupillam contrahere ac distendere. Esset enim motus voluntarius. Ergo à musculis. At ibi nullis: quemadmodum in illorum opticorum discretione compertum nobis est. Sed variatio temere fit, ac sine lege, aut voluntate, ab affluentia spirituum, commeatione, retractione, resolutione, quæ neutiquam sunt in animantis potestate. Quod & eo judicio manifestum fiet: quando altero clauso oculo, alterius pupilla dilatatur.

II. Obselium præsentiam in deliquium animi quidam incidunt.

Naturale est diffidium inter quosdam homines & feles. Præsentibus his, in deliquium animi illi cadunt, & saltem non exanimantur. Nec vim retrahere potest cista, cui feles includuntur. Major enim est, quam ut impediri queat aut domari ligno. Ad occultam fugiunt qualitatem Saniores, cùm manifestarum tanta potestas non sit. Nos etiam subjectum istarum qualitatum advertendum censemus. E corpore enim felis effluvia egrediuntur, quæ quosdam afficiunt homines. Fieri potest, ut gravida fele territa, imprimat soboli naturale cum fele diffidium. Hinc ferre nequit istius effluvia, quæ vim inferunt, quæ naturam ipsam destruunt.

III. *Feles amant munditiem.*

Tegunt excrementa ſua, & abſcondunt quantum poſſunt. Non ob odorem, ne prodantur muribus. In libero campo id agunt, ubi nec venantur mures, nec diu perſtat odor. Nec ob invidiam ne homines utantur iis ac fruantur. Livor exiguus eſt, qui non alio nos privat bono, quam fœtido excremento. Cauſa eſt amor munditiei. Ne fœtida iſta materia, ædes, hortos, terrasque conſpurcet. Sicut ob munditiem pedes ventrem, caudam, & cæteras partes perpetuò feles lambunt.

CAPUT XXII.

De Lepore

Præceptum

Lepus eſt brutum quadrupes, timidiſſimum, velociſſimum & fœcundiſſimum.

Quæſtiones.

I. *Quodnam leporis nutrimentum ſit.*

℞. Veſcitur braſſicâ, malvâ, atriplice, lactucâ, uvis & aliis. Noctu potiùs quam interdiu cibum capit. Carnes non petit, nec edit,

edit, ſed contentus herbis eſt. Nierembergius ait: *Carnivora ſunt digitata, vivipara omnia, præter leporum genera.*

II. Quænam magnitudo?

℞. Feli æqualis ferè eſt. Caput habet breve & in acutum deſinens. Aures longas, oculos exporrectos, & palpebras præciſas. Hinc oculos ſemper habet apertos, & magis cum dormit, minus cum vigilat. Cor maximum habet, unde timiditatem naturalem colligunt. Pedes ſunt inæquales, poſteriores anterioribus longiores, hinc montem facilius aſcendit quam deſcendit. Facilius etiam montem deſcendens quàm aſcendens capitur. In genu poſteriori oſſiculum eſt, quo ceu baſi inter ſaliendum lepus nititur. Dicitur talus: Germanicè der Haaſenſprung. Cauda ei brevis eſt, curſumque auribus potiùs, quàm caudâ moderatur.

III. Quid de generatione notandum?

℞. Animal libidinoſum eſt. Coit ac parit tempore quovis, maximè vernô. Et dum fert uterum ſuperfœtat. Cum enim peperit catulos, alios in utero habet. Hinc quo plures capiuntur, eò plures inveniuntur. Partu uno parit fœtus quatuor aut quinq;.

IV. Quid

IV. *Quid de ſenſibus?*

Auditu pollet acutiſſimô, & ad quemlibet frondium ſtrepitum expaveſcit. Præſentiens igitur pericula futura, fugit maturè, ne pereat. Videre dicitur noctu & dormire apertis oculis. Hinc proverbium: *Lepus dormiens.* De eo, qui quod non facit, id facere ſi ſimulat: aut quod facit, id facere ſe diſſimulat.

V. Quid de appetitu & affectibus?

Mediæ naturæ inter fera & manſueta animalia eſt. Naturâ ſuâ timiditatem ſummam habet, & omnium præda fit. Proverbium eſt: *Mortuo leoni & lepores inſultant.* De eo, qui vivens terror omnium erat, mortuus ludibrium omnium. Aut de iis, qui cum larvis luctantur, cum umbris decertant ac mortuos benè meritos mordent

VI. Quid de motu?

℞. Saltat magis, quàm currit, velociſſimè tamen properat. Omnes ejus partes ad celeritatem compoſita videntur. Proverbium eſt: *cancer leporem capit.* De re abſurda & impoſſibili. Tardus enim cancer, lepus velociſſimus eſt. Flexuoſo autem curſu utitur, & unâ eademque viâ exit & redit.

VII. Quænam propria ejus affectio?

℞. Vo-

R. Vocem acutam & ſonoram habet. Catuli cum premuntur manibus, acutiſſimum edunt clamorem. Nomine hic non exprimitur, ſicut aliæ res plurimæ ob penuriam vocum.

Axiomata

I. Eſus leporis pulchritudinem non dat.

Caro frigida & ſicca eſt, ſuccumque melancholicum gignit. Fruſtra igitur ſunt, qui eſum animalis hujus, pulchros dare homines ſibi habent perſuaſum. Fruſtra etiam in ſummis habetur delitiis, juxta illud Martialis:

Inter aves tardus ſi quis me judice certet:
Inter quadrupedes gloria prima lepus.

II. Lepores non utriusq; ſunt ſexus.

Totam ſpeciem Hermaphroditis conſtare imperiti quidam venatores ſtatuunt. Sed recentiores experientia docuit, mares â fœminis ſexu eſſe diſcretos. Bodinus ait: *Hermaphroditi ſunt quidam, nec tamen omnes, idq; â venatore peritiſſimo didicimus, cum ea de re dubitaremus. Is enim affirmabat, Hermaphroditos lepores eſſe plurimos, nec tamen ea fœcunditate, qua fœminas; marem autem nunquam uterum geſtare, multo minus ſuperfœtare.*

III. Ma-

III. *Malum omen non est, si peregrinantibus per transversum occurrat lepus.*

Fortunam noſtram non moderatur lepus, nec curſus leporis, ſed Deus, qui greſſus noſtros dirigit, ſine cujus nutu ne pilus quidem de capite decidit. Occaſionem ſuperſtitioni dedit, quod lepus ſolitudinem amat; loca autem deſerta periculoſa ſunt.

CAPUT XXIII.

De Cuniculo

Præceptum

Cuniculus eſt brutum quadrupes, libidinoſum, fœcundum, ſemiferum, cuniculos ſub terra agens.

Quæſtiones

I. *Quodnam cuniculi nutrimentum ſit?*

℞. Nutritur iisdem quibus lepus; braſſicâ, malvâ, oleribus, pomis, piris & aliis fructibus. Pane quoque delectatur maximè, & pugnat acriter de oblato cibo. Noctu potius, quàm interdiu, cibum capit. Bibit aquam, ſed ſæpè dies aliquot abſtinet â potu.

II. Quæ-

II. Quænam magnitudo?

Lepore minor eſt, partibus autem fermè convenit. Hinc â nonnullis lepuſculus vocatur, & generis leporini eſſe putatur. Color plerumque candidus eſt, alias etiam fuſcus. Ungulas habet diviſas & ruminat. Ut non reſpondeat natura iſti Latinorum verſioni: Camelum & leporem & cuniculum non comedetis, quia ruminant, & ungulam non dividunt. Lutherus: Das ſolt ihr aber nicht eſſen das wiederkäuet/ und die Klauen nicht ſpaltet / das Cameel / der Haaſe und Caninichen / die da wiederkäuen und doch die Klauen nicht ſpalten ſollen euch unrein ſeyn.

III. Quid de generatione notandum?

℞. Animal libidinoſum eſt & fœcundum. Parit toto annô, partu uno ternos aut quaternos. Superfœtat etiam, undè ſingulis menſibus catulos alit. Et hæc fœcunditas adeò ſæpè numerum auget, ut ædibus inferant damna. Sub terra enim habitant in cavitatibus atque antris. Fuerunt qui legatos Romam miſerunt, aliasque terras ac regiones petierunt, cum ê ſuis â cuniculis ejectarentur. Martialis ait:

Gaudet in effoſſis habitare cuniculus antris,
Monſtravit faciles hoſtibus ille vias.

IV. Quid

IV. *Quid de ſenſibus?*

℞. Viſu non admodum valet, ſed plus auditu. Et cùm timidum ſit animal ad quemvis ſtrepitum exhorreſcit. Magno igitur conatu fugam capit, ne pereat in periculis.

V. *Quid de appetitu & affectibus?*

℞. Semiferum animal eſt, cum nec manſuetum nec ferum; ſed media quodammodo naturæ ſit. Et natura ſua timidus cuniculus eſt, ſed irritatus pugnat acriter. Tantâ inter eos ſæpè pugnatur vehementiâ, ut dentibus pellem dilacerent, & ad tempus bene longum pugnare continuent. Mares etiam in liberos crudeles ſunt, ac fætum vix editum enecant.

VI. *Quid de motu?*

Motum velocem habet: ſed velociorem lepus. Recta verò ire viâ non amat, ſed flexuoſo utitur curſu. Pedibus poſterioribus terram pulſat, atque ſonum ingratum excitat.

VII. *Quænam propria affectio?*

Vocem acutam habet ac tenuem. Murmurat etiam quandoque, cum panem oblatum retrahimus, aut cum maſculus fœmellam inſequens illuditur.

Axio-

Axiomata

I, *Cuniculus animal ſemiferum eſt.*

Nec manſuetum, nec ferum, ſed mediæ quodammodò naturæ eſt. Mane & veſperi egreditur ex antro, reliquo tempore ferè latet. Et licet inhabitet ædes, non tamen manſueſcit adeò, ut tangi & portari poſſit absque offensâ.

II. *Cuniculus animal fœcundum eſt.*

Parit antequàm abſolvat primum ætatis ânnum. Et parit ternos ac quaternos. Superfœtat etiam non ſecus ac lepus. Hinc ſingulis ſæpè menſibus catulos alit. Quæ fœcunditas adeò replet ædes, ut maxima iis inferant damnâ.

III. *Lepus & cuniculus ſpecie differunt.*

Hebent enim diverſas actiones, diverſasque operationes. Non corpore tantum minor lepore eſt cuniculus; ſed & robuſtior atque audacior eſt. Cuniculos etiam agere, nunquam viſus eſt lepus: quod tanta promptitudine præſtat cuniculus, ut inde nomen tulerit. Curſu quoque cuniculus lepore tardior eſt, non tantum pedibus, quantum animô, valens.

CAPUT XXIV.

De Mele seu Taxo

Præceptum.

Melis est brutum quadrupes, somniculosum, obesum, cavernas amans & lucem fugiens.

Quæstiones

I. *Quodnam melis nutrimentum sit?*

℞. Vescitur melle, radicibus, frugibus, uvis, pomis piris, cæterisque fructibus. Amat maximè loca arboribus repleta, cùm gratum suppeditent pabulum. Pomorum enim ac pirorum esu pingvescit maximè.

II. *Quænam magnitudo melis?*

℞. Fermè ad vulpis aut mediocris canis magnitudinem accedit. Caput habet crassum, breve ac humile, cutem duram, sordidam, spissam, villosam & rigidam. Dentes acuti sunt unde animal mordax est. Dorsum latum habet & crura brevia ac caudam villosam. Pinguescit valdè, undè proverbium: melis instar obesus. De homine corpulento, pingvi, ac pigro.

III. Quid

III. Quid de generatione notandum?

℞. Generat nunc unum, nunc gemellos. De salacitate nihil constat, cum lucem fugiat, & maximam vitæ suæ partem in terræ cavernis agat. Hinc proverbium: *Melis instar lucem fugit.* De eo qui degit in antro, & raro egreditur. Germanicè: Er liegt inne wie ein Dachs.

IV. Quid de sensibus?

℞. Præsentit tempestates. Non quidē longè ante, sed cum istarum in aëre sunt primordia. Alias tota penè hyeme dormire dicitur. Somnolentum itaque animal est & segne.

V. Quid de appetitu & affectibus?

Timidus taxus est, indeque tenebras amat. Id verò cumprimis notatu dignum est, quod parentes ætate fessos nutriat. Placent verba Nierembergii: *De eruditione & exemplo brutorum ad omnem nos instituentium frugem, egimus non semel, pauca adjicere liceat. Parentes suos ætate grandes nutriunt Elephanti, glires, leones, rupicapræ, & aliæ capræ sylvestres, taxi, ciconiæ.*

VI. Quid de motu?

℞. Pigrum animal est, frequentiùs dormiens ac quiescens, quàm se movens. Ne-

que etiam longè â cubili ac caverna discedit, sed in vicinia se continet. Imprimis noctu ê caverna egreditur, ubi omnia tutò cernit.

VII. Quænam propria affectio sit?

Vocem acutum habet. Fortia animalia plerumque gravem edunt vocem, ut leo, bos. Timidis vox acuta est, ut lepori, cuniculo, meli.

Axiomata.

I. Luna crescente augetur taxi adeps, descrente minuitur.

Hæc ea lunæ humorum Dominæ potestas est. Auget & minuit humores, cum augetur & minuitur ipsa. Lætiùs crescunt pili nostri, crescente lunâ resecti; tardiùs decrescente. Cerebrum animalium ad lunæ augmenta & decrementa augetur & minuitur. Caro cancrorum & ostrearum succi plena est plena luna. Verres, hædos, & equos descrescente luna castrari convenit, non crescente.

II. Meli dissidium naturale cum vulpe est.

Bella gerit assidua cum vulpe. Vulpes verò cùm robore taxum superare nequeat,

at, ad fraudes & dolos ſe vertit. Urina & ſtercore foveam melis polluit. Fœtoris hujus impatiens melis eſt. Migrat igitur, aliasque ſedes quæritat. Ingreditur tunc vulpes, ac triumphans ſpecum occupat.

CAPUT XXV.

De Glire

Præceptum.

Glis eſt brutum quadrupes, ſomnolentum, validum, mordax, vorax, gallinis infeſtum.

Quæſtiones.

I. Quodnam nutrimentum gliris ſit?

℞. Veſcitur fructibus arborum, ſed maximè appetit ova atque galinas. Has indeque conquirit, inventasque trucidat. Occisâ unâ non devorat ſtatim prædam quam nactus eſt, ſed inquirit altius. Quotquot reperit jugulat ac recondit. Nulla demum ſuperſtite, devorare incipit ac replere ventrem. Dominis propriis non facile ova ac gellinas ſurripit, ſed tum ubi neceſſitas urget. Catulos cum alit, maxima inferre ſolet damna.

II. Quænam magnitudo?

℞. Magnitudinem felis habet, membra valida, colorem varium. Dentes ſunt exerti & acuti, quibus ova capit. Foramina duo invenimus in ovis acutis dentibus facta. Caput etiam gallinarum dentibus iſtis perforat, & ſubitò easdem necat.

III. Quænam generatio?

℞. Fœcundum animal eſt, & partu uno plures edit. Parvo tempore adeò ſe multiplicat, ut pagos totos & tota oppida repleat. Capitur autem non difficulter admodum, ſi columba aut pullus gallinaceus inferatur decipulæ.

IV. Quid de ſenſibus notandum?

℞. Odoratu præcellit, quo gallinas latentes inveſtigat. Dormire dicitur tota hyeme, nec ullum tunc capere cibum. Hinc verſus eſt:

Tota mihi dormitur hyems, & pinguior illo
Tempore ſum, quo me nil niſi ſomnus alit.

Sed & hîc â neceſſario ad nimium progreſſi ſunt autores. Conſpiciuntur enim hyberno quoque tempore in horreis, ova & gallinas quærentes.

V. Quid de appetitu & affectibus?

℞. Semi ferum animal eſt, habitans partim in ſylvis, partim in ædibus, & crudele

eſt,

est, inexplebili aviditate sitiens sanguinem gallinarum. Foveas facit profundas, quas replet spoliis, ac terrâ foliis & lignis operit.

VI. Quid de motu?

R. Motum habet mediocrem & felis instar arbores & parietes scandit. Sæpè sciurorum more de muro in murum de tecto in tectum saltat. Nec periculum gravioris lapsus est, cùm expanso corpore rem agat, felium moribus assumptis.

VII. Quænam propria affectio?

Vocem habet acutam. Clamante uno, concurrunt reliqui, & clamore amicum testantur consensum. *Hinc proverbium concurrunt sicut glires.* De iis, qui conjunctis viribus aliquid tractant.

Axiomata.

I. Glires non moriuntur & reviviscunt.

Glires hyberno tempore inventos nullis ictibus, nullisque vulneribus moveri dicunt, Reviviscere autem redeunte vere ac sole, non secus ac homines nonnulli quondam obdormiverint, alii annos sexaginta, alii trecentos ac posteà revixerint. Et fidem & veritatem hæc superant. *A priva-*

tione totali, qualis mors est, ad habitum & vitam, non datur regressus naturaliter. Alias verò â negatione actus secundi ad negationem actus primi argumentari non licet. Non neganda vita ipsa, ubi non patent vitales actiones.

II. Glires nec tota hyeme dormiunt, nec tota æstate vigilant.

Labor assiduus frangit vires: & quies nimia polluit perditque vigorem. Non est durabile quod alterna caret requie:

Occidet, ad circi si quis certamina semper
Non intermissis cursibus ibit equus.
Firma sit illa licet, solvetur in æquore navis,
Quæ nunquã liquidis, sicca carebit aquis.
Me quoq; debilitat series immensa laborũ,
Ante meum tempus cogit & esse senem.
Otia corpus alunt, animus quoq; pascitur illis
Immodicus contra carpit utrumq; labor.

CAPUT XXVI.
De Erinaceo

Præceptum.

Erinaceus est brutum quadrupes, pelle aculeata vestitum, malignè astutum.

Quæ-

Quæstiones

I. *Quodnam nutrimentum Erinacei sit?*

℞. Poma, pira, uvæ, & fructus alii. Hinc arbores ascendit, poma ac pira decutit, in istis sese volutat, ut spinis hæreant. Post ad iter sese accingit & ad cavas arbores, in quibus habitat, properat. Pomum unum si decidit, mox omnia abjicit, & ad arborem redit, novumque cibum requirit.

II. *Quænam magnitudo?*

℞. Parvum animal est instar porcelli Germanicè Sau Igel. Rostrum habet porcino rostro simile. Ipsum corpus aculeis vallatum est, ut apprehendi nequeat. Hinc insidias sibi fieri cum sentit, in formam pilæ convolvitur, ut tractari nequeat. Unde locutio proverbialis: Totus echinus asper. De homine intractabili, Germanicè es ist nichts freundlichs an ihm.

III. *Quænam generatio?*

℞. Erinacei hominum modo se complexi coëunt. Et cum partus instat tempus, fœminam contrahere alvum dicunt, ne spinis lædatur. Duriorem autem postmodum & asperiorem fœtum, majores inferre cruciatus. Hinc proverbium: *Echinus partum*

tum differt. De iis qui in perniciem suam nectunt moras. Sed profectò res ea moram non patitur. Et secundinâ tegitur echinus, ut uterum lædere nequeat. Etiam inclusis utero; molliores habet spinas unde nihil metuendum mali.

IV. Quid de sensu notandum?

R. Præscire tempestates dicitur, adeò ut pluvia imminente petat cubile. Nierembergius ait: *Quam sagacitatem demirabimur brutorum, si præsagia damus. Erinacei mutationem Aquilonis in Austrum contendentes se in cubile præsagiunt.*

V. Quid de appetitu & affectibus?

R. Malignè astutus est, & una fallacia in omnibus periculis triumphat. Timidum alias animal, sed spinosum est. Spinis igitur contra quemvis hostem se defendit. Spinis etiam alimenta acquirit & reportat, *Echinus vindemiæ tempore*, inquit Nierembergius *vites subit, pedibusq; botrorum acinos in terram decutit, quos ibidem volutatus undiq; spinis confixos excipit.*

VI. Quid de motu?

R. Motum habet mediocrem. Arbores ascendit, & pira ac poma decutit. Hominem accedentem cum cernit, fugit. De fuga

ga cum desperat, in globum se volvit ne apprehendatur. Interdum urinam emittit ex metu. Sicut *timor plerumq; animalia ad excrementorum emissionem stimulat.*

VII. Quænam propria affectio?

℞. Vocem acutam tribuunt Erinaceo & propriam eam faciunt animalium timidorum. Quanquā canis timidus non sit, licet acutam vocem habeat. Plerumque igitur contingit non perpetuò.

Axiomata.

I. Erinaceus intractabilis est.

Propter aculeos enim tractari & apprehendi nequit. D. Frantzius ait: *notissimum hoc est animal spinis acutissimis obsitum, unde impune non potest apprehendi, & rectè est imago intractibilis rustici, vel sophistæ spinosi, cum quo nemo potest conversari sine lite.*

II. Facilius est Erinaceum capere, quam tenere.

Simplex est Erinaceus, unde facilis captu. Aculeis autem cum præditus sit, undique impunè teneri nequit. Hinc Ælianus scribit: ὥσπερ γὰρ ἐχῖνον λαβεῖν μὲν ῥάδιον, συνέχειν δὲ χαλεπὸν; οὕτω καὶ τὰ χρήματα. Quemadmodum echinum, sic etiam nummos capere, facilè est, tenere verò difficile.

Ger-

Germanicè wie ein Igel wohl zu bekommen/ aber nicht wohl zuhalten ist/ also auch das Geld.

CAPUT XXVII.

De Sciuro

Præceptum

Sciurus est brutum quadrupes, prudens, solers, velox & somniculosum.

Quæstiones.

I. *Quodnam sciuri nutrimentum sit?*

℞. Nutritur glandibus, nucibus, pomis, piris & aliis fructibus ac frugibus. Imprimis delectatur suavioribus cibis Saccharo & amygdalis dulcibus. Ac cum cicurari facile queat, hominem spontè accedit, â pedibus ad caput ascendit, in sacculo nuces, amygdalas, panem & alia quærit. In sylvis degens, cibum æstate congerit, quo per hyemem victitet.

II. *Quænam magnitudo?*

℞. Animal parvum est, sed egregiæ formæ. Caput subtile & breve habet, dentes acutos, quibus acerrimè mandet. Auriculæ sunt

læ ſunt rotundæ, cauda villoſa & longa ad reliqui corporis magnitudinem. Hæc non ornamento tantum illi eſt, ſed & varios habet uſus. Cum movetur, eâ ſe gubernat. Cùm pulicibus ac muſcis vexatur, ea ſe defendit. Cùm calore æſtivo uritur, eâ ſuper dorſum repoſitâ, calorem frangit. Cùm tranſit aquam, eâ pro velo utitur. Pili plerumque ſunt ruffi, interdum nigri, rarò albi. Pedibus anterioribus cibum capit, oriq; admovet: poſterioribus verò inſidet.

III. Quænam generatio?

℞. Genitale maris oſſeum eſt. Edunt partu uno plures & coëunt tempore verno. Nierembergius ait: *coëunt & pariunt quovis tempore lepores & cuniculi. Quadrupedum prægnantes Venerem arcent præter equam & ſuem. Ariſtoteles de muliere & equa ſolis animalium id affirmat. Vere coëunt lacerti, elephanti, equi, glires, ſciurus, canis. Menſe ſeptembris Cameli: Hyemis initio urſi, apri. Lupi toto anno non coëunt dies amplius duodecim: ſues agreſtes ſemel quotannis coëant, domeſtici ſæpè.*

V. Quid de ſenſibus notandum?

℞. Præſentit tempeſtates, ac nidum quâ ſpiriturus eſt ventus obturat, aliaque in

parte

parte foramen format. Somno maximè indulget, & non hyberno tantum, ſed æſtivo quoque tempore totos dormit dies. Memoriam egregiam habet, foveasque quibus nuces injecit, poſt menſes aliquot ſine errore repetit.

V. Quid de appetitu & affectibus?

℞. Appetitum moderatum habet. Non aſſumit plus cibi, quàm requirit natura. Satur, licet verberibus adigatur: nihil comedit amplius. Sed quæ offeruntur accipit ac recondit. Optimum agit patremfamilias, quem mediocris victus & accurata reliquiarum cuſtodia decet maximè. Timidum aliâs animal eſt, & horret canes, magnoque clamore fugit inſectantes.

VI. Quid de motu?

℞. Plurimum motu valet. Et de ramo in ramum, de arbore in arborem ſaltitat. Fluvium trajiciens aſſere vel cortice pro navi utitur, & cauda pro velo. Ridiculis etiam geſtibus homines delectat mirificè. Sæpè laſciva & hiſtrionica ſaltatione, riſum ſpectantibus offert. Non rarò ſupinus alludit: heri manus prehendit, eas leniter dentibus detinet, mox dimittit, iterum arripit, projicit, recipit. Cumque denegatur manus, murmure ſubmiſſo eam inſequitur, ludumque continuare geſtit.

VII. Quæ-

VII. Quænam propria affe-ctio sit?

℞. Vox acuta eſt. Canem cum cernit, fuga ſibi conſulit, & voce acuta, pedumque ſtrepitu, teſtatur affectum. Murmurat quandoque, cum oblatæ nuces retrahuntur, aut negantur nutrimenta.

Axiomata

I. Sciurus amat munditiem.

Animal jucundum eſt, formamque amat & puritatem. Lambit ſe perpetuò, comat ſe, & quàm maximè poteſt exornat. Singulis annis depilatur, fermeque calveſcit. Sed mox pulchrioribus pilis de novo veſtitur, ac priſtinum corporis decus recuperat. Hinc lætatur admodum, nihilque agit magis, quam ut pilorum æquabilitati corporisque puritati ſtudeat.

II. Sciurus non dormit tota hyeme.

De glire quod ajunt etiam Sciuro tribuunt. Quanquam ſciurum non ſemper dormire, ſed hyeme quoque cibum capere ſtatuat Bodinus. Nobis nec glires, nec ſciuri tota dormiunt hyeme. Nec enim ratio id ſuadet, nec confirmat experientia. Bodinus ait. *Pleraq; animantia tota hyeme deliteſcunt, ut murium ac muſtelarum genera, erinacei,*

erinacei, talpæ, ursi, taxi; serpentes, hirundines, glires, quæ sine cibo ac potu hyemes ferè transigunt. Quædam tamen sibi annonam parant, cujus ope hyeme in latubilis vescuntur, scilicet cuculi, apes, formicæ, vespæ, sciuri. Glires tamen ex omnibus cibo vacui ac sopore sepulti hyeme reperiuntur.

CAPUT XXVIIII.

De Mustela

Præceptum

Mustela est brutum quadrupes, solers, timidum, callidum, malignè astutum.

Quæstiones.

I. *Quodnam mustulæ nutrimenmentum sit?*

℞. Venatur mures, eosdemque devorat. Plures capere dicitur, quàm felis, eosdemque majores ac minores. Nec talpis parcit, sed aggreditur eas & occidit. Aviculis insuper insidiatur, quas captat ac comedit. Ova quoque sorbet, & pullos gallinaceos auffert.

II. *Quænam magnitudo?*

℞. Animal parvum est, sed formosum.

Caput

Caput breve habet & dentes acutos. Aures ſunt rotundæ, cauda piloſa & longa. In dorſo & lateribus plerumque ſunt rutilæ, in ventre candidæ. Pelles in veſtimentorum uſum veniunt.

III. Quænam generatio?

Genitale maris oſſeum eſt. Edunt partu uno plures & coëunt tempore verno. Aure concipere, & ore parere dicuntur. Nierembergius ſcribit: *Muſtelam ore parere fabulantur, Fabulantur certè. Neq; enim ventriculus geſtationi aptus, nec auris conceptioni.*

IV. Quænam ſenſatio.

℞. Domum ruiutram ſentit & paulo ante migrat. Dormit plurimum, hyberno maximè tempore. Imò totâ hyeme dormire dicitur, more glirium.

V. Quinam affectus?

℞. Amat fœtum, quem maturè quidem emittit, ſed rurſum in periculis intra ſe recipit. Adverſatur ſuibus, cornicibus & ſerpentibus. *Exiſtimant â naturâ datum eſſe animalculum hoc, ut pugnet cum Baſiliſco.* Aliàs timidum animal eſt, & ad quemvis arborum ſtrepitum exhorreſcit.

VI. Qualis motus?

℞. Velox eſt muſtela, & prædam quam

fecit, citissimè aufert. Corpus admodum flexile habet, & ad furta clandestina aptissimum. Mutat loca subinde, ut cubile reperire difficile sit. *Visa dicitur mustela continuatis saltibus fluvium transiisse, sine submersionis periculo.*

VII. Quænam affectio?

℞. Vox acuta est. A sono nomen fecisse videntur Germani. Wiesel / wieselchen. Nierembergius ait: *Timidis vox plerumq; acuta, ut lepori, murium generi, mustelis, canibus.*

Axiomata.

I. Mustela novit rutam.

Discernunt bruta inter bona & mala, inter noxia & salutaria. Canes inter amicos & inimicos. Leo inter magnanimos & humiles. Mustela inter rutam & allium. Priusquam ineat mustela pugnam, cum serpente, rutam edit, cujus odor serpenti inimicus est. Ad hominum fermè accedit judicium, *qui pestis tempore rutâ utuntur. Prodest enim cum butyro, cum jusculis, cum aliis cibis sumpta.* Etiam vinum per rutam decolatum ac potum, contra venena porrigitur utiliter.

II. Mustela malignè astuta est.

Nierem-

Nierembergius ſcribit: *malignè aſtuta ſunt, quæ ſunt anguſtis oculis vel pupillis, ut muſtelæ, Ichneumon, Cati, ſimiæ, vulpes, ſtellio, Lutra, crocodilus, mures, lupi, lynces, caſtor, urſi, Erinacei, Hyanæ, chamæleon.* Hæc omnia ſunt etiam mordacia: Simplicia & ſtolida *bos, alce, cervus, ovis, aſinus, ſues.*

CAPVT XXIX.

De Viverra

Præceptum

Viverra eſt brutum quadrupes, vorax, mordax, terræ cavernas amans.

Quæſtiones

I. *Quodnam viverræ nutrimentum ſit?*

℞. Veſcitur hordeô, triticô, aveno, & cæteris frumentis. D. Frantzius ait: *Alio nomine dicitur furo ſeu furunculus, quia plurima furatur & comportat in ſuos ſpecus ſine fine, vel innumera grana pro hyeme, & illa quidem omnia pura ſine paleis: ita ut ſæpè dimidius modius in uno antro unius viverræ repeiatur, adeò ut rectè ſit dicta viverra, quaſi vi omnia ad ſe verrens* ein Hamſter.

II. *Quænam magnitudo?*

Parvum animal eſt. Caput habet exiguum, ventrem ſolidum, pedes breves & craſſos. Cutis color ſubrufus eſt, cui pili pertinaciter, hærent, ut cutis laceretur prius, quàm extrahatur pilus.

II. *Quænam generatio?*

℞. Geſtant in utero quadraginta dies & pariunt partu uno plures. Nierembergius ait: *multifida & parva ejusdem generis multa pariunt: ut canes, feles, oves, lepores, lupi, viverræ, tygres, leones, lutræ. Supra cuncta murium fœtus: ex uno genitos centum viginti, tradiderunt Ariſtoteles & Plinius.*

IV. Qu*ænam ſenſatio?*

℞. Senſum habet debilem. Nec viſu, nec auditu, nec alio ſenſu celebris eſt. Avaritia claram fecit viverram, quà primas tenet inter peſſima animalia.

V. Quinam affectus?

℞. Amat fœtum, cui grana colligit & probè proſpicit. Cæterum timidum animal eſt, & fugit lucem, vitamqe in craſſo & obſcuro loco degit. Odit cuniculos, quos venatur & ex carvenis propulſat.

VI. Qualis motus?

℞. Tardiorem habet motum. Neque

ſaltu

ſaltu valet admodum; quanquam laceſſita impetum facere in hoſtem conatur.

VII. Quænam affectio?

Vox ei acuta. Cum interficitur voce clarâ finit vitam.

Axiomata

I. *Viverra nimia eſt in acquirendo ac retinendo.*

Vorago avidiſſima eſt, nunquam expletur, nunquam ſatiatur. Et quæ acquiſivit ſibi ſervat, ipſam quoque fœminam abeſu arcens. Avaros imitatur, qui ſe ipſos rerum ſuarum Dominos ac hæredes arbitrantur.

II. *Viverra fœmina mare doloſior.*

Mas fœminæ negat cibum Hæc clam aliud fingit foramen, aditumque ſibi ad cibum parat. Quanto tenacior ille, tanto hæc voracior ac liberalior eſt.

III. *Viverra domi audax, foris timida.*

Decuplo major cuniculus viverrâ eſt. Sævit in iſtum hæc, aggreditur in antro, lacerat & necat. Extra cavernam aggredi non audet. Sicut gallus in ſterquilinio poteſt plurimum.

CAPUT XXX.

De Lacerta

Præceptum.

Lacerta eſt animal quadrupes, ſolers, velox, venenoſum, homini amicum

Quæſtiones

I. Quodnam nutrimentum?

℞. Ad omnivora animalia refertur. Paſtu herbarum vivit, nec carnes reſpuit. Vermiculis, muribus & talpis veſcitur.

II. *Quænam magnitudo?*

℞. Corpus parvum eſt, flavi & viridis coloris, variis inſignitum punctis. Caput exiguum, cauda ejusdem longitudinis cum corpore reliquo. Linguâ bifidâ, & ore aperto inſpirat aërem. Pedes proportione minimi, cruraque breviſſima ſunt.

III. Quænam generatio?

℞. Lacertæ humano more ſe complectuntur & coëunt. Coëunt autem vere, & pariunt ova. In Anglia nullas generari lacertas ſcribunt.

IV. Quænam ſenſatio?

℞. Tota penè hyeme dormire dicitur. Vere verò proſilit & æſtate ſe exercet: luditque in conſpectu hominum.

V, Qui-

V. Quinam affectus?

℞. Serpentes hostes habent, & rubetas, & cochleas. Hominem amant valdè, & viso eo prosiliunt, ludunt, blandiuntur. Veneno autem cum constent, non merentur amorem mutuum.

VI. Qualis motus?

℞. Velox animal est, & cum infestatur, fugâ sibi consulit maturè. Corpus habet flexile, & variis gesticulationibus suum erga homines testatur affectum. Caudam agitat crebrò, & motu illo homini blanditur.

VII. Quænam affectio?

℞. Sibilum edit, nec major ei clamor. Quamvis dissecatur in partes, non dat ejulatum. Dissectæ autem partes vivunt & denuò coëunt.

Axiomata.

I. *Lacertæ similis est Salamandra.*

Animal venenatum est, nigri & flavi coloris. Caudam habet prolixam & flexuosam, cutim asperam, pedes acutos. Stellulas in dorso habet, seu lucida quædam puncta. Igneæ dicitur naturæ, adeò ut vivere atque superesse queat in flamma. Sed penetrat natura ignis, viventium corpora dissipat ac destruit. Placet sententia

 Galeni

Galeni ac Dioſcoridis: *Salamandra non diu vivit in igne, ſed à majori flamma uritur ac conſumitur.*

II. *Lacertæ ſimilis eſt chamæleon.*

Habitat in Africa & India, & figuram lacertæ habet, ſubitque cavernas. Non alio quam aëris elemento vivit juxta Plinium. Alii chamæleontem rore & muſcis ali ſcribunt. Proprium ejus eſt, ex metu varios aſſumere colores. Semper eum reddere dicitur, quem proximè attingit præter rubrum & candidum. Hinc varium hominem chamæleonte mutabiliorem dicimus. Sed quemadmodum aliàs affectus mutant colores; ſic idem chamæleonti contingit maximè ob corporis ſubtilitatem.

III. *Lacertæ ſimilis eſt ſtellio.*

In Italia & Thracia naſcitur ſtellio. Habet in tergo guttas lucentes inſtar ſtellarum. Veſcitur araneis & rore, ſed libentius melle. Odio habet ſcorpionem, cujus ferre nequit conſpectum. Cutim exuit, quæ reſtituitur, perindè ac in ſerpentibus.

IV. *Lacertæ ſimilis eſt crocodilus.*

Naſcitur in Ægypto & India, ac eſt oviparus. Habet pedes quatuor, dentes validos & exſectos, linguam immobilem, totamque

tamque adhærentem. Durissimam cutem in dorso habet, in ventre mollissimam. Dies in terra, noctis in aqua degit: hyeme totâ dormire dicitur. Indicus immanior & crudelior est. Integrum hominem cum vestibus devorare eum scribunt, & hoc acto profundere lachrymas. Nullum animal ê tam parvo initio in tantam vastitatem excrescit. Parit enim ova, paulò majora anserinis, & excrescit in longitudinem septendecim aut etiam viginti ulnarum. Proverbium est: *Crocodili lachrymæ*: De iis qui simulant graviter se affici incommodis alterius, quæ ipsi attulerunt.

CAPUT XXXI.

De Rana

Præceptum

Rana est brutum quadrupes, coaxans, injucundum, & invalidum.

Quæstiones

I. Quodnam ranæ nutrimentum?

R. Herbas & flores comedit. Etiam carnes & mortuas talpas devorat. Nec ab avena, hordea, pomis, piris & cæteris abstinet.

 II. *Quæ-*

II. *Quænam magnitudo?*

℞. Parvum animal est, sed fœmina major mare. Oculi sunt pellucidi, pectus latum. Pedes quatuor habet & posteriores prioribus longiores sunt. Caret vesica, nullamque reddit urinam. Irritatæ ejaculantur humorem noxium, quod cum agunt, mejere dicuntur vulgò. Sed ê clunibus non ê vesica istum humorem expellunt.

III. *Quænam generatio?*

℞. Congrediuntur ranæ & semina miscent. Semen hoc Germanis dicitur Froschgehecke/ Froschragen. Mutatur autem in ova, ê quibus ranulæ parvæ fiunt, rotundæ, nigræ, oculis tantum & capite insignes. D. Frantzius ait: *Quandoq; semen vel ova ranarum ab incautis & imprudentibus una cum potu imbibuntur, unde sæpè in multis hominibus natæ fuerunt ranæ, & hoc modo semina seu ova vermium cum cibo ingeri posse quibusvis judicandum relinquimus.*

IV. *Quænam sensatio?*

℞. Tempestates præsentiunt & prædicunt. Vesperi coaxantes serenitatem diei sequentis indicant. Frigida aqua delectantur maximè, & pluvia cadente, accurrunt ocyùs, ex ipsis quoqne terræ cavernis. To-

ta pe-

ta pene hyeme dormire dicuntur, more lacertarum.

V. *Quinam affectus?*

℞. Timidum animal eſt, fugitque hominem. Non egreditur facilè è lacubus & piſcinis præſentibus hominibus. Quin cum impetu ſeſe præcipitant in undas ex metu ad hominum conſpectum. Proverbium eſt: *Rana in paludem reſilit ex aurea etiam ſella:* Der Froſch hüpfft wieder in den Pfuel / und ſäß er auff einem güldnen Stuel.

VI. *Qualis motus?*

℞. Saliunt potiùs, quàm currunt. Velox ſæpè eſt, & varia rana, ut vix aſſequamur fugientem. Quædam arborem aſcendunt, ibique reptant potius, quàm ſaltant. Sunt virides & dicuntur Graßfröſchlein / Laubfröſchlein.

VII. *Quænam affectio?*

℞. Ranæ coaxant. Propria hæc eorum vox eſt, quâ omnibus moleſtæ ſunt. Ululare etiam dicuntur mares, cum ad generationem fœminas vocant. Ranas in Cyrenâ plane mutas eſſe ſcribit Ariſtoteles. Simo contra ex accidente id fieri ſtatuit. *Quod mutæ ſint eæ*, inquit, *in cauſa eſt aquarum natura ob nimiam humiditatem. Unde* ſi quis

trans-

transferat hoc animal, loquax statim fecerit, & ad propriam naturam reduxerit, quasi liberatum Circe vinculis.

Axiomata

I. Rana nec ex limo, nec ex luto, nec ex aqua, nec ex putredine fit.

Non ex quolibet fit quodlibet, sed ex certo certum. Animatum ab animato vegetans â vegetante, sentiens â sentiente, rationale â rationali est. Simile simile gignit, dissimile oritur â dissimili.

II. Ranæ similis est rubeta.

In hortis & agris inter frutices reperitur rubeta. Germanicè eine Kröte. Fœdum animal est, dorsum habet gibbosum, eminentibus utrinque ad latera officulis. Magna ex parte circa noctem progreditur. Congressum etiam nocturno agit tempore. Generatur ex ovis. Germanicè Krötengehecke. Miscentur etiam cum ranis, & cum venenatæ sint, fœtus noxius ac venenatus oritur. Non vescitur terra, sed herbis, lumbricis & aliis. Virus emittit è clunibus, & verberantem interficere conatur.

CAPUT

CAPUT *XXXII.*

De Talpa

Præceptum

Talpa eſt brutum quadrupes, ſub terrâ vivens cumulumque excitans; oculorum uſu fermè captum.

Quæſtiones

I. *Quodnam nutrimentum ſit?*

℞. Veſcitur vermibus, quos longè ſe moventes audit. Pericula verò imminentia ſentientes vermiculi aſcendunt atque ad ſuperficiem terræ fugiunt. Etiam radices herbarum ac arborum devorant, damnumque incredibile hortis inferunt. Nec frumentis parcunt, ſi ad horrea pateat via.

II. Quænam magnitudo?

℞. Animal parvum eſt, ſed craſſum & ſolidarum partium. Roſtrum habet inſtar porcelli, quo terram fodit, excitans paſſim cumulos. Caput depreſſum eſt, crura breviſſima, pedes digitati. Oculi imperfecti ſunt & membranâ tecti.

III. *Quænam generatio?*

℞. Animal viviparum eſt. Sexum habet

&

& congreditur sub terra. Falsum est quod dicunt: talpam ê terrâ pluviis madidâ & putrefactâ generari. Nec animam dat terra nec corpus.

IV. Quænam sensatio?

℞. Auribus carere dicunt talpam, & auditum habere præstantissimum. Explicanda hæc sunt, ne unum evertat alterum. Non est tanta auditûs præstantia in talpa, ob aures quasi resectas. Audit liquidiùs sub terra, non ratione organi, sed medii. Habitat in terrâ excavatâ, ubi colligitur sonus, collectusq; ad internas transmittitur aures.

V. Quid de affectibus?

℞. Timidum animal est. Fugit lucem, amat tenebras. Semper in obscuro degit loco, & cum egreditur, quod potissimum mense junio fit, facilè capitur.

VI. Quid de motu?

℞. In terra cum habitat parum movetur. Quieti magis, quàm motui indulget. Egressa ex antro, tardior est, nisi ex metu fugâ sibi consulat.

VII. Quænam affectio?

℞. Vocem edit acutam, præsertim cum verberatur. Proverbium est: *Talpa loquax.*

De

De eo qui impendio garrulus, sed nullius judicii est.

Axiomata.

I. Talpa cæca non est.

Cæcior talpa, proverbialis est locutio. Sed videt talpa, licet obscuriùs, & magis in tenebris quàm luce clarâ. Habet oculos, sed tectos. Cute enim detracta orbiculus quidam in loco oculorum apparet. Quem frustrà fecisse naturam, absurdum est.

II. Talpa muri similis non est.

Scaligerum audiamus castigantem Cardanum: *Talpam formâ & magnitudine muri similem cùm scribas, diligentiam tuam desideravi. Longè magis diversi pedes quàm cauda sunt. Ursinis enim similiores. Totum corpus latius, depressius, crura brevissima. Caput depressum: ut bufonino proprius sit, quàm murino. Os quoq; ab ore muris valdè alienum:*

CAPUT XXXIII.

De Mure

Præceptum.

Mus est animal quadrupes, timidum, velox & callidum.

Quæ

I. Quodnam nutrimentum?

℞. Animal fermè omnivorum est. Caseos multos cum invenit, optimum eligit, cæteris spretis. Poma ac pira etiam devorat, habito subinde delectu. Quandoqne segetes populatur. Agris, hortis, horreisque incredibile inferunt damnum mures. Aquam eos bibere negat Aristoteles. Sed vidimus sæpè & cibum & potum mures cum avibus cepisse. Quin sputa hominum lingunt inopia aquæ.

II. Quænam magnitudo?

℞. Corporis quantitas exigua, varia tamen est. Multa enim murium genera sunt, quorum aliqui *majores*, quos *Rattas* vocamus: alii *minores* sunt. Caput habent longiusculum, caudam proceram, colorem cinereum, nigrum, fuscum, ruffum. Prioribus pedibus pro manu utuntur, cum grana tritici ac hordei aut uvas devorant. Alii *domestici* vocantur, alii *agrestes*. Addunt *aquaticos*, sed natant tantum per aquam & in terra habitant.

III. Quænam generatio?

℞. Pariunt vivum animal, & duodecim ac plures uno edunt partu. E putredine

aut

aut quisquiliis non fiunt. Cum animatum ab inanimato, vivum â non vivente produci nequeat. Salis gustu prægnantes fieri putantur. Quod sensu isto admittendum, quo semen sit calidius.

IV. Quænam sensatio?

℞. Præcellit odoratu. Hinc odoribus allicitur facilè, & muscipulis capitur.

V. Quinam affectus?

℞. Timidi sunt mures: sed & ipsi â multis timendi. *Elephanti horrent mures*, & non pauci inter homines ipsos. Mus etiam muri favet. Lapsos in aquas extrahunt, tenentes mordicùs caudas.

VI. Qualis motus?

℞. Motum habent velocem. Noctu discurrunt, interdiu ferè dormiunt.

VII. Quænam affectio?

Vox exilis est. Sibilum edunt potiùs, quam clamorem.

Axiomata

Muri similis est Ichneumon.

Ichneumon speciem muris majoris habet. Dicitur aliàs mus Indicus. Nascitur in Ægypto, caput habet oblongum, aures rotundas, caudam longam. Vescitur ser-

pentibus, avibus, & aliis. Infestus crocodilo est, cui insidias struit, mortemque infert. Sic parva maxima, sic imbecilliora fortia superant. A parvis etiam caveri oportet, cùm magnas sæpè gerant iras, & jucundam habeant vindictam.

LIBER QUARTUS DE AVIBUS

CAPUT I

De

Avibus in genere

Præcepta

I. Avis est brutum volans, sangvineum, rostratum & pennatum.

II. Est aquila, accipiter, vultur, struthiocamelus, grus, Ciconia, cygnus, pavo, anser, phasianus, anas, gallus, noctua, corvus, Psittacus, columba &c.

Quæstiones.

I. *Quænam avium causæ sint?*

R. Causa *efficiens prima*, Deus est. Dixit Deus, producant aquæ reptile animæ viventis, & volatile volet super terram, in super-

superficie expansionis cœli. *Causa efficiens secunda*, natura est: partim stellæ, partim species se multiplicantes. Hæ proximæ causæ; illæ remotæ sunt. *Finis primus* & *ultimus*, Dei gloria est. Finis *intermedius*, homo. Homini enim dant alimenta, tegumenta, oblectamenta. Proprium verò insuper habet finem avis quælibet, sed ignorant istum mortales. *Materia creationis*, aqua fuit: *generationis* semen est, *constitutionis* partes corporis. Forma in genere anima *sensitiva* est: in specie alia atque alia. Alia aquilæ, alia accipitris, alia anseris.

II. *Quænam avium convenientiæ & quæ differentiæ sint?*

℞. Animâ sensitivâ & corpore organicô omnes constant. Moribus etiam conveniunt valdè. Sed differunt formis specificis, indole & aliis affectionibus. Quædam *rapaces* sunt, ut aquilæ, accipitres, vultures; quædam *mites*: ut columbæ, gallinæ, anates. Quædam *societatem amant*, ut anseres, gallinæ, anates. Quædam *solivagæ sunt*, ut aquilæ, vultures, accipitres. Quædam *carnivoræ sunt*, ut aquilæ, vultures, falcones; quædam *granivoræ*, ut gallinæ, columbæ, passeres: quædam *vermivoræ*, ut philomela, hi-

rundo, upupa, quædam *omnivoræ*, ut picæ, cornices, corvi. Quædam *perpetuæ* sunt, ut columbæ, passeres, picæ: quædam *æstivæ*, ut ciconiæ, hirundines, alaudæ; quædam *hybernæ* ut bombycilla.

III. *Quænam potissimum de avibus notanda sunt?*

℞. Quædam vegetativam, quædam sensitivam, quædam propriam insequuntur animam. Hinc spectanda nutritio, augmentatio, generatio, sensus, appetitus, motus & peculiaris affectio. Prolixiores esse si deceret; temperamentum etiam notandum foret. Neque prætermittenda ætas, quam cum homine, & aliis habent communẽ. Sed brevitati studendum, nec â proposito recedendum.

Axiomata

I. *Aves quinto creationis die factæ sunt.*

Disquisitum olim, utrum gallina, an ovum prius extiterit? Novimus ex verbo Dei, animalia ipsa integra perfectaque â Deo condita esse. Septimo creationis die non potentiâ, sed actu corpora naturalia uerunt. Sic consummati sunt cœli, consummatus mundus est. De avibus ita sacer

codex

codex habet: *Creavit Deus cetos magnos, & omnem animam viventem reptantem, quàm produxerunt aquæ juxta speciem suam, atq; omne volatile alatum secundum speciem suam &c. Et fuit vespera fuitq; dies quintus.*

II. *Aves ex aquis creatæ sunt.*

Dixit Deus, ait Moses, producant aquæ reptile animæ viventis, & volatile volet super terram in superficie expansionis cœli. Aquam igitur allocutus est creator, hæc ad verbum Domini dedit primo pisces, deindè aves. Nierembergius ait: *Fraterculant aves cum piscibus. Communis vulvæ humor est. Ideò & pisces per aquam volant, & aves per aërem natant. Illi aves pelagi, istæ pisces sublimes. Similitudo incessus & elementi conjunxit nativitatem.*

III. *Aves aëris incolæ sunt.*

Albertus ait: *dicendum quòd motus avium est in aëris & quies in terra: & illud elementum dicitur ornari illo genere animalis, quod est locus motus ejus & non quietis.* Nierembergius scribit: *Ad illud elementum spectant animalia. Ubi frequentia sunt, quo spatiantur, quo vivunt, in quo delectantur.* Atque hinc colligit laudatus Autor incolas aëris aves esse, cum ibi frequentes sint, ibi spatientur, ibi vivant eoque delectantur.

IV. *Aves partibus quàm maximè conveniunt.*

Exposuit rem in Physica Christiana Lambertus Danæus. *Primum omnia*, inquit, *volatilia sunt sanguinea. Itaq; & cor & hepar & pulmonem, & arterias, & venas, reliquaq; sanguinis opificio & officinæ subservientia membra habent. Sed & testiculos: vesicâ autem carent: fœmellæ vulvam juxta septum adjunctam habent. Bipeda autem sunt omnia, quæ propriè avium & volatilium numero comprehenduntur. Genua habent, sed in adversum atq; nos inflexa. Geniculatio enim eorum retrorsum fit, non antrorsum. Alata sunt omnia, rostrata, caudata, plumis vestita: quædam etiam ad majorẽ decorem cristas gestant.*

V. *Aves ex ovis fiunt.*

Ova alia *subventanea*, alia *prolifica* dicuntur. Crediderunt quondam, vento quædam ova concipi. Hinc subventanea, aut ova venti appellata sunt. Rectiùs dicimus, ova subventanea in ventum, prolifica in fœtum mutari. Et illa semine fœminæ tantum; hæc semine & maris & fœminæ constant. Modus formationis ab Ulysse Aldrovando sic describitur. *Quæ coivit gallina, aut alia quævis volucris, ovum concipit superius*

superius ad septum transversum: ubi primo minutum & candidum cernitur, mox rubrum, cruentumq́ꝫ, deinde increscens luteum & flavum efficitur totum; jam amplius auctum discernitur, ita ut intus pars lutea sit, foris candida ambiat: ubi perfectum est, absolvitur atq́ꝫ exit putamine dum paritur, molli, sed protinus durescente, quibuscunq́ꝫ erumpit portionibus, nisi vitio vulvæ defecerit.

CAPVT II.

De Aquila

Præceptum.

Aquila est avis, clangens, generosa, bellicosa, visum acutissimum, volatumque altissimum habens.

Quæstiones.

I. Quodnam aquilæ nutrimentum sit?

℞. Vivit ex rapto. Infesta admodum est brutis, cervis, tauris, canibus, columbis, anseribus. Magno impetu adoritur ea, & aduncis unguibus, rostroque acuto dilacerat. In uno aquilæ nido inventæ sunt aliquando *trecentæ anates, centum anseres, quadraginta lepores, & plurimi pisces.* De

potu lis est, an aquila aquam bibat, an non? Sed cùm animalia dilaniet, sanguine illo contenta est, nec aquam petit. Hinc apud Jobum extat: *pulli ejus lambunt sanguinem*.

II. Quænam aquilæ magnitudo & formatio sit?

℞. Ultra magnitudinem anseris aut cygni non excrescit. Maxima tamen apparet ob alarum longitudinem. Habet rostrum durum & aduncum, ungues recurvos, carnem duram, ossa solida ac firma. Dentibus caret, cum serratum intus rostrum dentium sit loco. Oculi sunt rubri, concavi ac profundi. Crura haud ita longa, & pes dexter sinistro major. Pennæ rigidæ sunt ac duræ, collum longum, cauda brevis. Halitus pessimè olet, adeò ut inficiat prædam. *Unde reliquias hesternas, nec ipsæ aquilæ, nec alia animalia repetunt.*

III. Quænam generatio sit?

℞. Aquilæ nomine cùm mas, tùm fœmina, venit. Verè sexus discrimen habent, & mari penis, fœminæ uterus datus. Majores, pulchriores, & ferociores fœminæ sunt: mares minores & mitiores. Salacissima avis est, & fœmina ter decies compressa, postquàm surrexerit, si mas revocet, denuò accurrit.

currit. De ovis ex Musæi versu recitat Aristoteles:

Excludit binos edit terna ova, educat unũ.

Sed ternos excludi, ternos ali & educari, inq; nidis inventos esse testes sunt *Ornithologi.* Incubant diebus tricenis pullumque maturè ad volandum excitant, alis suis imponunt, & nec dum potentem satis, ejiciunt. Tota regione, quem parentes incolunt, liberos exterminant, ut singula aquilarum paria tractum teneant ingentem.

IV. Quænam sensatio?

℞. Visum acutissimum habet, & solem ipsum absque noxa intuetur. Nec acutissimè tantum, sed & longissime cernit objecta. De locis enim altissimis clarissimè conspicit omnia, aviculas in terra, pisciculos in mari. In exploranda prole de visu sumit argumentum. Quæ immotam tenet aciem contra plenum Solis jubar, eam pro genuina agnoscit, reliquam quasi degenerem abjectat. Nictare dicitur â Scaligero adversus Lunæ splendorem. Sed castigatur Scaliger â doctissimo Aldrovando. *Nec audiendus est*, inquit, *ille magnus aliàs subtilitatum indagator, asserens aquilam adversus Lunæ fulgorem, cùm plena est, nictare: nam omnibus clarum est, aquilam inter aves diur-*

 nas

nas censeri, ac reverà esse: quæ verò diurnæ sunt, noctu quiescant necesse est: & quidem maximè rapaces, quæ victum labore ac corporis motu sibi quærunt sub sole; ut ê contrario nocturnæ, nunquam vel rarissimè interdiu videntur. Non est ergò existimandum, ut mea fert opinio, in tale discrimen â natura vocari aquilam, ut visum probet contra lunæ fulgorem, cum illum in Phœbeos radios lucidissimos & acutissimos figat intrepidè.

V. Quid de appetitu & affectibus aquilæ?

℞. Appetitum cibi habet insatiabilem. Pulchrè scribit Aldrovandus: *Avidæ admodum & penè inexplebiles sunt aquilæ, ideoq; si quando famem* (cujus alioqui patientes sunt) *tolerarint, tùm diuturnum jejunium, multa cibi ingestione compensant. Unde si quid ex copioso venatu superest jam exsatiatis, reliquis avibus, quæ ipsas hujus rei causa affectari solent, relinquunt; at si eis ad plenam saturitatem quidpiam deficiat, ad convivas revertuntur, quibus suam ingluviem, violato hospitii jure, explent. Nam juxta Ovidium:*

Vivitur ex rapto, nec hospes ab hospite tutus.

Imò si forsan major fames eas premat, neq; â sui generis volucri abstinent. Cæterum naturale odium inter aquilam & alias aves esse scripti-

scriptitant. Pennis aquilinis etiam cùm aliarum avium pennis dissidium esse putant, adeò, ut si pennis anserum aut columbarum misceantur, has corrumpant & consumant. Sed universale & commune odium non asserendum. Alit enim plures ex quadam fermè liberalitate. Ferre eas optimè potest: sed famæ pressa sævit in ipsas. Particulare verò odium *cum cygno & grue* non negandum. Pennæ aquilinæ duriores, densiores, & corruptioni minus obnoxiæ sunt. Hinc superstites manent cæteris correptis. Sicut cannabis cum lana contexta consumere videtur lanam. Sed cum durior sit, superest ea correpta.

VI. Quid de motu?

℞. Volatum habet velocissimum & altissimum. *Aquilæ,* inquit *Aldrovandus, pennas nactæ sunt valdè densas, & corpus, si id illis compares, admodum exiguum. Quare tam sublimes feruntur, ut cæteras aves omnes, atq; eas potissimum, quæ corporis mole, & pennarum raritate, in altum se efferre non possunt, sub se despiciant.* Scaliger ait: *Tam sublimis volat aquila, tam indefessâ pertinaciâ, ut sub se omnes alias despiciat volucres, tùm robore; pondere, impetu nulla ei par esse potest.* Scriptura quoque per aquilæ pennas aut volatum, summam pernicitatem indicat.

VII. Quæ-

VII. *Quænam aquilæ propria affectio?*

℞. Clangor propria aquilæ vox est. Non canit, ſed clangit, ſtrepitumque omnibus avibus horribilem edit. Etiam Dracones, aquilæ volantis clangorem audientes, fugiunt & in ſpeluncas ſuas ſe recipiunt. Differt autem clangor aquilæ ab aliarum avium clangore. Longè enim gravior, longè terribilior eſt. Pullos aquilarum mutos dicunt, & nec clangere nec murmurare poſſe teſtantur. Cauſa eſt copioſus humor, qui linguam nimis humectat, & ad ſonum efficiendum ipſumque motum ineptum reddit.

Axiomata.

I. *Rex avium aquila eſt.*

Imperium debetur generoſiori ac potentiori: at generoſiſſima ac potentiſſima avis aquila eſt. Sic audaciſſimus gallus, ſic formoſiſſimus pavo: ſic maximus ſtruthiocamelus. Aquila generoſitate & potentia principatum tenet. Magnitudine animi omnes aves ſuperat. Laceſſita verò â cornice aliiſque minoribus, innatâ quadam animi nobilitate diſſimulat, easque præclarè contemnit. Si tamen inſectari eam

non

non desistant, coacta; tandem unguibus acutis dilacerat vilissimum hostem. Proverbium est: *Aquilam cornix provocat.* Si homuncio qui nec prodesse, nec obesse potest superiorem aggreditur. Etiam istud in usu: *Scarabæus aquilæ obstetricatur*, aut, *Scarabæus aquilam quærit.* Cum impotentior mala molitur majori. Ferunt enim Scarabæum perdere velle ova aquilæ. Tanta verò avis hujus dignitas est, ut in *insignia Romanorum Imperatorum relata sit.* Caput autem divisum est, cùm multa ab eo ablatæ fuerint partes. Tanta præstantia aquilæ est, ut Evangelistæ Johanni adsignata sit. A divinitate enim Salvatoris auspicatur, & si sublimius altiusque locutus esset, nemo hominum intellexisset.

II. *Aquilæ ejusdem generis non sunt.*

Aquila Græcè dicitur ἀετὸς aut αἰετός. Sex potissimùm species describunt Aristoteles & Plinius. Prima est *Melænactos* aut *Melænatos* Stockadler / colorem habet nigricantem, corpus non adeò magnum, rostrum vero aquilinum & admodum aduncum. Versatur in rupibus. Secunda est, *Pygargus* weißgeschwentzter Adler. Caudam habet albicantem, magnitudinem mediocrem, rostrum luteum & aduncum, mansitat

ſitat in oppidis & campis. Nonnunquam tamen cæterorum more, montes, ſylvasq; petit: Tertia eſt *Morphnos* Endten adler/magnitudine & viribus Pygargum proximè ſequitur, & ſaltus, convalles ac lacus incolit. Quarta eſt *Percnopterus*, Geyer adler vulturina aquila, ſubaquila magna quidem, ſed ob alas parvas, & ob ignaviam ac deformitatem, omnium viliſſima & maximè degener. *Imbellis eſt*, inquit Plinius, *ac degener, ut quam verberet corvus. Eadem jejunæ ſemper aviditatis, & quærulæ murmurationis. Sola aquilarum exanima fert corpora: cæteræ cum occidére, conſidunt.* Quinta eſt *Haliætus* Meeradler clariſſima oculorum acie, quæ viſo in mari piſce, præceps in eum ruit, & diſcuſſis pectore aquis rapit. Sexta eſt *Chryſaëtos*, ſeu aurea aquila, quæ ſola genuina, ſola vera, omnium maxima, fortiſſima & generoſiſſima eſt. Hæc intelligenda, cum nomen æquilæ ſimpliciter & ſine addito, datur. Latiſſimè eam laborioſiſſimus Aldrovandus, ê quo velut teſte oculato pauca notamus. *Summâ ferociâ* inquit, *quidvis obvium laceſſebat, & feles, canes, ſi ad caveam paulo imprudentiùs acceſſiſſent, atq; adeò hominem ipſum, aut ungvibus, aut roſtro impetebat. Interdum vocem quandam*

queru-

querulam, lamentantis in morem & clangosam edebat (clangere enim seu plangere propriè ac peculiariter aquilarum est,) minimè obstreperam aut stridutam, sed acutè sonoram ac claram. Tandem laqueo cervici injecto strangulata, atq; ad stateram examinata libras duodecim pendere comperta est.

III. Aquila cadavera non tangit.

Ex generositate spernit aquila cadavera. Proprium avis hujus obvios quosque, & qui nullo labore parantur cibos respuere. Vultures intelligendi sunt, aut aquilæ vulturinæ, cum vel in sacris, vel in profanis scriptis, aquilæ cadavera sectari dicuntur. Laudatus sæpè Aldrovandus sic habet: Cadavera & exanima corpora non tangunt aquilæ, præter solum Percnopterum, avem degenerem. Quare quod in Evangelio Matthæi scriptum est: *ubicunq; fuerit corpus, illic & congregabuntur aquilæ*, ut de mystico sensu, de quo agere non est hujus loci, nihil dicam, D. Johannes Chrysostomus de vulturibus intelligi vult, cum inquit, *De vulturibus enim dicit scriptura in Jobo: quoniam ubicunq; fuerit corpus, illic invenientur vulturum pulli. Hoc enim naturale his est, ut dicit D. Hieronymus, ut etiam transmarina cadavera sentient.* Ne verò sacrum textum

aut

aut corrumpere, aut in eo temerè quidpiam inveniri, vel etiam antiquorum Patrum ac Ecclesiæ Doctorum sententiæ refragari velle videamur, accommodum utrique reconciliando loco, & veritati historiæ naturalis maximè consonum erit, existimare cum Aristotele aquilas, quæ cadavera sectantur, vulturinas esse, & vulturis speciem referre, dubii nempè inter hunc & illum generis.

IV. Aquila post senectutem non juvenescit.

Non redeunt priscæ quercus in molles surculos, nec salices vetustæ in teneras arbusculas. Annosæ vaccæ non juvenescunt, licet recentissimis vescantur graminibus. Retrogradum nihil est, sed â principio ad finem tendunt omnia. Fidem superant, quæ de aquila narrant senecta & juventa. Ex seniore aquila non fit juvenis: sicut nec ex seniore gallo junior. Pennas mutant nonnullæ aves singulis annis, atque sic quasi rejuvenescunt. Sicut serpentes pellem veterem quotannis exuunt & renovantur: Sicut arbores folia & frondes deponunt novasque recipiunt. *Mihi*, inquit Aldrovandus, *nulla ratio tam probabilis hujus mutationis*

onis esse videtur, quam quæ de mutatione pennarum intelligitur. Videntur enim aves, quæ pennas mutarunt renovari ac velut senectâ depositâ rejuvenescere. D. Frantzius ait: *Et hæc est sententia expeditissima. Sicut enim serpentes quotannis senectam exuunt, ita inter volatilia aquilæ & ejus cognatæ rapaces aliæ aves.*

CAPUT III.

De Accipitre

Præceptum

Accipiter est avis pipans, animosa, robusta, volatum citissimum & altissimum habens.

Quæstiones

I. *Quodnam accipitris nutrimentum sit?*

R. Rapax avis est, & gallinas, columbas, corvos ac lepores, devorat. Viliores etiam muribus, ranis ac talpis victitant. Nobiliores nec pisces spernunt, & cancrorum carne delectantur muximè. Cor animalium, & imprimis avium non comedere dicuntur ab Aristotele & Plinio. Sed periculum fecerunt Albertus & Aldrovandus, &

absumpta ab iis corda conspexerunt. Animalibus viventibus quamdiu vescuntur, aquam non bibunt. Satis illis est sangvis, quem sugunt. Bibunt verò aquam, cum cicures facti cibariis siccis utuntur.

II. Quænam magnitudo & formatio?

℞. Quantitate corporis parum cedit aquilæ. Fœmina major ac ferocior, mas minor est, ut in omnium rapacium genere. Majores etiam in frigidis regionibus dantur, quàm in calidis. Color ex albo, fulvo & nigro distinctus, maculisque conspersus est. Pectus habet acutum & firmum, pennas in alis & cauda magnas ac crassas. Crura lutea sunt, ungves mucronibus horrent. Cor magnum est, lien exiguus, cerebrum copiosum.

III. *Quænam generatio?*

℞. Salaces admodum sunt, sed parum fœcundi. Utplurimum tria aut quatuor ova pariunt, & vicenis diebus incubant. Pullos quamprimùm volandi facultatem nacti sunt, nido expellunt. Albertus ait: *Accipitres pullos suos volantes cibant ferè mensis spatio, & postea recedunt ab eis. Et docent eos capere aves, quas vivas adferunt & coram*

eis

eis dimittunt, incitantq; pullos ad capiendum. Ubi autem perfectè jam volare, & ad capiendum idonei fuerint, ejiciunt aut relinquunt eos atq; deserunt.

IV. Quænam sensatio?

℞. Visu & memoriâ valent. Solem ut aquilæ oculis intentis conspiciunt. E locis etiam altissimis speculantur prædam, quam toto impetu prosternunt. Informantur â magistris, quorũ voces audiunt, jussaq; capessunt. Gaudẽt hominũ consortio, eorũq; affectant quodammodo consuetudinem. Dociles sunt admodum, & nutui hominum obtemperant quàm promptissimè. Ad omne venationis obsequium parati sunt, Dominis suis ubique præstantes obedientiam ac reverentiam.

V. Quid de appetitu & affectibus?

℞. Animal vorax, audax, & iracundum est. Calidam & siccam habet temperiem, quam audacia sequitur & iracundia. Odium naturale est inter accipitrem & gallinas. Gallinæ acutam accipitris vocem cùm percipiunt, fugiunt, & quàm ocyssimè queunt, sese occultant. Pulli quoque gallinacei vix ovo exclusi conspectum ê longinquo accipitrem, horrent & fugâ sibi consulunt. Putat Plinius, *ova vitiari si gallinæ vocem acci-*

pitris audierint, dum incubant. Sed ex more suo, â necessario progreditur ad nimium, cum nulli ê gallina in ovum sint ducti.

VI. Quid de motu?

℞. Volatus & velocissimus, & altissimus est. Sicut rapacia omnia rapidissimi pernicissimique sunt volatûs. Tam altum habent volatum, ut visum humanum effugiant. Et ex altitudine illâ prædam in terris conspiciunt, eamque rapidissimæ sagittæ instar petunt. Nonnunquam in aëre se suspendunt resupini. Nam alas caudamque deorsum expandunt, in aëre hærent & ungvibus rostroque contra fortiorem ac superiorem dimicant.

VII. Quænam propria affectio sit?

℞. Vocem habet variam pro affectuum ratione. Aliam cum irascitur, aliam cum blanditur, aliam cum cibum quærit, aliam cum pædam invenit. Lucretius ait:

Accipitres atq; ossifragæ, mergiq; marinis
Fluctibus in salsis victum vitamq; petentes,
Longè alias alio faciunt in tempore voces.

Clamosam tamen & acutam admodum vocem habet. Dicitur specialiter pipare, juxta Autoris philomelæ versum:

Accipiter pipat, mulvius hiansq; lipat.

I. Accipiter acceptus est magnatib9.

Sylvestris & rapax avis familiaris atque domestica fit homini. E manu heri sui egreditur, aves ad nubes usque persequitur, & fessa ad manum Domini regreditur. Vociferantibus aucupibus, & dimicantem ad pugnam fortius urgendam hortantibus, ferocissimam se præbet, & magna impetu hostem persequitur, prædamque reportat. Incredibilem res ea adfert exercenti voluptatem, nec parvam, si ob quæstum fiat, utilitatem. Hinc Principes & Magnates avem habent in deliciis, & ad summum dignitatis evexêre fastigium.

II. Accipitres ejusdem generis non sunt.

Accipiter ab accipiendo dicitur Latinis, & avidam, cupidam, ac rapacem avem notat. Germanis vocatur Habich / quam in rem egregia Aldrovandi extant verba. *Germanorum*, inquit, *lingua locupletissima, ac propriis omnium rerum vocabulis, si quæ alia, ditissima, quam nulla hactenus alieni idiomatis seu peregrini confusio corrupit, adeoq; sincera hanc vocem Hapich, vel Habich pro accipitre in genere usurpat, quam si examini subjicere,*

jicere, etymologiamq; ejus curiosè indagare libet, multò exactiùs rei significatæ, ut pleraq; hujus linguæ vocabula alia, naturā exprimere comperiemus, quàm vel accipiter latinis, vel aliarum gentium hujus avis quævis vernacula nomina &c. Cæterum amplissima est accipitrum familia, & Asturem seu stellarem, palumbarium seu falconem columbarium, Fringillarium seu Nisum der Sperber / Circum, Æsalonem, Tinnunculum, Buteonem seu triorchiem, subbuteonem & alia genera complectitur. Omnes hæ aves conveniunt quâdam cùm interna, tùm externa ratione, quanquam in nonnullis differant maximè.

III. Panis accipitri lethalis non est.

Fruges respuunt accipitres & aliæ rapaces aves. Carne gallinarum, columbarum, anatum & anserum delectantur. Hinc ab Augustino scriptum est: *panis hominem alit, accipitrem necat.* Verum nihil contemnit jejunus stomachus, & fames dulcia reddit omnia præter seipsam. Fame coacti vultures non panem solum ac fruges, sed ipsa quoque stercora deglutiunt. Artis etiam magna vis est, & nihil majus assuetudine. Arte factum, ut suppetente carne rejecerint eam & panem devorarint accipitres.

Sicut

Sicut taurus primò aratrum detrectat, assuefactus fert benè, quod mutare nequit.

Ac veluti primò taurus detrectat aratra
Post venit assueto mollis ad arva jugo.

CAPUT IV.

De Vulture

Præceptum.

Vultur eſt avis pulpans, vorax, audax, olfactu & memoriâ valens, volatum tardum & humilem habens.

Quæſtiones

I. *Quodnam vulturis nutrimentum?*

℞. Nutritur cadaveribus, imprimis humanis. Homines qui propter ſcelera honore ſepulchri indigni judicabantur olim in agris inhumati canibus, corvis & vulturibus relinquebantur. Incredibilis vulturis eſt voracitas ob quam famoſus ſemper fuit. Hinc proverbium: *Vulture edacior*, An parcat viventibus, diſceptatum eſt. Sed experientia confirmatum vivas cùm volucres, tùm quadrupedes eum devoraſſe.

II. *Quænam magnitudo?*

℞. Magna moles corporis eſt, & aquilam nonnun-

nonnunquam ſesqui altera proportione excedit. Roſtrum habet aduncum, oculos fœdos ac torvos, pennas in capite & collo parvas. Guttur longum eſt & capaciſſimum, crura hirſuta & cutis craſſa. Alarum pars interior vellere tecta eſt, ſecus ac aliis ſpeciebus, quibus nuda contigit.

III. *Quænam generatio?*

℞. Magna vulturis libido eſt, quâ tentatæ fœminæ, ſi mares abſint inter ſeſe ſaliunt. Exiſtimant multi ſubventanea ova in cæteris irrita eſſe, at in vulturibus fœcunditate inſignia. Ælianus ſcribit: *vulturem non naſci marem ajunt, ſed fœminas omnes generari, quam rem non ignorantes hæ beſtiæ, pullorumq́ ſolitudinem ac inopiam timentes ad gignendos pullos talia machinantur. Adverſæ Auſtro volant, vel ſi Auſter non ſpiret, ad Eurum ventum oris hiatu ſe pandunt. Spiritus venti influens, ipſas implet.* Sed recitaſſe hæc eſt refutaſſe.

IV. *Quænam ſenſatio?*

℞. Acutum habet viſum, ut ex alto conſpiciat, quæ multâ montium obſcuritate celantur. Olfactu verò maximè celebris eſt, juxta verſum:

Nos aper auditu præcellit, aranea tactu:
Vultur odoratu, lynx viſu, ſimia guſtu.

Modum

Modum verò non tàm per spiritales qualitates, qnàm per effluvia explicandum censemus. Cadaver innumeras spargit atomos, quæ aërem replent. Integer exercitus omnes tractus replet, si occisus resolutus fuerit. Hinc ultra maria, quin & *ultra quingenta millia passuum* putorem cadaverum percipere vultures dicuntur.

V. Quid de affectibus?

℞. Amat fœtida, fugit suaveolentia. Mirum in modum capitur odore cadaverum, unguenta tantopere abhorret, ut eorum odore perire dicatur. Similis Scarabæo est, qui fœtidissima excrementa amat, unguenta ac rosas fugit.

VI. Quid de motu?

℞. Tardum ac pigrum habet motum, & vix tertio aut quarto nisu in altum tòllitur. Fit hoc ob magnitudinem & gravitatem corporis. Aldrovandus ait: *Reverà difficulter admodum sese humo tollit, quemadmodum & struthio camelus, nimio corporis pondere prægravatus, non volare, sed alarum remigio cursum promovere videtur. Sic cum in aërem sublatus est, tardum etiam volatum exercet: quem scitissimè Aristophanes ea de causa natationem quandam vocare videtur, quod lento gradu per aëra evectus, veluti na-*

tare in nubibus videatur. Unde ei γαμψοὶ ἀεροφνήχεις dicuntur vultures.

VII. Quænam propria affectio?

℞. Quoad vocem, proprio nomine, pulpare dicitur, communi, clangere. Ita Aldrovandus: *Vultures cum vocem edunt, proprio vocabulo pulpare dicuntur, ut Ovidius, seu quisquis est, Philomelæ autor, testatur illo versu:*

Dum clangunt aquilæ, vultur pulpare probatur.

Et Thomas Rhodinus in eo libello, quem Abyssum stellarum inscripsit, inquit: *vultur pulpans, accipiter pipans. Homerus tamen eos dicit clangere.*

Axiomata.

I. *Vultur sagax est?*

Per longa locorum intervalla sentit cadavera. Hinc proverbium: *Vulture sagacior.* De eo, quem dapum odor facilè allicit, qui nidorem quemvis præsentit. Quidam eo progressi sunt, ut cadavera futura præsentire vultures credant. Unde versus:

Hanc volucrem narrant luces tres nosse cadaver
Venturum, olfactu tam viget hæc volucris.

Sed olfactus rerum præsentium, non futurarum

rarum eſt. Ubi nullum cadaver, ibi nullus cadaveris odor, nullaque odoris perceptio.

II. *Vultures ejusdem generis non ſunt.*

Duo genera dat Ariſtoteles: unum parvum & albicans, alterum majus & cinereum. Numerum augent recentiores, & quatuor genera deſcribit Aldrovandus. *Primò dat vulturem cinereum* Aſchenfarben geyer / ſecundò *Dæticum* Braunen geyer. Tertiò *leporinum* Haſen geyer. Quartò *aureum* Gold geyer.

CAPUT V.

De Struthio camelo

Præceptum.

Struthio camelus eſt avis lugens, maxima, ſtolida, greſſum habens, & ova ſua in arena condens.

Quæſtiones

I. *Quænam nutritio?*

℞. Nutritur ſeminibus, & ſine delectu ſæpè quicquid offertur, devorat. Ferro nutriri creditur communiter, ſed nec ratio permit-

permittit, nec experientia probat. A vivente quod non eſt, viventi in nutrimentum non cedit. Albertus ait: *Struthiocamelum ferunt ferrum edere & concoquere, quod ego non ſum expertus: Nam ferrum à me pluribus hujus generis avibus objectum eſt, quod illi devorare noluerunt. Oſſa tamen magna in breves partes truncata & lapides avidè comederunt.* Aldrovandus ait: *Ego ferri fruſtula deglutire, dum Tridenti eſſem, obſervavi, ſed quæ incocta rurſus excerneret.*

II. *Quænam magnitudo?*

℞. Omnium maxima avis eſt, & Plinio equitis inſidentis equo altitudinem excedere dicitur. Quod eo accipiunt modo autores, quatenus collum, quantum poteſt erigit. Roſtrum habet exiguum, ſed acutum & validum. Caput anſerinum eſt, & parvum ac cerebrum in eo fermè nullum. Collum & caput plumis carent, exiguis pilis tantum flavent. Collum autem longiſſimum eſt, quo Camelum imitari poteſt. Longa etiam crura ſunt & carnoſa, camelorum cruribus ſimilia. Pedes in ungulas duas diviſi ſunt: ſicut equorum, boum & vaccarum. Pennæ in dorſo nigerrimæ ſunt maribus, fœminis fuſcæ & molles. In cauda ſubalbidæ maribus, ſubfuſcæ fœminis.

Varie-

Varietatem colorum cum habent, artis non naturæ inventum est.

III. *Quænam generatio?*

℞. Libidinosum animal est, & multa edit ova durissima & maxima. His autem non incubat, sed in arena condit ea, ac discedit. Ex sabulo nidum humilem construit in terram & aggere munit, ne cadente pluviâ, obruatur aqua. Solis calore ex ovis tandem excluduntur pulli. In scriptura hæc extant: *Struthio quando ova sua derelinquit in terrâ, tu forsitan in pulvere calefacies ea? Obliviscitur, quod pes conculcet ea, aut bestia agri conterat. Struthio dura est in pullos suos, quasi non sint sui, frustra laboravit nullo timore cogente. Privavit enim eam Deus sapientiâ, nec dedit illi intelligentiam.*

IV. Quid de sensu?

℞. Nihil quod excellens sit, occurrit. Caput enim habet exiguum, & cerebrum fermè nullum. Hinc stolida avis est, nec judicio, nec memoria valens. Manus hominum effugere cum vult, caput inter arbusta & umbrosa loca condit, & sic toto corpore latere se existimat. *Scilicet quos ipsa non videt, ab iis nec videri seipsam putat.* Secura de capite, tota cum capite capitur.

V. *Quid de appetitu & affectibus?*

℞. Vorax avis eſt, & omnia ingerit. Neſcit diſcrimen boni & mali, ſalubris & inſalubris. Ovorum ſuorum non habet curam, ſed eorum obliviſcitur, & alienis, quæ fortè invenerit, incubat, undè excluſi pulli miſerè lamentantur parentibus orbati. Cum equo naturale diſſidium habere dicitur, & ab eodem infeſtari viciſſim.

VI. Quid de motu?

℞. Greſſum habet potius, quàm volatum. Magna enim corporis moles, ne in ſublimè feratur, impedit. Pennas habet, non ut volantem dirigant, ſed ut currentem adjuvent. Similes magis quadrupedum pilis, quam avium plumis ſunt. Currit autem celerrimè à venatoribus cum urgetur, & alas ad modum veli erigit. Non autem ſpes omnis in fuga eſt, ſed currens pedibus lapides arripit, retroque in venatores ejaculatur.

VII. Quænam propria affectio ſit?

℞. Raro vox ejus auditur, & cum auditur luctum ac ululatum refert. Pulli maximè à parentibus deſerti lugere ac ululare dicuntur. Hinc in ſacro codice Dominus ait: *Faciam planctum Draconis, & luctum*

ſicut

ſicut filiæ ſtruthionis. Et alibi: *Frater fui Draconum, & ſocius filiorum ſtruthionis.*

Axiomata.

I. *Vox Struthio cameli ſimilitudinem notat.*

Parvæ avis nomen gerere, videtur avis maxima. Plerique omnes per Antiphraſin ac Ironiam quandam factum putant. Sicut bellum quaſi minimè bellum. ϛρȣθός enim dicunt paſſer eſt: ϛρȣθίον paſſerculus. Cardanus ait: *Struthio paſſerculus dicitur Græcè, quaſi per Ironiam nomine compoſito, velut ſi quis gigantem pygmæum diceret ſimul, vel homunculum gigantem.* Rejicit hoc Scaliger, nec ſine cauſa. *Nominis rationem*, inquit, *ſubtilius enucleare licet ê veterum monumentis. ϛρȣθὸν priſci non paſſerem vocabant, ſed gallinam. Id quod etiam de Nicandro, qui deſitarum affectavit uſum vocum, deprehendes. Et fortaſsè aves omnes quas βαρείας dicit Ariſtoteles.* Scaligerum ſequitur Becmannus, cujus hæc ſunt verba: ϛρȣθὸς paſſer eſt: ϛρȣθίον *paſſerculus. Quî autem magna illa avis æq; vocatur Struthio, Struthio camelus,* ϛρȣθοκάμηλος? *Quantum memini illa nunquam ita nudè vocatur Struthio:* verum ἐκ προθέσεως. Vel ϛρȣθὸς μέγας vel ϛρȣθὸς λιβυκὸς; vel ϛρȣθοκάμηλος. ϛρȣθὸς *quidem:*

cum id nomen generatim Priscis fuerit idem, quod ales, aut etiam gallina. Colligere est ê citatis his, Struthio camelum notare avem Camelo similem. Longissima crura habet, sicut Camelus. Carnosa crura & crebris corticibus intecta habet, sicut Camelus. Pedes in ungulas binas divisos habet, sicut Camelus. Longissimum collum habet, sicut Camelus. Solidissimam carnem habet, sicut Camelus.

II. *Struthio camelus avis est.*

Ad gressilium potiùs, quàm volatilium ordinē, moles corporis eum transfert. Pedes etiam non in digitos, ut aliarum avium, sed in ungulas, ut equorum & boum divisi sunt. Habet insuper palpebras avibus negatas: non habet volatum avibus propriè tributum. Sed in avium censu est, cum tota corporis forma avem referat. Bipes est, habet alas & pennas, rostrum, caudam, ova & alia. A scriptura quoque inter aves, easque immundas recensetur. Si non convenit satis cum cæteris, habeat symbolum: *diversâ ab aliis naturâ valemus.*

III. *Struthio camelus pulcherrima avis non est.*

Multi sunt in pennarum Struthionis ostenta-

ſtentatione milites & mercatores. Candidas, nigras, rubras, virides & cæruleas exhibent. Qua diverſitate pulcherrima fit avis, ſed ignorantibus. Scaliger ad Cardanum ſcribit: *Majorem riſum movent colores, quos ab infectorum officinis in apothecas naturæ tranſtuliſti. Quis enim te non rideat illa venditantem. Hoſce colores, quos in galeis infigunt nativos eſſe Struthio cameli. Omnes enim ê fuſco & albo picti ſunt: ut mihi dixerunt multi mercatores Africani. Quod ut melius intelligerem, Ciconiæ colori compararunt.*

CAPUT VI.

De Grue

Præceptum

Grus eſt avis gruens, prudens, ſocietatis amans, ordinem inter volandum obſervans.

Quæſtiones

I. Quodnam gruis nutrimentum ſit?

℞. Frugibus nutriuntur anſerum ferinorum more. Ingentia inferunt damna agris, dum eos noviter tritico ſatos depaſcuntur.

Gratiam aliquam rependere dicuntur colonis, cum & ſerpentibus veſcantur. Quemadmodum ciconiæ â ſerpentibus liberant Theſſaliæ incolas, ſic idem factitant grues. Lapides etiam devorare, & aurum revomere dicuntur. Sed ineptiæ ineptiis tegendæ; mendacia mendaciis.

II. Quænam magnitudo?

℞. Valdè augetur, adeò ut viri mediocris magnitudinem referat. Collum duos dodrantes longum eſt: altitudo ab imo pedis ad tergum ſummum quatuor ferè dodrantes habet. Helluo quidam optavit ſibi collum gruis, ut majori cum voluptate eſcam ingereret. Pennæ in alis longiores ſunt, quas milites ornatus gratia pileis addunt. Nigricant autem natura ſua, ſed arte nunc flavæ, nunc aureæ formantur.

III. *Quænam generatio?*

℞. Fœminæ non conſidentes, ſed ſtantes coëunt. Pariunt ova bina, & inter ea lapidem ponunt juxta Albertum. Non certi generis, ſed quemcunque fortè invenerint. De aquila ferunt, quod lapidem Alitem inferat nido. Et hujus lapidis eam eſſe vim ſcribunt, ut qualitate occultâ ſerviat parturientibus. Admotum enim femori parturientis,

rientis, partum juvare: brachio verò gravidæ junctum, fœtum in utero servare ne excidat. Delectum hanc non habent grues. Fermè sicut gallinæ pariunt lubentius, si ovum aut lapidem ovo similem in nido reperiant.

IV. *Quænam sensatio.*

℞. Visu non parum valent, seminaque in agris sparsa accuratè seligunt. Hinc granilegæ dicuntur, quia grana legere solent. Tactum etiam exquisitum habent. Frigus enim præsentiunt, & maturè ê frigidioribus locis in calidiora peregrinantur.

V. *Qualis motus?*

℞. Volatum habent altissimum & ordinatissimum. Sive enim volent, sive pascentur se non separant, sed conjungunt. Hinc verbum *congruere à gruibus dictum putant.* Et sub duce quodam cum aquila, & aliis rapacibus avibus prælia gerunt. Dux ætate & experientia reliquos superat, bellaque & itinera sæpius agit. In medio constituunt juniores ac imperitiores. Agmen claudunt ætate & calliditate insignes.

VI *Qualis affectus?*

℞. Amant sese mutuò & in prospera & in adversa fortuna. In pullos tantes amor est.

ut mas & fœmina certent de educandis istis. Fortem habent animum & ad prælia subeunda paratissimum. Nulla tamen in istis avaritia, nulla injustitia, nulla invadendi ac prædandi cupiditas.

VII. Quænam affectio propria.

℞. Grus â gruendo nomen accepisse dicitur. Ut enim sues dicuntur grunnire; ita grues gruere. In genere etiam clangor & clamor gruibus tribuitur. Magno enim conatu vociferantur.

——— — — Atq; æthera tranant
Cum sonitu, fugiuntq; Notos clamore secundo.

Axiomata

I. *Grues aves æstivæ sunt.*

Hyeme ingruente avolant & peregrinantur, Thracia patria est, quam mutant ob inclementiam hyemis. Tendunt in Ægyptum ac Æthiopiam, ab extremis ad extrema. Sacra Scriptura dicit: *Etiam Ciconia in cœlo cognovit tempus suum, & turtur, & grus, & hirundo observant tempus adventus sui: populus autem meus non novit judicium Jehovæ.*

II. Grues cum pygmæis non pugnant.

Aristo-

Aristotelis, *Plinii*, *Alberti* & aliorum assertio est, grues pugnare cum pygmæis. Res ea multis habita est pro figmento, pro mendacio. Aldrovandus air: *Cùm pygmæos dari negemus, grues etiam cum iis bellum gerere, ut fabulantur, negabimus, & tam pertinaciter negabimus, ut ne jurantibus credamus. Scilicet hominum narrata assertionis fundamenta sunt. At quorum hominum? Primùm Poëtarum: post peregrinantium, sed*

----- ---- Pictoribus atq; poëtis
Quodlibet audendi semper fuit æqua potestas.

Peregrinantes verò fidem perdiderunt jam dudum. Et affirmare non veretur Strabo, universos Indiæ scriptores fabulamenta scriptis commendasse, fidemq; istis abnegandam esse.

CAPUT VII.
De Ciconia

Præceptum.

Ciconia est avis glotterans, prudens, casta & justa.

Quæstiones.

I. Quodnam nutrimentum ciconiæ sit?

 ℞. Nu-

℞. Nutritur ranis, lacertis, bufonibus, ſerpentibus. Hinc ſtagna amat, & hortos, & prata, aliaque irrigua loca. Quondam in Theſſalia magna afficiebantur pænâ ciconiarum occiſores. Serpentibus enim mirum in modum ſcatebant ſtagnar.

II. Quænam magnitudo?

℞: Augetur valdè & crura habet longa, longum collum, longum roſtrum. Pennæ albæ ſunt, nigris diſtinctæ. Roſtrum craſſum eſt & fuſci coloris. Non multum habet carnis, pennarum autem copia magna eſt, cauda brevis, ad volatum minus apta.

III. Quænam generatio?

℞. Ciconia caſta eſt, & veneri non indulget, niſi in nido. Ovis non fœmina tantum, ſed & mas incubat. Spatio menſis abſolvitur incubatio. Interdum ovum aut pullum quoque ejiciunt nido, famem metuentes. Cum adoleſcunt pulli, educuntur â parentibus, ut ipſimet quærant victum.

IV. Quænam ſenſatio?

℞. Frigus præſentiunt, undè â nobis avolant, loca calida petunt. Alias etiam tempeſtates ſentiunt antequam veniunt. Cùm enim imminent, in nidum medium ambobus pedibus ſe confeſtim ſiſtunt, triſti ha-

bitu

bitu pennas diffundunt, roſtrum in pectus condunt, plumas ceu barbam promittunt, vultumque demiſſum eò obvertunt, undè tempeſtas ingruit.

V. Qualis affectus?

R. Odium habent cum ſerpentibus, bufonibus, veſpertilionibus, Virgilius ait:

Candida venit avis: longis invisa colubris.

Ælianus ſcribit: *Ciconia non modo magno veſpertilionis tenetur odio: ſed hæc etiam illius.*

VI. Qualis motus?

R. Volatum habent nunc altiorem, nunc humiliorem, nunc velociorem, nunc tardiorem. Dum volat, pedibus moderatur iter, velut gubernaculô nauta. Et uni innititur pedi plerumque cùm vigilat, uni etiam cùm dormit, caputque humero alteri imponit.

VI. Quænam affectio?

R. Ciconia avis glotterans eſt. Linguæ enim & roſtri motione glotterat. Et roſtrum modo in hoc, modo in illud latus, modo in pectus, modo in tergum jacit, cum crepitat. Verſus eſt:

Glotterat immenſa de turre ciconia roſtro.

Axiomata

I. Ciconia avis æſtiva eſt.

Ut grues sic & ciconiæ fugiunt inclementiam frigoris. Abituræ in certis locis congregantur, & more gruum, gregatim discedunt. Noctu id faciunt non interdiu. Manè circumvolitant & non tàm redire, quàm rediisse animadvertunrur.

II. Ciconiæ carent vitiis, præstant virtutibus.

Prosunt omnibus Ciconiæ, nocent paucis. Columbas non dilaniant ut accipitres. Gallinas non rapiunt ut milvi. Non vescuntur cadaveribus ut vultures. Non in conspectu hominum congrediuntur, ut anates. Non furto res auferunt ut corvi: sed justitiam, castitatem, prudentiam & omnem virtutem exercent.

CAPUT VIII.

De Ardea

Præceptum

Ardea est avis clangens, vorax, sagax, animosa, arduum habens volatum.

Quæstiones.

I. *Quodnam nutrimentum sit?*

℞. Devorat pisces, non minores tantùm, sed

ſed integras anguillas, alioſque majores. Oſtreis etiam inſidiantur, quorum carne delectantur maximè. Ingrediuntur aquas, & facili negotio venantur piſces. Majores aquæ ſi fuerint, ſtantes in littore piſces, quos devorent, expectant. Accurrunt enim illi, nidore pedum allecti, & præda fiunt animali voraci. *Hinc piſcium inescatores ardeæ adipem emunt, piſcesq; alliciunt. Cenſent quidam, piſces manibus comprehendi poſſe, ſi ardeæ oleo inungantur.*

II. Quænam magnitudo?

℞. Corpus parvum non eſt, ſed ad accipitris quantitatem proximè accedit. Roſtrum longum eſt, cavum & capiendis piſcibus aptum. Collum longum habet & involutum. Crura etiam longa ſunt, & digiti pedum terni. Corpus totum macilentum eſt, tenue & leve.

III. Quænam generatio?

℞. Dicunt ardeas tanto coire dolore, ut lachrymas emittant ſangvineas: fœmellas etiam ſummo cum dolore parere: *Sed vidit Albertus coire ardeas & ova parere, lachrymas illas non vidit, neq; dolorem tantum obſervavit. Lachrymæ etiam ad bruta non referendæ ſunt: & ſi difficilis partus primus, faciliores cæteri erunt.*

IV. Quænam sensatio?

℞. Præsentiunt tempestatem, quâ imminente multo cum clangore avolant. Aldrovandus supra nubes sese efferre scribit, dum inquit: *Profectò longe magis in eo animali admirandum est, quòd imminente pluviâ supra nubes evolet, ac si planè calleat, â nubibus pluvias oriri: qua in re cæteris avibus multò prudentior est, quæ quidem futuras jamjam pluvias optimè præsagiunt, sed eas vitare nequeunt, quod facit ardea, dum supra nubes pluviæ fomenta quam altissimo volatu sese effert, ut inter alios plerosq; gravissimos autores testatum reliquit Virgilius:*

----- ----- ------ Notasque paludes
Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.

V. Quales affectus?

℞. Ardeam amant cornices, odio habent aquilæ, accipitres, falcones, alaudæ. Inimicam etiam vulpem habet, â qua capitur & devoratur. In pugna ardeæ & accipitris multa fiunt admiratione digna. In maximis angustiis ardea anum opponit accipitri, & excrementis pennas istius conspurcat. Quascunque attigerit, corrumpuntur & comburuntur.

VI. Qua-

VI. Qualis motus?

℞. Arduum habet volatum, unde & dictam ardeam putant. Volat autem collo contracto, non exporrecto, ut anseres. Gregatim non volat, licet gregatim nidificet. Pullis enim ejus insidiantur accipitres & aliæ aves rapaces. His igitur resistere ut possint semper ardeæ complures simul circa nidos versantur.

VII. Quænam affectio?

℞. Clangens avis dicitur. Differt verò clangor hic ab aquilæ clangore. Gravior enim aquilæ clangor est, levior ardeæ.

Axiomata.

I. *Ardea avis diversorum generum est.*

Ardea Græcè ἐρωδιὸς dicitur, & â Græco per syncopen factam Latinam vocem quidam conjiciunt. Germanis vocatur ein Reyger. Dantur autem ardeæ variæ: *cinerea* Aschen farben Reyger/ *alba* weisser Reyger & hæc vel major vel minor: *castanei coloris* Castanien farben Reyger: *ardea asterea seu stellaris* Rohrdummel.

II. *Ardea præsaga futurorum est.*

Quatuor modis hoc præstat. Cum caput

put pectori imponit, cum altum volat: cum plus ſolito obſtrepera eſt; cum mediis in arvis aut arenis triſtis reſidet. Infirmum enim corpus habet, & ob raritatem cutis ab effluviis in aëre hærentibus facilè afficitur. Hinc dolorem variis geſtibus prodit, & futuram tempeſtatem vitare conatur.

CAPUT IX.

De Pelecano.

Præceptum

Pelecanus eſt avis boans, vorax, ſolitudinem amans, humilem habens volatum.

Quæſtiones

I. *Quodnam Pelecani nutrimentum ſit?*

℞. Nutritur piſcibus, ſerpentibus, vermibus, & arundinum ramentis. Capturus piſces non toto corpore mergitur, ſed in caput præcipitanter volvitur, collum ſubindè demittit, dorſo interim ſupra aquas eminente, piſcemque obvium ampliſſima fauce exceptum devorat.

II. *Quænam magnitudo?*

℞. Cor-

℞. Corporis magnitudine æqualis cygno aut anseri est. Pennæ sunt longæ & foris albicant, in fundo rubrum colorem ostendunt. Collum longum est, longum rostrum, crura brevia. Alæ longissimæ sunt, in extremitate summa nigræ. A posteriore rostri parte datur ingluvies, velut sacculus propendens. Mira hujus est capacitas, adeò ut in hoc utero parvulus puer Æthiops aliquando inventus sit.

III. *Quænam generatio?*

℞. Avis peregrina & incognita est. De ovis & incubatione pauca dant autores. In terra nidificare & serobem facere dicitur. Incubant ibi ovis anserinis æqualibus. In pullis enutriendis singularis occurrit benevolentia. Aliunde si non suppetit cibus, esculenta quæ prius sumserunt, revomunt.

IV. Quænam sensatio?

℞. De sensibus nihil dignum notatu occurrit. Inhabitat enim loca ab hominum consortio remota, paludes, fluvias & maria. Undè literæ sacræ Davidem *Pelecano similem tradunt, cum errabundus per solitaria loca fugit.*

V. Quinam affectus?

℞. Pullos amat mirificè, & ignem circa nidum

nidum à venatoribus excitatum, non absque vitæ periculo extinguit. Aldrovandus ſcribit: *Animoſi atq; imperterriti ante omnia animantia leones: illi tamen tàm feroces, tàm invicti, tanto corporis animiq; vigore præditi, conſternantur ſtatim ad unius prætentæ faculæ conſpectum; præq; timore propemodum exanimaſcunt. Videt Pelecanus ignem, cujus non ignorat vehementiam, audacter accedit: ardorem in membra ſingula intolerabili cruciatu penetrantem ſentit, neq; loco dimovetur: exuritur pene tota; neq; tantillum quidem conſternatur, patientiſſimaq; conſtantia vigens ſaluti filiorum intenta potius, quam ſuæ mortis genere omnium atrociſſimo conficitur; tanta in ea charitas, tantus amor, tanta vis pietatis eluceſcit: & quiſpiam audebit eam ſtuporis inſimulare, & maleferiatam avem dicere?*

VI. Qualis motus?

℟. Altum volatum non habet, ſed petit ima, innatat aquæ, roſtroque in fundum demiſſo piſces extrahit. Volant nunc ſoli nunc gregatim. Cum volant, ſonum alis edunt, ſicut cygni.

VII. Quænam affectio?

℟. Pelecanus boare dicitur. Vocem enim habe

habet torvam boatui non absimilem. Undè & Onocrotalus dicitur, quia voce rudentem asinum refert.

Axiomata

I. *Pelecani descriptiones variæ sunt.*

Nomen est â Græco πελεκάω, rodo. Rostro enim rodit arbores. Aliis dicitur, quod pellem habeat canam, seu plumas albas. Quam Etymologiam ridiculam vocat Aldrovandus. Nunc describitur per ingluviem illam maximam & vocem absurdam. Undè alio nomine Onocrotalus dicitur â voce asini, Germanicè Kropffvogel Nunc sub ardeæ stellaris specie notatur, quæ ingluvie caret, nec aquis innatat. Nunc Platea dicitur & Palmipes â Plinio & Gaza. Germanicè der Löffler / die Löffelganß. Nunc sub specie avis pectus vulnerantis depingitur. Undè Aldrovando dicitur der Mahler. oder gemeine Pöbelspelican. Vulgaris & vana descriptio ultima: minus accurata secunda.

II. *Pelecanus pictorum & antiquorum nonnullorum figmentum est.*

Pictores Pelecanum adunco pingunt rostro, pectus sauciantem, & pullis mortuis

tuis sanguinem effluentem communicantem, qui ore hiante recepto sangvine vivificentur & restituantur. Hieronymus scribit: *Pelecanum cum suos liberos â serpente occisos invenit, lugere, & se & latera sua percutere, & excusso sanguine corpora mortuorum in vitam revocare.* Dicit Aldrovandus: *Ego profectò, ne juranti ea credam.* Dicimus nos: A morte ad vitam non datur regressus per naturam.

CAPUT X.
De Cygno

Præceptum.

Cygnus est avis drensans, candida, robusta, animosa, natatum magis quàm volatum amans.

Quæstiones.

I. Quænam nutritio?

℞. Vivit herbis & granis. Carnibus non vescitur nisi in pugna, ubi ex iracundia alter alterum devorat. Aristoteles ait: *Oloribus, ut alter alterum devoret: in more est, maximè involucrum genere.*

II. Quænam magnitudo?

℞. Formâ anseri similis est, sed multo major.

jor totus candidus, pedibus nigris. Pennas habet mollissimas, quæ â mollibus in lectis expetuntur maximè. Rostrum latum & in extremitate obtusum est, serratum falcisq; in modum dentatum. Collum longissimum est, longissimæ alarum pennæ, cauda brevior. Corpus magnum est, multâ carne præditum. Undè aquila magnum cernens cygnum, aves minores dimittit. Unum enim cygni corpus ventrem famelicum exsaturat melius, quàm decem ac plura aliarum volucrum.

III. Quænam generatio?

R. Semel anno parit, idque initio veris. Libidinis tempore colla mares applicant fœminis, & fœminæ maribus, amplexandi gratia. Post mutuos illos amplexus mas fœminam conscendit. Facto congressu tum mas quàm fœmina aquis se immergunt. Plures producunt eosque speciosos fœtus. Ova sunt oblonga; testâ dura obducta.

IV. Qualis sensatio?

R. In sensu nec excessum, nec defectum habent. Aquis delectantur maximè, commoranturque in lacubus, paludibus, & stagnis. Præferunt stagna fluminibus, præ-

 sertim

ſertim cum impetu labentibus. Quietiora enim ſunt ſtagna, natatumque non impediunt.

V. *Qualis affectus?*

R. Fortis eſt cygnus, & corpore & animo. Pugnat cum aquila, & vincit quandoque. Plures cygni unum aquilam ſi adoriuntur, ſuperant. Aquila unum cygnum â cæteris ſeparatum ſi offendit, vincit atque unguibus diſcerpit. Pugnam cygnus non incipit, ſed provocatus atque laceſſitus fortiter ſe defendit. Ex iracundia eò progreditur, ut cygnus cygnum devoret, & nec pullis, nec ovis parcat.

VI. *Qualis motus?*

R. Bene natant, malè ambulant, mediocriter volant. Malunt natare in aquis, quàm volitare in aëre. Natantes pedem alterum verſus caudam extendunt, ut illo tanquam velo utantur. Longius iter ſi abſolvendum, gregatim volant, gregatimque natant. Et poſteriores caput imponunt dorſo anteriorum.

VII. *Qualis affectio?*

R. Cygnus drenſare dicitur juxta verſum:

Grus gruit, inq; glomis cygni propè flumina drenſant.

Sibila-

Sibilare quoque dicuntur, sed cum anseribus atq; aliis vocem hanc habent communem.

Axiomata

I. *Cantio cygnea figmentum est.*

Cygnum vitæ suæ finem nosse, lætoque animo expectare, ac suavissima cantione funebre carmen sibimet canere credunt. Innumerabiles id statuunt Autores· *Homerus*, *Plato*, *Aristoteles*, *Cicero*, *Seneca*, *Virgilius*. *Lucretius* & alii. Laboriosissimus etiam *Aldrovandus*, ob unanimum omnium omnis ævi Scriptorum consensum, & ob arteriam asperam ad tubæ cantionem efformatam, dulce melos; præsertim morti vicinos cygnos cantare asserit. Sed nihil frequentius, quam multitudine; quam autoritate decipi. Et quam omnium literis demandata hæc cantio est; tam inaudita, nullius unquam audita fuit. Tristia etiam ac placida, ac taciturna ante obitum fiunt animalia: Si aptissimum instrumentum, si tubam elegantissimam nacti sunt cygni, cur vigentes, florentesque concessis non utuntur bonis? Placent verba Scaligeri, *De cygni verò*, inquit, *cantu suavissimo, quem*

cum mendaciorum parente Græcia jactare ausus es, ad Luciani tribunal, apud quem aliquid novi dicas: statuo te. Multitudo ingens ad Caratonum fluvium. Quid dicam tibi? Anseres sunt. Sic Scaliger cygnum canentem cum crepitante & sibilante ansere comparat. Lucianus, quem judicem constituit, nautas quæsivit, an cygni cantibus ac modulis indulgeant? Responderunt hi, se audivisse cygnos, qui incomptam & inamænam vocem ediderint. Adeò quidem ut corvos & graculos illis collatos Syrenas esse confirmare possint.

II. Candidus cygnus candoris exemplum est.

Candor cygni proprium dicitur. Proverbium est: *cygno rarior atro.* Et versus:

Rara avis in terris nigroq; simillima cygno.

Candori corporis candor animi respondet. Pacem habent cum omnibus avibus, & non nisi lacessitus pugnat. Pugnat autem fortiter, & ne bellicosissimæ quidem aquilæ cedit. Domi & foris ita se gerit, ut laudetur ab omnibus, culpetur â nullis. Summa laudum hæc est: *Cygnus benè nascitur, benè vivit, benè gignit, benè pugnat, benè senescit, benè moritur.*

CAPUT

CAPUT XI.

De Anſere

Præceptum

Anſer eſt avis gingriens, robuſta, timida, natationi magis, quàm volationi dedita.

Quæſtiones.

I. Quænam nutritio?

℞. Nutritur herbis, frumentis, oleribus. Quidquid fermè offendit, devorat, & in terris in aquis. Hinc & ruſticis imprimis gratus eſt, non tàm, quia magni fructus, quàm quia parvi oneris eſt.

II. Quænam augmentatio?

℞. Corpus magnum eſt, collum longum, roſtrum latum, craſſum, & ſerræ inſtar dentatum. Pes infimus latus eſt & planus, intercedentibus inter digitos membranis. Hinc palmipes, planipes, & latipes dicitur. Multa conſtat carne, quæ grata guſtui, ſed difficilis coctionis eſt, multisque ſcatet excrementis. Color non niger eſt, nec viridis, ſed vel albus, vel cinereus, vel ex utroque miſtus.

III. Quænam generatio?

℞. Avis verecunda est, & coit non frequenter, ut gallinæ & anates: non quovis anni tempore ut boves: non in omnium præsentia, ut sues & canes: sed plerumque seorsim in fluminibus & stagnis. Singulis maribus quinque debentur fœminæ, quæ pariunt duodecim ac plura ova. Incubat tantum fœmina, & excludit circa vigesimum octavum aut trigesimum diem. Præstat autem propria ova suis subjicere matribus cum aliena admittere nolunt.

IV. *Quænam sensatio?*

℞. Multum auditu valet, ut & cum apro certare possit. Tempestates præsentit, quas continuo clangore prænunciat. Multi ex osse pectoris ante solstitium hyemale colligunt, quàm sæva sit futura hyems; & quamdiu duratura. Si pectoris os clarum est, esis carnibus hyems erit rigida. Si spissum & opacum, nix plurima hyemsque tepida sequetur. Fides esto penes autores.

V. *Qualis affectus?*

℞. Animal timidum est, & ad quemvis strepitum exhorrescit. Sed cum commodo aliquo conjuncta timiditas est, quia præcavet pericula imminentia. Pro pullis autem dimicat animositate maxima. Tunc pecto-

pectoribus se percutiunt, alis diverberant, rostris hærent, clangoribus increpitant.

VI. *Qualis motus?*

R. Anceps animal est, terras & aquas amans.

Anser aquis gaudet, sylvis aper, aëre falco,

Minus valet alis, gravemque habet volatum. Volat autem exporrecto collo, sicut contracto ardea. Bene natat nec absque aquis facile degere potest. Mira in ipso pedum est volacitas. Quondam pedestri itinere in longinquas venêre regiones.

VII. *Qualis affectio?*

R. Clamare, canere, strepere, garrire, sibilare & gingrire dicuntur anseres. Maximè propria vox est gingritus das schnattern. Iterum iterumque strepitum hunc edunt, cum vorant, cum bibunt, cum ambulant, cum volant. *Hinc conventiculum mulierum, anserum more blaterantium vulgò forum anserinum* ein Gänsemarckt appellant.

Axiomata.

I. *Anser ferus & domesticus ejusdem sunt speciei.*

Eadem in iis essentia, eadem propria, eadem corporis structura. Mores sunt alii, ferique nunquam mansuescunt, domestici

 feris

feris interdum sese miscent. Caro ferorum domesticis præfertur, cùm minus scateat excrementis. Feri ac sylvestres hyeme imminente discedunt, & ut grues tum volandi duces, tùm somni custodes habent.

II. Anseres intelligunt voces suas.

Habent voces distinctas anseres, & alio modo accedentes, alio discedentes, alio peregrinos, alio familiares excipiunt. Diversi illi clamores aliud nihil quàm signa latentium affectuum sunt. Quod nobis vox articulata, illis inarticulata præstat.

III. Anser singularis prudentiæ non est.

Simplex est & stulta avis, parum habens ingenii. Fœminæ hominem minus sapientem prudentem anserum vocant eine kluge Ganß. Et versus est:

Cœlum, non animum mutant, qui transmare currunt.

Redditur: Es flog eine Ganß über den Rhein/ und kam Gigack wieder heim. Proverbium est: *Bibente ansere uno, bibit & alter.* Hoc est quod unus stultorum facit, omnes faciunt.

CAPUT XII.

De Pavone.

Præceptum

Pavo est avis pupillans, pulcherrima, superba, libidinosa.

Quæstiones

I. *Quænam nutritio?*

℞. Nutritur omnis generis frumentis, maximè hordeo. Ubi frequentiores agros sunt per vagantur, sponte se pascunt & vesperi altiores arbores petunt. *Sin pinguiores velis*, inquit Aldrovandus, *tunc hordeum liberaliter offeras; nam hordeo, quamvis alioquin omni frumento vescantur, inter cætera grana maximè oblectantur.*

II. *Quænam magnitudo pavonis?*

℞. Egregia est, sed pennarum potius, quam corporis aut carnis ratione. Caput exiguum est, collum longiusculum, dorsum maculis quamplurimis conspersum. In capite speciosa extat crista, quæ coronæ instar illud exornat, & non tàm ê pennis, quàm ê scapis tenerrimis viridescentibus conflata est. Unde Plinius ait: *Pavonis apicem crinitæ arbusculæ constituunt. Cauda* tantâ *colorum varietate, tantoq; oculorum*

 nitore

…itore ornata est, ut naturam nihil pulchrius fingere potuisse existimatum sit. Ita disposita est, ut in duas quasi dividatur, majorem & minorem. Et oculi pennarum instar gemmarum nitidissimarum omnium oculos in se convertunt. Magna tamen differentia inter mares & fœminas est. Pulchriores enim illi, hæ minus formosæ sunt.

III. Quænam generatio?

R. Pavo masculus salacissimus est, ut uni quatuor aut quinque famellæ concedendæ sint. Adeò libidine flagrat, ut incubantem etiam fœminam invadat atque ova frangat. Fœminæ ova pariunt duodecim non continuatis, sed binis aut ternis diebus interpositis. Enituntur autem ea plerumque noctu perticis insistentes. Fœnum igitur aut stramina inferenda stabulo, ne frangantur. Incubant dies viginti & septem aut viginti octo. Ut enim ter septeni dies dati generi gallinaceo: ita ternoveni pavonino generi.

IV. Quænam sensatio?

R. Præsentire venena & loca ubi recondita sunt, fugere dicuntur. De qua prærogativa Aldrovandus scribit: *Apud me fide carent, alii quibus lubet, fidem adhibeant. Cum plus solito clamitant, pluviam præsagire credun-*

creduntur. Paracelsus autem insolitum illum clamorem, mortem alicujus in domo, in qua habitat portendere autumat. Sicuti enim inquit vulturi â natura insitum est, cadaveris trans mare odorem percipere, & ad id se convertere: ita & pavones odorantur cadaver futurum. Sed nugamenta sunt, cum sensus versatur circa entia; non circa non entia.

V. Qualis affectus?

℞. Malevolum & invidum dicunt pavonem, quia tegit excrementa sua, ne cedant in hominum usum. Sed leve admodum argumentum hoc est, & vitium quærit, ubi posuit laudem natura prudens. Pavo munditiei studiosus ac sordium hostis est. Hinc excrementa tegit, ne apertæ exponantur luci. Idem feles, idem canes agere cernimus, absque invidiæ suspicione.

VI. Qualis motus?

℞. Parum volat, sed gressu majestatē quandam præ se fert. Non enim vulgarem habet incessum, sed tardum ac regium. Hinc comparatur cum Junone de qua Parœmia habet: *Junonem ingredi.* Dicitur de iis, qui spectari gaudent, & superbissimo incessu movent oculos & animos.

VII. Qua-

VII. Qualis affectio?

℞: Pupillare dicitur, undè versus:

Pupillat pavo, trinsat hirundo vaga.

Noctu expergefactus vociferatur, sed quo fine non constat. Persuadent sibi multi clamorem illum tristitiæ signum esse. In tenebris enim constitutum pavonem pulchritudinem suam cernere non posse eamque perdidisse existimare. Dicendum potiùs, tempestatis mutationem clamore suo indicare alitem prudentem.

Axiomata

I. *Pavo avis pulcherrima est.*

Pavoni formæ palmam ę volucribus dedit natura. *Nullam* inquit Cardanus, *avem pulchriorem pavone nostro fingere naturam posse credam.* Solon â rege Croeso purpurâ auroque ornato & in throno suo regali constituto, interrogatus, nunquid unquam speciosius quicquam spectasset? Respondit: pavones & phasianos venustiores sibi videri. Fabula est, aves plerasque in electione Regis pavoni ob pulchritudinem, majestatem, fastumque planè regium, imperium comittere voluisse. Sed corvos ac cornices aquilam, non tam ob formisitatem, regiumque splendorem quàm ob rapacita-

pacitatem ac tyrannidem, pavoni prætulisse.

II. *Pavo avis superbißima est.*

Formam suam ipse miratur, cum ac laudatur, magis magisq; componit gressus, & gemmantem ostentat caudam. Præclarè tenet, ubi formæ sita sit dignitas, hinc caudam elevat, undique expandit, seipsum circumagit, & quandam quasi pompam pulchritudinis agit & exercet. Nec ignorat solis fulgorem corporis pulchritudinem augere posse, undè isti se exponit, coloresque variis modis immutat, & quovis fermè gressu novam formositatis præbet speciem. Hinc Ovidius ait:

Laudatas ostendit avis junonia pennas,
Si tacitus spectes ipsa recondit opis.

III. *Pedes pavonis deformes non sunt.*

Pedes cinerei sunt, maculis nigris conspersi & calcaribus armati. Omnium fermè sententia est, *pedum deformitatem terrere avem, ut quoties conspiciat eos, contristetur & præ dolore vociferetur.* Cardanus ait: *Sentit pavo pulchritudinem suam, exclamatq; dum pedes intuetur, deformitatem eorum aspernatus.* Sed respondet Cardano Scaliger subtilis: *de pavone nostro plebeja narras. Con-*

spectâ

spectis cruribus, quod ea turpia sint, vociferari. Quis hoc tibi Cardane palam fecit? Quoties ipse sibi crura obtuetur, quare non semper, sed aliquando luget invisum à natura decus? Quoties evenit ei ut pascatur nec crura conspiciat sua. Ubi figat vestigium, nescit: nisi oculis captet locum, in quo ponat pedem. At eo spectaculo cum sit à primis assuetus annis, quid novi patitur in veteri memoriâ: Anicularum fabellæ sunt hæ, Cardane, à quibus, modo aliquid dicas, nusquam te abstinere video. Quid verò habeant ejus pedes obscœnitatis, haud equidem scio.

CAPUT XIII.

De
Gallo Pavone

Præceptum

Gallo pavo est avis crocitans, pulchra, superba, libidinosa, maximè cum pavone conveniens.

Quæstiones

I. *Quænam nutritio sit?*

℞. Nutritur hordeô & avenâ, instar gallinarum & anserum. In frigidis regionibus ægerrimè vivit, & non nisi maximo labore educatur. Ante *centum, & quod excurrit,*

annos

annos, delata avis hæc ex nova Indiâ in Europam est. Et cum carnem lautissimam ac laudatissimam habeat, nonnisi ingentibus sumptibus alitur.

II. Quænam magnitudo sit?

R. Magna avis est, & collo, & cruribus, & carne, & pennis. Collum non secus ac caput â plumis nudum est, & tantum pelle purpurescente obducitur. Caput durissimum est, constans appendiculâ quâdam carneâ. Contrahit hanc cum cibum capit, aliâs tantoperè eminet, ut digiti longitudine rostrum superet. Crura procerissima sunt, & cauda longissima. Cum irascitur, totus inhorrescit plumis caudamque in rotam versat, & gradu superbo accedentes exterret. Mas fœminâ major est, cæteris adeò conveniunt ut decipiantur sæpè incauti, fœminam pro mare habentes.

III. Quænam generatio?

R. Salax avis est, & mas ex defectu fœminarum gallinas & anates invadit: fœmina in maris absentia gallos invitare, urgere & cogere conatur. Ova pariunt quindecim, viginti & plura. Incubatio diebus tricenis absolvitur, & si mari pateat accessus, invadit incubantem, frangitque ova. Pavones

etiam

etiam cum gallo pavonibus miſcentur & plurimos procreant pullos.

IV. *Quænam ſenſatio.*

℞. Sentit facile frigus, quo vehementer afficitur. Pluvii ſi fuerint dies, labore multo, multisque curis vix ſervantur pulli. Radiis ſolaribus etiam adeò afficiuntur, ut concidant & ſubita morte pereant.

V. *Qualis affectus?*

℞. Iracundum animal eſt, præſertim cùm libidine flagrat. Pugnant inter ſe totis viribus, & glabrum caput roſtro validisſimo adeò pertundunt, ut niſi fortisſimum eſſet cranium, frangeretur. Nonnunquam verò tanta iis timiditas eſt, ut ne cum gallinaceo quidem gallo ineant pugnam, totiesq; lacesſiti turpiter fuga ſibi conſulunt.

VI. *Qualis motus?*

℞. Parum volat, cùm grave admodum habeat corpus. Inceſſus maris ſuperbus eſt & pavoninus. Ut enim pavo inceſſum lentum, faſtuoſum, & ut vocant, Junonium habet: ita & gallo pavonis greſſus nil niſi faſtum refert. Gallinæ amore cum capitur ſeſe circumſpicit, lento inceſſu accedit, ac corporis animique dotes oſtentat.

VIII. *Qualis affectio?*

℞. Sicut

2. Sicut corpore & animo partim pavonem, partim gallum refert: ita voce non multum iis dissimilis est. Aldrovandus ait *Gallo pavo vocem quandam edit, crocitationi gallinaceæ pavoniæq; non dissimilem, cum fragore nempe per collum longè lateq; vagantem, quasi instar liquoris in dolium infusi obstrepentem.*

Axiomata

I. Gallo pavo est quasi species.

Mentitur speciem, species non est. Sicut mulus non est species, sed monstrum speciem mutans: ita gallo pavo monstrum est, ex gallo & pavone natum. Prima enim origo fuit monstrosus ille congressus, ex quo natum hoc monstrum est. Placet tamen speciebus annumerare gallo pavonem, si non ob rem ipsam, saltem ob similitudinem.

II. Gallo pavo cedit pulchritudine pavoni.

Speciosus quidem est; & formâ multorum in se vertit oculos. Caudam etiam jactabundus admodum pavonis more in orbem explanat. Sed caret speciosâ cristâ, quâ superbit pavo. Caret etiam oculis in cauda, ob quos fastigium tenet pavo.

III. *Appendiculæ exponit gallo pavonis affectus?*

Pellicula illa carnoſa criſtam galli reſerens, nunc colore cæruleo, nunc pallido, nunc rubro tingitur. Fervente irâ, adeò rubore ſuffunditur, ut vel lychnum ab ea accendere poſſis. Non ſecus ac homines irati, vindictæ cupiditate flagrantes, adeò exardeſcunt, ut omnem ſanguinem projeciſſe in faciem videantur. Hinc proverbium de iratis: Er ſiehet auß wie ein Calcutiſcher Hahn im Kamm. Cauſa rubedinis humores ac ſpiritus ſunt in faciem irruentes.

IV. *Gallo pavo offenditur colore rubro.*

Objecta movent ſenſus & externos & internos. Hinc in gallo pavone ipſe quoque ſangvis movetur rei rubræ intuitu. Sanguine agitato, agitantur ſpiritus, qui ferviores facti iram magis concitant. Hoc non ignoraſſe videntur Perſæ, qui cum Judæis pugnaturi, ſuccô uvæ & mori in elephantes fuſo, eos irritare & in pugnam provocare ſueverunt.

CAPUT

CAPVT XIV.

De Gallo

Præceptum.

Gallus est avis cucuriens, animosa, superba, libidinosa, tardi volatus.

Quæstiones

I. Quænam nutritio?

R. Nutritur etiam omnis generis granis. Etiam vermes devorat, ac stercora, venenataque animalia. Pane oblectatur, & carne, nec â lapidibus abstinet. Avis igitur omnivora est, nulloque discrimine vescitur quibusvis.

II. Quænam augmentatio & formatio?

R. Quantitas egregia est, & gallus gallina major. Multum etiam differunt corporis structurâ mas & fœmina. Mas cristam in capite habet erectam, quæ nec caro nec cartilago, sed peculiaris substantia est, sanguinis copiâ rubens. Fœmina cristâ quidem non caret, sed ea tantum minor ac depressa est. Mas sub mento utrinque â malis paleam habet egregiam, barbæ in modum dependentem. Fœminis ut crista minor sic & palea minor est. Mas in collo

jubas seu longiores plumas collum ac cervicem undique ambientes habet, quas iratus explicat, suamque generositatem ostendit. Mas caudam habet egregiam, in eaq; duas longiores pennas. Fœminis & cauda vilior, & plumæ colli minores sunt.

III. *Quænam generatio?*

℞. Salax animal est gallus, gallina autem non æque libidinosa. Unus gallus plures habet gallinas & singulis diebus vel quinquagesies init. Pugnat etiam acriter pro gallinis, tantum eo fine, ut solus iis potiatur. Gallinæ post coitum inhorrescunt, & sese excutiunt, non secus ac homines languidiores pandiculationem habent. In primo partu ova in putamine, cruore suffunduntur, ob loci angustiam Pariunt ova viginti, triginta & plura, & dies viginti incubant.

IV. *Quænam sensatio?*

℞. Visu plurimum valet, oculisque intentis Solem intuetur. Aves etiam rapaces maxime distantes cognoscit & ab aliis distinguit. Gustum habet exquisitissimum, quia aridissima quæque, etiam dentibus nondum fracta dijudicat. Nec exquisitiori caret tactu. Aëris enim mutationes præsentit, ac cantu prænunciat.

V. *Qualis affectus?*

℞. Animoſa avis eſt, & iracunda. In certamine pertinax eſt, & pugnam fortiter init, acriter urget, ac feliciter finit. Magna animi conſtantia eſt, hoſte præſente. Excelſo enim animo adverſarium adoritur, terram ferit, plumas circa collum exigit, pennas caudæ deorſum ſurſumque vibrat, hinc inſilit, & nunc acuto roſtro, nunc calcaribus iterum iterumque ferit. Superba avis eſt, & ſemper ſibi majorem tribuit quantitem, quam habet ipſa. Per fores cum incedit, inclinat ſeſe, ne fortè lædatur.

VI. *Qualis motus?*

℞. Volatu minus valet, greſſum autem habet ſuperbum. Erecto capite inceſſuque lento in fimo ſuo valdè gloriabundus incedit. Hinc Proverbium: *Gallus in ſuo ſterquilinio plurimum poteſt*. Germanicè. Ein Hahn auff ſeinem miſte iſt der ſtärckeſte: Non abſimile multum illud eſt: *duobus gallis in eodem ſterquilinio, & duobus fatuis in una domo non convenit*. Zwey hähne auff einem miſte/ und zwey Narren in einem Hauß-tügen nicht zuſammen.

VII. *Quænam affectio propria?*

℞. Cucurrire dicuntur galli, fœminæ glocitare.

citare. Notissimus hic galli cantus est, cujus naturam & prisci & recentiores inquisiverunt. Gallinæ glocitantis amorem cum ardentissimo Dei amore confert sacra pagina. Varios etiam alias habent clamores, & cum invenerunt cibum, galli gallinas, gallinæ pullos, insolito clamore convocant. Ova etiam sua non sine ingentibus clamoribus pariunt gallinæ.

Axiomata

I. *Certum cantus tempus non observat gallus.*

Et variis temporibus, & variis de caussis cantat gallus. Cantat cum provocat ad duellum hostem, quia avis animosa est. Cantat post congressum cum gallina, quia avis libidinosa est. Cantat cum cantare audit alium, quia avis æmula est. Cantat cum evasit victor in pugna, quia animal gloriosum est. Cantat cum gallinas de somno excitare laborat, quia paterfamilias est. Cantat cum aëris imminent mutationes, quia tempestatum prænuncius est. Cantat ante exortum solis, quia lætatur. Sed cantu horas ac minuta observare, bonique instar horologii esse fabula vulgi est.

II. *Gallus non edit ova.*

Ova

Ova in gallinis ad ſeptum transverſum, hoc eſt, in ſuperiore ventris infimi parte concipiuntur. Hinc in mediam & infimam inferioris ventris partem deferuntur, ibiq; perfectè elaborantur, elaborataque ex utero per anum ejiciuntur. De gallis vero Levinus Lemnius ſcribit, *in patria ſua duos annoſos gallos ovis ſuis tanto ſtudio incubaſſe, ut etiam fuſtibus abigi ægrè potuerint, cives autem ova ne baſiliſci exindè emergerent confregiſſe, & gallos ſtrangulaſſe.* Sed nec edunt ova galli, nec ex ſemine galli baſiliſcus fit. Dicendum vetuſtiarum gallinarum fuiſſe iſta ova, & ſeniores gallos cùm maris officium præſtare nequiverint, ſtulti affectaſſe fœminarum munus.

III. *Multa homini commoda ê gallis & gallinis.*

Caro boni ſucci eſt, grati ſaporis, facilis coctionis, & paucorum excrementorum. Convenientisſima iis eſt, qui minus exercentur laboribus. cæteris non ſatis firmum præbet alimentum. Eſt tamen aliqua ejus differentia. Primas tenet caro capi, ſecundas caro pullorum, tertias caro gallinarum: ultimas caro gallorum. Præter carnem ova etiam gallinarum ſuum præſtant uſum. *Optima* ſunt *tremula & ſorbilia*, in

aqua fervente cocta. In cineribus quæ coquuntur, cedunt bonitate sorbilibus. Quæ ad duritiem majorem usque coquuntur, deteriora sunt. Omnium insaluberrima quæ fricta sunt in sartagine. Deteriora etiam semper antiquiora, meliora recentiora.

IV. *Capus inter gallum & gallinam medius est.*

Sicut Eunuchi & spadones nec mares nec fœminæ sunt: ita capus nec mas est, nec fœmina est. Fit enim capus cum inflicto vulnere evelluntur testiculi & resecatur crista, ac cæduntur calcaria. Tunc omnis perit virilitas, adeò ut nec cantet, nec coëat, nec curam familiæ gerat. Castigatus pullos ducere, & quasi novum animal, novos recipere mores infit. Calcaria autem recisa & cristæ exsectæ loco insita, coalescunt, nutriuntur & augentur.

CAPUT XV.

De Anate

Præceptum

Anas est avis garriens, libidinosa, sordida, tardi volatus, lacus ac flumina amans.

Quæ-

Quæstiones.

I. Quodnam nutrimentum?

R. Nutritur ſeminibus, vermibus, ranis, araneis, lacertis & quibusvis reptilibus. Sordibus delectatur, maximè & roſtrum cœno immittit, ac quicquid reperit, ingurgitat. In aqua, quam in terra verſatur lubentius. Gaudet aquis fluviorum, & difficulter absq; iis vivit, præſertim cum cibis ſiccis nutritur.

II. Quænam augmentatio & formatio?

R. Anſere & gallo minor eſt. Maſculis omnia membra præſtantiora & coloratiora ſunt, quam fœmellis. Roſtrum iis latum eſt, lati pedes, latum dorſum. Color in capite & collo plerumq; viridis: pedes ruffi ſunt: alæ albo viridi, nigroq; colore diſtinctæ ſunt.

III. Quænam generatio?

R. Libidinoſum animal eſt, & congreſſum capitis agitatione indicat. Mares duo vel tres unam fæminam inire certatim nō verentur. Mirum quod amoris ſocios ferre poſſint, cum nec gallis, nec anſeribus, nec columbis id eveniat. Interdum mares tantæ libidinis fervent ceſtu, ut gallinas eti-

am invadant, licet non destituantur propriæ speciei fœmellis. Ova pariunt plura, & incubatum absolvunt diebus viginti & septem.

II. Quænam sensatio?

℞. Nihil præclari in sensibus est. Pennas rostro purgantes ventum præsagire dicuntur, sicut & pluviam imminentem significare putantur, cum alias concutiunt, & sub tecto latere amant. Cum frequentes congregantur, aut se sæpius lavant merguntq; futuros creduntur denunciare imbres.

V. Quales affectus?

℞. Anates naturâ timidæ sunt, & ad quemvis strepitum expavescunt. Sunt etiam astutæ, & aquilam aliosq; hostes sæpius fallunt. Ælianus scribit: *Cum aquila in anates rapiendas involat, se intra aquam submersione abdunt, atq; infra aquam natando ex alio loco extra aquam eminent. Quod si aquila illuc quoq; incumbat & instet, iterum demerguntur atq; tam diu sursum deorsum commeant, cum aquila fuerit submersione suffocata aut discesserit in aliam prædam licentiorem. Tum enim hæ deposito hostis sui motu ad summam aquam relatæ rursus natant.*

VI. Quæ-

VI. Qualis motus?

℞. Gressus tardus est, adeò ut quandam gravitatem monstret, unde poeta:

Non velox pennis, & pede segnis anas.

Causa tarditatis sunt crura breviora, ita formata ut ad natandum magis, quam ad gradiendum sint apta.

VII. Qualis affectio?

℞. Anas garrire dicitur. Valde clamosa avis est, & Pythagoras eam non nisi locis ab hominum frequentia semotis ali voluit. Mas vocem habet rancam & tenuiorem, fœmina crassiorem. Pontanus de clamoso ait:

Hic clamore grues vicerit atq; anates

Axiomata

I. *Anatum naturalis domus aqua est.*

Natura duce undas petunt. Vix egressæ ex ovis, aquam amant, & natare incipiunt. Plinius ait: *Super omnia est, anatum ovis subditis gallinæ atq; exclusis admiratio. Primo non planè cognoscentis fœtum, mox incertos incubitus sollicitè convocantis: postremo lamenta circa piscinæ stagna, mergentibus se pullis naturâ duce.*

II. *Anates domesticæ & sylvestres, ejusdem sunt speciei.*

Eadem

Eadem forma, eadem potentia natandi, eadem vox, eadem corporis structura est. Plus tamen volatu valent sylvestres, minus domesticæ. Caro etiam sylvestrium magis laudabilis quam domesticarum est. Non secus ac caro anserum sylvestrium præstantior carne domesticorum. Motu enim humores abundantes cum excrementis dissipantur.

CAPUT XVI.

De Corvo.

Præceptum.

Corvus est avis crociens, nigra, vivax, vorax, & sagax.

Quæstiones.

I. *Quænam nutritio?*

℞. Nutriuntur vario cibo. Vescitur cadaveribus, vermibus, piscibus, pomis, piris, uvis, nucibus, pane & aliis. Cadavera suspensorum gratissima iis sunt fercula, undè Germani cum mala imprecantur, dicunt. das dich die Raben fressen. Malum signum est cum abstinentia â cadaveribus corvi. Apud Athenienses pestis erat, ubi passim cadavera jacebant insepulta, nec tamen â corvis aut aliis brutis devorabantur. Corvi etiam

etiam furto subtrahunt res alienas, potissimum monetas: Unde Germani Er stiehlet wie ein Raab. *Erfurdiæ corvus* cicur vicibus diversis de mensa in qua pecunia fuit, nummos abstulit ad sex florenos usque, eosque sub lapide aliquo in vicino horto abdidit.

II. *Quænam augmentatio?*

R. Quantitas egregia est, quanquam aliis major, aliis minor. Rostrum ei atrum, durum, crassum, acutum ad dilanianda cadavera, frangendas nuces, & pugnandum cum hostibus aptum. Colore totus corvus ater est, inquit Aldrovandus, adeò saturo, ut nemo nigredinem cujuspiam rei exactissimam satis pro dignitate commendare se & extollere posse putet, nisi eam corvinæ, utpotè omnium exactissimæ & plenissimæ comparet. Ita in sacris canticorum libris sponsa sui sponsi cæsariem â corvina nigredine commendat.

III. *Quænam generatio?*

R. Salax, non est, sed raro coit, semperque bini inviolata conjugii jura servant. Ova pariunt non duo tantum, sed quatuor etiam, aut quinque. His incubant dies viginti. Faciunt hoc maturè, mense scilicet Martio, pullosque aliarum avium more nutriunt.

IV. *Quæ-*

IV. *Quænam sensatio?*

℞. Odoratum habet sagacissimum, & vulturum more cadaverum odores facilè sentit. Hinc strage editâ, mox advolant, non secùs ac si futuram prævidissent.

V. *Quales affectus?*

℞. Magna corvi audacia est. Non mortua tantum, sed viva etiam animalia rapit ac devorat. Ælianus scribit: *Corvus aquilæ nihil de animo concedit, quo minus quam hæc audax sit. Non enim contra pusilla tantùm animalia venire audet, sed & contra asinos & boves pugnat, quorum in cervicibus considens cor percutit & multorum effodit oculos.*

VI. *Qualis motus?*

℞. Diu non quiescunt, sed circumvolitant frequenter. Volatus tamen gravior ac tardior est ob gravitatem corporis. Clamore hominum nonnunquam factum fuisse ferunt, ut supervolantes corvi attoniti & velut sagittâ sauciati deciderint. Majori enim voce aërem disjunctum fuisse, nullamque volantibus firmitatem præbuisse. *Sed aut fabula est, aut alia causa subest.* Fortassis timor deturbavit aves volatu minus valentes.

VI. *Quænam affectio?*

℞. Va-

R. Varias edit voces, adeò ut Fulgentius sexaginta quatuor numeret. Maximè verò propria & naturalis vox crocitus est. Nullo enim affectu, nullaque tempestate impulsus crocire seu crocitare solet.

Axiomata

I. *Nigredo corvi non est inseparabile accidens.*

Albi corvi fuêre visi sæpius in Norvvegia & aliis frigidioribus regionibus. Nivium aspectum animalia efficere candida existimant. Sed solus aspectus, solus visus id neutiquam præstat. *Deferenda causa est ad sanguinem frigidorem*, unde & homines in locis frigidis albi, in calidis nigri sunt.

II. *Corvi pullos alere non recusant.*

Albos esse corvorum pullos, adeoque deseri â parentibus & esurire strenuè dicunt. Sed nec albi sunt pulli, nec â parentibus deseruntur, nec esuriunt. Non minori cura corvi alunt pullos quàm columbæ aut passeres. Laurembergius ait: Man macht viel klagens über der Raaben Unbarmhertzigkeit: nimbt auch hierauß die Erklärung des 147. Psalms. Der dem Vieh sein Futter giebt/ den jungen Raben die Ihn anruffen. Ist alles erdichtet/ falsch/ und der Natur und täglichen

lichen Erfahrung zuwieder. Wunder ists das man solchen Fabeln glauben giebt / da doch die Raaben bey uns und sonsten hin und wieder häuffig genung: also das ein ieder dieses wohl könte in Augenschein nehmen.

III. *Corvorum vivacitas celeberrima est.*

Novem secula corvum vivere volunt. Hinc Theophrastus moriens naturam accusavit, quod corvis & cervis vitam dederit longiorem, hominibus brevissimam, qui tamen longissima digni fuissent. Sed experientia docuit recentiores, ultra centum & octo annos corvum non facilè protendere vitam.

CAPUT XVII.
De Columba

Præceptum

Columba est avis gemens, simplex, munda, mitis & innocens.

Quæstiones.

I. *Quænam nutritio?*

R. Nutritur tritico, hordeo, avenâ, lolio, milio, pisis & aliis granis. Maximam partem ipsæ ex agris quærit victum, ac non nisi hyeme

hyeme paucis mensibus, cum diuturnæ nives agros operiunt, impendio Domini alitur. Hinc major columbarum quæstus est, quàm anserum, gallinarum & anatum.

II. Quænam augmentatio?

R. Quantitas corporis media est. Caput planum, quibusdam cristatum. Pedes etiam aliis nudi, aliis pennis ornati. Color varius est, quibusdam ruffus, aliis cinereus, nonnullis albus. Albæ damnantur ab Aristotele, quia ab accipitre conspiciuntur ê longinquo. Sed in domesticis non improbabitur albedo, cùm accipitrum injuriis adeò expositæ non sint.

III. Quænam generatio?

R. Salaces quidem & lascivæ sunt, sed servant jura conjugii. Plerumq; mares osculantur fœminas, priùs quàm ascendant. Ova pariunt bina, eaq; condida, ê quorum uno semper marem, altero fœminam generari, fabulosum est. Fœcundissimæ sunt, quippè quæ singulis quadragenis aut tricenis etiam diebus concipiunt, paritũt, incubant & pullos enutriunt. Cum verò nec aptum locum nec commodum cibum habent, hyeme quiescunt. Incubatio cùm fœminæ, tùm maris, operâ perficitur & ex-

cludunt pullos die vigesimo aut etiam decimo octavo. Et tunc sobolem cùm mas tùm fœmina fovent, fœminæ tamen in opere illo ferventiores maribus sunt. Pulli â partu cœci sunt, sicut & pulli corvorum.

IV. Quænam sensatio?

℞. Plurimum valent sensu, præsertim visu, auditu & gustu. Accipitrem tanquam hostem communem ê longinquo vident, & quodlibet illius genus accuratè agnoscunt. Quin & clamorem accipitris cum audiunt, ocyùs aufugiunt. Omnia granorum genera edunt, alia tamen aliis libentius. Triticum statim agnoscunt & amant, hordeum autem non nisi ex melioris defectu assumunt.

V. Qualis affectus?

℞. Mitis & placida columba est. Etiam simplex, imbellis, & innocens, prudentia quoque cum simplicitate conjuncta est *cum simplicitas sine prudentia stultitia sit*, sicut *prudentia sine simplicitate versutia*: Versus aliàs habentur:

Felle columba caret, rostro non lædit, & ungues
Possidet innocuos, puraq; grana legit.
Gaudet aquis, quæritq; greges, celeriq; volatu
Tuta petit, fœtus educat alterius.

Mascu-

Masculus ipse fovet fœtus, atq; incubat ovis,
Conjugii servant fœdera casta simul.

VI. Qualis motus?

℞. Pernicissimum habent volatum, ut cum quavis ave pernicitate certare queant: Unde Rex David in anxietate suâ ex optat sibi non aquilæ, non vulturis, non ciconiæ, sed columbæ pennas. *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* Quamvis autem avolent, tectorum tamen suorum memores summa fide ea repetunt, & nobiscum conversantur.

VII. Qualis affectio?

℞. Columba gemere dicitur. Vocem enim habet suspirati similem, unde versus:

Et castus turtur, atq; columba gemunt.

Axiomata

I. *Non vacat ira omni columba*

Pavidum animal est, adeò ut nates quoque in pavore tremant, juxta multorum assertum. Quod non adeò absurdum, cùm in aliis quoque animalibus deprehendatur. Canes timore correpti in femora caudam contrahunt. Ipsis quoque pueris in pavore nates contremiscunt. Omni verò ira non caret columba. Pugnant inter sese sæpè ad sanguinem & mortem usque.

Columbus qui semel victus est, iterat pugnam, & tunc victor nonnunquam evadit.

II. Columbis cognatus palumbus est.

Palumbus, Germanicè Ringel-Taube/oder Holtz-Taube/est columba sylvestris, major domesticis. Degit in arboribus in iisque nidulatur. In collo album circulum sed imperfectum, & in superna ejus parte duorum digitorum intervallo desinentem habet. Cætera quod spectat cum columbis nostratibus convenit.

III. Columbis cognatus turtur est.

Turtur Germanice Turtel-Taube/ itidem sylvestris columba est, minor domesticis. Nidulatur iisdem ferè in locis, quibus palumbus, nempe in arborum verticibus & montium jugis. Vocem habet gementem, unde & turtur vocatur. Frequens ejus fit mentio in sacris & honorifica. *Vox turturis audita est in terra nostrâ. Ne tradas congregationi inimicorum animam turturis.*

LIBER

LIBER QUINTUS De PISCIBUS

CAPUT I.

Piſcibus in Genere.

Præcepta

I. Piſcis eſt brutum natans, branchiis, pinnis, ſquamis, ſpinis & veſica in ventre conſtans.

II. Eſtque Cetus, Silurus, Sturio, canis, Salmo, Lampetra, anguilla, loligo, cyprinus, lucius, halec &c:

Quæſtiones.

I. *Quænam piſcium cauſæ ſint?*

℞. *Cauſa efficiens prima* Deus eſt. Ita Sacra Scriptura: Creavit Deus cetos magnos, & omnem animam viventem reptantem, quam produxerunt aquæ juxta ſpeciem ſuam. *Secunda natura eſt*, partim ſtellæ, partim ſpecies ſeſe multiplicantes pergit ſacra Scriptura: *Benedicit illis* Deus dicens: *Creſcite & multiplicamini, & replete aquas maris. Finis proprius & ultimus* Dei gloria eſt. *Finis inter medius* homo. Omnia enim propter hominem, homo propter Deum.

Finis proprius, mortalium vocibus exprimi nequit. *Materia creationis aqua* fuit, *generationis* semen: *constitutionis corpus organicum*. *Forma in genere* anima sensitiva est; *in specie* alia atque alia. Alia delphini, alia balenæ, alia anguillæ.

II. An pisces respirent?

℞. Respiratio fit ut temperetur calor cordis. Habent pisces calidum cor, calidum sanguinem, calidos spiritus. Opus igitur habent ventilatione & respiratione. Nec existimandum aërem respirationis materiã esse: quod quis non habet alteri dare non potest. Aër non est frigidus: nequit igitur frigefacere. Aqua assumenda est, ut refrigeratio cordis fiat. Piscibus aqua cruda & crassa, ob crassiores spiritus: avibus, quadrupedibus, & hominibus aqua resoluta & subtilis ob subtiliores Spiritus necessaria est.

III. Quomodo pisces generentur?

℞. Congrediuntur & semina miscent, atq; sic multiplicantur. Placent verba D. Frantzii: *quod attinet ad rationem piscium propagationis, aliqui arbitrati sunt, omnes esse fœminas, & concipere sine maribus, siquidem aliqui statim habent ova cum nascuntur. Sed experientia ostendit ipsos coire, admotis invicem partibus supinis, & plerumq; citissimè absolve-*

ſolvere coitum, exceptis vitulis marinis, qui tanquam canes diu cohærent. Paulò poſt: *Ova piſcium à piſcibus ita foveri & defendi, ſicut ab avibus, utiq; nemo, ut puto, compertum pro certo habet, nemo etiam dicet. Quis igitur incubat oves, quis infantulos piſces defendit, quis ut in infinitum augeantur hoc genus animalium ſuo nutricatu efficiet, niſi ſolus Deus?* Denn da kömpt keines Menſchen Hand dazu.

Axiomata.

I. Piſces aquarum incolæ ſunt.

In aqua generantur, in aqua formantur, in aqua nutriuntur, in aqua augentur. Voce vel muta alloquuntur nos mortales: *Huc animos advertite rerum novarum cupidi. Prægnantem aquarum uterum introſpicite. Fœtus magnitudine mirabiles, multitudine inæſtimabiles perpendite! Non minus uterum hunc, quamvis innumeri exeant nati, notate.* Dominus enim eſt, qui uterum implet, & fœtus in eo conſervat. Ut ſapientiam incomprehenſibilem, potentiam inæſtimabilem, & providentiam imperſcrutabilem homines deprædicent.

II. Elegans piſcium ſtructura eſt.

Fabrica piſcium omnium ad ſe oculos animosq; trahit. Habent caput, oculos, au-

res, nares, os, rostrum, maxillas, dentes, labra, linguam, palatum, fistulam, asperam arteriam, pulmones, branchias, cor, diaphragma, peritonæum, gulam, ventriculū, intestina, podicem, lienem, hepar, vesicam fellis, renes, testes, vesicam aëris, penem, uterum, spinas, collum, barbam, pinnas & pedes. Partes has oculis cernimus, sed non omnes in omnibus: Differt enim partium numero piscis â pisce.

III. Insignis inter pisces & aves cognatio est:

1. Eandem habent productionis materiam. Aquæ enim produxerunt aves & pisces. Primum quidem pisces, posteà aves. Eundem habent diem natalem. Quinto enim die Deus & aves & pisces creavit. Eodem fermè incedunt modo. Quod enim natatus est piscibus, id volatus est avibus. Pisces videntur esse aves aquatiles, & aves pisces aërei. Easdem ferè etiam habent corporis partes. Quod enim in piscibus suut squamæ, id in avibus sunt plumæ. Quod in piscibus pinnæ, id in avibus pennæ. Et ut avibus aures sola quædam constituunt foramina; sic & in piscibus præter foramina nihil est.

IV. Mar^e

IV. Mare monstrorum pater non est

Certant de incolis mare & terra. Non minus enim mare quàm terra suos nutrit vitulos, canes, ursos, apros, lepores, lupos, vulpes, asellos: suos itidem pavones, phasianos, perdices, coturnices milvos, corvos, alaudas, hirundines & passeres. Hinc multi mare vocant monstrorum patrem. Reprehendit hoc in Cardano Scaliger his verbis: *Mare, inquis monstrorum pater est. Sanè vox hæc indigna Philosopho. Monstra namq; sunt præter naturæ opera. At aliud est τὸ παρὰ φύσιν*, aliud τὸ περιττόν.

CAPUT II.

De Cetis.

Præcepta

I. Cetus est piscis maximus in mari degens, pulmones habens, & animal perfectum ex se gignens.

II. Estque delphinus, Balæna, Phocæna, Orca &c.

Quæstiones.

I. Quænam nutritio?

R. Cetus, Græcè τὸ κῆτος Germanicè Wallfisch / nutritur imprimis piscibus, quos velut Dominus maris venatur ac prædatur.

In Pomerania Gryphiswvaldi captus quondam fuit cetus, in cujus ventriculo reperta est ingens copia piscium, non coctorum, & inter alios Salmo vivus ulnæ longitudine, ita ut tota dolia seu toniæ inde replerentur. Hinc de Jona, in ventrem beluæ marinæ projectio D. Frantzius ait: *O te miserum Jonam, qui in tam densum, profundum, firmum, spurium carcerem propter tua peccata descendere meruisti, quid cogitasti, quando interdum algâ, spumis, aquâ salsâ & aliquot tonnis halecum, per carum, & aliorum piscium undiq; fuisti obrutus? quando ventriculi parietes calidiores te apprehenderunt & reliqua ceti membra compresserunt? Misericordia Domini te conservavit, quia & tu in hoc inferno recordabaris templi Domini, id est, omnium promissionum divinarum, quas in Synagogis & templis sanctis anteà toto vitæ tuæ tempore ex sacris explicari & inculcari audiveras literis.*

II. Quænam magnitudo?

℞. Vastissima animalia sunt ceti, adeò ut quintuplo majores maximis Elephantis visi fuerint, & trecentas ac viginti ulnas habuerint. Ob enormem corporis molem, aquis latissimis ac profundissimis indigent. Ad littora delati, enatare nequeunt, sed hærent & capiuntur. Concurrit tunc tota regio,

gio, & gaudio exultans ad arma ruit, sagittis, bombardis, hastis, ligonibus, furcis, anchoris, bidentibus, aliisq; instrumentis instructa. Habent ceti pulmones quibus respirant. Habent etiam fistulam amplissimam, quâ aquam ore acceptam respuunt. Per hanc sæpè in naves, quæ prætervehuntur, maximam aquarum copiam effundunt.

III. *Quænam generatio?*

℞. Generant non secus ac animalia terrestria. Ova enim non pariunt. Sed intra se perfectum animal generant. Et membra generationis non secus ac terrestria animalia habent. *Vidi equidem* inquit Rondoletius, *balænæ mentulam tantam, quæ etiam à procero homine humeris gestata, utrinque terram contingeret, unde quanta sit, cum balænæ libidine concitatæ feruntur, conjicere oportet.* Mammas etiam habent & lac, quibus catulos, interdum binos, nutriunt. Catuli hi teneri adhuc, matrem sequuntur, non autem ut plurimi piscium cæterorum in mari sine discrimine vagantur.

Axiomata.

I. *Cetus animal vorax est.*

Voracitas summâ in ceto, adeò ut impleri vix possit. Inhiat inter omnes pisces potissi-

tissimum halecibus ob dulcedinem carnis. Et hanc alimenorum copiam, ut & insidiarum absentiam causam magnitudinis summæ dicit Cardanus. Sed Scaliger grandescere ait, quia non capitur. Nos naturæ autorem cuivis piscium speciei certos posuisse terminos, & ampliores quidem cetis dicimus, quia sic placuit. Voluntas creatoris est ratio facti.

II. *Cetus maximè pinguescit.*

Pingui abundant plurimo ceti; quod non concrescit, sed ut oleum liquidum manet, atque in lucernis usurpatur. Causam pinguedinis affert Rondelatius vitam otiosam, corii densitatem, alimenti copiam & temperamentum. *Etenim*, inquit, *animalia inertia pinguescere certum est, quod quotidiè experimur in iis, quæ eam ob causam angustis locis concludimus, ut in suibus & capis, & in his, quæ hyeme latent, ut in gliribus & taxis.* Omnes autem ceti tardissimè ferè moventur, ob corporis molem, & id modicum, quod tardo motu digeri posset, corii densitate præpeditur. Sic & in hominib9 cutis constipatio corporis constitutionem plethoræ similem efficit. Jam cum voraci animali alimentum semper præstò est, id ad saginandum corpus multum confert. Exemplo sunt luxui & crapulæ dediti, qui obesi esse solent.

III. Ceti

III. Ceti vocem edunt.

Proverbium habet: *magis mutus quàm piscis est.* Sed cetis non neganda vox, cum magno boatu sæpè ingentia loca repleant. Habent enim pulmones, habent collum, habent arteriam asperam. Insuper & linguam habent latam, non adhærentem palato, neq; osseam, sed mobilem & carneam, quæ modo exeri, modo condi potest. Datur itaq; istis vox: at non datur sermo. Vox enim sonus est, ab ore animalis prolatus ad affectus exprimendos. Sermo autem est, vocum articulatarum dispositio, ad communicandos conceptûs, necessaria.

CAPUT III.

De Salmone

Præceptum

Salmo est piscis medius, & in mari & in fluviis degẽs, maculis rotundis insignis, suavissimi saporis, & non mali succi.

Quæstiones.

I. Quænam nutritio?

R. Salmo, Germanicè Salmen oder Lachs/ an cibo ullo, & quonam tandem utatur, nõ con-

conveniunt Autores. Multi eum non aliô cibô, quam solâ aquâ victitare credunt. Hinc in ventriculo exenterati nihil reperiri ajunt, præter spissum quendam humorem, aut mucum subflavum. Alii floribus ruris, pediculis aquaticis & piscibus, eum frui asserunt. Atq; in dissecti intestinis talia se invenisse testantur. Nos rationem alimentorum attendentes posteriorem sententiam magis approbamus, & si aquâ nutriri quandoq; videntur, non tam aquâ, quàm contentis in ea aluntur. Hinc aquâ, quæ nivium liquatione, herbis variis, & agrorum pinguedine crassior fit, magis delectantur.

II. Quænam augmentatio?

℞. Magnitudinem egregiam habet, ob quam eum piscem cetaceum dici posse existimant. Maximam partem bicubitalis est, & *Dessaviæ* â libris viginti quatuor usq; ad triginta sex capitur. Squamis tegitur exiguis, maculis rotundis ita notatis, ut sub ruffis illis & luteis notis insignis sit. Dorsum cæruleo est colore, ad nigredinem vergente: venter argentei coloris æmulus. Os habet amplum & valdè denticulatum. Non enim tantum dentes in utraq; maxilla habet, sed palatum etiam quadruplici

eorum

eorum ordine munitur, & lingua ipsa iisdem hæret. Oculos habet magnos, & branchias quaternas. Pinnas habet binas juxta branchias, binas in dorso & tres in ventre. Cauda etiam in unam latam & rotundiusculam pinnam desinit.

III. Quænam generatio?

R. Mares genitura pleni, cum fœminis coëunt, quæ ova pisorum magnitudine pariunt, & in locum sabulosum reponunt. Certum autem nidum construunt, cujus latera lapidibus muniunt, intus excavant, ut detecta sint ova, ne pluvii impetu dispellantur. Fit tamen quandoque ut fluminum raptu dissipentur, ubi pars â piscibus devoratur, pars servatur atq; augetur, atq; in piscem perfectum formatur. Ova nonnunquam imminutis fluviis in sicco relinquuntur, nec tamen pereunt, sed aquis restitutis perficiuntur, acsi nunquam destituta fuissent undis.

Axiomata

I. *Salmo certum nativitatis & educationis locum non habet.*

Et in mari & in fluminibus gignitur, alitur, augetur. Suaviter autem dulci fluminum aqua afficitur. Unde in illis Oceani

locis

ocis, ubi copiosiores influunt aquæ dulces, & plures & meliores capiuntur. Magno nonnunquam agmine ê mari in flumina transeunt, & circa æstivum solstitium in Albi, Mulda, Sala aliisq; fluviis capiuntur. In oceano per hyemem, aut saltem bonam eius partem transigunt, circa veris autem initium flumina petunt.

II. Salmo carnem habet non ingratam.

Caro antequam coquitur albicat, cocta vel salita rubescit. Tenera est & suavissima nec malum præbet succum. Moderatus tamen ejus sit usus. Larga enim manu devoratus Salmo, ob nimiam pinguedinem, molestam affert satietatem. Habenda etiam ratio ætatis, loci & temporis anni. Commendantur magis juniores, mense Aprili, Major & Junio, & qui in dulci fluviorum aqua fuêre. Ægris autem & quibus minus validus est ventriculus non conveniunt. Viscosi enim sunt & concoctu difficiles. Non modo recentes sed & sale conditi fumoq; indurati comeduntur. Sed hi concoctu difficiliores.

CAPUT IV.
De Cyprino

Præceptum.

Cyprinus est piscis medius, fluviatilis & lacustris, crassus, squamis validissimis præditus, numerosa prole brevi tempore piscinas replens.

Quæstiones.

I. Quænam nutritio?

℞. Cyprinus Germanice Karpffe/ vescitur herbis, muco, tritico, & aliis frumentis. Domi cùm alitur, panem immittimus in piscinam ne tabescat. Alias luto delectatur admodum, ac terrâ argillosâ.

II. Quænam augmentatio?

℞. Crassus magis, quàm longus esse videtur. Plerumq; librarum quatuor aut quinque habetur, interdum etiam viginti. Squamas habet latissimas & validissimas, ut facilè ictus lapidum sustineat atque repellat. Caput habet breve, dentes inæquales, & barbam geminam. Pinnæ ei variæ sunt, duæ ad branchias, duæ in medio ventre, una propè caudam, & una insignis in dorso. Cauda illi lata ex nigro rubescens. Senioris color flavus est, junioris ad fuscum magis inclinat.

III. Quænam generatio?

℞. Piscis fœcundissimus est, quinquies aut

sexies uno anno pariens. Non tantum maris & fœminæ commistione nasci; sed spontè etiam sine ullo maris ac fœminæ semine generari, communiter dicitur. *Vidi*, inquit Rondeletius, *in aquis, in cava loca & montibus septa receptis & collectis, spontè generari cyprinos, in quæ loca nec rivus, nec stagnum, nec palus, nec lacus, nec fluvius ullus, nulla denique aqua præter cœlestem influxisset.* Sed non recurrendum ad spontaneam illam viventium generationem. Latere solent semina, & successu temporis prorumpere in actum.

Axiomata

I. *Cyprino terra argillosa gratissima.*

Habitat in fluviis & lacubus, sed non æq; benè in quibuslibet. Albertus ait. *Hic piscis in aliquibus aquis generat, & in aliquibus grassatur & crescit: sed optime valet in fundo argilloso, tritico primum seminato, & posteà argillâ desuper sparsâ, & hinc aquâ superfusâ.*

II. *Cyprinus carnem habet minus salubrem.*

Caro mollis & humida est, succumque præbet non parum excrementitium. Imprimis

mis illi, qui in fluviis, civitatibus vicinis ac sordes excipientibus degunt; pravi succi sunt. Assumendi ut pisces ferè omnes calidi, ne ventriculum nimis refrigerent & humectent. Post esum eorum non aqua, aut tenuis cerevisia, sed generosum vinum bibendum.

CAPUT V.

De Siluro.

Præceptum.

Silurus est piscis magnus, vorax, deformis, pinguis & boni saporis.

Quæstiones

I. *Quænam nutritio?*

℞. Silurus Germanicè Wals / Wall oder Weller / valdè vorax est, ac lacubus, stagnis & fluviis perniciosus. Venatur enim minores pisces, & in eos mirâ voracitate tanquàm heluo grassatur. Fama est, *in Pannonia captum aliquando fuisse Silurum, in cujꝰ visceribus, humana manus annulis ornata, inventa sit.*

II. *Quænam augmentatio?*

℞. Crescit in magnitudinem egregiam. Nonnunquam tres *ulnas longus*, & pondere *ad centenas usq; libras* capitur. Corpus habet

bet fuscum & nigris maculis plenum. Nullæ ei ſunt ſquamæ, ſed corium ſatis craſſum & lubricum. Caput habet granda, latum & ſimum. Rictus oris amplus eſt, & ad capitis longitudinem patulus. Labia ſupra infraque aſpera ſunt, quibus prædam retinet & frangit, cùm dentibus careat. Venrer magnus eſt, cauda tenuis & lata. Duas habet pinnas ad branchias, & unam ab ano quæ ad caudam extenditur.

III. Quænam generatio?

℞. Congreditur & ova parit, eaq; diligenter cuſtodit, & cum ipſo fœtu in dulcib9 aquis libenter verſatur. D. Frantzius ait: *Silurus ſua ova diligentiſſimè cuſtodit, ità ut ſæpè in ipſa cuſtodia capiatur, præſertim quando caudâ ſuâ verberat aquam ut terreat piſces, undè etiam nomen accepit â σείω, quod eſt moveo, â vehemente motu & ſonitu caudæ.*

Axiomata

I. Silurus pinguis admodùm eſt.

In dulcibus aquis pingueſcit quàm maximè. Inter Paſcha & Pentecoſtem ê mari migrat in Albim. Hinc capitur obeſus admodum & craſſus. In magnis nonnunquam pinguedo per dorſum duos etiam digitos craſſa eſt, non ſecus ac in porco terreſtri.

II. Si-

II. Silurus grati saporis est.

Suavitas in carne est, & succum præbet satis bonum. Tùm recens, tum salsus in cibo laudatur. Sed facilioris coctionis recens, difficilioris salsus.

CAPVT VI.

De Sturione.

Præceptum

Sturio est piscis magnus, pinguis & suavis, pauco cibo contentus, ê mari in fluvios tendens.

Quæstiones.

I. *Quænam nutritio?*

R. Sturio, Germanicè Stör oder Stier/ nihil cibi â nonnullis capere dicitur. Cardanus Sturionem non vesci scriptitat. Castigatur â Scaligero his verbis. *Quis piscium omnium in universo naturæ ambitu vivere sine alimento potest?* Germanorum etiam proverbium habetur: Er lebet des Windes wie der Stör. De homine, qui nullius aut parcissimi cibi est. Sed omni animato suum convenit nutrimentum. Et nec ventus, nec aër, nec aqua nutrire possunt. Verisimile est, sordibus, muco & quisquiliis eum nutriri. Dùm enim cibum quærit ter-

ram ſub aquis fodit. Undè Albertus ait, *nihil cibi crasſioris in ventre ejus reperiri, ſed tantum humorem viscoſum, quem exucerit.*

II, *Quænam augmentatio?*

℞. Corporis magnitudo egregia eſt. Tanti quandoq; capiuntur, ut *ducentas libras* pendant. *Qui centum & octoginta libras exceſſerit, vidi,* ait Cardanus. Corpore eſt tereti & oblongo. Caput quadratum eſt. & totum dura cartilagine potius, quam oſſibus conſtat. Os illi ſine dentibus & ſine maxillis eſt, â reliquorum piſcium formâ planè diverſum. Nares & branchias habet, quibus refrigeratur. Barba adeſt gemina. In dorſo crasſiores quædam ſquamæ ſunt reliquæ partes cubiculari & ſcabro teguntur operimento. Pinnas & ad branchias, & in ventre, & in dorſo habet. Ipſa etiam cauda in duas caudas degenerat.

III. *Quænam generatio?*

℞. Ova pariunt fœtumq;ex iis excludunt. Sunt qui ova colligunt, & nunc nutrimentum gratisſimum, nunc medicamentum efficacisſimum inde parant.

Axiomata

I. *Sturio gratisſimus antiquis erat.* Romani cum ceperunt eum, cum tibiis &

coro-

coronis in cænam processeruut, coronatis etiam iis qui gestarunt. Undè facetè Comicus ex persona parasiti ait: *Quis est mortalis tantâ fortunâ affectus unquam, quâ ego nunc sum? cujus hæc ventri portatur pompa, vel nunc qui mihi in mari accipenser latuit! anta hac, cujus ego latus in latebras reddam meis dentibus & manibus.*

II. *Sturio gulæ potius, quam sanitati confert.*

Delectus habetur ratione sexûs, temporis, loci, magnitudinis & præparationis: Præferuntur enim mares fœminis & inter has ovis plenæ cæteris, quæ enixæ sunt. Probantur imprimis circa solstitia, & qui longius recesserunt â maris littoribus. Præferuntur minores majoribus. Comeduntur & recentes & sale conditi: illi tamen his gratiores sunt. Recentes vino, saccharo, Zinzibere, pipere, caryophillis, uvis passis majoribus & minoribus parantur. Omni apparatu facto, habent adhuc carnem duriusculam, præpinguem ac glutinosam. Hinc neq; ægris, neq; neutris, neq; debiliorem ventriculum habentibus apponendi sunt. Sanis verò & ventriculo validiore præditis ferculum gratissimum sunt.

CAPUT VII.

De Lampetra.

Praeceptum.

Lampetra est piſcis medius, corpore oblongo, celebris ſaporis elegantiâ, in mari & fluviis degens.

Quæſtiones

I. *Quænam nutritio?*

℟. Lampetra, Germanicè Lamprete vaſci, dicitur aqua & muſco. Sed non tàm de aqua, quam de contentis in ea hoc admittendum. Cum capitur, eſcâ quadam compoſita in fontibus & aquis dulcibus nutritur ac ſervatur.

II. *Quænam augmentatio?*

℟. Corporis craſſitudo exigua eſt, longitudo eximia. Cute tegitur lævi, nunc albicante, nunc nigricante, maculisq́; conſperſa. Os neq; in longum neq; in latum ſciſſum eſt, ſed excavatum, in quo cavi ſparſi ſunt dentes plurimi, acuti, flavi, hamati. Pinnulam membraneam ſupra caudæ extremum habet, aliamq́; hâc paulo ſuperiorem. In lateribus pinnis caret, cum iis ad natandum opus non habeat, ſed flexuoſo corporis impulſu promoveatur.

III. Quæ-

III. *Quænam generatio?*

℞. Nihil notatu dignum de generatione apud Autores. Ova parit ê quibus nova proles.

Axiomata

I. *Lampetra olim in magno honore fuit?*

Apud Romanos, sex, septem, viginti quoq; aureis olim una emebatur. Aldrovandus scribit : *Eodem modo hodiè Romæ piscium ferè nobilissima censetur, adeò ut nobilis quidam coquus (referente Jovio) aulæ Romanæ proceru, coturnicibus eam compararit.* Scribit Platina, *Romanæ aulæ fortassis offensus, benè â natura actum esse, quod Romæ ex Tiberi capiuntur & delicatissimæ, quoniam vallatæ ibi gulæ inter se auctis pretiis certant.*

I. *Lampetræ succus tantæ bonitatis non est.*

Habent saporem gratum & delicatum, si rectè præparentur, vinoq; enecentur, & aromatibus condiantur. Ubi condimentum magis ad palatum est, quam pisces ipsi. Hinc condimento illusum fuisse parasitum, memorat Aldrovandus. *Huic enim funeri instar Lampretæ coctum, multoq; jurulento immersum grandi in patina quis apposuit, ut*

 notam

notam omnibus ejus edacitatem gulamq; eluderet. Hic jam magna pultarii parte absumptâ pseudolampetram aggressus, diu multumq; cum illa maxillis & dentibus inhærente colluctatus, cachinnum cunctis tollentibus, facetè respondit: utinam mihi sæpius sic illudatis. Nam in hoc condimento non modo funes sed & ipsas catenas, (quibus insani vobis similes vincuntur) *& cum voluptate quidem absumerem.*

CAPUT VIII.

De Loligine.

Præceptum.

Loligo est piscis medius, corpus habens rotundum & in acutum desinens, in metu atramentum effundens, ut abscondatur.

Quæstiones

I. *Quænam nutritio?*

℞. Loligo Germanicè Blackfisch dicitur ab humore atramento simili, quem effundit. Nutritur variis in aqua contentis, ac diligenter, quicquid in ventriculum demittit, rostro atterit. Unde cuncta quæ in Stomacho reperiuntur, pulmenti formam habent.

II. *Quænam augmentatio?*

℞. Magni-

R. Magnitudinem trium cubitorum interdum habet. Cutis est mollis, non squamosa, non aspera, non testacea. Pedum numero & promuscide insignis est. Pedes inferiores minores, superiores majores sunt. Totum corpus tenerum, longiusculum & rotundum est, desinens in acutum.

III. Quænam generatio?

R. Mas flagrat amore fœminæ, & sæpè causa ejus perit. Fœminam etiam captam mas liberare laborat, sed â piscatoribus petitur ipse & capitur. Mas si captus fuerit, fœmina fugit. Parit fœmina ova, maximam partem gemina, binosq; gignit fœtus.

Axiomata.

I. Loligo & sepia pisces cognati sunt.

Conveniunt structura, atramento, carne & aliis. Discrimen Germanicè sic interpretatur Gesnerus: Loligo ein lang Blackfisch/ sepia ein runder Blackfisch.

II. Loligo crudi succi est.

Non admodum commendatur loligo, cum carnem habeat duram ac difficilis coctionis. A perito verò coquuo cum apparatur, non ingratus est. Coquitur cum atramento suo adjecto butyro ac pipere.

CAPUT IX.

De Afello.

Præceptum

Afellus eſt piſcis medius, tumidum habens ventrem, & grande caput, ac carnem minus laudatam.

Quæſtiones

I. *Quænam nutritio?*

℞. Afellus Germanicè Stockfiſch nutritus contentis in aqua. Maximus apud Britannos & Hollandos eſt aſellorum quæſtus Tanta enim eorum ibi copia, ut poſt patriæ telluris ſaturitatem in Germaniam aliasq; longe disſitas regiones, non ſine longo fœnore transportentur.

II. *Quænam augmentatio?*

℞. Duos & tres cubitos ſæpe excedit. Caput ei grande, os amplum, & venter tumidus eſt. Hinc nunc ventricoſus, nunc capitoſus aſinus dicitur. Ad exteras regiones cum mittitur, caput præciditur.

III. *Quænam generatio?*

℞. Ova parit, indeq; prolem gignit.

Axiomata

I. *Aſellus ignobilis piſcis eſt.*

Odio-

Odiosum nomen habet & Græcis & Latinis & Germanis. Recens, carnem albam, mollem & friabilem, palatoq; non ingratam habet: Exsiccatus verò osseam ferè induit duritiem, undè robusto baculo diverberatur, ut affusâ aquâ rectius dissolvatur & elixetur.

II. *Asellus salitus & butyro immersus glutinosior fit.*

Causa est humoris tenuis absumptio. Sicut farina aquâ multâ affusa, & aliquandiu conjuncta, tam spissa redditur ac glutinosa, ut eâ ad ferruminanda multa utamur. Tenuiores enim partes ab igne absumptæ sunt. Et sicut saccharum aquâ dissolutum coctione fit spissus & glutinosius. Ita etiam atramentū cum partes tenuiores exhaustæ sunt, crassi9 fit, & adeò digitis adhærescit, ut non sine labore avellatur.

CAPUT. X.

De Lucio

Præcept.

Lucius est piscis medius, oblongus, parvis ac tenuibus squamis præditus, voracissimus, audacissimus & vivacissimus.

Quæstio-

I. Quænam nutritio?

℞. Lucius Germanicè ein Hecht/ nutritur piscibus, ranis, & aliis in aquam immissis. Voracissimus & crudelissimus est, in propriam sæviens gentem. Lucios enim qui dissecant, frequentissimè in ventre inveniunt, non alburnos tantum & tincas, sed minores quoq; lucios. Piscem sæpè seipso paulò minorem adoritur, quem cum apprehendit, caput & reliquas partes superiores ingerit, inferioribus extra os, aliquandiu dependentibus, donec prioribus mutatis ac digestis, has quoq; trahat ac digerat. Certum est feles etiam parvas & canes in vivaria conjectos ab iis devorari. *Cracoviensis quidam Polonus Rondeletio retulit, anseris pullos duos in ventre lucii à se visos esse: aliquando etiam lucium, pedem ancillæ in piscina apprehendisse.*

II Quænam augmentatio?

℞. Piscis egregiæ magnitudinis est. Argentinæ aliquando captus fuit, *qui libras viginti & sex appendit.* Corporis figura oblongior est, dorsum latum & ferè quadratum perpetuo æquale donec ad postremas pinnas ventum fuerit. Caput habet macrum,

erum, osseum & quadratum. *In hoc instrumenta passionis Dominicæ reperiri censet vulgus: sed superstitiose.* Rostrum habet longum, & rictum maximum. Maxilla inferior superiore longior est, & cochlearis modo excavata. Dentes habet acutos, longos, firmos, & in acies dispositos. Pinnas sex habet, duas ad branchiarum imas, duas inferiore ventris loco, & duas non procul â cauda. Cauda brevis est, in duas etiam desinens pinnas. Tegitur corpus squamis exiguis & tenuibus, ut iis ferme carere videatur. Hinc si parvus fuerit, inter edendum â quibusdam negliguntur & non separantur. Quoad colorem venter albicat, dorsum ex subflavo nigrescit.

III. Quænam generatio?

℞. Mense Martio & Aprili coëunt & pariunt ova, idq; ad Junium usq; continuant. Inveniuntur interdum in piscinis, ubi anteà nulli fuêre. Hos ex luto virtute Solis æquivocè generatos credunt. Placet magis sententia D. Frantzii, qui sic scribit: *utut hæc disputantur, tamen verò similior est ratio, omnes minimorum minimos pisciculos provenire nonnisi ex sui generis semine, quod interdum vix sensu notabile esse libenter concedimus. Posse autem semina piscium per a-*

nates, & ciconias & ranas, deferri in novas & puras piscinas, quisnam dubitabit? Qui edunt ova, solent ipsa egerere imperfecta, ita ut edita augeantur, non aliter ac farina, tumore subacta augetur, tum scilicet pars solida augetur tumore, & posteà spiritus ipsi provocati tumorem efficiunt.

Axiomata

I. Lucius vivacissimus est.

Ultra ducentos annos vivere dicitur, nisi pereat morte violenta. Exemplo hoc confirmatur istius, qui â Friderico II. imperatore captus, & cum certâ inscriptione aquis iterum immersus, atq; post trecentos ferè annos denuò inventus est. Inscriptio talis fuit: *Ego sum ille piscis huic stagno omnium primus impositus, per mundi Rectoris Friderici II, manus, die 5. octobris.* Captus autem fuit Anno salutis 1497. & immissus ante annos fermè trecentos.

II. Lucii caro laudabilis est.

Carnem habet friabilem, coctu non adeò difficilem, nec multis excrementis scatentem. Hinc ægris concedi solet, imprimis calidâ & siccâ temperie laborantibus. His non tantùm nihil mali, sed & plurimùm emolumenti adfert. Esum ejus puerperis etiam

etiam concedunt, quibus tamen reliquorum usus piscium interdictus est.

CAPVT XI.

De Anguilla.

Preceptum.

Anguilla est piscis medius, corpore oblongo, lævis, jucundi saporis, sed insalubris.

Quæstiones.

I. Quænam nutritio?

℞. Anguilla Germanicè Aal/nutritur vermibus, ranis, piscibus, radicibus, herbis & similibus. Totus in eo est Rondeletius, ut anguillas solâ aquâ nutriri probet. *Solâ aqua, eâque paucissimâ ac dulcissimâ,* inquit, *anguillæ pascuntur & augescunt. Quamobrem ii, quibꝰ angvillarum vivaria curæ sunt, diligenter dant operam, ut quàm maximè puræ sinceraq; sit aqua affluens, & effluens semper per ripas, ubi vivaria extruūt: nam nisi aqua limpida sit, brevi strangulatæ interuūt.* Sed quod nec animatum est, nec ab animato venit, nutrire nequit. Et non tàm ad aquam, quàm contenta in ea respiciendum esse, vel ipsa monet dulcedo, quam requirit.

II. Quænam augmentatio?

℞. Anguilla in tantam nonnunquam excrescit magnitudinem, ut quatuor cubitorum longitudinem & brachii crassitiem æquet. Lævis & valdè lubricus piscis est, ut manu teneri nequeat. Caput habet longum & acutum, os apertum, dentibus parvis & acutis præditum, ordine multiplici. Color pro varietate aquarum variat. Qui puram ac defluentem aquam incolunt, ventrem habent candidum, & dorsum subcæruleum: qui verò impuram & stagnantem inhabitant, ventre subalbo & dorso subviridi aut subnigro constant.

III. *Quænam generatio?*

℞. Aristoteles ait: *anguilla neq; mas neq; fœmina est, neq; prolem ex se aliquam generare potest.* Item: *Hoc unum inter sanguinea, totum genus, sine coitu, sine ovo procreatur. Quod ita esse constat argumento, quod in fæculentis stagnis aquâ omni exhaustâ & limo detractô anguillæ denuò generantur, ubi aqua accessit pluvia.* Sed Rondeletius scribit: *se vidisse anguillas corporum complexu coëuntes, & in inferiore ventris parte, & vulvam in fœminis & semen in maribus reperiri.*

Axiomata

I. *Anguilla suavis est sed insalubris.*

Piscis delicatissimus est, ob suavitatem carnis

carnis. Idem insalubris tamen, & nec ægris nec sanis proficuus est. Glutinosa enim pieguedine, & pituitoso succo ac lento abundat. Unde nec facilè coquitur, nec præbet laudabile nutrimentum.

II. Anguilla puram aquam amat.

In Germania non caret anguillis; vel Albis vel flumen facilè aliud. Danubius non alere dicitur anguillas, ob aquæ frigiditatem. E fluviis autem mare ipsum ingreditur, secùs ac lampetra aut Siluru s: hi enim pisces è mari ad flumina tendunt.

CAPVT XII.

De Trutta.

Præcept:

Trutta est piscis rudius, oblongus, maculis varius, ob saporis elegantiam succique præstantiam celeberrimus.

Quæstiones.

I. Quænam nutritio?

℞. Trutta, Germanicè Fehre/ Forell / vescitur vermibus, locustis, limacibus, variisq; in aquam immissis. A piscibus etiam non abstinet, sed percas, barbos, fundulos, aliosque invadit. Tanta aviditas in ea, ut ab imis ad summa tendens supra aquam effera-

tur & in ſcapham nonnunquàm incidat.

II. Quænam augmentatio?

℞. Magnitudinem habet cubitalem, ſquamas exiguas, maculas multas, pinnas duas ad radices branchiarum, duas ſub ventre, unam verſus caudam, & duas in dorſo. Cauda eſt brevis & non diviſa, roſtrum minus acutum, oculi rubentes, dentes acutiſſimi. Totus ferè piſcis ex albo flaveſcit, aureisq; maculis pingitur. Quamvis pro varietate fluminum variet color, & piſcis & macularum. Cutis facilè rugatur, & â carne absq; difficultate divellitur.

III. Quænam generatio?

℞. Coëunt & pariunt menſe Octobri, cumq; partus inſtat, modicas ſcrobes faciunt. Nidum itaque formant, in quo edantur & nutriantur pulli.

Axiomata

I. *Truttæ caro laudabilis eſt.*

Grati eſt ſaporis, facilis coctionis, paucorum excrementorum, boni, multi lac tenuis ſucci. Minores præferuntur majoribus, macræ pinguibus, ac maculas rubras habentes cæteris. Menſe Octobri minùs ſalubres ſunt, quia tunc pariunt.

II. *Truttæ multa cum Salmonibus communia habent.*

In utrisq; eadem fermè forma, eadem corporis partes externæ, caro rubicunda, maculæ multæ ascensus ad sumas aquas saltandi vis & agilitas, suavitas in cibo. Magnitudine etiam aliqua truttarum species Salmonibus ferè æqualis est, undè & trutta Salmonata Lachsfohre dicitur.

CAPUT XIII.

De Barbo

Præcept :

Barbꝰ est piscis medius, oblongus, & in latera modicè compressus, squamis exiguis præditus, & barba gemina celebris.

Quæstiones.

I. Quænam nutritio?

R. Barbus, Germanicè Barbe / oder Barme / vescitur piscibus, cochleis & cadaveribus. Adeò vorax est, ut ne suo quidem parcat generi.

II. Quænam augmentatio?

R. Plerumq; unius libræ pondus est; aliquando duarum, trium, pluriumve. Figura corporis oblonga est, in latera modicè compressa. Rostrum etiam longius & anctius habet, cartilagineum & pingue. Eo

superioris rostri extremo duæ appendices, et ex lateribus duæ aliæ propendent, quas barbam vocant. Est autem substantia cutanea quidem, sed mollis, lubrica & subrubra, oculi parvi sunt, pupilla nigra, quam aureus circulus ambit. Dentibus caret, pinnas duas ad branchias habet, duas in ventre, unam â podice, unam in dorso. Ipsa quoque cauda ê pinna gemina conflatur. Squamas habet exiguas, & colorem varium. Venter colore est lacteo, latera argento, dorsum ex albo flavescit & parvis nigrisque maculis conspergitur.

III. Quænam generatio?

℞. Congrediuntur & ova pariunt; Ova hæc ne ab aliis devorentur, diligenter custodiunt.

Axiomata.

I. Barbi caro damnanda non est.

Cardanus statuit, barbum neq; frigidum, neq; calidum, neq; elixum, neq; assatum, bonum esse, Placet magis sententia Sennerti, cujus hæc sunt verba: *observatum esse non memini aliquem ex carnis ejus esu aliquid damni peperisse. Est enim candidissima, facilis coctionis & distributionis, alimentiq; & succi non mali.*

II. Bar-

II. Barvi ova venenata non sunt.

Prægnans barbꝰ innumeris refertus est ovis. Hæc assumpta nonnullis tormina ventris excitarunt, vomitum crearunt alvũ turbarunt, cholerã generarunt, syncopen induxerunt, aliaq; gravissima mala intulerunt. Hinc venenata & malefica vi prædita esse ova illa dicuntur. Sed â nostris quandoque comeduntur sine noxâ. Censendum potiùs ova illa â debili ventriculo corrumpi, in se verò noxæ expertia esse. *Sicut lac in vitiosum ventriculum immissum, adeò corrumpitur, ut veneri inferat symptomata.*

CAPUT XIV.

De Tinca

Præceptum.

Tinca est piscis medius, brevis ac crassus, squamis exiguis præditus & muco plenus.

Quæstiones.

I. Quænam nutritio?

℞. Tinca Germanicè Schley/â muco quem Schleim appellamus, sordibus rerum putrescentium vescitur, â carne verò abstinet.

II. Quænam augmentatio?

℞. Quatuor & quinque librarum pondere alibi capitur, sed in Albi libras duas non faci-

facilè excedit. Brevis & crassa est, capite crasso & retorto. Rostrum habet breve ac rotundum,& pro dentibus serrata ossa. Oculi sunt nigri & aurei, pinnæ ad branchias binæ,binæ in ventre,â podice una,una etiam in dorso. Squamis minutis ac valdè connexis tegitur. Color in quibusdam subalbus, in aliis subflavus, in nonnullis subniger est.

III. Quænam generatio?

℞. Et ex semine & absque semine generare censetur. Sed toties castigatum posterius,ut videatur superfluum,quicquid etiam objiciatur. Lucios quoq; ê tincarum semine generari putant, quod fabulosum esse statuimus.

Axiomata.

I.Tinca piscis vilis est.

Nec grati saporis est, nec boni succi, nec facilè coquitur,nec rectè distribuitur. Plebejus piscis est, indignus qui apponatur mensis magnatum. *Hinc cùm nobilis quidam Florentinus, tincam convivis suis laudavit,omnibus excussis lachrimas ob risum.*

II. Tinca amat lacus & paludes.

Raro in fluminibus habetur, frequenter in lacubus & stagnis. Non gaudet aquis

cur-

currentibus sed stagnantibus. Sic putredine delectatur, ut ipsa inter sordes nascatur & educetur.

CAPUT XV.

De Haringo.

Præceptum

Haringus est piscis parvus, dulcis, brevis extra aquam vitæ, in oceano degens.

Quæstiones.

I. Quænam nutritio?

℞. Recentiores Zoologi ex penuria Græci & Latini nominis, Germanicum vocabulum latinitate donarunt. Communiter halec & haringus ut Latinum & Germanicum differre putantur. Sed piscis in Latinorum scriptis halec appellatus, fluviatilis ac dulcium aquarum piscis est, haringus verò marinus. Halec etiam vilis pisciculus & fex piscium illis dicitur: haringus verò celebris & non ingratus piscis est. Nutriri creditur aquâ: sed contenta in aqua nutriunt, non aqua ipsa.

II Quænam augmentatio?

℞. Longitudinis est pedalis, unicum habens intestinum, quod jejunum esse asserit Albertus. Dorso est cæruleo, ventre albo,

 squa

ſquamis acutis cutiq́; pertinaciter cohærentibus. Noctu lucent ventribus verſus ſummum æquor obverſis. Squamæ tantum emittunt ſplendorem, ut mare fulminare videatur.

III. *Quænam generatio?*

℞. Pariunt ſemel anno, ſed tanto fœcunditate, ut multa millia hominum iis ſuſtententur. D. Frantzius ait: *Vix alius eſt inter omnes piſces, qui ſit fæcundior, unde haleces fermè totum mundum paſcunt.* Prætereà caro horum piſcium, nativo, eoq́; bono conſtat, unde pleriq; piſces in mari, præſertim grandiores his ipſis piſcibus ſtruunt inſidias. Itaq́; ceti his ipſis piſcibus inſidiantur, quod dum fit, haleces ad littora diſperſis agminibus approperant, quaſi poſſint effugere inſidias. At tum in hominum poteſtatem veniunt, non tantum haleces, verum etiam perſecutores, ceti. Et ita ſingulari Dei providentia duobus ſummis bonis diteſcunt, & fruuntur regiones maritimæ.

Axiomata

I. *Haringi omnium regionum incolis grati.*

In omnes regiones transportantur ê locis

mari-

maritimis. Conceduntur non tantum recentes, sed & sale muriaq; conditi, imò & fumo indurati. Recentes carnem habent albam & friabilem, boni saporis, boni succi & facilis coctionis. Sale conditi difficilioris fiunt, nunquam boni saporis & succi. Bibacibus autem gratissimi sunt, cum sitim iis provocant, ut alacrius suaviusq; potent. Infumati, quos Bückling vocamus, difficillimæ sunt coctionis & mali succi.

II. Hanringus piscis marinus est.

Habitat in oceano & frequentissimus est in Anglia, Scotia, Irlandia, Norvvegia, Dania, Beligo. Capitur post æquinoctium autumnale, reliquo tempore maris secreta petit.

CAPUT XVI.

De Alburno.

Præceptum.

Alburnus est piscis parvus, albedine insignis, molli carne, in fluviis & lacubus degens.

Quæstiones.

I. Quænam nutritio?

R. Alburnus ab albedine nomen habet, Germanis Weißfisch. Piscis vorax est, unde & hamo facile capitur. Devorat autem ver-

vermes, ranas, aliaq; in aquam immissa.

II. Quænam augmentatio?

℞. Longus est tres aut quatuor digitos, oculis magnis rubescentibus, capite parvo, corpore latiusculo sed depresso. Squamis tegitur tenuibus, & candido præditus colore est. Pinnas habet duas â branchiis, duas in ventre, unam propè caudam.

III. Quænam generatio?

℞. Congreditur & ova parit, bis aut ter anno.

Axiomata

I. Alburnus facilè percipit odores.

In cavernis cum latet, & esca hamo aquis immittitur, odore evocatur & capitur. Dubium est, an respirando, an absq; respiratione odoretur? Respirationem qui negant piscibus, alburnum sine ea odorari censent. Sed & respirant pisces & respirando odorantur. Branchiarum enim beneficio aquam attrahunt, & cum ea odorem.

II. Alburnus & in fluviis & in lacubus vivit?

Communissimus piscis est, cunctisque notissimus. Et lacustris & fluviatilis est, succi exigui & saporis minus grati. Homines plebeji cum cœpis coquunt, indeq; Zwiebelfische appellantur.

CAPUT XVII.

De Fundulo.

Præceptum

Fundulus estpiscis parvus, carnem mollem & salubrem habens, in fundo fluviorum ac lacuum degens.

Quæstiones.

I. *Quænam nutritio?*

℞. Fundulus â fundo nomen habet. In aquarum fundo enim degit. Germanis Gründling seu gründel apellatur. Nutritur musco, hirundinibus, aliisque in aqua contentis. Cadavera etiam submersa devorat calvariisque bubalis delectatur.

II. *Quænam augmentatio?*

℞. Piscis digitalis est. Maculas â capite versus caudam habet nigricantes & rotundas. Squamis tegitur parvis. Caudam habet exiguam & bifurcatam. Duas pinnas in lateribushabet, duas in ventre, unam in tergo, & sub cauda ad anum unam. Quanquam sint duo genera hujus pisciculi: alterum commune & majus, alterum speciale & minus.

III. *Quænam generatio?*

℞. Parit

℞. Parit anno bis aut ter. Ova singulari folliculo inclusa sunt.

Axiomata.

I *Insignis funduli bonitas est.*

Parvus hic piscis in maximo versatur honore. Coquitur vino, & sub finem modicum effunditur acetum. Boni est succi, facilis coctionis & ad voluptatem sanitatemque non parum confert. Hinc ægris etiam non incommodè apponi posse censetur. D. Sennertus inquit: *inter minores pisces boni saporis, salubrisq; planè alimenti, coctu facilis, & qui diu in stomacho non morantur, atq; ad voluptatem & sanitatem plane commodi, & qui ægris etiam tutò concedi possunt, sunt quos vulgo fundulos* Schmerlen vel Gründling *à fundo nominamus.*

II *Fundulus in fundo maximè degit.*

In fluviis & lacubus maxime habitat ut et in fontibus campestribus. In rivis etiam plurimi capiuntur, præcipuè Februario, Martio, & Aprili. Post pascha parere incipiunt, & tunc gratiam perdunt. In cœno qui vivunt, cœnosi sunt & ipsi: præstantiores sunt arenæ & saxis adhærentes. Amant profundiora loca, fundumq; petunt lubentissimè.

Appen-

Appendix.

De Cancro.

Cancer est animal exangue, parum natans, lubenter progrediens, terræ cavernas in habitans.

Quæstiones.

I. *Quid de nutritione?*

℞. Cancer Germanicè Krebs / vescitur conchiliis, ranis, aliisq; carnibns. Et urgente fame â propria etiam gente non abstinet. Lacte sine aquâ, & potare potest & nutriri multis diebus.

II. *Quid de augmentatione?*

℞. Quantitas est media. Capite & collo carere dicitur â Galeno. At ubi oculi, ibi caput quamvis tamen â reliquis partibus distinctum satis non sit. Dentes etiam habet duos, juxta os, & duos in ventriculo. Ventriculus vero ab ore parum distat, quem intestinum sequitur simplex usq; ad extremam partem tendẽs & excrementa ejiciens. Oculos habet duos, non in rectum sed obliquum atque ad latera dispositos. Pedes habet denos cum duobus forcipibus ac chelis, maximam partem denticulatæ sunt, & quarum pars superior mobilis, inferior im-

immobilis est. Coloris est subviridis, qui ad nigrum tendit, post coctionem autem rubescunt. Deponit tempore veris crustam suam de toto corpore, capite, ventre, pedibus, & singulis partibus. Caudam an habeat disputant, sed non videmus cur illud ultimum, licet operimentum corporis sit caudæ nomine non veniat?

III. *Quid de generatione?*

℞. Sexum habent, maresq; valde libidinosi sunt, ut unus in una caverna vel tres habeat fœmellas. Pugnat pro his vehementer, & alteri alter ob id forcipes frangit: Mares duas inter ventrem & caudam habent spinas, quibus fœminæ carent. His verò hirsutior & amplior cauda data est. Post congressum in fœminis intrinsecus nascuntur ova, quæ successu temporis inlatam illam & hirsutam caudæ partem deponuntur.

Axiomata

I. Crescente luna crescit caro in cancris.

Carnem habent duram, frigidam & humidam, undè difficilis coctionis sunt, & non nisi validis ventriculis conveniunt. Condimentis tamen attenuantibus & calefaci-

enti-

cientibus emendatur. Crescente lunâ crescit, decrescente decrescit caro ejus. Dominâ enim humorum vigente, vigent humores, succumbente succumbunt.

II. *Forcipes fracti renascuntur.*

Non enim ex semine formati sunt, sed ex humore sanguini respondente. Sicut renascuntur in arboribus folia, in avibus pennæ, in piscibus squamæ, ita & in cancris forcipes.

III. *Cancer non est retrogadus?*

Duces itineris oculi sunt. Cum horum positu si concordat progressus, in anteriora fit non in posteriora Cancrorum oculi non in rectum, sed in obliquum dispositi sunt. Hos sequitur cancer, & ratione sui corporis recta progreditur. Nec cum Scaligero dicendum, oculos propter progressionem in latus flecti. Contrario fit modo: progressio propter oculos fit in latus. Horum dispositio non est arbitraria, sed naturalis ac necessaria.

LIBER SEXTUS

De

De Serpentibus

CAPUT I.

Serpentibus in Genere.

Præcepta.

I. Serpens est brutum reptile, callidum, venenosum, homini infestum.

II. Estq; draco, aspis, vipera, natrix &c.

Quæstiones

I. *Quomodo serpentes homini infundant venenum?*

℞. Putat vulgus serpentem lingua vulnerare, & cauda vulneri venenum immittere. Sed homines linguam pro telo habent, non item serpentes. Vulnera quæ lingua fiunt, non tam corpus quam famam lædunt. Alii prudentiores, serpentem dentibus vulnus infligere, caudaq; venenum infundere dicunt. Verum licet caudâ non tangant partem vulneratam, veneno tamen eam inficiunt. Dicimus nos serpentes serratos habere dentes, fistula tenui perforatos & pellicula parva ex parte opertos. In parva ista pellicula hæret venenum, indeq; vulneri, ubi dentibus læsêre, infunditur.

II. *An venenum pars serpentis, an excrementum illius sit?*

℞. Excrementi potiùs quàm partis habet rationem. Eo modo quo excrementa per totum corpus ejicienda, retinentur, & ad pelliculam, dentibus adnatam propelluntur,

rur. Basso, ait: *Finge quæ in homine sunt noxia, quæq; per totum corpus dispersa sunt, ac per cutem, reliquosq; meatus exeunt, in unum locum coire, ibiq; diutius paulatim concoqui. Quid futurum speras, ubi maligni illi spiritus in unum congregati, eoroq; calore adjuti, majora impedimenta per concoctionem exegerint?* Si *humores excrementitii, dum egeri nequeunt, putrescentes desinūt in virus; quid hic noxiorum omnium ex omnibus partibus in unum confluxus?*

III. Cur carnes serpentis, licet venenatæ non sint, venenum tamen proliciant?

℞. Venenum prolicere venenum, adeoq; simile attrahere, simile testis est experientia. Bufones arefacti & regioni cordis applicati venena exhauriunt. Scorpio parti, quam punxit, adjunctus, venenum quod amisit attrahit, & vulnera quæ fecit, sanat. Quin carnes serpentis, quæ veneni expartes sunt, contra venena non minorem habent virtutem, quam venena ipsa. Hæ ut anteà vivo serpente venenum fovebant: ita nunc extincto eo, amorem instaurant, venenaq; alliciunt.

I. Serpentes non tantum in calidis, sed & frigidis habitant regionibus.

Non in India tantum & Africa, ſed in Suecia etiam habentur, in Dania & Norvvegia. Ubi tantus cœli rigor, ut mare ipſum integros exercitûs cum machinis aheneis ſuſtineat. Latent ibi hyeme ſub terris & ſaxis ſemimortui, tempusq; vernum expectant. In Germania noſtra reperiuntur non pauci, in paludibus, in pratis & ſylvis, in caulis & caſis ruſticis.

II. Serpentes ex ovis fiunt.

Sexum habent, & tam arctè cohærent, ut ê longinquo unum corpus eſſe putetur, cum duobus capitibus. *Unde figmentum illud, dari ſerpentes bicipites, ac bilingues.* Pariunt ova ê quibus fœtum excludunt, ſola excepta vipera quæ vivum parit animal. Indeq; id accepit nominis, quaſi vivipara.

III. Serpentes ê ſpinali hominis medulla naſci, fabuloſum eſt.

Verum formarum originem qui tenet, falſitatem plebejæ hujus opinionis agnoſcit facilè. Experientia etiam nos informat, cùm

cùm passim cadavera humana sint, serpentes autem non sint: Si alicubi in cadaveribus inventi sunt, cibum quæsiverunt. Delectantur enim dulcibus, sed dulcis humana caro est. Igitur odorum suavitate ad loca illa alliciuntur, non verò ibidem generantur.

CAPUT II.

De Dracone.

Præceptum

Draco est Serpens maximus, validissimus, terribilis, caudæ robore plurimum valens.

Quæstiones

I. *Quænam nutritio?*

℞. Vescitur carnibus & cadaveribus. Tanta in eo vocacitas ut una vice totum cervum consumat. Fame compulsus homines etiam aggreditur, necat ac devorat.

II. *Quænam generatio?*

℞. Magnitudinis stupendæ est, & alius viginti cubitos, alius triginta, alius quadraginta longus est. Nicephorus tam mirandæ magnitudinis draconem describit, ut illum interfectum octo paria boum vix loco movere potuerint. Quem &, ne aërem

inficeret, interfectum combusserunt. Caput habet oblongum os tricipli ordine dentium refertum, oculos magnos & acutos, duas membranas in dorso, squamas asperrimas in toto corpore, caudam longam ac validissimam. Color aliis ruffus est, aliis cinereus, aliis niger.

III. *Quænam generatio?*

℞. Ova parit indeq; pullos excludit. Hi cum sitiunt, nec aquam qua restinguunt sitim, inveniunt, miserabiles habent lamentationes.

Axiomata.

I. *Draco mammas non habet.*

Dicunt draconem, licet animal crudele sit, mammas tamen suis præbere pullis. Hinc mulieres mammas negantes infantibus reprehendunt. Imprimis in meretrices invehuntur, quæ jugulant nonnunquam infãtes, quod nec dracones, nec aliæ bestiæ agunt. Sed mammæ draconum in natura non dantur. Nec figmentis opus est, ad vitia hominum corrigenda. In Scriptura cum mentio fit mammarum draconis D. Frantzius inquit, *non esse intelligendum de serpentibus & draconibus specialiter sic dictis, sed de magnis quadrupedibus, quia scriptura*

voce

voce Hebræa quasvis immanes belluas intelligat.

II. Draco alas habet.

Etiam hæc vulgi opinio Sapientum non intrat animas. In multis draconibus ne vastigium quidem alarum deprehensum est. In cæteris pinnæ potius seu membranæ instar pinnarum quam pennæ aut veræ alæ spectatæ fuêre. Non autem negamus Satanam sub specie alati draconis apparuisse veneficis. Mille enim artifex est, omnia tentans, quibus decipiat, ipsumque Deum gloriosum blasphemet.

CAPUT III.

De Aspide.

Præceptum

Aspis est serpens venenosissimus, astutissimus & maximè noxius.

Quæstiones

I. Quænam nutritio?

℞. Aspis eine Otter/ nutritur herbis, in quibus lubenter degit ac sese occultat ut solo capite emineat. Muribus etiam vescitur, quin & avibus, quas necat cum advolitant, capite ex herbis exporrecto deceptæ.

II. Quænam augmentatio?

 ℞. Lon-

℞. Longitudinem habet quinq; cubitorum. Cervicem latam & tumidam, oculos cavos ac habetes Cũ mordet, nulla morſus apparent veſtigia, & tamen veneno inficit ac interficit. Hæc enim qualitatum occultarum natura, ut in minimo etiam maximas habeant vires.

III. *Quænam generatio?*

℞. Sexum habent & pariunt ova ſimilia monilibus aureis. Inter marem & fœminam maximus amor eſt, adeò ut læſâ parte unâ, altera ſuperſtes, cædis autorem proſequatur.

Axiomata.

I. Aſpis per ſe vocem incantatoris non percipit.

Brutum animal eſt, quod incantationes non intelligit. Satan verò ſeſe conjungere ſolet, qui voces & verba percipit. Hic in perniciem hominum ſuos habet luſus, ut veneficos agnoſcere, verba intelligere, ipſasq; adeò aures obturare dicatur ſerpens ipſe.

II. *Si Baſiliſcus eſt, aſpis eſt.*

Viſu & halitu Baſiliscum animalia omnia necare ſcribunt. Et tam exactè deſcribunt eum, ac ſi vidiſſent & manibus palpaſſent

sent. Si quid veri subest, non Basiliscum, sed aspidem concernit. Hujus enim venenum pernitiosissimum est, præsertim in calidis regionibus. Homines verò augent, omnia, & simplici vero duplex aut triplex falsum miscent. Placet illud Bodini: *Cui visus est unquam, si aspectu solo necat.*

CAPUT IV.

De Vipera.

Præceptum.

Vipera est serpens morsus acerrimi, vivum pariens animal.

Quæstiones.

I. *Quænam nutritio?*

R. Vipera Germanicè Brandschlange/nutritur herbis, ranis, muribus & aliis.

II. *Quænam augmentatio?*

R. Longitudinem habet cubitalem. Quamvis pro locorum varietate variet. Cervicem habet tenuem ac corpus tumidum & amplum. Cum irritatur, oculis corulcat, linguam exerit, & acerrimè mordet.

III. *Quænam generatio?*

R. Mares fœminis conjunguntur, prolemq; vivum edunt. Tradit Plinius, *fœminam*

minam in congressu mariti collum comprehendere, eumq; necare. Hoc autem eam impunè non facere, cum catuli in utero postmodum ventrem matris discerpant, eamq; interficiant. Hinc & viviperam dictam esse quia vi perit, aut quia vi parit. Rectiùs verò Bodinus ait: *utriusq; sexus viperæ lagenis vitreis inclusæ partus eniti visæ sunt, utroq; parente superstite.* Quam verius est, viperam dici, quod sola ex omni serpentum genere vivos pariat.

Axiomata.

Vipera acerrimè mordet etiam dissecta.

Rusticus fuit, qui cum pratum demeteret falce; viperam fortè dissecuit, mediamq; divisit. Et cum eam mortuam esse putavit, partem alteram in qua caput erat comprehendit. Sed vipera caput erexit, ac rusticum acerrimè momordit. Hic ori statim admovit vulnus, ut sangvinem exugeret, vulnusq; purgaret. Sed correptus venenô, subitâ morte periit.

CAPUT III.

De Natrice.

Præceptum.

Na-

Natrix est serpens maculis insignis, stagna ac paludes amans.

Quæstiones

I. Quænam nutritio?

℞. Natrix Germanicè Natter aut hydrus Germanicè Wasserschlange appellatur. Nutritur herbis, ranis, muribus & aliis.

II. Quænam augmentatio?

℞. Longitudinem habet cubitalem. Color cutis cinereus est, maculis tamen undiq; condecoratur. Amat stagna ac paludes, cum autem exsiccantur, in terram redit.

III. Quænam generatio?

℞. Mares fœminis conjunguntur, ovaq; pariunt, & inde fœtum excludunt.

Axiomata

Singularia, quæ natrici tribuunt, figmenta sunt.

Natricis inquiunt flatus adeò noxius est, ut si virgam recenter cœsam ori ejus admoveris, in cortice, vesicæ felleæ excitentur. Gladium fulgentem ori natricis si admoveris eum linguâ veneno inficiet, quod usq; ad summum gladii delatum, tetro cærulæoq; colore ipsum tingit. Hominem in calce si momorderit, venenum per totum corpus in momento spargitur. Unde morsus pedi-

pedibus suspendendus est, ne ad cor ascendat venenum. Sic naturæ admirandas effingunt vires, mirabilia ingenia.

Additamentum
DE
Insectis in Genere.
CAPUT I.

Præcepta.

I. Insecta sunt animalia minora & infirmiora, commissuris insignita.

II. Et sunt apis, formica, aranea, musca, papilio, locusta, pediculus, vermis &c.

Quæstiones.

I. *An insecta respirent?*

R. Transpirant potius, quam respirant. Respiratio est frigidi corporis per os aut nares, aut aliud membrum in corpus attractio, & ejusdem cum fuligine expulsio. Transspiratio est frigidi corporis per totum corpus ingressus & egressus. Hæc insectis competit, ut fiat refrigeratio & restauratio. Cum etiam ex iis sonum, murmur & cantum quædam edant, attrahant aërem necessum est. Quin & odoratu prædita sunt, adeò ut apes dulcia, & culices acida, procul sentiant, attractione aëris igitur opus ha-

habent.

II. *Cur insecta in partes divisa vivere queant?*

R. Vermis cum secatur pars ad caput spectans, caput versus tendit: pars ad caudam spectãs caudã versus se movet. Et vespæ cũ dividũtur, vivit cum pectore caput, vivit etiam alvus. Neq; tantum de bimembri insectorum divisione, sed etiam de ea, quæ in plures fit partes, hoc intelligendum. Causa est, quia humidum cum calido æquabiliter fermè per totam corpus diffusum est. Hinc comparari solent plantis, quæ ipsæ quoque dissectæ vivunt, sed diutiùs longè quam insecta.

Axiomata

I. *Insecta præstant incisura.*

Insecta, Græcè ἔντομα, ab incisuris dicta sunt. Commissuris enim insignita sunt, nunc in supina, nunc in prona, nunc in utraq; parte. Nonnunquam etiam animalia rugosa, aut annulosa dicuntur. Et hæc imprimis ratione â gressilibus, volatilibus, natatilibus, & reptilibus discernuntur. Non admittenda ea distinctio, quæ communiter datur, ratione perfecti & imperfecti. Nullum insectorum imperfectum est,

habent

habent omnia, quæ habere debent. Rectè Aldrovandus ait: *censuerimus animalia esse imperfecta, bestiolas quibus natura plus virium & ingenii contulit, quam multò grandioribus?* *Quis non miretur potius minutissimorum animalculorum industriam, artem & sagacitatem. Si quis in vermiculo quid desideret, præter congruens vermis animæ corpus, ut pennas ad volatum, aut pedes ad ingressum, rostrum ad esum, non erit hoc animal vermis, sed monstrum quoddam verè imperfectum, quod ad nullam certam animalis speciem referri queat, non secus ac Horatianum illud:*

Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere si velit & varias inducere plumas.

II. *Natura in minimis animalibus maxima est.*

Plinius ait: *In magnis corporibus, aut certè majoribus facilis officina sequaci materia fuit.* In his tam *parvis, atq; tam nullis, quæ ratio, quanta vis, quam inextricabilis perfectio? ubi tot sensus collocavit in culice? Et sunt alia dictu minora. Sed ubi visum, in eo prætendit? ubi gustatum applicavit? ubi odoratum inseruit? ubi verò truculentam illam & proportione maximam vocem ingeneravit?*

CAPUT

CAPUT II.

De Api.

Apis est insectum nobilissimum, laboriosissimum, ingeniosissimum, & utilissimum.

Quæstiones.

I. *Quænam nutritio?*

℞. Vescitur melle, aliisq; rebus dulcibus, bibitq; ê fontibus limpidissimis. Sibi format dulcia mella, sed maximus industriæ ipsius fructus in nos redundat. Sicuti ubiq; inserviunt homini bruta, & plantæ, & creaturæ omnes. Unde Poeta canit:

Sic vos non vobis mellificatis apes:
Sic vos non vobis nidificatis aves:
Sic vos non vobis fertis aratra boves.
Sic vos non vobis vellera fertis oves

II. *Quænam augmentatio?*

℞. Quantitatis exiguæ est, ut miremur in abjectissimo & minimo illo corpore, habitare tam laboriosum ac sapientẽ animum. Caput in proportione ad partes alias, magnum habet, antennas breves ales breves & candidas, intus currentibus flavis lineolis: Color corporis ad cinereum vergit, totaq; apis fermè hirsuta est.

III Quæ

III *Quænam generatio?*

℞. Sine coitu generat, omni destituta sexu, non secus ac plantæ. Cardanus *eas ê melle nasci statuit.* Sed rectè Scaliger respondet: *non è melle quatenus mel est, fieri potest generatio; esset enim semen apis. At hoc falsum est. Neq; ê melle putrefacto, quippe quod non putrescit, sed prohibet putrefactionem. Genitale quiddam apes in cellis ponere planum est, ex quo apiculæ progignuntur.*

Axiomata

I. Apum prudentia inæstimabilis est.

Carpunt succos ad mella idoneos, hos per longa intervalla per ventos ac turbines ad suos deferunt alveos: disponunt quicquid attulere, ac per favos digerunt. Tandem diversa in unum coalescere faciunt. Hæc nostra domestica miracula, quorum tantò major certitudo est, quanto nobis propinquiora & frequentiora sunt. Aldrovandus ait. *Mirabile quomodo tam pusilla animalcula, ex tanta florum diversitate mel ceramq; colligant; mirabilius verò quomodo collectum per longissima sæpè intervalla ad alveos suos deferant; sed quam maximè mirabile, quomodo ita in favis cohærere faciunt, ne excidat.*

II Apes

II. Apes odoratu multum valent.

Mel è longinquo sentiunt & advolant. Aldrovandus ait: *Conspicimus sanè apes in mediis etiam urbibus ad officinas pharmacopolorum aliorumq; mella venditantium, ex agris, mellis odore allectos numerosè advolare revolareq; ad alveos suos, melle onustos ac cerâ.*

CAPUT III.

De Formica.

Præceptum.

Formica est insectum prudens, laboriosum, summa cum industria grana colligens.

Quæstiones.

I. *Quænam nutritio?*

℟. Vescitur frugibus & fructibus, indeq; frugilega ac granifera dicitur. Ovidius ait:

Hic nos frugilegas aspeximus ordine longo
Grande onus exiguo formicas ore legentes.

II. *Quænam augmentatio?*

℟. Quantitas corporis parva admodùm est; sed omnia membra tam sapienter formata sunt, ut minimum corpus maxima nobis Sapientiæ divinæ præbeat argumenta: Oculis carere dicuntur Cardano; sed improbat sententiam Aldrovandus.

Formicæ senes ait, alas emittunt, & volant non parum: quas videre in senectute dicemq, cùm in juventute non viderint.

III. Quænam generatio?

℞ Ova pariunt, quæ in vermiculum hujus ipsius speciei abeunt. Albertus ait: *Ova formicæ sunt oblonga, extraq; corpus paulatim recipiunt in locis calidis incrementa, quousq; perfectè compleantur: & si fortè ab aliquo de loco submota ac dispersa fuerint, â formicis recolliguntur, & ad suos nidos referuntur.*

Axiomata

I. *Formica prudentissima est?*

Grana colligit æstate, ne hyeme, ubi arent omnia ac desunt, fame pereat. Collecta grana in principio, seu acumine ubi culmus surgit, exedit. Madida grana in apricum profert & ad solem exsiccat. Tanta hic sapientia, ut in Scriptura sacra dicatur *sapientior sapientibus ipsis.*

II. Formica laboriosissima est.

Campos, agros, areas & arbores percurrit, fruges & grana quærens, & cum invenit, quod quæsivit anxiè sæpè onus corpore propriô majus in nidum deportat. Neq; interdiu tantùm, sed & noctu, si plena sit Luna, opus cœptum continuat. *Vade ad formi-*

formicam ô piger ait Salomon, & considera vias ejus, & disce sapientiam, quæ cum non habent Ducem, nec præceptorem, nec Principem, parat in æstate cibum [redacted] *sibi; & congregat in messe, quod comedat.*

CAPUT. IV.

De Aranea.

Præceptum

Areanea est insectum oenæ naturæ, ob telam quam format, industria singulari decantatum.

Quæstiones

I. Quænam nutritio?

℞. Vivit ex raptu muscarum & aliorum animalium minorum. Hinc elaxos in floribus suspendit casses, muscasq; in hærentes magno aggreditur impetu, & mox superatas necat, post succum saguinemq; exsugit.

II. Quænam augmentatio?

℞. Parvum animal est, octo habens pedes diversæ longitudinis, ob diversas, quas illis edit operationis. Aldrovandus ait: *Quibusdam fila quæ neverunt, attenuant, & in longum protrahunt, aliis eadem in telam deducunt ac invicem conjungunt, aliisq; per eadem prorepunt, & cum volunt, ex iis ceu immobiles sese suspendunt.*

III. *Quænam generatio?*

℞. Generatur ê congressu, more eorum animalium, quæ ex animalibus sui generis procreantur. Aldrovandus scribit: *Ova araneorum cum aliquando observarem, inveni esse multa, modica, livida, exiguis maculis respersa, divisa, invicemq; separata, mollia & viscida, quasi casu aliquo fuerint perdita, aranea diligenter inquirit, & sui additamentis interioribus, & rostro etiam reportat.*

Axiomata

I. *Aranea prudentissima est.*

Hæc ea prudentia, quæ naturā sequitur, non sensum, non intellectum. Seneca ait: *Non vides quam nulli mortalium imitabilis sit illa araneæ textura? Quanti operis sit, fila disponere? Alia in rectum immissa firmamenti loco, alia in orbem currentia, ex denso rara, quibus minora animalia, in quorum perniciem illa tenduntur, veluti retibus implicata teneantur. Nascitur hæc ars, non discitur. Itaq; nullum est animal altero doctius*

II Araneæ venenum non omnibus noxium.

Ab homine sumptum araneæ venenum, seu cum potu, seu cum cibo, miserè afficit & affligit corpus. Nunc calorem nunc rigorem,

gorem, nunc pruriginem, nunc tumorem nunc tremorem creat ægroto. A gallinis verò, aliisq; avibus sine periculo araneæ comeduntur. *Sic non omnibus venenum est quod alicui venenum est.*

CAPUT V.

De Musca.

Præceptum.

Musca est insectum tædiosum, protervum, audax, importunum & inquietum.

Quæstiones.

I. *Quænam nutritio?*

℞. Muscæ omnia fermè degustant, omnia liguriunt, maximè vero sangvini inhiant. Musca hominis & conviva, & contubernalis & commensalis est. Plenam ubiq; mensam habet, sive in pauperum degat tabernis, sive in Regum Principumq; turribus ac palatiis. Huic coqui obsonia condiunt, quæ degustat antequàm Domini ipsi. Imò invadit dominos, iisq; pungendo molesta admodum est, & cum repellitur, redit ocyus, ac iterum iterumq; repulsa magis magisq; regredi laborat.

II. *Quænam augmentatio?*

 ℞. Mag-

℞. Magnitudine & structurâ variat. Quædam enim magnitudinem minimam, quædam mediam, quædam majorem habent. Quædam capite sunt magno, quædam parvo; quædam ventre crasso, quædam exili; quædam antennas seu cornicula in fronte gerunt, quædam iis carent. Habent proboscidem, quâ omnia libant ac vorant. Habent alas non ut aves, sed ex pelliculis conflatos. In sole quas cum expandunt varios exhibent colores non secus ac formosa cauda pavonis.

III. *Quænam generatio?*

℞. Coëunt & conjunctim sæpè simul volant. Materia *generationis* semen est, ê quo primum producitur vermiculus, mox musca. Scaliger ait: *Acutior eum existimaverit ovum esse plus quam semen. Et quidem sine ullo sequestro procedere statim â semine in animal: in nonnullis aliter fieri. E semine enim non illicò animal fieri, sed quoddam medium. Hoc medium est duorum modorum: unum est perfectius, ut vermiculi muscarum soboles, ê quibus fiunt muscæ: alterum imperfectius ut ova. Cujus proportionis sunt plantæ. Non igitur fructum semen esse, aut ovum puto, quale semen est animalis: sed fœtum integrum ex seminis internis occultis, non tamen*

dear

dearticulatum. Perfectum inquam cæteris omnibus nisi dearticulatione. Hæc extra vulgi opinionẽ, rudiora ingenia non admissura scio.

Axiomata

I. Muscæ oleô aut aqua extinctæ reviviscunt.

Salem si aspergimus aut cinerem extinctis istis, muscæ reviviscunt. *Extinctæ* itaq; fuerunt *quoad vitæ actum secundum, non primum.* Adfuit anima, adfuit vita in extinctis illis muscis quoad actum primum: abfuit anima, abfuit vita quoad actum secundum. Hinc & non tam mortuæ, quam *quasi mortuæ*, aut *semimortuæ* muscæ dicuntur. A totali enim privatione ad habitum naturaliter non datur regressus.

II. E muscarum majorum excrementis fiunt vermes.

Immundũ animal musca est, stercore suo tabulata, picturas, vestes, libros, aliaq; conspurcans. Et non raro ê stercore illo præsertim majorũ, vermes nascuntur carnibus imprimis infesti. Scaliger in manu muscã materiam illam ê qua vermis natus fuit, deponere vidit. Ratio rei hujus animis candidis obscura esse nequit. Muscæ enim omnia liguriunt, vermiumq; materiam una cum cibo assu-

assumunt, assumptumq; per alvum reddunt.

CAPUT VII.

De Papilione.

Præceptum.

Papilio est insectum fragilissimum, tempus vernum indicans, & flores amans.

Quæstiones.

I. Quænam nutritio?

℞. Papilio Germanicè Sommer vogel aut Molcken dieb/ cibum capit minimum & potissimum ê floribus. Flores enim amat, & sugit inde quicquid ad palatum est.

II. Quænam augmentatio?

℞. Quantitate & structurâ variat, cum centum & pluribus constet generibus. Pleriq; antennas habent & alas farinaceas ac fragiles, quarum quædam maculosæ sunt, quædam maculis carent. Et ipsi papiliones nunc uno, nunc duobus, nunc pluribus præditi sunt coloribus.

III. Quænam generatio?

℞. Coëunt & ova pariunt. Nasci etiam dicuntur ex arboribus, vermibus & aliis. Sed intelligendum id cum ratione, quâ dictum

sæpius.

ſæpiùs. Quod in arboribus, in foliis, in rebus putridis fit, non ſtatim ex iis fit.

Axioma

Lucernas advolant quidam papiliones.

Pyrauſta, Græcè πυραύςης vulgo inſectum in igne natum dicitur, ſed nulli animato talis competit nativitas. Quoddam papilionis genus flamma capitur ſplendore ignique involitat ac comburitur. Tales ergò habemus pyrauſtas naturales. Hinc proverbium eſt, *pyrauſtæ interitus*. De eo qui ſibi ipſi exitium accesſit. Et *pyrauſtæ gaudium, gaudet*. De momentanea voluptate, quam ſequitur perpetua calamitas.

CAPUT VII.

De Locuſta.

Præceptum.

Locuſta eſt inſectum vorax, inquietum, medium tenens inter volatile & reptile.

Quæſtiones.

I. *Quænam nutritio?*

R. Locuſta Germanicè Hewſchrecke/ herbis ac frugibus infeſtisſima eſt. Fruges enim abſumit, ac ipſis quoq; arboribus ſtra-

 gem

gem infert. Hinc Deus iratus multa ſæpè locuſtarum agmina immiſit, iisq; impios afflixit. Non leonibus ſemper ac urſis, ſed locuſtis etiam, aliisq; abjectisſimis animalibus hominum punit improbitatem.

II. Quænam augmentatio?

R. Multa locuſtarum ſunt genera, diverſa quantitate & ſtructura prædita. Habet autem locuſta pennas fragiles & pedes inæquales, cumq; ſedet alata eſſe non putatur. In ſaltu continuo eſt, non ſimpliciter ingrediens, neq; volans, ſed inſtar pulicis ſaliens.

III. Quænam generatio?

R. Generatur ê coitu mutuo, minorq; mas, major fœmina. Ova parit, quæ hyeme ſub terrâ latent, & vere ſequenti in locuſtas mutantur. Hinc vernis aquis pereunt ova, paucioresq; naſcuntur locuſtæ: vere autem ſicco multa locuſtarum dantur agmina.

Axioma.

Locuſtas manducavit Johannes Baptiſta.

Ἀκρίδας ſeu locuſtas manducaſſe Johannem Baptiſtam referùnt Evangeliſtæ Matthæus, Marcus & Lucas. Ubi per locuſtas quidem her-

herbas, alii arborum summitates, alii cancros, alii aliud intelligunt. Sed nodum in scirpo quærunt. Cum enim ἀκρίδες hoc ipsum notent insectum, populi etiam Orientales pro cibo insectum hoc habuerint, ipse quoq; Moses in seligendis cibis diligentissimus, locustas judæis promisit, cibum Johannis fuisse hoc insectum facilè intelligitur. Durus quippe ac ingratus cibus duræ & asperæ Johannis vitæ conveniebat.

CAPUT VIII.

De Verme.

Præcept.

Vermis est insectum ignobile & abjectum, pedibus carens, motum plexibus variis perficiens.

Quæstiones

I. Quænam nutritio?

℞. Nutritur succo corporum animatornm. In herbis & arboribus qui vivunt, succum inde petunt. In animalibus qui degunt, inde succum ac sanguinem trahũt. In terra qu i sunt radicibus herbarum & arborum infesti sunt.

II. Quænam augmentatio?

℞. Mag-

℞. Magnitudine & structurâ variant, cum dentur maximi, medii & minimi. Habentur in homine, brutis, plantis, terris & aquis. Nierembergius scribit, *in hominibus qui circa Nigritarum regiones navigant, nasci vermes intensissimum dolorem excitantes: & apparere eos in diversis corporis partib9 in suris & pedib9, in genib9 & poplite, in inguine & scroto, in femore, in brachiis, & plerumq; in partibus carnosis.* De causa mali nihil certi definire audet, litem sub judice relinquens. Credibile tamen omnium maximè, ex aqua potabili eos pro generari, quæ ex lacunis & stagnis hauriatur.

III. Quænam generatio?

℞. Matrem vermium putredinem dicunt, sed absq; causa. Congrediuntur vermes, & mediante semine se multiplicant. D. Sennertus ait: *Statuendum videtur nec in talium generatione semen, aut certè quiddam semini ἀνάλογον de esse, & proximum principium, ac peculiarem in materia potentiam ad talem formam suscipiendam latere. Quod innuisse videtur Aristoteles, qui 3 de partib. animal: cap. 11. scribit: generari in terra spiritus in humore, calor animalis in utroq; inest, ita ut quodammodo plena sint anima omnia.* Et 3 de generatione animal. cap. 3 idem docet, etiam in excrementis posse principium vitale inesse.

Axi-

Etiam vermes per benedictionem divinam se multiplicant.

Non acquiescendum in cœlo et & illis: sunt enim causæ universales. Non acquiescendum in calore: est enim accidens, & commune naturæ instrumentum. Ad propriam recurrendam formam, quâ se multiplicant, sicut cætera animalia. Rectè D. Franzius ait: *Ex materiâ putridâ generari dicuntur vermes; rectius autem etiam ita prodire statuendum, sicut in hoc tractatu sæpius monuimus, ut salva maneat benedictio divina omnibus creaturis multiplicandis initio orbis creati pronunciata, nimirum ex ovis, propemodum in sensibilibus, quæ cum cibo ab hominibus sine dubio, sæpe attrahuntur, & â calore intestinorum â putrida materia vegetantur.*

CAPUT IX.

De Cimice.

Præcept:

Cimex est insectum, fœtore suo horrendo, & morsibus omnibus odiosum.

Quæstiones.

I. Quænam nutritio?

℞. Cimex Germanicè eine Wantze / sanguinem humanum quærit, quo delectatur maximè.

ximè. Quia etiam ſylveſtres dantur, alia quoq; proſtat materia olera nempe & ſtirpes. Voluit Chriſippus cimicem tàm abominandum animal, utilitatem qnandam præſtare homini, dùm excitat eum ê ſomno,ut curam adhibent in locandis rebus. Reſpexit huc Scaliger, cum ſcripſit: Quis miſerius aut infelicius naturæ interpretabitur opera,quàm qui ad ea cimicem allegatum dicat:ut noctu ex importuno ſomno excitet nos ad preces Cœlitibus fundendas?

II. Quænam augmentatio?

℞. Cimex corpus latum potiùs quàm longum habet. Adeò verè ſanguineus eſt, ut levi manu comprimatur. Compreſſus tàm peſſime oleat, ut nihil videatur abominabilius. Animàl admodùm inviſum eſt tàm divitibus, quàm pauperibus.

III. Quænam generatio?

℞. Generatur in lectis & præſertim in eorum rimulis. Fiunt etiam in parietibus, lectis quàm proximis. Paùperum verò habitationes magis infeſtantur cimicibus, quàm divitum. Hi enim ſtramina & lintea & reliqua mutant ſubinde, pauberibus idem agere non licet. Ex excrementis hominum naſci putantur; ſed in excrementis potius dicendum, quàm ex excrementis. Quin imò minùs infeſtantur lecti â cimi-

micibus, quamdiu ab hominibus occupantur. Rectè Aristoteles, *cimicem per coitum generari & lendes producere scribit, interim ex sordibus nihil fieri putat.*

Axioma

E cimicibus contritis oriri novos non credendũ:

Non enim ibi principium seminale, ê quo novi cimices. Scaliger ait: *Vulgo jactatum est, ê cimicibus contritis cimices item exoriri. Quod mihi quidem non fit verisimile. Sed quibus primordiis illis in locis concreabantur olim ii, qui fuerant ibi contriti, subnasci alios. Ligna enim quædam, ut abiegnas & paleas habere illius ac speciei secum rudimenta naturalia, manifestum est. Qua natura superstite atque incolumis manere, non tàm redintegretur in contritorum tabo, quam nova ex veteribus principiis substituatur generatio.*

CAPUT X.

De Pediculo.

Præceptum.

Pediculus est insectum ignobilissimum ac vilissimum, tædium & odium possessori pariens.

I. Quænem nutritio?

Resp. Nutritur succo hominum brutorum ac plantarum. Habent enim suos pediculos plantæ, suos bruta, suos homines. Et ubi humorum copia, ibi plures ac frequentiores pediculi. *Hinc pediculis magis infestantur fœminæ, quam viri, pueri magis quam juvenes.*

II. Quænam augmentatio?

Resp. Quantitas corporis minima est, diversa tamen in diversis. Hominum generi, qui competunt triplicis imprimis sunt ordinis, figura & loco differentes

tes. Primum genus, quod communius ac frequẽtius est in capite, maximam partem vivit, quanquã & thoracem, ventrem & reliquas partes petat, ipsisque vestibus inhæreat. Oblongum est, posteriore parte crassum, anteriore acutum. Secundum genus, pubem, barbam, axillas ac palpebras inhabitat latumq; est planum. Tertium minimum est, & subcandidum inter cutim & cuticulam habitans manus ac pedes potissimum infestans.

III. Quænam generatio?

Resp. Generantur non ex putredine, nõ ex excremẽtis, non ex carne, non ex sanguine, sed ex coitu, mediantibus lendibus seu ovis. Aristoteles pediculos generare lẽdes concedit, sed nihil ex eis nasci statuit. At experientia huic sententiæ reclamat, cũ manifestum sit, lendes fœcundas mutari in pediculos. Aldrovandus ait: *quid responderit Aristoteles iis, qui ex unico vel duobus tantum pediculis, quos ex contractu pauperum pediculosorũ accepere, adeò plenas habuere vestes, ut vix medicaminibus adhibitis cessierint, Unde autem illi, nisi ex lendibus, quæ meritò ova pediculorum appellantur; ubi non minus de hisce, quàm ipsis pediculis occidendis solliciti sunt.*

Axioma. *Pediculi deserunt morituros.*

Scaliger ait: *pii cives maximè sciunt hoc quod scribã: ubi é miseris istis moritur aliquis, confestim ex veteri hospitio, scil. cadavere, emigrant pediculi Quæstio autẽ de causa rei certa & indubitata est. Putamus causam esse hanc, quia pediculi amant teporem & succum sanguineum ac dulcem.* His negatis in jam jam morituris, loca petunt commodiora

CONCLUSIO Quam magnifica sunt opera tua Domine! Omnia in sapientia fecisti, & ab initio in mensura, in põdere & numero disposuisti. Vilissima quæ videntur, Sapientiam tuã deprædicant quam maximè. Tibi sit laus in secula seculorum. FINIS

